

דף ב.א

משנה. דיני ממונות - בשלשה, גזילות וחבלות - בשלשה, נזק וחצי נזק, תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה - בשלשה. האונס, והמפתה, והמוציא שם רע - בשלשה, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: מוציא שם רע בעשרים ושלשה, מפני שיש בו דיני נפשות. מכות בשלשה. משום רבי ישמעאל אמרו: בעשרים ושלשה. עיבור החדש - בשלשה, עיבור השנה - בשלשה, דברי רבי מאיר. רבן שמעון בן גמליאל אומר: בשלשה מתחילין, ובחמשה נושאים ונותנים, וגומרין בשבעה. ואם גמרו בשלשה - מעוברת. סמיכת זקנים ועריפת עגלה - בשלשה, דברי רבי שמעון. רבי יהודה אומר: בחמשה. החליצה והמיאון - בשלשה. נטע רבעי, ומעשר שני שאין דמיו ידועין - בשלשה. ההקדשות - בשלשה, הערכין המטלטלים - בשלשה, רבי יהודה אומר: אחד מהן כהן. והקרקעות - תשעה וכהן, ואדם כיוצא בהן. דיני נפשות בעשרים ושלשה. הרובע והנרבע - בעשרים ושלשה, שנאמר (ויקרא כ) והרגת את האשה ואת הבהמה, ואומר ואת הבהמה תהרגו. שור הנסקל - בעשרים ושלשה, שנאמר (שמות כא) השור יסקל וגם בעליו יומת - כמיתת בעלים כך מיתת השור. הזאב והארי הדוב והנמר והברדלס והנחש - מיתתן בעשרים ושלשה. רבי אליעזר אומר: כל הקודם להורגן זכה. רבי עקיבא אומר: מיתתן בעשרים ושלשה. אין דנין לא את השבט, ולא את נביא השקר, ולא את כהן גדול - אלא על פי בית דין של שבעים ואחד, ואין מוציאין למלחמת הרשות - אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. אין מוסיפין על העיר ועל העזרות - אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. אין עושין סנהדריות לשבטים אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. אין עושין עיר הנדחת אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. אין עושין עיר הנדחת בספר, ולא שלש, אבל עושין אחת או שתים. סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד, וקטנה של עשרים ושלשה. מנין לגדולה שהיא של שבעים ואחד שנאמר (במדבר יא) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל, ומשה על גביהן, רבי יהודה אומר: שבעים. ומנין לקטנה שהיא של עשרים ושלשה - שנאמר (במדבר לה) ושפטו העדה והצילו העדה, עדה שופטת ועדה מצלת - הרי כאן עשרים. ומנין לעדה שהיא עשרה - שנאמר (במדבר יד) עד מתי לעדה הרעה הזאת, יצאו יהושע וכלב. ומנין להביא עוד שלשה - ממשמע שנאמר (שמות כג) לא תהיה אחרי רבים לרעת - שומע אני שאהיה עמהם לטובה, אם כן למה נאמר אחרי רבים להטות? - לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה, הטייתך לטובה - על פי אחד, הטייתך לרעה - על פי שנים,

דף ב.ב

ואין בית דין שקול - מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן עשרים ושלשה. וכמה יהא בעיר ותהא ראויה לסנהדרין - מאה ועשרים, רבי נחמיה אומר: מאתים ושלשים, כנגד שרי עשרות. גמרא. אטו גזילות וחבלות לאו דיני ממונות נינהו? - אמר רבי אבהו: מה הן קתני מה הן דיני ממונות - גזילות וחבלות, אבל הודאות והלואות - לא. וצריכא דאי

תנא דיני ממונות - הוה אמינא דאפילו הודאות והלואות, תנא גזילות וחבלות. ואי תנא גזילות וחבלות ולא קתני דיני ממונות - הוה אמינא: הוא הדין דאפילו הודאות והלואות, והאי דקתני גזילות וחבלות - משום דעיקר שלשה דכתיבי - בגזילות וחבלות כתיבי. גזילות דכתיב (שמות כב) ונקרב בעל הבית אל האלהים, חבלות - מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו. תנא: מה הן דיני ממונות - גזילות וחבלות, אבל הודאות והלואות - לא. ולמאי? אילימא דלא בעינן שלשה - והאמר רבי אבהו, שנים שדנו דיני ממונות - לדברי הכל אין דיניהם דין אלא - דלא בעינן מומחין. מאי קסבר? אי קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן - ליבעי נמי מומחין, ואי קסבר אין עירוב פרשיות כתוב כאן - שלשה למה לי? - לעולם קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן, ובדין הוא דליבעי נמי מומחין, והאי דלא בעינן מומחין - משום דרבי חנינא. דאמר רבי חנינא: דבר תורה, אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה,

דף ג.א

שנאמר (ויקרא כד) משפט אחד יהיה לכם. ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה - כדי שלא תנעול דלת בפני לווין. - אלא מעתה טעו לא ישלמו - כל שכן אתה נועל דלת בפני לווין. - אי הכי תרתי קתני: דיני ממונות בשלשה הדיוטות, גזילות וחבלות בשלשה מומחין. ועוד: שלשה שלשה למה לי? - אלא אמר רבא: תרתי קתני, משום דרבי חנינא. רב אחא בריה דרב איקא אמר: מדאורייתא חד נמי כשר, שנאמר (ויקרא יט) בצדק תשפט עמיתך אלא משום יושבי קרנות. אטו בתלתא מי לא הוו יושבי קרנות? - אי אפשר דלית בהו חד דגמיר. - אלא מעתה טעו לא ישלמו - כל שכן דנפיש יושבי קרנות. מאי איכא בין רבא לרב אחא בריה דרב איקא? - איכא בינייהו דאמר שמואל: שנים שדנו - דיניהן דין, אלא שנקראו בית דין חצוף. לרבא - לית ליה דשמואל, לרב אחא בריה דרב איקא - אית ליה דשמואל. נזק וחצי נזק וכו'. נזק היינו חבלות - משום דקא בעי למיתנא חצי נזק, תני נמי נזק שלם. - חצי נזק נמי היינו חבלות - תנא ממונא, וקתני קנסא. - הניחא למאן דאמר: פלגא ניזקא קנסא, אלא למאן דאמר פלגא ניזקא ממונא, מאי איכא למימר? - אלא: אידי דקא בעי למיתנא תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה, דממון

דף ג.ב

שאינו משתלם בראש הוא, תנא נמי חצי נזק, דממון שאינו משתלם בראש הוא, ואידי דקא בעי למיתנא חצי נזק - תנא נמי נזק. שלשה מנלן? דתנו רבנן: (שמות כב) ונקרב בעל הבית אל האלהים - הרי כאן אחד, (שמות כב) עד האלהים יבא דבר שניהם - הרי כאן שנים, (שמות כב) אשר ירשיען אלהים - הרי כאן שלשה, דברי רבי יאשיהו. רבי יונתן אומר: ראשון תחילה נאמר, ואין דורשין תחילות, אלא: עד האלהים יבא דבר שניהם - הרי כאן אחד, אשר ירשיען אלהים - הרי כאן שנים, ואין בית דין שקול - מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן שלשה. נימא בדורשין תחילות קמיפלגי דמר סבר: דורשין תחילות ומר סבר: אין דורשין תחילות. - לא, דכולי עלמא אין דורשין תחילות.

אמר לך רבי יאשיה: אם כן - נימא קרא ונקרב בעל הבית אל השופט, מאי אל האלהים - שמע מינה למניינא. - ורבי יונתן: לישנא דעלמא נקט, כדאמרי אינשי: מאן דאית ליה דינא - ליקרב לגבי דיינא. - ורבי יאשיה לית ליה בית דין נוטה? והתניא: רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: מה תלמוד לומר (שמות כג) לנטת אחרי רבים להטת, התורה אמרה: עשה לך בית דין נוטה. - סבר לה כרבי יהודה, דאמר: שבעים. דתנן: סנהדרי גדולה היתה של שבעים ואחד, רבי יהודה אומר שבעים, - אימר דשמעת ליה לרבי יהודה בסנהדרי גדולה, דכתיבי קראי, בשאר בי דינא מי שמעת ליה? וכי תימא לא שנא - והתנן: סמיכת זקנים ועריפת עגלה - בשלשה, דברי רבי שמעון. רבי יהודה אומר: בחמשה. ואמרינן: מאי טעמא דרבי יהודה - (ויקרא ד) וסמכו - שנים, זקני שנים, ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן חמשה - דרבי יאשיה עדיפא מדרבי יהודה, דאילו רבי יהודה - בסנהדרי גדולה הוא דלית ליה, הא בשאר בי דינא - אית ליה, ורבי יאשיה - בשאר בי דינא נמי לית ליה. - ואלא האי לנטת מאי עביד ליה? מוקים לה בדיני נפשות. אבל בדיני ממונות לא? אלא הא דתנן: שנים אומרים זכאי, ואחד אומר חייב - זכאי. שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי - חייב. נימא דלא כרבי יאשיה - אפילו תימא רבי יאשיה, מייתי לה בקל וחומר מדיני נפשות. ומה דיני נפשות דחמירי, אמר רחמנא: זיל בתר רובא, דיני ממונות - לא כל שכן? תנו רבנן: דיני ממונות בשלשה, רבי אומר: בחמשה, כדי שיגמר הדין בשלשה. - אטו בתלתא מי לא גמר דינא בתריי? - הכי קאמר: מפני שגמר דין בשלשה. אלמא קסבר: תלתא כי כתיבי - בגמר דינא כתיבי. מגדף בה רבי אבהו: אלא מעתה תהא סנהדרי גדולה צריכה מאה וארבעים ואחד, כדי שיגמר הדין בשבעים ואחד, ותהא סנהדרי קטנה צריכה ארבעים וחמשה כדי שיגמר הדין בשלשה ועשרים - אלא: (במדבר יא) אספה לי שבעים איש אמר רחמנא, משעת אסיפה שבעים. (במדבר לה) ושפטו העדה והצילו העדה נמי, משעת שפיטת העדה. הכי נמי (שמות כב) ונקרב בעל הבית אל האלהים - משעת קריבה שלשה. - אלא, היינו טעמא דרבי (שמות כב) אשר ירשיען אלהים - תרי, נאמר אלהים למטה ונאמר אלהים למעלה, מה למטה שנים - אף למעלה שנים, ואין בית דין שקול - מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן חמשה.

דף דא

ורבנן - ירשיען כתיב. אמר רבי יצחק בר (יוסי) (מסורת הש"ס: [יוסף]) אמר רבי יוחנן: רבי, ורבי יהודה בן רועץ, ובית שמאי, ורבי שמעון, ורבי עקיבא, כולהו סבירא להו: יש אם למקרא. רבי - הא דאמרן. ורבי יהודה בן רועץ - דתניא: שאלו תלמידים את רבי יהודה בן רועץ: אקרא אני (ויקרא יב) שבעים, יכול תהא יולדת נקבה טמאה שבעים - אמר להו: טימא וטיהר בזכר, וטימא וטיהר בנקבה. מה כשטיהר בזכר - בנקבה כפלים, אף כשטימא בזכר - בנקבה כפלים. לאחר שיצאו, יצא ומחזיר אחריהם. אמר להו: אי אתם זקוקים לכך, שבועיים קרינן, ויש אם למקרא. בית שמאי - דתנן: בית שמאי אומרים: כל הניתנין על מזבח החיצון שנתנן במתנה אחת - כיפר, (שנאמר

(דברים יב) ודם זבחך ישפך). ובחטאת שתי מתנות. ובית הלל אומרים: אף בחטאת, שנתנן במתנה אחת כיפר. ואמר רב הונא: מאי טעמא דבית שמאי - (ויקרא ד) קרנת קרנת קרנת - הרי כאן שש, ארבע למצוה, ושתיים לעכב. ובית הלל אומרים: קרנות קרנת, קרנת - הרי כאן ארבע, שלש למצוה ואחת לעכב. - ואימא כולהו למצוה - כפרה בכדי לא אשכחן. רבי שמעון - דתניא: שתיים כהלכתן, ושלישית אפילו טפת. רבי שמעון אומר: שלש כהלכתן, ורביעית אפילו טפת. במאי קמיפלגי? רבנן סברי: יש אם למסורת, ורבי שמעון סבר: יש אם למקרא. רבנן סברי: יש אם למסורת, (ויקרא כג) בסכת, בסכת בסכות - הרי כאן ארבע. דל חד קרא לגופיה - פשו להו תלת, אתאי הלכתא גרעתא לשלישית, ואוקימתא אטפת. ורבי שמעון סבר: בסכת בסכת בסכות - הרי כאן שש, דל חד קרא לגופיה - פשו להו ארבע, אתאי הלכתא גרעתא לרביעית, ואוקמיה אטפת. רבי עקיבא - דתניא: רבי עקיבא אומר: מניין לרביעית דם שיצאה משני מתים שמטמא באהל - שנאמר (ויקרא כא) על כל נפשת מת לא יבא - שתי נפשות ושיעור אחד. ורבנן: נפשת כתיב. מתקיף לה רב אחא בר יעקב: מי איכא דלית ליה יש אם למקרא? והתניא (שמות כג) בחלב אמו יכול בחלב,

דף זב

אמרת: יש אם למקרא. אלא: דכולי עלמא יש אם למקרא. ורבי ורבנן - בהא קמיפלגי רבי סבר: (שמות כב) ירשיען אלהים - אחריני, ורבנן סברי: ירשיען - דהאיך והאי. ורבי יהודה בן רועץ - לא פליגי רבנן עליה. בית הלל - דתניא: (ויקרא ד) וכפר וכפר וכפר - מפני הדין. והלא דין הוא: נאמר דמים למטה ונאמר דמים למעלה. מה דמים האמורים למטה שנתנן במתנה אחת כיפר, אף דמים האמורים למעלה שנתנן במתנה אחת - כיפר. או כלך לדרך זו: נאמר דמים בחוץ ונאמר דמים בפנים. מה דמים האמורים בפנים - חיסר אחת ממתנות לא עשה כלום, אף דמים האמורים בחוץ - חיסר אחת ממתנות לא עשה כלום. נראה למי דומה? דנין חוץ מחוץ, ואין דנין חוץ מפנים. או כלך לדרך זו: דנין חטאת וארבע קרנות, מחטאת וארבע קרנות, ואל יוכיח זה שאין חטאת וארבע קרנות תלמוד לומר: וכפר וכפר וכפר - מפני הדין. כיפר - אף על פי שלא נתן אלא שלשה, כיפר - אף על פי שלא נתן אלא שתיים, כיפר - אף על פי שלא נתן אלא אחת. ורבי שמעון ורבנן בהא פליגי: רבי שמעון סבר: סככא לא בעי קרא, ורבנן סברי: סככא בעי קרא. ורבי עקיבא ורבנן בהא פליגי, רבי עקיבא סבר: (ויקרא כא) נפשת - תרתי משמע, ורבנן סברי: נפשת - דעלמא משמע. ודכולי עלמא יש אם למקרא? והתניא: (שמות יג) לטטפת (דברים ו) לטטפת (דברים יא) לטוטפות - הרי כאן ארבע, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: אינו צריך, טט בכתפי - - שתיים, פת באפריקי - שתיים. אלא, לעולם פליגי. והני מילי כי פליגי - היכא דשני קרא ממסורת. אבל האי חלב וחלב דכי הדדי נינהו - יש אם למקרא, והרי (שמות כג) יראה יראה דכי הדדי נינהו, ופליגי דתניא יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה בן תימא: הסומא באחת מעיניו - פטור מן הראיה. שנאמר יראה יראה - כדרך שבא לראות כך בא

ליראות. מה לראות בשתי עיניו - אף ליראות בשתי עיניו אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא: אמר קרא (שמות כג) לא תבשל גדי, דרך בישול אסרה תורה. תנו רבנן: דיני ממונות בשלשה,

דף ה.א

ואם היה מומחה לרבים - דן אפילו יחידי. אמר רב נחמן: כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי. וכן אמר רבי חייא: כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי. איבעיא להו: כגון אנא - דגמירנא וסבירנא, ונקיטנא רשותא. אבל לא נקיט רשותא - דיניה לא דינא. או דילמא: אף על גב דלא נקיט רשותא דיניה דינא? תא שמע: דמר זוטרא בריה דרב נחמן דן דינא וטעה, אתא לקמיה דרב יוסף, אמר לו: אם קיבלוך עלייהו - לא תשלם, ואי לא - זיל שלים. שמע מינה: כי לא נקיט רשותא - דיניה דינא, שמע מינה. אמר רב: האי מאן דבעי למידן דינא, ואי טעה מיבעי למיפטרא - לישקול רשותא מבי ריש גלותא. וכן אמר שמואל: לישקול רשותא מבי ריש גלותא. פשיטא, מהכא להכא ומהתם להתם - (מהני), ומהכא להתם - (נמי) מהני דהכא שבט והתם מחוקק. כדתניא: (בראשית מט) לא יסור שבט מיהודה - אלו ראשי גליות שבבל, שרודין את ישראל בשבט. ומחקק מבין רגליו - אלו בני בניו של הלל, שמלמדן תורה ברבים. מהתם להכא מאי? תא שמע: דרבה בר חנה דן דינא וטעה, אתא לקמיה דרבי חייא. אמר ליה: אי קיבלוך עלייהו - לא תשלם, ואי לא - זיל שלים. והא רבה בר חנה רשותא הוה נקיט שמע מינה: מהתם להכא - לא מהני, שמע מינה. ולא מהני? והא רבה בר רב הונא כי הוה מינצי בהדי דבי ריש גלותא אמר: לאו מיניכו נקיטנא רשותא, נקיטנא רשותא מאבא מרי ואבא מרי מרב, ורב מרבי חייא, ורבי חייא מרבי - במילתא דעלמא הוא דאוקים להו. וכי מאחר דלא מהני, רבה בר חנה רשותא דנקט למה ליה? - לעיירות העומדים על הגבולין. מאי רשותא? כי הוה נחית רבה בר חנה לבבל, אמר ליה רבי חייא לרבי: בן אחי יורד לבבל, יורה? - יורה. ידין? - ידין. יתיר בכורות? - יתיר. כי הוה נחית רב לבבל, אמר ליה רבי חייא לרבי: בן אחותי יורד לבבל, יורה? - יורה. - ידין? - ידין. - יתיר בכורות? - אל יתיר. - מאי שנא למר דקא קרי בן אחי, ומאי שנא למר דקא קרי בן אחותי? וכי תימא הכי הוה מעשה - והאמר מר: איבו, וחנה, ושילא, ומרתא, ורבי חייא - כולהו בני אבא בר אחא כרסלא מכפרי הוו - רב בר אחוה דהוה בר אחתיה, רבה בר חנה בר אחוה דלאו בר אחתיה. ואי בעית אימא:

דף ה.ב

על שם חכמתו דכתיב (משלי ז) אמר לחכמה אחתי את. יתיר בכורות? - אל יתיר. - מאי טעמא? - אילימא משום דלא חכים - הא קא אמרינן דחכים טובא - אלא משום דלא בקיע במומי - והאמר רב: שמונה עשר חדשים גדלתי אצל רועה בהמה לידע איזה מום קבוע ואיזה מום עובר - אלא: לחלק לו כבוד לרבה בר חנה. ואיבעית אימא: משום הא גופיה, דרב בקיע במומי טפי, ושרי מומי דלא ידעי אינשי, ואמרי: כי האי גוונא שרא רב, ואתו למשרי מום עובר. יורה? - יורה. אי גמיר - רשותא למה לי למישקל? - משום

מעשה שהיה. דתניא: פעם אחת הלך רבי למקום אחד, וראה בני אדם שמגבלין עיסותיהם בטומאה. אמר להם: מפני מה אתם מגבלין עיסותיכם בטומאה? אמרו לו: תלמיד אחד בא לכאן, והורה לנו מי בצעים אין מכשירין. - והוא - מי ביצים דרש להו. ואינהו סבור: מי בצעים קאמר. וטעו נמי בהא: מי קרמיון ומי פיגה - פסולין, מפני שהן מי (בצעים) (מסורת הש"ס: ביצים). ואינהו סבור: מדלגבי חטאת פסילי - אכשורי נמי לא מכשרי. ולא היא, התם לענין חטאת - בעינן מים חיים, הכא - אכשורי כל דהו מכשרי. תנא: באותה שעה גזרו: תלמיד אל יורה אלא אם כן נוטל רשות מרבו. תנחום בריה דרבי אמי איקלע לחתר, דרש להו: מותר ללתות חיטין בפסח. אמרו לו: לאו רבי מני דמן צור איכא הכא, ותניא: תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו, אלא אם כן היה רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל - אמר להו: לאו אדעתאי. רבי חייא חזייה לההוא גברא דהוה קאי בבית הקברות, אמר ליה: לאו בן איש פלוני כהן אתה? אמר ליה: אין, אבוה דההוא גברא גבה עינים הוה, נתן עיניו בגרושה וחיללו. פשיטא, לפלגא - הא קאמר דמהני. על תנאי מאי? תא שמע: דאמר ליה רבי יוחנן לרב שמן: הרי אתה ברשותנו, עד שתבא אצלנו. גופא, אמר שמואל: שנים שדנו - דיניהם דין, אלא שנקרא בית דין חצוף. יתיב רב נחמן וקאמר להא שמעתא. איתיביה רבא לרב נחמן: אפילו שנים מזכין או שנים מחייבין ואחד אומר איני יודע - יוסיפו הדיינין. ואי איתא - להו כשנים שדנו - שאני התם דמעיקרא אדעתא דתלתא יתיבי, הכא - לאו אדעתא דתלתא יתיבי. איתיביה: רבן שמעון בן גמליאל אומר: הדין - בשלשה, ופשרה - בשנים. ויפה כח פשרה מכח הדין. ששנים שדנו - בעלי דינין יכולין לחזור בהן, ושנים שעשו פשרה - אין בעלי דינין יכולין לחזור בהן.

דף ו.א

וכי תימא פליגי רבנן עליה דרבן שמעון בן גמליאל - והאמר רבי אבהו: שנים שדנו - לדברי הכל אין דיניהם דין - גברא אגברא קא רמית? גופא, אמר רבי אבהו: שנים שדנו דיני ממונות - לדברי הכל אין דיניהם דין. איתיביה רבי אבא לרבי אבהו: דן את הדין, וזיכה את החייב וחייב את הזכאי, טימא את הטהור טיהר את הטמא - מה שעשה עשוי, ומשלם מביתו. - הכא במאי עסקינן - דקיבלוהו עלייהו. - אי הכי אמאי משלם מביתו? - דאמרו ליה: דינת לן דין תורה. אמר ליה רב ספרא לרבי אבא: דטעה במאי? אילימא דטעה בדבר משנה - והאמר רב ששת אמר (רבי אמי) (מסורת הש"ס: רב אסי), טעה בדבר משנה - חוזר, אלא דטעה בשיקול הדעת. היכי דמי בשיקול הדעת? אמר רב פפא: כגון תרי תנאי ותרי אמוראי דפליגי אהדדי, ולא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, וסוגיין דעלמא אליבא דחד מינייהו, ואזל איהו ועבד כאידך - היינו שיקול הדעת. לימא כתנאי. ביצוע בשלשה, דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים: פשרה ביחיד. סברוה: לכולי עלמא מקשינן פשרה לדין. מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר: דין בשלשה, ומר סבר: דין בשנים? - לא, דכולי עלמא דין בשלשה, והכא בהא קמיפלגי דמר סבר: מקשינן פשרה לדין, ומר סבר: לא מקשינן פשרה לדין. לימא תלתא תנאי בפשרה, דמר

סבר: בשלשה, ומר סבר: בשנים, ומר סבר ביחיד? אמר רב אחא בריה דרב איקא, ואיתימא רבי יימר בר שלמיא: מאן דאמר תרי - אפילו חד נמי, והאי דקאמר תרי - כי היכי דליהו עליה סהדי. אמר רב אשי: שמע מינה פשרה אינה צריכה קנין, דאי סלקא דעתך צריכה קנין - למאן דאמר צריכה, תלתא למה ליי? תסגי בתרי, וליקני מיניה - והלכתא: פשרה צריכה קנין. תנו רבנן: כשם שהדין בשלשה כך ביצוע בשלשה,

דף ו.ב

נגמר הדין - אי אתה רשאי לבצוע. (סרמ"ש בנק"ש סימן). רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אסור לבצוע, וכל הבוצע - הרי זה חוטא, וכל המברך את הבוצע - הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר (תהלים י') בצע ברך נאץ ה', אלא: יקוב הדין את ההר, שנאמר (דברים א') כי המשפט לאלהים הוא, וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר, אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום, ומשים שלום בין אדם לחבירו, שנאמר (מלאכי ב') תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון. רבי אליעזר אומר: הרי שגזל סאה של חטים וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה, כיצד מברך? אין זה מברך אלא מנאץ, ועל זה נאמר: ובוצע ברך נאץ ה'. רבי מאיר אומר: לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה, שנאמר (בראשית ל"ז) ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו, וכל המברך את יהודה - הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר: ובצע ברך נאץ ה'. רבי יהושע בן קרחה אומר: מצוה לבצוע, שנאמר: (זכריה ח') אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם. והלא במקום שיש משפט - אין שלום, ובמקום שיש שלום - אין משפט. אלא איזהו משפט שיש בו שלום - הוי אומר: זה ביצוע. וכן בדוד הוא אומר (שמואל ב' ח') ויהי דוד עושה משפט וצדקה, והלא כל מקום שיש משפט - אין צדקה, וצדקה - אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו צדקה - הוי אומר: זה ביצוע, אתאן לתנא קמא. דן את הדין, זיכה את הזכאי וחייב את החייב, וראה שנתחייב עני ממון ושלם לו מתוך ביתו - זה משפט וצדקה, משפט - לזה, וצדקה - לזה, משפט לזה - שהחזיר לו ממון, וצדקה לזה - ששילם לו מתוך ביתו. (וכן בדוד הוא אומר: ויהי דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו, משפט לזה - שהחזיר לו את ממונו, וצדקה לזה - ששילם לו מתוך ביתו). קשיא ליה לרבי: האי לכל עמו? לעניינים מיבעי ליה אלא (רבי אומר): אף על פי שלא שילם מתוך ביתו זהו משפט וצדקה, משפט לזה, וצדקה לזה. משפט לזה - שהחזיר לו ממונו, וצדקה לזה - שהוציא גזילה מתחת ידו. רבי שמעון בן מנסיא אומר: שנים שבאו לפניך לדין, עד שלא תשמע דבריהן, או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן דין נוטה - אתה רשאי לומר להן: צאו ובצעו. משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה - אי אתה רשאי לומר להן: צאו ובצעו. שנאמר (משלי יז) פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש, קודם שנתגלע הריב - אתה יכול לנטוש, משנתגלע הריב - אי אתה יכול לנטוש. (וריש לקיש) (מסורת הש"ס: נ"א - ר' יהושע בן לקיש, נ"א - ר' יהודה בן לקיש) אומר: שנים שבאו לדין, אחד רך ואחד קשה, עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהן ואין אתה יודע להיכן דין נוטה - אתה רשאי

לומר להם: אין אני נזקק לכם. שמא נתחייב חזק ונמצא חזק רודפו. משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה - אי אתה יכול לומר להן איני נזקק לכם, שנאמר (דברים א') לא תגורו מפני איש. רבי יהושע בן קרחה אומר: מניין לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לפניו וחובה לעשיר, מניין שלא ישתוק - שנאמר לא תגורו מפני איש, רבי חנין אומר: לא תכניס דבריך מפני איש. ויהו עדים יודעים את מי הן מעידין, ולפני מי הן מעידין, ומי עתיד ליפרע מהן, שנאמר (דברים י"ט) ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'. ויהו הדיינין יודעין את מי הן דנין, ולפני מי הן דנין, ומי עתיד ליפרע מהן, שנאמר (תהלים פ"ב) אלהים נצב בעדת אל. וכן ביהושפט הוא אומר (דברי הימים ב' י"ט) ויאמר אל השפטים ראו מה אתם עשים כי לא לאדם תשפטו כי (אם) לה', שמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה - תלמוד לומר עמכם בדבר משפט - אין לו לדיין אלא מה שעניו רואות. היכי דמי גמר דין? אמר רב יהודה אמר רב: איש פלוני אתה חייב, איש פלוני אתה זכאי. אמר רב: הלכה כרבי יהושע בן קרחה. - איני? והא רב הונא תלמידיה דרב הוה, כי הוה אתו לקמיה דרב הונא, אמר להו: אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו. - מאי מצוה נמי דקאמר רבי יהושע בן קרחה -

דף זא

מצוה למימרא להו: אי דינא בעיתו, אי פשרה בעיתו. - היינו תנא קמא - איכא בינייהו מצוה. רבי יהושע בן קרחה סבר: מצוה, תנא קמא סבר: רשות. - היינו דרבי שמעון בן מנסיא - איכא בינייהו משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה, אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו. ופליגא דרבי תנחום בר חנילאי. דאמר רבי תנחום בר חנילאי: לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה העגל, שנאמר (שמות ל"ב) וירא אהרן ויבן מזבח לפניו, מה ראה? אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר: ראה חור שזבוח לפניו, אמר: אי לא שמענא להו - השתא עבדו לי כדעבדו בחור, ומיקיים בי (איכה ב') אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא, ולא הויא להו תקנתא לעולם. מוטב דליעבדו לעגל, אפשר הויא להו תקנתא בתשובה. והני תנאי, (משלי י"ז) פוטר מים ראשית מדון, מאי דרשי ביה? כדרב המנונא. דאמר רב המנונא: אין תחילת דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה, שנאמר פוטר מים ראשית מדון. אמר רב הונא: האי תיגרא דמיא לצינורא דבידקא דמיא, כיון דרווח - רווח. אביי קשישא אמר: דמי לגודא דגמלא, כיון דקם - קם. (שמע"י ושת"י שב"ע זמירו"ת הו"א סימן). ההוא דהוה קאמר ואזיל: טוביה דשמע ואדיש, חלפיה בישתיה מאה. אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב פוטר מים ראשית מדון - ריש מאה דיני. ההוא דהוה קאמר ואזיל: אתרתי תלת גנבא לא מיקטל. אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב (עמוס ב') כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו. ההוא דהוה קאמר ואזיל: שב בירי - לשלמנא, וחדא לעביד ביש. אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב (משלי כ"ד) כי שבע יפול צדיק וקם (ורשע יפול באחת). ההוא דהוה קאמר ואזיל: דאזיל מבי דינא שקל גלימא - לזמר זמר, ולזיל באורחא. אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב (שמות י"ח) וגם כל העם

הזה על מקמו יבא בשלום. ההוא דהוה קאמר ואזיל: היא ניימא, ודיקולא שפיל. אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב (קהלת ו') בעצלתים ימך המקרה וגו'. ההוא דהוה קאמר ואזיל: גברא דרחיצנא עליה אדייה לגזיזיה וקם. אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב (תהלים מ"א) גם איש שלומי אשר בטחתי בו וגו'. ההוא דהוה קאמר ואזיל: כי רחמתין הוה עזיזא - אפותיא דספסירא שכיבן, השתא דלא עזיזא רחמתין - פוריא בר שיתין גרמידי לא סגי לן. אמר רב הונא: קראי כתיבי, מעיקרא כתיב (שמות כ"ה) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת, ותניא: ארון תשעה וכפורת טפח - הרי כאן עשרה, וכתיב (מלכים א' ו') והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו. ולבסוף כתיב (ישעיהו ס"ו) כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדם רגלי איזה בית אשר תבנו לי וגו'. מאי משמע דהאי לא תגורו לישנא דכנושי הוא? אמר רב נחמן, אמר קרא: (דברים כ"ה) ויין לא תשתה ולא תאגר. רב אחא בר יעקב אמר מהכא: (משלי י') תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה. רב אחא בריה דרב איקא אמר מהכא: (משלי י') אגר בקיץ בן משכיל. (אמ"ת ממו"ן ירא"ה סימן.) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל דיין שדן דין אמת לאמיתו משרה שכינה בישראל, שנאמר (תהלים פ"ב) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט. וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמיתו - גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר (תהלים י"ב) משד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' וגו'. ואמר רבי שמואל בר (נחמן) (מסורת הש"ס: נחמני) אמר רבי יונתן: כל דיין שנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין - הקדוש ברוך הוא נוטל ממנו נפשו שנאמר (משלי כ"ב) אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם וקבע את קבעיהם נפש. ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירוכותיו, וגיהנם פתוחה לו מתחתיו,

דף ז.ב

שנאמר (שיר השירים ג') הנה מטתו שלשלמה ששים גברים סביב לה מגברי ישראל כלם אחזי חרב מלמדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות - מפחדה של גיהנם שדומה ללילה. דרש רבי יאשיה ואיתימא רב נחמן בר יצחק: מאי דכתיב (ירמיהו כ"א) בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק, וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין? אלא: אם ברור לך הדבר כבקר - אמרהו, ואם לאן - אל תאמרהו. רבי חייה בר אבא אמר רבי יונתן מהכא: (משלי ז') אמר לחכמה אחתי את אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך - אומררהו, ואם לאו - אל תאמרהו, אמר רבי יהושע בן לוי: עשרה שיושבין בדין - קולר תלוי בצואר כולן. - פשיטא - לא צריכא אלא לתלמיד היושב לפני רבו. רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה, מיכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב. אמר: כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא. רב אשי, כי הוה אתי טריפתא לקמיה מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי דמתא מחסיא, אמר: כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא. כי אתא רב דימי אמר, דרש רב נחמן בר כהן: מאי דכתיב (משלי כ"ט) מלך במשפט יעמיד

ארץ ואיש תרומות יהרסנה, אם דיין דומה למלך, שאינו צריך לכלום - יעמיד ארץ, ואם דומה לכהן שמחזר בבית הגרנות - יהרסנה. דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר, אמר ליה ליהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש: קום עליה באמורא. קם, גחין עליה, ולא אמר ליה ולא מידי. פתח ואמר: (חבקוק ב') הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבנו. ועתיד הקדוש ברוך הוא ליפרע ממעמידין, שנאמר (חבקוק ב') וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ. אמר ריש לקיש: כל המעמיד דיין (על הציבור) שאינו הגון - כאילו נוטע אשירה בישראל, שנאמר (דברים ט"ז) שפטים ושטרים תתן לך וסמך ליה (דברים ט"ז) לא תטע לך אשירה כל עץ. אמר רב אשי: ובמקום שיש תלמידי חכמים - כאילו נטעו אצל מזבח, שנאמר (דברים ט"ז) אצל מזבח ה' אלהיך. כתיב (שמות כ') לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב. אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי, הא דעץ שרי? אמר רב אשי: אלוה הבא בשביל כסף, ואלוה הבא בשביל זהב. רב כי הוה אתי לבי דינא אמר הכי: ברעות נפשיה לקטלא נפיק, וצבי ביתיה לית הוא עביד, וריקן לביתיה עייל, ולואי שתהא ביאה כיציאה. כי הוי חזי אמבוהא (דספרי) אבתריה אמר: (איוב כ') אם יעלה לשמים שיאו [וגו'], כגללו לנצח יאבד (וגו'). מר זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דריגלא אמר הכי: (משלי כ"ז) כי לא לעולם חסן ואם נזר לדור ודור. דרש בר קפרא: מנא הא מילתא דאמרו רבנן הוו מתונין בדין - דכתיב (שמות כ') לא תעלה במעלת, וסמך ליה (שמות כ"א) ואלה המשפטים. אמר רבי אליעזר: מניין לדיין שלא יפסע על ראשי עם קודש - שנאמר לא תעלה במעלת, וסמך ליה ואלה המשפטים. אשר תשים? אשר תלמדם מיבעי ליה - אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא: אלו כלי הדיינין. רב הונא, כי הוה נפק לדינא אמר הכי: אפיקו לי מאני חנותאי: מקל ורצועה, ושופרא וסנדלא, (דברים א') ואצוה את שפטיכם בעת ההיא - אמר רבי יוחנן: כנגד מקל ורצועה תהא זריז, (דברים א') שמע בין אחיכם ושפטתם - אמר רבי חנינא: אזהרה לבית דין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו, ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו, קרי ביה נמי שמע בין אחיכם. רב כהנא אמר מהכא: (שמות כ"ג) מלא תשא - לא תשיא. (דברים א') ושפטתם צדק, אמר ריש לקיש: צדק את הדין ואחר כך חתכהו, (דברים א') בין איש ובין אחיו (ובין גרו) אמר רב יהודה: אפילו בין בית לעלייה, ובין גרו - אמר רב יהודה: אפילו בין תנור לכירים. (דברים א') לא תכירו פנים במשפט רבי יהודה אומר: לא תכירהו. רבי אלעזר אומר: לא תנכרהו. אושפיזכניה דרב אתא לקמיה לדינא אמר לו: לאו אושפיזכני את? - אמר לו: אין. אמר ליה: דינא אית לי. - אמר ליה:

דף תא

פסילנא לך לדינא. אמר ליה רב לרב כהנא: פוק דייניה. חזייה דהוה קא גאיס [ביה]. - אמר ליה: אי צייתא - צייתא, ואי לא - מפיקנא לך רב מאונך. (דברים א') כקטן כגדל תשמעון. אמר ריש לקיש: שיהא חביב עליך דין של פרוטה, כדין של מאה מנה. למאי

הלכתא: אילימא לעיוני ביה ומיפסקיה - פשיטא: - אלא: לאקדומיה. (דברים א') לא תגורו מפני איש (אמר רבי חנן: אל תכניס דברוך מפני איש). (דברים א') כי המשפט לאלהים הוא אמר רבי חמא ברבי חנינא: אמר הקדוש ברוך הוא, לא דיין לרשעים שנוטלין מזה ממון ונותנים לזה שלא כדן, אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו. (דברים א') והדבר אשר יקשה מכם, אמר רבי חנינא ואיתימא רבי יאשיה: על דבר זה נענש משה, שנאמר (במדבר כ"ז) ויקרב משה את משפטן לפני ה'. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: מי כתיב ואשמיעכם? (דברים א') ושמעתיו כתיב, אי גמירנא - גמירנא, ואי לא - אזלינא וגמירנא - אלא כדתניא: ראויה פרשת נחלות שתיכתב על ידי משה רבינו, אלא שזכו בנות צלפחד ונכתב על ידן, ראויה היתה פרשת מקושש שתיכתב על ידי משה רבינו, אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו. ללמדך שמגלגלין חובה על ידי חייב, וזכות על ידי זכאי. כתיב (דברים א') ואצוה את שפטיכם בעת ההיא וכתוב (דברים א') ואצוה אתכם בעת ההיא. אמר רבי אלעזר אמר רבי שמלאי: אזהרה לציבור שתהא אימת דיין עליהן. ואזהרה לדיין שיסבול את הציבור. עד כמה? אמר רבי חנן ואיתימא רבי שבתאי: (במדבר י"א) כאשר ישא האמן את הינק. כתיב (דברים ל"א) כי אתא תבוא, וכתוב (דברים ז') כי אתה תביא, אמר רבי יוחנן: אמר לו משה ליהושע: אתה והזקנים שבדור עמהם. אמר לו הקדוש ברוך הוא: טול מקל, והך על קדקדס, - דבר אחר לדור ואין שני דברין לדור. תנא: זימון בשלשה. מאי זימון? אילימא ברכת זימון - והתניא: זימון וברכת זימון בשלשה וכי תימא: פרושי קמפרש: מאי זימון - ברכת זימון והתניא: זימון בשלשה, ברכת זימון בשלשה - אלא: מאי זימון - אזמוני לדין. כי הא דאמר רבא: הני בי תלתא דייני דיתבין, ואזיל שליחא דבי דינא ואמר מפומא דחד - לא אמר כלום, עד דאמר משמיה דכולהו. הני מילי - בלא יומא דדינא, אבל ביומא דדינא - לית לן בה. תשלומי כפל כו'. שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב: ילמדנו רבינו, דיני קנסות בכמה? - מאי קמיבעיא ליה? הא אגן תגן בשלשה - אלא: יחיד מומחה קמיבעיא ליה, דאין דיני קנסות או לא? - אמר ליה: תניתוה: תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה - בשלשה. מאי שלשה? אילימא שלשה הדיוטות - האמר אבוב דאבוך משמיה דרב: אפילו עשרה והן הדיוטות - פסולין לדיני קנסות. אלא - מומחין, וקאמר שלשה. וחכמים אומרים מוציא שם רע בעשרים ושלשה. וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי? - אמר עולא: בחוששין ללעז קמיפלגי. רבי מאיר סבר: אין חוששין ללעז, ורבנן סברי: חוששין ללעז, רבא אמר: כולי עלמא ללעז לא חיישינן, והכא בחוששין לכבודן של ראשונים קמיפלגי, והכא במאי עסקינן - כגון דאיכניף בי עשרין ותלתא למידן דיני נפשות, ואיבדור, ואמר להו: דינו לי מיהא דיני ממונות.

דף תב

מיתבי: וחכמים אומרים: תבעו ממון בשלשה, תבעו נפשות - בעשרים ושלשה. בשלמא (לרבא) (מסורת הש"ס: לרבה) תבעו ממון תחלה - בשלשה, - תבעו נפשות תחלה - אפילו ממון בעשרים ושלשה. אלא לעולא קשיא אמר רבא: אני וארי שבחבורה

תרגימנא, ומנו - רב חייה בר אבין הכא במאי עסקינן - שהביא הבעל עדים שזינתה, והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל, בא לגבות ממון מבעל - בשלשה, ובמקום נפשות - בעשרים ושלשה. אביי אמר: דכולי עלמא חיישינן ללעז, ומשום כבודן של ראשונים. הכא במאי עסקינן - כגון דאתרו בה סתם. והאי תנא הוא, דתניא: ושאר כל חייבי מיתות שבתורה - אין ממיתין אותם אלא בעדה ועדים והתראה, ועד שיודיעוהו שהוא חייב מיתה בבית דין, רבי יהודה אומר: עד שיודיעוהו באיזה מיתה הוא נהרג. רב פפא אמר: הכא באשה חבירה עסקינן, וקמיפלגי בפלוגתא דרבי יוסי בר יהודה ורבנן. דתניא, רבי יוסי בר יהודה אומר: חבר אין צריך התראה, לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד. רב אשי אמר: כגון

דף ט.א

דאתרו ביה מלקות, ולא אתרו ביה קטלא. וקמיפלגי בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן, דתנן: מכות - בשלשה, משום רבי ישמעאל אמרו: בעשרים ושלשה. רבינא אמר: כגון שנמצא אחד מן העדים קרוב או פסול, וקמיפלגי בפלוגתא דרבי יוסי ורבי, אליבא דרבי עקיבא. דתנן, רבי עקיבא אומר: לא בא שלישי אלא להחמיר עליו, לעשות דינו כיוצא באלו. אם כן ענש הכתוב את הניטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה - על אחת כמה וכמה שישלם שכר את הניטפל לעושה מצוה כעושה מצוה, ומה שנים, נמצא אחד מהן קרוב או פסול - עדותן בטלה, אף שלשה - נמצא אחד מהן קרוב או פסול - עדותן בטלה. ומניין שאפילו מאה - תלמוד לומר עדים. אמר רבי יוסי: במה דברים אמורים - בדיני נפשות, אבל בדיני ממונות - תתקיים עדות בשאר. רבי אומר: אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות. ואימתי - בזמן שהתרו בהן, אבל בזמן שלא התרו בהן

דף ט.ב

מה יעשו שני אחים ואחד שראו באחד שהרג את הנפש? ואיבעית אימא: כגון שהתרו בה אחרים. ולא התרו בה עדים. וקמיפלגי בפלוגתא דרבי יוסי ורבנן. דתנן, רבי יוסי אומר: לעולם אינו נהרג עד שיהו פי שני עדיו מתרין בו, שנאמר (דברים י"ז) על פי שנים עדים. ואיבעית אימא: כגון דאיתכחוש בבדיקות, ולא איתכחוש בחקירות. וקמיפלגי בפלוגתא דבן זכאי ורבנן. דתנן: מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים. אמר רב יוסף: הביא הבעל עדים שזינתה, והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל - עדי הבעל נהרגין, ואין משלמין ממון. חזר והביא הבעל עדים והזימום לעדי האב - עדי האב נהרגין ומשלמין [ממון], ממון לזה, ונפשות לזה. ואמר רב יוסף: פלוני רבעו לאונסו - הוא ואחר מצטרפין להרגו. לרצונו - רשע הוא, והתורה אמרה אל תשת רשע עד. רבא אמר: אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע. אמר רבא:

דף י.א

פלוני בא על אשתי - הוא ואחר מצטרפין להורגו, אבל לא להורגה. - מאי קא משמע לן - דמפלגינן בדיבורא, היינו הך - מהו דתימא: אדם קרוב אצל עצמו - אמרינן, אצל אשתו - לא אמרינן, קא משמע לן. ואמר רבא: פלוני בא על נערה המאורסה והוזמו -

נהרגין, ואין משלמין ממון. בתו של פלוני והוזמו נהרגין, ומשלמין ממון. ממון לזה, ונפשות לזה. ואמר רבא: פלוני רבע השור והוזמו - נהרגין ואין משלמין ממון, שורו של פלוני והוזמו - נהרגין ומשלמין ממון, ממון לזה ונפשות לזה. - הא תו למה לי? היינו הך - משום דקא בעי בעיא עילויה. דבעי רבא: פלוני רבע שורי מהו? מי אמרינן: אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם - קרוב אצל ממונו. או דילמא אמרינן: אדם קרוב אצל ממונו. בתר דבעיא הדר פשטה: אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם קרוב אצל ממונו. מכות בשלשה כו'. מנהני מילי? - אמר רב הונא: אמר קרא (דברים כ"ה) ושפטום - שנים, ואין בית דין שקול - מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן שלשה. - אלא מעתה (דברים כ"ה) והצדיקו - שנים, והרשיעו - שנים, הרי כאן שבעה - ההוא מיבעי ליה כדעולא. דאמר עולא: רמז לעדים זוממין מן התורה מנין. - רמז לעדים זוממין? והא כתיב (דברים י"ט) כאשר זמם אלא: רמז לעדים זוממין שלוקין מניין - דכתיב (דברים י"ט) והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע. משום דהצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע? אלא: עדים שהרשיעו את הצדיק, ואתו עדי אחריני והצדיקו את הצדיק דמעיקרא, ושוינהו להנך רשעים - והיה אם בן הכות הרשע. - ותיפוק ליה (שמות כ') מלא תענה - משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה - אין לוקין עליו. משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה. מאי טעמא דרבי ישמעאל? - אמר אביי: אתיא, רשע, רשע מחייבי מיתות כתיב הכא (דברים כ"ה) והיה אם בן הכות הרשע, וכתיב התם (במדבר ל"ה) אשר הוא רשע למות, מה להלן בעשרים ושלשה - אף כאן בעשרים ושלשה, רבא אמר: מלקות במקום מיתה עומדת. אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי: אי הכי אומדנא למה לי? למחיה, ואי מאית - לימות - אמר ליה אמר קרא (דברים כ"ה) ונקלה אחיך לעיניך, כי מחית - אגבא דחיי מחית. - אלא הא דתניא: אמדוהו לקבל עשרים - אין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש, וכמה הן תמני סרי,

דף יב

למחיה עשרים וחדא, וכי מיית בהך חדא - לימות, דהא כי מחית אגבא דחייא קא מחית - אמר ליה: אמר קרא ונקלה אחיך לעיניך אחר שלקה - אחיך בעינא, וליכא. עיבור החדש בשלשה. חישוב לא קתני, קידוש לא קתני, אלא עיבור. לא ליקדשא וממילא לעבר - אמר אביי: תני קידוש החדש. תניא נמי הכי: קידוש החדש ועיבור השנה בשלשה, דברי רבי מאיר. אמר רבא: והא עיבור קתני אלא אמר רבא: קידוש ביום עיבור - בשלשה, אחר עיבור - ליכא קידוש, ומני - רבי אלעזר (בן) (מסורת הש"ס: בר') צדוק היא. דתניא, רבי אלעזר (בן) (מסורת הש"ס: בר') צדוק אומר: אם לא נראה בזמנו - אין מקדשין אותו, שכבר קידשוהו בשמים. רב נחמן אמר: קידוש אחר עיבור - בשלשה, ביום עיבור - ליכא קידוש, ומני - פלימו היא. דתניא, פלימו אומר: בזמנו - אין מקדשין אותו, שלא בזמנו - מקדשין אותו. רב אשי אמר: לעולם חישוב קתני, ומאי עיבור - חישוב דעיבור. ואידי דקבעי למיתני עיבור שנה - תנא נמי, עיבור חודש. חישוב

חודש - אין, קידוש חודש - לא, מני - רבי אליעזר היא. דתניא רבי אליעזר אומר: בין בזמנו בין שלא בזמנו אין מקדשין אותו, שנאמר (ויקרא כ"ה) וקדשתם את שנת החמשים שנה - שנים אתה מקדש, ואי אתה מקדש חדשים. רבן שמעון בן גמליאל אומר בשלשה כו'. תניא: כיצד אמר רבן שמעון בן גמליאל? בשלשה מתחילין, ובחמשה נושאים ונותנים, וגומרין בשבעה, אחד אומר לישב ושנים אומרים שלא לישב - בטל יחיד במיעוטו. שנים אומרים לישב ואחד אומר שלא לישב - מוסיפין עליהם עוד שנים ונושאים ונותנים בדבר. שנים אומרים צריכה ושלשה אומרים אינה צריכה - בטלו שנים במיעוטן, שלשה אומרים צריכה ושנים אומרים אינה צריכה - מוסיפין עליהם עוד שנים, שאין המנין פחות משבעה. הני שלשה חמשה ושבעה כנגד מי? - פליגי בה רבי יצחק בר נחמני וחד דעימיה, ומנו - רבי שמעון בן פזי. ואמרי לה: רבי שמעון בן פזי וחד דעימיה, ומנו - רבי יצחק בר נחמני. חד אמר: כנגד ברכת כהנים, וחד אמר: שלשה - כנגד שומרי הסף, חמשה - מרואי פני המלך, שבעה - רואי פני המלך. תני רב יוסף: הני שלשה וחמשה ושבעה, שלשה - כנגד שומרי הסף, חמשה - מרואי פני המלך, שבעה - רואי פני המלך. אמר ליה אביי לרב יוסף: עד האידנא מאי טעמא לא פריש לן מר הכי? - אמר להו: לא הוה ידענא דצריכותו, מי בעיתו מנאי מילתא ולא אמרי לכו? (זמן, נשיא, צריך, גדי סימן). תנו רבנן: אין מעברין את השנה אלא

דף יא.א

במזומנין לה. מעשה ברבן גמליאל שאמר: השכימו לי שבעה לעלייה, השכים ומצא שמונה. אמר: מי הוא שעלה שלא ברשות? ירד עמד שמואל הקטן ואמר: אני הוא שעליתי שלא ברשות, ולא לעבר השנה עליתי, אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי. אמר לו: שב בני, שב. ראויות כל השנים כולן להתעבר על ידך, אלא אמרו חכמים: אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה. ולא שמואל הקטן הוה, אלא איניש אחרנא, ומחמת כיסופא הוא דעבד. כי הא דיתיב רבי וקא דריש, והריח ריח שום, אמר: מי שאכל שום - יצא עמד רבי חייה ויצא. עמדו כולן ויצאו. בשחר מצאו רבי שמעון ברבי לרבי חייה, אמר ליה: אתה הוא שציערת לאבא? אמר לו: לא תהא כזאת בישראל ורבי חייה מהיכא גמיר לה - מרבי מאיר. דתניא: מעשה באשה אחת שבאתה לבית מדרשו של רבי מאיר, אמרה לו: רבי, אחד מכס קדשני בביאה. עמד רבי מאיר וכתב לה גט כריתות, ונתן לה, עמדו כתבו כולם ונתנו לה. ורבי מאיר מהיכא גמיר לה - משמואל הקטן. ושמואל הקטן מהיכא גמיר לה - משכניה בן יחיאל. דכתיב (עזרא י') ויען שכניה בן יחיאל מבני עילם ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו ונשב נשים נכריות מעמי הארץ ועתה יש מקוה לישראל על זאת. ושכניה בן יחיאל מהיכא גמר לה - מיהושע. דכתיב (יהושע ז') ויאמר ה' אל יהושע קם לך למה זה אתה נפל על פניך חטא ישראל. אמר לפניו: רבונו של עולם, מי חטא? - אמר לו: וכי דילטור אני לך? הטל גורלות. ואיבעית אימא - ממשה, דכתיב (שמות ט"ז) עד אנה מאנתם. תנו רבנן: משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי - נסתלקה רוח הקודש מישראל, ואף על פי כן היו

משתמשין בבת קול. פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריה ביריחו ונתנה עליהם בת קול מן השמים: יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה (כמשה רבינו), אלא שאין דורו זכאי לכך, נתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן. וכשמת אמרו עליו: הי חסיד, הי עניו, תלמידו של עזרא שוב פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה, ונתנה עליהם בת קול מן השמים: יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה, אלא שאין דורו זכאי לכך - נתנו חכמים את עיניהם בשמואל הקטן. וכשמת אמרו עליו: הי חסיד, הי עניו, תלמידו של הלל. אף הוא אמר בשעת מיתתו: שמעון וישמעאל לחרבא, וחברוהי לקטלא, ושאר עמא לביזא, ועקן סגיאן עתידן למיתי על עלמא. ועל יהודה בן בבא בקשו לומר כן, אלא שנטרפה שעה, שאין מספידין על הרוגי מלכות. תנו רבנן: אין מעברין את השנה אלא אם כן ירצה נשיא. ומעשה ברבן גמליאל שהלך ליטול רשות אצל הגמון אחד שבסוריא, ושהה לבוא, ועיברו את השנה על מנת שירצה רבן גמליאל. וכשבא רבן גמליאל ואמר רוצה אני - נמצאת שנה מעוברת. תנו רבנן: אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה צריכה מפני הדרכים, ומפני הגשרים, ומפני תנורי פסחים, ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו. אבל לא מפני השלג, ולא מפני הצינה, ולא מפני גליות ישראל שלא עקרו ממקומן. תנו רבנן: אין מעברין את השנה לא מפני הגדיים, ולא מפני הטלאים, ולא מפני הגוזלות שלא פירחו, אבל עושין אותן סעד לשנה. כיצד? רבי ינאי אומר משום רבן שמעון בן גמליאל: מהודעין אנחנא לכוון דגוזלייא רכיכין, ואימריא דערקין, וזימנא דאביבא לא מטא, ושפרת מילתא באנפאי ואוסיפית על שתא דא תלתין יומין. מיתבי: כמה עיבור השנה - שלשים יום, רבן שמעון בן גמליאל אומר: חדש - אמר רב פפא: רצו - חדש, רצו - שלשים יום. תא חזי מאי איכא בין

דף יא.ב

תקיפאי קדמאי לעינוותני בתראי. דתניא: מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב על גב מעלה בהר הבית, והיה יוחנן סופר הלז עומד לפניו, ושלוש איגרות חתוכות לפניו מונחות. אמר לו: טול איגרתא חדא, וכתוב: לאחנא בני גלילאה עילאה ולאחנא בני גלילאה תתאה, שלומכון יסגא מהודעין אנחנא לכוון דזמן ביעורא מטא, לאפרושי מעשרא ממעטנא דזיתא. וטול איגרתא חדא וכתוב: לאחנא בני דרומא, שלומכון יסגא מהודעין אנחנא לכוון דזמן ביעורא מטא, לאפרושי מעשרא מעומרי שיבליא. וטול איגרתא חדא וכתוב: לאחנא בני גלוותא בבבל, ולאחנא דבמדי, ולשאר כל גלוותא דישראל, שלומכון יסגא לעלם מהודעין אנחנא לכוון דגוזליא רכיכין, ואימריא ערקין, וזמנא דאביבא לא מטא, ושפרא מילתא באנפאי ובאנפי חביריי ואוסיפית על שתא דא יומין תלתין - דילמא בתר דעברוהו. תנו רבנן: על שלשה דברים מעברין את השנה: על האביב, ועל פירות האילן, ועל התקופה. על שנים מהן - מעברין, ועל אחד מהן - אין מעברין. ובזמן שאביב אחד מהן - הכל שמחין, רבן שמעון בן גמליאל אומר: על התקופה. איבעיא להו: על התקופה שמחין, או על התקופה מעברין? - תיקו. תנו רבנן: על שלשה ארצות

מעברין את השנה: יהודה, ועבר הירדן, והגליל. על שתים מהן - מעברין, ועל אחת מהן - אין מעברין. ובזמן שיהודה אחת מהן - הכל שמחין, שאין עומר בא אלא מיהודה. תנו רבנן: אין מעברין את השנים אלא ביהודה, ואם עיברוה בגליל - מעוברת. העיד חנניה איש אונו: אם עיברוה בגליל אינה מעוברת. אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: מאי טעמא דחנניה איש אונו - אמר קרא (דברים י"ב) לשכנו תדרשו ובאת שמה, כל דרישה שאתה דורש - לא יהיו אלא בשכנו של מקום. תנו רבנן: אין מעברין את השנה אלא ביום, ואם עיברוה בלילה - אינה מעוברת. ואין מקדשין את החדש אלא ביום, ואם קידשוהו בלילה - אינו מקודש. אמר רב אבא: מאי קרא - (תהלים פ"א) תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו, איזהו חג שהחדש מתכסה בו - הוי אומר זה ראש השנה, וכתוב כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, מה משפט ביום - אף קידוש החדש ביום. תנו רבנן: אין מעברין את השנה

דף יבא

בשני רעבון. תניא, רבי אומר: (מלכים ב' ד') ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים עשרים לחם שערים וגו' ואין לך קלה בכל ארץ ישראל לבשל פירותיה יותר מבעל שלישה, ואף על פי כן לא בכרה אלא מין אחד. שמא תאמר חטים - תלמוד לומר שעורים, שמא תאמר לפני העומר - תלמוד לומר (מלכים ב' ד) תן לעם ויאכלו - אחר העומר היה. אמור מעתה: ראויה היתה אותה שנה שתתעבר, ומפני מה לא עיברה אלישע - ששנת בצורת היתה, והיו הכל רצין לבית הגרנות. תנו רבנן: אין מעברין את השנה לפני ראש השנה, ואם עיברוה - אינה מעוברת, אבל מפני הדחק מעברין אותה אחר ראש השנה מיד, ואף על פי כן אין מעברין אלא אדר. איני? והא שלחו ליה לרבא: זוג בא מרקת, ותפשו נשר, ובידם דברים הנעשה בלז, ומאי ניהו - תכלת, בזכות הרחמים ובזכותם יצאו בשלום. ועמוסי יריכי נחשון בקשו לקבוע נציב אחד, ולא הניחן אדומי הלז, אבל בעלי אסופות נאספו, וקבעו לו נציב אחד בירח שמת בו אהרן הכהן - חשובי מחשבי, גלויי - לא מגלו. מאי משמע דהאי נציב לישנא דירחא הוא - דכתיב (מלכים א' ד') ולשלמה שנים עשר נציבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת (אנשיו) (מסורת הש"ס: ביתו) חדש בשנה. והכתיב: (מלכים א' ד') ונציב אחד [אשר] בארץ רב יהודה ורב נחמן, חד אמר: אחד ממונה על כולם, וחד אמר: כנגד חדש העיבור. תנו רבנן: אין מעברין את השנה לא משנה לחברתה, ולא שלש שנים זו אחר זו. אמר רבי שמעון: מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים, ועיבר שלש שנים זו אחר זו. אמרו לו: משם ראייה? בית דין ישבו וקבעו אחת אחת בזמנה. תנו רבנן: אין מעברין את השנה לא בשביעית, ולא במוצאי שביעית, אימתי רגילין לעבר - ערב שביעית. של בית רבן גמליאל היו מעברין במוצאי שביעית. ובפלוגתא דהני תנאי, דתניא: אין מביאין ירק מחוצה לארץ, ורבותינו התירו, מאי בנייהו? אמר רבי ירמיה: חוששין לגושיהן איכא בנייהו. תנו רבנן: אין מעברין את השנה מפני הטומאה, רבי יהודה אומר: מעברין. אמר רבי יהודה: מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר את השנה מפני הטומאה, ובקש רחמים

על עצמו, דכתיב (דברי הימים ב' ל') כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר
וזבלון לא הטהרו

דף י.ב.ב

כי אכלו את הפסח בלא ככתוב כי התפלל חזקיהו עליהם לאמר ה' הטוב יכפר בעד.
רבי שמעון - אומר: אם מפני הטומאה עיברוה - מעוברת. אלא מפני מה ביקש רחמים
על עצמו - שאין מעברין אלא אדר, והוא עיבר ניסן בניסן. רבי שמעון בן יהודה אומר
משום רבי שמעון: מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני. אמר מר רבי יהודה
אומר: מעברין: אלמא: אית ליה לרבי יהודה טומאה דחוויה היא בציבור. והא תניא: ציץ,
בין שישנו על מצחו ובין שאינו על מצחו - מרצה, דברי רבי שמעון. רבי יהודה אומר:
עודו על מצחו - מרצה, אין עודו על מצחו - אינו מרצה. אמר לו רבי שמעון: כהן גדול
ביום הכיפורים יוכיח, שאינו על מצחו ומרצה אמר לו רבי יהודה: הנח ליום הכיפורים
שטומאה הותרה בציבור - וליטעמך, תיקשי לך היא גופה, רבי יהודה אומר: מעברין,
ואמר רבי יהודה: מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר את השנה מפני הטומאה, וביקש
רחמים על עצמו - אלא חסורי מחסרא, והכי קתני: אין מעברין את השנה מפני
הטומאה, ואם עיברוה - מעוברת. רבי יהודה אומר: אינה מעוברת. ואמר רבי יהודה
וכו'. אי הכי, רבי שמעון אומר: אם מפני הטומאה עיברוה - מעוברת היינו תנא קמא -
אמר רבא: לכתחלה איכא בינייהו. תניא נמי הכי: אין מעברין את השנה מפני הטומאה
לכתחילה, רבי שמעון אומר: מעברין. אלא מפני מה בקש רחמים על עצמו - שאין
מעברין אלא אדר, והוא עיבר ניסן בניסן. אמר מר: שאין מעברין אלא אדר, והוא עיבר
ניסן בניסן. ולית ליה לחזקיה (שמות י"ב) החדש הזה לכם, זה - ניסן, ואין אחר ניסן -
טעה בדשמואל. דאמר שמואל: אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר, הואיל
וראוי לקובעו ניסן. ואיהו סבר: הואיל וראוי - לא אמרינן. תניא נמי הכי: אין מעברין
את השנה ביום שלשים של אדר, הואיל וראוי לקובעו ניסן. רבי שמעון בן יהודה אומר
משום רבי שמעון: מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני. היכי דמי? אמר רב אשי:
כגון שהיו ישראל מחצה טמאים ומחצה טהורים, ונשים משלימות לטהורים, ועודפות
עליהם. מעיקרא סבר: נשים בראשון חובה, דהוו מיעוטן טמאים ומיעוטן מידחו לפסח
שני. ולבסוף סבר: נשים בראשון רשות, דהוו להו טמאים רובא, ורובא לא מדחו לפסח
שני. גופא, אמר שמואל: אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר, הואיל וראוי
לקובעו ניסן. עיברוה מאי? - אמר עולא: אין מקדשין את החדש. - קידשו מאי? - אמר
רבא: בטל העיבור. רב נחמן אומר: מעובר ומקודש. אמר ליה רבא לרב נחמן: מכדי,
מפוריא לפיסחא - תלתין יומין הוו, ומפוריא דרשינן בהלכות הפסח, דתניא: שואלין
בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום, רבן שמעון בן גמליאל אומר: שתי שבתות.
וכי מטי ריש ירחא - מרחקין ליה, אתי לזלולי בחמץ - אמר ליה: מידע ידיעי דשתא
מעברתא בחושבנא תליא מילתא. אמר: חושבנא הוא דלא סליק להו לרבנן עד השתא.
אמר רב יהודה אמר שמואל: אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה תקופה חסירה

רובה של חודש, וכמה רובה של חודש - ששה עשר יום, דברי רבי יהודה.

דף יג.א

רבי יוסי אומר: אחד ועשרים יום, ושניהם מקרא אחד דרשו, (שמות ל"ד) חג האסיף תקופת השנה. מר סבר: כוליה חג בעינן בתקופה חדשה, ומר סבר: מקצת חג בעינן בתקופה חדשה. מאי קא סברי? אי קסברי יום תקופה גומר - בלאו הכי נמי, לא למאן דאמר כוליה חג - איכא, ולא למאן דאמר מקצת חג איכא אלא קסברי יום תקופה מתחיל. מיתבי, יום תקופה גומר, דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר: יום תקופה מתחיל, ועוד, תניא: אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה תקופה חסירה רובו של חודש, וכמה רובו של חדש - ששה עשר יום. רבי יהודה אומר: שתי ידות בחודש. וכמה שתי ידות בחדש - עשרים יום. רבי יוסי אומר: מחשבין, ששה עשר לפני הפסח - מעברין, ששה עשר לפני החג - אין מעברין. רבי שמעון אומר: אף ששה עשר לפני החג מעברין. אחרים אומרים: מיעוטו, וכמה מיעוטו - ארבעה עשר יום - קשיא. אמר מר: רבי יהודה אומר: שתי ידות בחודש, עשרים יום. רבי יוסי אומר: מחשבין, ששה עשר יום לפני הפסח - מעברין. - היינו רבי יהודה - יום תקופה גומר ויום תקופה מתחיל איכא בינייהו. אמר מר: ששה עשר לפני החג אין מעברין. אלא לרבי יוסי, ששה עשר לפני החג הוא דלא, הא שיבסר ותמניסר - מעברין? והאמר: ששה עשר לפני הפסח - אין, בציר - לא - לא, אידי ואידי אין מעברין, ואידי דתנא רישא ששה עשר לפני הפסח, תנא נמי ששה עשר לפני החג. רבי שמעון אומר: אף ששה עשר לפני החג מעברין. היינו תנא קמא

דף יג.ב

איכא בינייהו יום תקופה מתחיל, ויום תקופה גומר, ולא מסיימי. אחרים אומרים: מיעוטו, וכמה מיעוטו - ארבעה עשר יום. מאי קסברי? אי קסברי יום תקופה גומר, וכוליה חג בעינן - האיכא אמר רב שמואל בר רב יצחק: אחרים בתקופת ניסן קיימי, דכתיב (דברים ט"ז) שמור את חדש האביב - שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן. - וליעבריה לאדר - אמר רב אחא בר יעקב: תנא מלמעלה למטה קחשיב, והכי קאמר: עד מיעוטו מעברין, וכמה מיעוטו - ארבעה עשר יום. רבינא אמר: לעולם אחרים בתשרי קיימי, וקסברי אחרים: כוליה חג בעינן ויום טוב ראשון. - יום טוב ראשון? חג האסיף כתיב - חג הבא בזמן אסיפה. סמיכת זקנים. תנו רבנן: (ויקרא ד') וסמכו זקני, יכול זקני השוק - תלמוד לומר עדה. אי עדה - יכול קטני עדה, תלמוד לומר העדה - מיוחדין שבעדה. וכמה הן? וסמכו - שנים, זקני - שנים, ואין בית דין שקול - מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן חמשה, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר: זקני - שנים, ואין בית דין שקול - מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן שלשה. - ורבי שמעון, הכתיב וסמכו? - ההוא מיבעי ליה לגופיה. - ורבי יהודה, לגופיה לא צריך דאם כן, דלא אתי וסמכו לדרשה - ליכתוב זקני העדים ידיהם על ראש הפר. ורבי שמעון, אי כתיב הכי - הוה אמינא: מאי על - בסמוך. ורבי יהודה: גמר ראש ראש מעולה. ורבי שמעון לא גמר

ראש ראש מעולה. תנא: סמיכה וסמיכת זקנים בשלשה. מאי סמיכה ומאי סמיכת זקנים? אמר רבי יוחנן: מיסמך סבי. אמר ליה אביי לרב יוסף: מיסמך סבי בשלשה מנלן? אילימא מדכתיב (במדבר כ"ז) ויסמך את ידיו עליו - אי הכי תסגי בחד, וכי תימא משה במקום שבעים וחד קאי - אי הכי ליבעי שבעים וחד - קשיא. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: בידא ממש סמכין ליה? - אמר ליה: סמכין ליה בשמא, קרי ליה רבי, ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות. וחד לא סמך? והא אמר רב יהודה אמר רב: ברם, זכור אותו האיש לטוב, ורבי יהודה בן בבא שמו, שאילמלא הוא נשתכחו דיני קנסות מישראל. - נשתכחו? נגרוסינהו - אלא:

דף יזא

בטלו דיני קנסות מישראל. שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל, שכל הסומך - יהרג, וכל הנסמך - יהרג, ועיר שסומכין בה - תיחרב, ותחומין שסומכין בהן - יעקרו. מה עשה יהודה בן בבא? הלך וישב לו בין שני הרים גדולים, ובין שתי עיירות גדולות, ובין שני תחומי שבת, בין אושא לשפרעם. וסמך שם חמשה זקנים, ואלו הן: רבי מאיר, ורבי יהודה, ורבי שמעון, ורבי יוסי, ורבי אלעזר בן שמוע. רב אויא מוסיף: אף רבי נחמיה. כיון שהכירו אויביהם בהן אמר להן: בניי, רוצו אמרו לו: רבי, מה תהא עליך? - אמר להן: הריני מוטל לפנייהם כאבן שאין לה הופכים. אמרו: לא זזו משום עד שנעצו בו שלש מאות לונביאות של ברזל, ועשאוהו ככברה. - רבי יהודה בן בבא אחריני הו בהדיה, והאי דלא חשיב להו - משום כבודו דרבי יהודה בן בבא. - ורבי מאיר רבי יהודה בן בבא סמכיה? והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: כל האומר רבי מאיר לא סמכו רבי עקיבא - אינו אלא טועה - סמכיה רבי עקיבא ולא קיבלו, סמכיה רבי יהודה בן בבא - וקיבלו. אמר רבי יהושע בן לוי: אין סמיכה בחוצה לארץ. - מאי אין סמיכה? אילימא דלא דייני דיני קנסות כלל בחוצה לארץ - והא תנן: סנהדרין נוהגת בין בארץ ובין בחוצה לארץ - אלא: דלא סמכין בחוצה לארץ. פשיטא, סומכין בחוצה לארץ ונסמכין בארץ - הא אמרינן דלא. אלא סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ מאי? תא שמע: דרבי יוחנן הוה מצטער עליה דרב שמן בר אבא דלא הוה גבייהו דליסמכיה. רבי שמעון בן זירוד וחד דעימיה, ומנו - רבי יונתן בן עכמאי, ואמרי לה: רבי יונתן בן עכמאי וחד דעימיה, ומנו - רבי שמעון בן זירוד. חד דהוה גבייהו - סמכוהו, וחד דלא הוה גבייהו - לא סמכוהו. רבי חנינא ורבי הושעיא הוה קא משתקיד רבי יוחנן למיסמכיה, לא הוה מסתייעא מילתא, הוה קא מצטער טובא, אמרו ליה: לא נצטער מר, דאנן מדבית עלי קאתינן. דאמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן: מניין שאין נסמכין לבית עלי - שנאמר (שמואל א' ב') לא יהיה זקן בביתך כל הימים, מאי זקן? אילימא זקן ממש - והכתיב (שמואל א' ב') כל מרבית ביתך ימותו אנשים - אלא סמיכה. רבי זירא הוה מיטמר למיסמכיה, דאמר רבי אלעזר: לעולם הוה קבל וקיים. כיון דשמעה להא דאמר רבי אלעזר: אין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלין לו על כל עונותיו - אמצו ליה אנפשיה. כי סמכוהו לרבי זירא שרו ליה הכי: לא כחל ולא שרק

ולא פירכוס - ויעלת חן. כי סמכוה לרבי אמי ולרבי אסי שרו להו הכי: כל מן דין כל מן דין סמוכו לנא, לא תסמכו לנא לא מסרמיטין, ולא מסרמיטין. ואמרי לה: לא מחמיטין, ולא מטורמיטין. רבי אבהו כי הוה אתי ממתיתבתא לבי קיסר, נפקי מטרוניתא דבי קיסר ומשריין ליה: רבה דעמיה, מדברנא דאומתיה, בוצינא דנהורא, בריך מתייד לשלם. עריפת עגלה בשלשה. תנו רבנן: (דברים כ"א) ויצאו זקניך ושפטיך, זקניך - שנים, שופטיך - שנים, ואין בית דין שקול - מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן חמשה, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר: זקניך - שנים, ואין בית דין שקול - מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן שלשה. - ורבי שמעון, האי שופטיך מאי עביד ליה? - ההוא מיבעי ליה למיחדין שבשופטיך. - ורבי יהודה - מזקני זקניך נפקא. ורבי שמעון: אי מזקני הוה אמינא: זקני השוק, כתב רחמנא זקניך, ואי כתיב, זקניך הוה אמינא: סנהדרי קטנה, כתב רחמנא ושפטיך - ממיוחדין שבשופטיך. - ורבי יהודה: גמר זקני זקני, מוסמכו זקני העדה את ידיהם, מה להלן מיוחדין שבעדה - אף כאן מיוחדין שבזקניך. - אי יליף - לילף כולה מהתם, זקניך ושפטיך למה ליי? - אלא: וי"ו ושפטיך למנינא. ורבי שמעון - וי"ו לא דריש. - אלא מעתה: ויצאו - שנים, ומדדו - שנים, לרבי יהודה - הרי תשעה, לרבי שמעון - שבעה - ההוא מיבעי ליה לכדתניא: ויצאו - הן ולא שלוחן, ומדדו - שאפילו נמצא

דף יזב

בעליל לעיר צריך לעסוק במדידה. מתניתין דלא כי האי תנא, דתניא, רבי אליעזר בן יעקב אומר: (דברים כ"א) ויצאו זקניך ושפטיך זקניך - זו סנהדרין, ושפטיך - זה מלך וכהן גדול. מלך - דכתיב (משלי כ"ט) מלך במשפט יעמיד ארץ, כהן גדול - דכתיב (דברים י"ז) ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט. איבעיא להו: רבי אליעזר בן יעקב בחדא פליג, או בתרתי פליג? במלך וכהן גדול פליג, אבל בסנהדרי אי כרבי יהודה אי כרבי שמעון, או דילמא בסנהדרי נמי פליג? דאמר: כולה סנהדרי בעינן אמר רב יוסף, תא שמע: מצאן אבית פגי והמרה עליהן, יכול תהא המראתו המראה - תלמוד לומר (דברים י"ז) וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם. דנפוק כמה? אילימא מקצתן - דילמא הנך דאיכא גואי קיימי כוותיה, אלא פשיטא - דנפוק כולהו, למאי? אילימא לדבר הרשות - מי מצו נפקי? והכתיב (שיר השירים ז') שררך אגן הסהר אל יחסר המזג. אלא פשיטא - לדבר מצוה. היכי דמי - לאו למדידת עגלה, ורבי אליעזר בן יעקב היא, דאמר: כולי סנהדרי בעינן אמר ליה אביי: לא, כגון שיצאו להוסיף על העיר ועל העזרות. כדתנן: אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בבית דין של שבעים ואחד. תניא כוותיה דרב יוסף: מצאן אבית פאגי והמרה עליהן, כגון שיצאו למדידת עגלה, ולהוסיף על העיר ועל העזרות, יכול שתהא המראתו המראה - תלמוד לומר וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם. נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועין בשלשה. תנו רבנן: איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין - פירות שהרקיבו ויין שהקרים, ומעות שהחלידו. תנו רבנן: מעשר שני שאין דמיו ידועין פודין אותו בשלשה לקוחות,

אבל לא בשלשה שאין לקוחות. אפילו נכרי אחד מהן, אפילו אחד מהם בעלים. בעי רבי ירמיה: שלשה ומטילין לתוך כיס אחד, מהו? תא שמע: איש ושתי נשיו - פודין מעשר שני שאין דמיו ידועין. - דילמא כגון רב פפא ובת אבא סוראה. ההקדשות בשלשה. מתניתין דלא כי האי תנא, דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר: אפילו צינורא של הקדש צריכה עשרה בני אדם לפדותה. אמר ליה רב פפא לאביי: בשלמא לרבי אליעזר - בן יעקב - דאמר כשמואל. דאמר שמואל: עשרה כהנים כתובין בפרשה. אלא לרבנן, שלשה מנא להו? וכי תימא דכתיב בהו שלשה, קרקעות דכתיב בהו ארבעה תיסגי בארבעה - וכי תימא הכי נמי - אלמה תנן: הקרקעות תשעה וכהן אלא מאי - דמשלמי בהו עשרה, הקדשות דמשלמי בהו שיתא - ליבעו שיתא - קשיא. הערכין כו'. מאי ערכין המטלטלין? אמר רב גידל אמר רב: באומר ערך כלי זה עלי, דאמר רב גידל אמר רב:

דף טו.א

האומר ערך כלי זה עלי - נותן דמיו. מאי טעמא? אדם יודע שאין ערך לכלי, וגמר ואמר לשום דמים - משום הכי נותן דמיו. האי ערכין המטלטלין? ערכין של מטלטלין מבעיא ליה - תני: ערכין של מטלטלין. רב חסדא אמר אבימי: במתפיס מטלטלין לערכין. האי ערכין המטלטלין? מטלטלין של ערכין מיבעי ליה - תני: מטלטלין של ערכין. רבי אבהו אמר: באומר ערכי עלי. בא כהן לגבות ממנו מטלטלין - בשלשה, קרקעות - בעשרה. אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא: בשלמא לאפוקי מהקדש - בעינן שלשה, אלא לעיולי להקדש - שלשה למה ליי? - אמר ליה: סברא הוא, מה לי עיולי מה לי אפוקי. אפוקי מאי טעמא - דילמא טעי, עיולי נמי - דילמא טעי. רבי יהודה אומר כו'. אמר ליה רב פפא לאביי: בשלמא לרבי יהודה - היינו דכתיב כהן, אלא לרבנן כהן למה להו? - קשיא. הקרקעות תשעה וכהן. מנהני מילי? - אמר שמואל: עשרה כהנים כתובין בפרשה, חד לגופיה, הנך הוי מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבנות, דאפילו תשעה ישראל ואחד כהן. מתקיף לה רב הונא בריה דרב נתן: אימא חמשה כהנים וחמשה ישראלים - קשיא. ואדם כיוצא בהן. אדם מי קדוש? אמר רבי אבהו: באומר דמי עלי, דתניא: האומר דמי עלי - שמין אותו כעבד הנמכר בשוק. ועבד אתקש לקרקעות. בעי רבי אבין: שער העומד ליגזוז בכמה? כגזוז דמי - ובשלשה. או כמחובר דמי - ובעשרה? תא שמע: המקדיש את עבדו אין מועלין בו, רבן שמעון בן גמליאל אומר: מועלין בשערו. וקיימא לן דבשערו העומד ליגזוז פליגי, שמע מינה. נימא הני תנאי כהני תנאי. דתנן, רבי מאיר אומר: יש דברים שהן כקרקע ואינן כקרקע, ואין חכמים מודים לו. כיצד? עשר גפנים טעונות מסרתי לך, והלה אומר אינן אלא חמש רבי מאיר מחייב, וחכמים אומרים: כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע. ואמר רבי יוסי בר חנינא: בענבים העומדות ליבצר עסקינן, מר סבר: כבצורות דמיין, ומר סבר: לאו כבצורות דמיין. - לא, אפילו תימא רבי מאיר, עד כאן לא קאמר רבי מאיר התם - כל כמה דשבקה להו מיכחש כחשי, אבל שערו - כל כמה דשבקה להו אשבוחי משבת. דיני

נפשות כו'. קא פסיק ותני, לא שנא רובע זכר ולא שנא רובע נקבה, בשלמא רובע נקבה - דכתיב (ויקרא כ') והרגת את האשה ואת הבהמה, אלא רובע זכר מנא לן? - דכתיב (שמות כ"ב) כל שכב עם בהמה מות יומת, אם אינו ענין לשוכב - תניהו ענין לנשכב. ואפקיה רחמנא בלשון שוכב, לאקושי נשכב לשוכב. מה שוכב - הוא ובהמתו בעשרים ושלשה אף נשכב - הוא ובהמתו בעשרים ושלשה. שור הנסקל בעשרים ושלשה. שנאמר (שמות כ"א) השור יסקל וגם בעליו יומת - כמיתת הבעלים כך מיתת השור. אמר ליה אביי לרבא: ממאי דהאי וגם בעליו יומת לכמיתת בעלים כך מיתת השור הוא דאתא,

דף טו.ב

אימא לקטלא הוא דאתא? - אם כן ליכתוב וגם בעליו ולישתוק. - אי כתב רחמנא הכי, הוא אמינא: בסקילה. - בסקילה סלקא דעתך? קטל איהו - בסייף, ממונו - בסקילה? - ודילמא האי דכתב רחמנא יומת לאקולי עילויה, לאפוקי מסייף לחנק? - הניחא למאן דאמר חנק חמור, אלא למאן דאמר חנק קיל - מאי איכא למימר? - לא סלקא דעתך דכתיב (שמות כ"א) אם כפר יושת עליו, ואי סלקא דעתך בר קטלא הוא - והכתיב (במדבר ל"ה) לא תקחו כפר לנפש רצח. אדרבה, משום היא גופה קטל איהו לא תיסגי ליה בממונא אלא בקטלא, קטל שורו - ליפרוק נפשיה בממונא. אלא אמר חזקיה, וכן תנא דבי חזקיה: אמר קרא (במדבר ל"ה) מות יומת המכה רצח הוא - על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו על רציחת שורו. איבעיא להו: שור סיני בכמה? מי גמר שעה מדורות, או לא? תא שמע, דתני רמי בר יחזקאל: (שמות י"ט) אם בהמה אם איש לא יחיה, מה איש בעשרים ושלשה - אף בהמה בעשרים ושלשה. הארי והזאב כו'. אמר ריש לקיש: והוא שהמיתו, אבל לא המיתו - לא. אלמא קסבר: יש להן תרבות, ויש להן בעלים. רבי יוחנן אמר: אף על פי שלא המיתו, אלמא קסבר: אין להם תרבות, ואין להם בעלים. תנן, רבי אליעזר אומר: כל הקודם להורגן זכה, בשלמא לרבי יוחנן, למאי זכה - זכה לעורן, אלא לריש לקיש - למאי זכה? כיון שהמיתו - שוינהו רבנן כמאן דגמר דינייהו, ואיסורי הנאה נינהו - מאי זכה - זכה לשמים. תניא כוותיה דריש לקיש: אחד שור שהמית ואחד בהמה וחיה שהמיתו בעשרים ושלשה, רבי אליעזר אומר: שור שהמית - בעשרים ושלשה, ושאר בהמה וחיה שהמיתו - כל הקודם להורגן זכה בהן לשמים. רבי עקיבא אומר כו'. רבי עקיבא היינו תנא קמא - איכא בינייהו נחש. אין דנין כו'. האי שבט דחטא במאי? אילימא שבט שחלל את השבת. אימר דפליג רחמנא בין יחידים למרובין לענין עבודת כוכבים, בשאר מצות מי פליג? אלא: בשבט שהודח. למימרא דבדינא דרבים דינינן ליה? כמאן? לא כרבי יאשיה ולא כרבי יונתן דתניא: עד כמה עושין עיר הנדחת - מעשרה ועד מאה, דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר: ממאה ועד רובו של שבט. ואפילו רבי יונתן לא קאמר אלא רובו, אבל כולו - לא - אמר רב מתנה: הכא

דף טו.א

בנשיא שבט שחטא עסקינן. מי לא אמר רב אדא בר אהבה (שמות י"ח) כל הדבר הגדל יביאו אליך, דבריו של גדול - האי נמי גדול הוא. עולא אמר רבי אלעזר: בבאין על עסקי נחלות, וכתחילתה של ארץ ישראל. מה תחילתה שבעים ואחד - אף כאן שבעים ואחד. אי מה תחילתה קלפי, אורים ותומים וכל ישראל - אף כאן קלפי אורים ותומים וכל ישראל - אלא מחוורתא כדרב מתנה. רבינא אמר: לעולם בשבט שהודח. ודקא קשיא לך בדינא דרביס דיינינן ליה - אין, אף על גב דקטלינן ביחיד - בי דינא דרביס דיינינן ליה. מי לא אמר רבי חמא ברבי יוסי אמר רבי אושעיא: (דברים י"ז) והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההוא וגו' - איש ואשה אתה מוציא לשעריך, ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך. הכא נמי: איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל השבט כולו לשעריך. לא את נביא השקר - מנהני מילי? - אמר רבי יוסי ברבי חנינא: אתיא הזדה, הזדה מזקן ממרא, מה להלן בשבעים ואחד - אף כאן בשבעים ואחד. והא הזדה כי כתיבא - בקטלא הוא דכתיבא, וקטלא בעשרין ותלתא הוא אלא אמר ריש לקיש: גמר דבר דבר מהמראתו. ולהדר זקן ממרא ולגמר הזדה הזדה מנביא השקר - דבר דבר - גמיר, הזדה הזדה - לא גמיר. ולא את כהן גדול. מנהני מילי? אמר רב אדא בר אהבה: דאמר קרא, (שמות י"ח) כל הדבר הגדל יביאו אליך - דבריו של גדול. מיתבי: דבר גדל - דבר קשה. אתה אומר דבר קשה או אינו אלא דבריו של גדול? כשהוא אומר (שמות י"ח) את הדבר הקשה יביאון אל משה - הרי דבר קשה אמור. - הוא דאמר כי האי תנא, דתניא: דבר גדל - דבריו של גדול, אתה אומר דבריו של גדול או אינו אלא דבר הקשה - כשהוא אומר הדבר הקשה - הרי דבר קשה אמור, הא מה אני מקיים דבר גדל - דבריו של גדול. והאי תנא תרי קראי למה ליי? - חד לצואה בעלמא, וחד לעשייה. ואידך: אם כן לכתוב או גדול גדול או קשה קשה מאי גדול ומאי קשה - שמע מינה תרתי. בעי רבי אלעזר: שורו של כהן גדול בכמה? למיתת בעלים דידיה מדמינן ליה, או דילמא למיתת בעלים דעלמא מדמינן ליה? - אמר אביי: מדקא מבעיא ליה שורו - מכלל דממונו פשיטא ליה. - פשיטא - מהו דתימא: הואיל וכתב כל הדבר הגדל - כל דבריו של גדול, קא משמע לן. אין מוציאין כו'. מנהני מילי? - אמר רבי אבהו: דאמר קרא (במדבר כ"ז) ולפני אלעזר הכהן יעמד, הוא - זה מלך, וכל בני ישראל אתו - זה משוח מלחמה, וכל העדה - זה סנהדרי. ודילמא לסנהדרי הוא דקאמר להו רחמנא דלישיילו באורים ותומים? - אלא, כי הא דאמר רב אחא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו, והיה מנגן מאליו. מיד היה דוד עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו. אמרו לו: אדונינו המלך, עמך ישראל צריכין לפרנסה - אמר להן: לכו והתפרנסו זה מזה. - אמרו לו: אין הקומץ משביע את הארי, ואין הבור מתמלא מחולייתו. - אמר להם: לכו פשטו ידכם בגדוד. מיד יועצין באחיתופל, ונמלכין בסנהדרין, ושואלין באורים ותומים אמר רב יוסף: מאי קרא -

דף ט.ז.ב

(דברי הימים א' כ"ז) ואחרי אחיתפל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב. אחיתופל - זה יועץ, וכן הוא אומר (שמואל ב' ט"ז) ועצת אחיתפל אשר יעץ וגו', ובניהו בן יהוידע - זו סנהדרין. אביתר - אלו אורים ותומים, וכן הוא אומר (דברי הימים א' י"ח) ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי. ולמה נקרא שמן כרתי ופלתי? כרתי - שכורתין דבריהן, ופלתי - שמופלאין מעשיהן. ואחר כך - שר הצבא למלך יואב, אמר רבי יצחק בריה דרב אדא ואמרי לה אמר רבי יצחק בר אבודימי: מאי קרא - (תהלים נ"ז) עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר. ואין מוסיפין על העיר. מנהני מילי? אמר רב שימי בר חייא: אמר קרא (שמות כ"ה) ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וכן תעשו - לדורות הבאין. מתיב רבא: כל הכלים שעשה משה - משיחתן מקדשן, מיכן ואילך - עבודתן מחנכתן. ואמאי? נימא וכן תעשו - לדורות הבאין - שאני התם דאמר קרא (במדבר ז') וימשחם ויקדש אתם - אותם במשיחה, ולא לדורות במשיחה. ואימא: אותם במשיחה, ולדורות - אי במשיחה אי בעבודה - אמר רב פפא: אמר קרא (במדבר ד') אשר ישרתו בס בקדש - הכתוב תלאן בשירות. - אלא, אתם למה לי? - אי לאו אתם הוה אמינא: לדורות - במשיחה ובעבודה, דהא כתיב וכן תעשו כתב רחמנא אתם - אותם במשיחה, ולא לדורות במשיחה. ואין עושין סנהדראות כו'. מנא לן? - כדאשכחן במשה, דאוקי סנהדראות, ומשה במקום שבעים וחד קאי. תנו רבנן: מניין שמעמידין שופטים לישראל? תלמוד לומר (דברים ט"ז) שפטים תתן, שטרים לישראל מניין - תלמוד לומר שטרים תתן, שופטים לכל שבט ושבת מניין - תלמוד לומר שפטים לשבטיך, שופטים לכל שבט ושבת מניין - תלמוד לומר שפטים לכל עיר ועיר מניין - תלמוד לומר שפטים לשעריך, שופטים לכל עיר ועיר מניין - תלמוד לומר שטרים לשעריך. רבי יהודה אומר: אחד ממונה על כולן, שנאמר תתן-לך. רבן שמעון בן גמליאל אומר: לשבטיך ושפטו - מצוה בשבט לדון את שבטו. ואין עושין עיר הנדחת. מנא הני מילי? אמר רבי חייא בר יוסף אמר רבי אושעיא: דאמר קרא (דברים י"ז) והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא, איש ואשה אתה מוציא לשעריך, ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך. אין עושין עיר הנדחת בספר. מאי טעמא? - (דברים י"ג) מקרבך, אמר רחמנא, ולא מן הספר. ולא שלש (ערי הנדחת). דכתיב: אחת. אבל עושין אחת או שתיים, דכתיב (דברים י"ג) עריך. תנו רבנן: אחת - אחת ולא שלש. אתה אומר אחת ולא שלש, או אינו אלא אחת ולא שתיים? כשהוא אומר עריך - הרי שתיים אמור, הא מה אני - מקיים אחת - אחת ולא שלש. זימנין אמר רב: בבית דין אחד הוא דאין עושין, הא בשנים ושלושה בתי דינין - עושין. וזימנין אמר רב: אפילו בשנים ושלושה בתי דינין, - לעולם אין עושין. מאי טעמא דרב - משום קרחה. אמר ריש לקיש: לא שנו אלא במקום אחד, אבל בשנים ושלושה מקומות - עושין. רבי יוחנן אמר: אין עושין, משום קרחה. תניא כוותיה דרבי יוחנן: אין עושין שלש עיירות מנודחות בארץ ישראל, אבל עושין אותם שתיים, כגון אחת ביהודה ואחת בגליל. אבל שתיים ביהודה

ושתים בגליל - אין עושין. וסמוכה לספר - אפילו אחת אין עושין. מאי טעמא - שמא ישמעו נכרים ויחריבו את ארץ ישראל. ותיפוק לי דמקרבך אמר רחמנא, ולא מן הספר - רבי שמעון היא, דדריש טעמא דקרא. סנהדרי גדולה היתה. מאי טעמייהו דרבנן דאמרי ומשה על גביהן? - אמר קרא (במדבר י"א) והתיצבו שם

דף יזא

עמך, עמך - ואת בהדייהו. ורבי יהודה: עמך - משום שכינה. ורבנן: אמר קרא (במדבר י"א) ונשאו אתך במשא העם, אתך - ואת בהדייהו. ורבי יהודה: אתך - בדומין לך. ורבנן: (שמות י"ח) מוהקל מעליך ונשאו אתך, נפקא. וילפא סנהדרי גדולה מסנהדרי קטנה. תנו רבנן: (במדבר י"א) וישארו שני אנשים במחנה יש אומרים בקלפי נשתיירו. שבשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אמר משה: כיצד אעשה? אברור ששה מכל שבט ושבט - נמצאו שנים יתירים, אברור חמשה חמשה מכל שבט ושבט - נמצאו עשרה חסרים, אברור ששה משבט זה וחמשה משבט זה - הריני מטיל קנאה בין השבטים, מה עשה? בירר ששה ששה, והביא שבעים ושנים פיתקין, על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק, בללך ונתנן בקלפי, אמר להם: בואו וטלו פיתקים כל מי שעלה בידו זקן אמר: כבר קידשך שמים, מי שעלה בידו חלק - אמר: המקום לא חפץ בך, אני מה אעשה לך? כיוצא בדבר אתה אומר: (במדבר ג') ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת, אמר משה: כיצד אעשה להן לישראל? אם אומר לו תן לי פדיוןך וצא - יאמר לי: כבר פדאני בן לוי. מה עשה? הביא עשרים ושנים אלפים פיתקין, וכתב עליהן בן לוי, ועל שלשה ושבעים ומאתים כתב עליהן חמשה שקלים, בללך ונתנן בקלפי. אמר להן: טלו פיתקים. מי שעלה בידו בן לוי - אמר לי: כבר פדאך בן לוי. מי שעלה בידו חמשת שקלים, אמר לי: תן פדיוןך וצא. רבי שמעון אומר: במחנה נשתיירו. בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: אספה לי שבעים איש אמרו אלדד ומידד: אין אנו ראויין לאותה גדולה, אמר הקדוש ברוך הוא: הואיל ומיעטתם עצמכם - הריני מוסיף גדולה על גדולתכם. ומה גדולה הוסיף להם - שהנביאים כולן נתנבאו ופסקו, והם נתנבאו ולא פסקו. ומה נבואה נתנבאו? אמרו: משה מת, יהושע מכניס את ישראל לארץ. אבא חנין אומר משום רבי אליעזר: על עסקי שליו הן מתנבאים, עלי שליו, עלי שליו רב נחמן אמר: על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאין, שנאמר (יחזקאל ל"ח) כה אמר ה' אלהים האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים בימים ההם להביא אתך עליהם וגו', אל תיקרי שנים אלא שנים. ואיזו הן שנים נביאים שנתנבאו בפרק אחד נבואה אחת - הוי אומר אלדד ומידד. אמר מר: כל הנביאים כולן נתנבאו ופסקו, והן נתנבאו ולא פסקו. מנא לן דפסקו? אילימא מדכתיב (במדבר י"א) ויתנבאו ולא יספו. אלא מעתה (דברים ה') קול גדול ולא יסף, הכי נמי דלא אוסיף הוא? אלא - דלא פסק הוא אלא: הכא כתיב ויתנבאו, התם כתיב (במדבר י"א) מתנבאים - עדיין מתנבאים והולכים. בשלמא למאן דאמר משה מת - היינו דכתיב (במדבר י"א) אדני משה כלאם, אלא למאן דאמר הנך תרתי, מאי אדני משה

כלאם? - דלאו אורח ארעא, דהוה ליה כתלמיד המורה הלכה לפני רבו. בשלמא למאן דאמר הנך תרתני - היינו דכתיב מי יתן, אלא למאן דאמר משה מת - מינח הוה נחא ליה? - לא סיימוה קמיה. מאי כלאם - אמר ליה: הטל עליהן צרכי ציבור, והן כלין מאיליהן. מניין להביא עוד שלשה. סוף סוף, לרעה על פי שנים לא משכחת לה אי אחד עשר מזכין ושנים עשר מחייבין - אכתי חד הוא, אי עשרה מזכין ושלשה עשר מחייבין, תלתא הוו אמר רבי אבהו: אי אתה מוצא אלא במוסיפין, ודברי הכל, ובסנהדרין גדולה ואליבא דרבי יהודה דאמר שבעים. ואמר רבי אבהו: במוסיפין עושין בית דין שקול לכתחילה, פשיטא - מהו דתימא: האי דקאמר איני יודע כמאן דאיתיה דמי, ואי אמר מילתא - שמעינן ליה, קא משמע לן דהאי דקאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי, ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה. אמר רב כהנא: סנהדרין שראו כולן לחובה - פוטרין אותן. מאי טעמא? כיון דגמירי הלנת דין למעבד ליה זכותא, והני תו לא חזו ליה. אמר רבי יוחנן: אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה, ובעלי חכמה, ובעלי מראה, ובעלי זקנה, ובעלי כשפים, ויודעים בשבעים לשון, שלא תהא סנהדרין שומעת מפי המתורגמן. אמר רב יהודה אמר רב: אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שידוע לטהר את השרץ מן התורה. אמר רב: אני אדון ואטהרנו

דף יז.ב

ומה נחש שממית ומרבה טומאה - טהור, שרץ שאינו ממית ומרבה טומאה - אינו דין שיהא טהור? - ולא היא, מידי דהוה אקוץ בעלמא. אמר רב יהודה אמר רב: כל עיר שאין בה שנים לדבר ואחד לשמוע - אין מושיבין בה סנהדרין. ובביתר הוו שלשה, וביבנה ארבעה: רבי אליעזר, ורבי יהושע, ורבי עקיבא, ושמעון התימני דן לפניהם בקרקע. מיתבי: שלישית - חכמה. רביעית - אין למעלה הימנה - הוא דאמר כי האי תנא, דתניא: שניה - חכמה, שלישית - אין למעלה הימנה. למידין לפני חכמים - לוי מרבי, דנין לפני חכמים - שמעון בן עזאי, ושמעון בן זומא, וחנן המצרי, וחנניא בן חכינאי. רב נחמן בר יצחק מתני חמשה: שמעון, שמעון, ושמעון, חנן, וחנניה. רבותינו שבבבל - רב ושמואל. רבותינו שבארץ ישראל - רבי אבא. דייני גולה - קרנא. דייני דארץ ישראל - רבי אמי ורבי אסי. דייני דפומבדיתא - רב פפא בר שמואל, דייני דנהרדעא - רב אדא בר מניומי, סבי דסורא - רב הונא ורב חסדא. סבי דפומבדיתא - רב יהודה ורב עינא, חריפי דפומבדיתא - עיפה ואבימי בני רחבה. אמוראי דפומבדיתא - רבה ורב יוסף. אמוראי דנהרדעי - רב חמא. נהרבלאי מתנו - רמי בר ברבי. אמרי בי רב - רב הונא. - והאמר רב הונא: אמרי בי רב - אלא: רב המנונא. אמרי במערבא - רבי ירמיה. שלחו מתם - רבי יוסי בר חנינא. מחכו עלה במערבא - רבי אלעזר. - והא שלחו מתם לדברי רבי יוסי בר חנינא - אלא איפוך: שלחו מתם - רבי אלעזר, מחכו עלה במערבא - רבי יוסי בר חנינא. וכמה יהא בעיר ויהא ראויה לסנהדרין מאה ועשרים וכו'. מאה ועשרים מאי עבידתיהו? - עשרים ושלשה כנגד סנהדרין קטנה, ושלש שורות של עשרים ושלשה - הרי תשעים ותרתני. ועשרה בטלנין של בית הכנסת - הרי מאה

ותרי. ושני סופרים, ושני חזנין, ושני בעלי דינין ושני עדים, ושני זוממין, ושני זוממי זוממין - הרי מאה וארביסר. ותניא: כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה: בית דין מכין ועונשין, וקופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה, ובית הכנסת, ובית המרחץ, ובית הכסא, רופא, ואומן, ולבלר, (וטבח), ומלמד תינוקות. משום רבי עקיבא אמרו: אף מיני פירא, מפני שמיני פירא מאירין את העינים. רבי נחמיה אומר וכו'. תניא רבי אומר:

דף יח.א

מאתים ושבעים ושבעה. והתניא, רבי אומר: מאתים שבעים ושמונה - לא קשיא, הא - רבי יהודה, הא - רבנן. תנו רבנן: (שמות י"ח) ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרת, שרי אלפים - שש מאות, שרי מאות - ששת אלפים, שרי חמשים - שנים עשר אלף, שרי עשרות - ששת ריבוא, נמצאו דיני ישראל שבעת ריבוא ושמונת אלפים ושש מאות. הדרן עלך דיני ממונות. משנה. כהן גדול דן ודנין אותו, מעיד ומעידין אותו, חולץ וחולצין לאשתו, ומייבמין את אשתו. אבל הוא אינו מייבם, מפני שהוא אסור באלמנה. מת לו מת - אינו יוצא אחר המטה, אלא הן נכסין והוא נגלה, הן נגלין והוא נכסה, ויוצא עמהן עד פתח שער העיר, דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר: אינו יוצא מן המקדש, משום שנאמר (ויקרא כ"א) ומן המקדש לא יצא. וכשהוא מנחם אחרים, דרך כל העם עוברין בזה אחר זה, והממונה ממצעו בינו לבין העם. וכשהוא מתנחם מאחרים, כל העם אומרים לו: אנו כפרתך, והוא אומר להן: תתברכו מן השמים. וכשמברין אותו, כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הספסל. המלך לא דן ולא דנין אותו, לא מעיד ולא מעידין אותו, לא חולץ ולא חולצין לאשתו, לא מייבם ולא מייבמין לאשתו. רבי יהודה אומר: אם רצה לחלוץ או לייבם - זכור לטוב. אמרו לו: אין שומעין לו. ואין נושאים אלמנתו. רבי יהודה אומר: נושא המלך אלמנתו של מלך, שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול, שנאמר (שמואל ב' י"ב) ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך. גמרא. כהן גדול דן. פשיטא - דנין אותו איצטריכא ליה. - הא נמי פשיטא, אי לא דיינינן ליה - איהו היכי דין? והכתיב (צפניה ב') התקוששו וקושו, ואמר ריש לקיש: קשט עצמך, ואחר כך קשט אחרים. אלא, אידי דקא בעי למיתני מלך לא דן ולא דנין אותו - תנא נמי כהן גדול דן ודנין. ואי בעית אימא: הא קא משמע לן, כדתניא: כהן גדול שהרג את הנפש במזיד - נהרג, - בשוגג - גולה, ועובר על עשה ועל לא תעשה, והרי הוא כהדיוט לכל דבריו. במזיד נהרג, פשיטא - בשוגג גולה איצטריכא ליה. - הא נמי פשיטא - איצטריך, סלקא דעתך אמינא: הואיל וכתוב (במדבר ל"ה) וישב בה עד מות הכהן הגדל, אימא: כל דאית ליה תקנתא בחזרה - ליגלי, דלית ליה תקנתא בחזרה - לא ליגלי. דתני:

דף יח.ב

ההורג כהן גדול, או כהן גדול שהרג את הנפש - אינו יוצא משם לעולם. אימא לא ליגלי - קא משמע לן. - ואימא הכי נמי - אמר קרא (דברים י"ט) לנוס שמה כל רצח -

אפילו כהן גדול במשמע. עובר על עשה ועל לא תעשה. לא סגי דלא עבר? - הכי קאמר: אם עבר על עשה ועל לא תעשה - הרי הוא כהדיוט לכל דבריו. - פשיטא סלקא דעתך אמינא: הואיל ותנן: אין דנין לא את השבט ולא את נביא השקר, ולא את כהן גדול אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. ואמר רב אדא בר אהבה: (שמות י"ח) כל הדבר הגדל יביאו אליך - דבריו של גדול, אימא, כל דבריו של גדול, קא משמע לן. - ואימא הכי נמי - מי כתיב דברי גדול הדבר הגדל כתיב - דבר גדול ממש. מעיד ומעידין אותו. מעיד? והתניא: (דברים כ"ב) והתעלמת - פעמים שאתה מתעלם, ופעמים שאי אתה מתעלם. הא כיצד? כהן והוא בבית הקברות, זקן ואינה לפי כבודו, או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חברו - לכך נאמר והתעלמת - אמר רב יוסף: מעיד למלך. - והתנן: לא דן ולא דנין אותו, לא מעיד ולא מעידין אותו - אלא אמר רבי זירא: מעיד לבן מלך. - בן מלך הדיוט הוא - אלא: מעיד בפני המלך. - והא אין מושיבין מלך בסנהדרין - משום יקרא דכהן גדול אתא ויתיב, מקבלי ניהלי לסהדותיה, קאי הוא ואזיל ומעיינינא ליה אנן בדיניה. גופא, אין מושיבין מלך בסנהדרין, ולא מלך וכהן גדול בעיבור שנה. מלך בסנהדרין - דכתיב (שמות כ"ג) לא תענה על רב - לא תענה על רב. לא מלך וכהן גדול בעיבור שנה מלך - משום אפסניא, כהן גדול - משום צינה. אמר רב פפא: שמע מינה שתא בתר ירחא אזיל. - איני? והא הנך שלשה רועי בקר דהוו קיימי, ושמעינהו רבנן דקאמרי חד אמר: אם בכיר ולקיש כחדא יינץ - דין הוא אדר, ואם לאו - לית דין אדר. וחד אמר: אם תור בצפר בתלג ימות, ובטיהרא בטול תאינה ידמוך, ישלח משכיה - דין הוא אדר, ואם לאו - לית דין אדר. וחד אמר: אם קידום תקיף לחדא יהא, יפח בלועך נפיק לקיבליה - דין הוא אדר, ואם לאו - לית דין אדר. ועברוה רבנן לההיא שתא - ותסברא, רבנן ארעוותא סמוך? אלא: רבנן אחושבנייהו סמוך, ורועי בקר איסתיועי הוא דאיסתיעא מילתייהו. חולץ וחולצין כו'. קא פסיק ותני לא שנא מן האירוסין, ולא שנא מן הנישואין. בשלמא מן הנישואין - הוי עשה ולא תעשה,

דף יטא

ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה, אלא מן האירוסין, אמאי? יבא עשה וידחה לא תעשה - גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה. תניא נמי הכי: אם קדמו ובעלו ביאה ראשונה - קנו, ואסור לקיימן בביאה שניה. מת לו מת כו'. תנו רבנן: (שמות כ"א) ומן המקדש לא יצא - לא יצא עמהן, אבל יוצא הוא אחריהן, כיצד? הן נכסין והוא נגלה, הן ניגלין והוא נכסה. ויוצא עד פתח כו'. שפיר קאמר רבי יהודה - - אמר לך רבי מאיר: אי הכי לביתו נמי לא אלא הכי קאמר: מן המקדש לא יצא - מקדושתו לא יצא, וכיון דאית ליה הכירא - לא אתי למינגע. - ורבי יהודה: אגב מרריה דילמא מקרי ואתי ונגע. כשהוא מנחם. תנו רבנן: כשהוא עובר בשורה לנחם את אחרים, סגן ומשוח שעבר בימינו, וראש בית אב ואבלים וכל העם משמאלו. וכשהוא עומד בשורה ומתנחם מאחרים - סגן מימינו, וראש בית אב וכל העם משמאלו. אבל משוח שעבר - לא אתי גביה. מאי טעמא - חלשא דעתיה, סבר: קא חדי בי. אמר רב פפא: שמע מינה מהא מתניתא תלת שמע

מינה: היינו סגן היינו ממונה, ושמע מינה: אבלים עומדין וכל העם עוברין, ושמע מינה: אבלים לשמאל המנחמין הן עומדין. תנו רבנן: בראשונה היו אבלים עומדין, וכל העם עוברין והיו שתי משפחות בירושלים מתגרות זו בזו זאת אומרת: אני עוברת תחלה, וזאת אומרת: אני עוברת תחלה. התקינו שיהא העם עומדין ואבלים עוברין. (חזר והלך וסיפר, סימן). אמר רמי בר אבא: החזיר רבי יוסי את הדבר ליושנו בציפורי, שיהיו אבלים עומדין וכל העם עוברין. ואמר רמי בר אבא: התקינן רבי יוסי בציפורי שלא תהא אשה מהלכת בשוק ובנה אחריה, משום מעשה שהיה. ואמר רמי בר אבא: התקינן רבי יוסי בציפורי שיהיו נשים מספרות בבית הכסא, משום ייחוד. אמר רב מנשיא בר עות: שאילית את רבי יאשיה רבה בבית עלמין דהוצל, ואמר לי: אין שורה פחותה מעשרה בני אדם, ואין אבלים מן המנין, בין שאבלים עומדין וכל העם עוברין, בין שאבלים עוברין וכל העם עומדין. כשהוא מתנחם כו'. איבעיא להו: כי מנחם הוא אחריני היכי אמר להו? תא שמע: והוא אומר תתנחמו. היכי דמי? אילימא כי מנחמי אחריני לדידיה אמר להו איהו תתנחמו, נחשא קא רמי להו? אלא: כי מנחם לאחריני אמר להו תתנחמו - שמע מינה. מלך לא דן כו'. אמר רב יוסף: לא שנו אלא מלכי ישראל, אבל מלכי בית דוד - דן ודנין אותן, דכתיב (ירמיהו כ"א) בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט. ואי לא דיינינן ליה - אינהו היכי דייני? והכתיב (צפניה ב') התקוששו וקושו, ואמר ריש לקיש: קשט עצמד ואחר כך קשט אחרים. אלא מלכי ישראל מאי טעמא לא? - משום מעשה שהיה. דעבדיה דינאי מלכא קטל נפשא, אמר להו שמעון בן שטח לחכמים: תנו עיניכם בו, ונדוננו. שלחו ליה: עבדך קטל נפשא. שדריה להו. שלחו ליה: תא אנת נמי להכא, (שמות כ"א) והועד בבעליו, אמרה תורה: יבא בעל השור ויעמוד על שורו. אתא ויתיב. אמר ליה שמעון בן שטח: ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך. ולא לפנינו אתה עומד, אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד, שנאמר (דברים י"ט) ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו'. אמר לו: לא כשתאמר אתה, אלא כמה שיאמרו חבריך.

דף יט.ב

נפנה לימינו - כבשו פניהם בקרקע, נפנה לשמאלו - וכבשו פניהם בקרקע. אמר להן שמעון בן שטח: בעלי מחשבות אתם, יבא בעל מחשבות ויפרע מכם. מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע, ומתו, באותה שעה אמרו: מלך לא דן ולא דנין אותנו לא מעיד ולא מעידין אותנו. לא חולץ ולא חולצין וכו'. איני? והאמר רב אשי: אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו מחול - מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר (דברים י"ז) שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך - מצוה שאני. ואין נושאין כו'. תניא, אמרו לו לרבי יהודה: נשים הראויות לו מבית המלך. ומאי נינהו - מירב ומיכל. שאלו תלמידיו את רבי יוסי: היאך נשא דוד שתי אחיות בחייהן? - אמר להן: מיכל אחר מיתת מירב נשאה. רבי יהושע בן קרחה אומר: קידושי טעות היו לו במירב, שנאמר (שמואל ב' ג') תנה את אשתי את מיכל אשר ארסתי לי במאה ערלות פלשתים. מאי תלמודא? - אמר רב פפא: מיכל אשתי, ולא מירב אשתי. מאי קידושי טעות? דכתיב: (שמואל א' י"ז)

והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עשר גדול וגו'. אזל קטליה. אמר לו: מלוה אית לך גבאי, והמקדש במלוה - אינה מקודשת. אזל יהבה לעדריאל, דכתיב, (שמואל א' י"ח) ויהי בעת תת את מירב בת שאול לדוד וגו'. אמר ליה: אי בעית דאתן לך מיכל - זיל אייתי לי מאה ערלות פלשתים. אזל אייתי ליה. אמר ליה: מלוה ופרוטה אית לך גבאי. שאול סבר: מלוה ופרוטה - דעתיה אמלוה, ודוד סבר: מלוה ופרוטה - דעתיה אפרוטה. ואיבעית אימא: דכולי עלמא מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה, שאול סבר: לא חזו ולא מידי, ודוד סבר: חזו לכלבי ושוני. ורבי יוסי, האי, תנה את אשתי את מיכל, מאי דריש ביה? רבי יוסי לטעמיה, דתניא: רבי יוסי היה דורש מקראות מעורבין, כתיב (שמואל ב' כ"א) ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את אדמני ואת מפייבשת ואת חמשת בני מיכל אשר ילדה לעדריאל המחלתי וגו'. וכי לעדריאל נתנה? והלא לפלטי בין ליש נתנה דכתיב (שמואל א' כ"ה) ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו' אלא: מקיש קידושי מירב לעדריאל לקידושי מיכל לפלטי, מה קידושי מיכל לפלטי בעבירה - אף קידושי מירב לעדריאל בעבירה. ורבי יהושע בן קרח נמי, הכתיב את חמשת בני מיכל בת שאול. אמר לך רבי יהושע: וכי מיכל ילדה? והלא מירב ילדה מירב ילדה ומיכל גידלה, לפיכך נקראו על שמה. ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו - מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. (חנינא קרא יוחנן ואשתו אלעזר וגאולה ושמואל בלימודי, סימן). רבי חנינא אומר: מהכא (רות ד') ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי. וכי נעמי ילדה? והלא רות ילדה, אלא: רות ילדה ונעמי גידלה, לפיכך נקרא על שמה. רבי יוחנן אומר: מהכא (דברי הימים א' ד') ואשתו היהודית ילדה את ירד אביגדור וגו', ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח (לו) מרד. מרד זה כלב, ולמה נקרא שמו מרד - שמרד בעצת מרגלים. וכי בתיה ילדה? והלא יוכבד ילדה, אלא: יוכבד ילדה ובתיה גידלה, לפיכך נקרא על שמה. רבי אלעזר אמר מהכא (תהלים ע"ז) גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה. וכי יוסף ילד? והלא יעקב ילד. אלא, יעקב ילד ויוסף כילכל, לפיכך נקראו על שמו. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל המלמד בן חבירו תורה - מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, שנאמר (במדבר ג') ואלה תולדת אהרן ומשה, וכתיב ואלה שמות בני אהרן, לומר לך: אהרן ילד ומשה לימד, לפיכך נקראו על שמו. (ישעיהו כ"ט) לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם, וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם? אמר רב יהודה: שפדאו מצער גידול בנים. והיינו דכתיב (ישעיהו כ"ט) לא עתה יבוש יעקב וגו' לא עתה יבוש יעקב - מאביו, ולא עתה פניו יחורו. - מאבי אביו. כתיב פלטי וכתוב פלטיאל אמר רבי יוחנן: פלטי שמו, ולמה נקרא שמו פלטיאל - שפלטו אל מן העבירה, מה עשה? נעץ חרב בינו לבינה, אמר: כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב זה. והכתיב (שמואל ב' ג') וילך אתה אישה - שנעשה לה כאישה. - והכתיב (שמואל ב' ג') הלוך ובכה - על המצוה דאזיל מיניה, עד בחרים - שנעשו שניהם כבחורים שלא טעמו טעם ביאה. - אמר רבי יוחנן: תוקפו של יוסף - ענוותנותו של בועז, תוקפו של בועז - ענוותנותו של פלטי בן ליש. תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז

- דכתיב (רות ג') ויהי בחצי לילה ויחרד האיש וילפת. מאי וילפת? אמר רב שנעשה בשרו כראשי לפתות.

דף כ"א

תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש - כדאמרן. אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב (משלי ל"א) רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה, רבות בנות עשו חיל - זה יוסף ובוועז, ואת עלית על כלנה - זה פלטי בן ליש. אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן: מאי דכתיב (משלי ל"א) שקר החן והבל היפי, שקר החן - זה יוסף, והבל היפי - זה בועז, יראת ה' היא תתהלל - זה פלטי בן ליש. דבר אחר: שקר החן - זה דורו של משה, והבל היפי - זה דורו של יהושע, יראת ה' היא תתהלל - זה דורו של חזקיה. דבר אחר: שקר החן - זה דורו של משה ויהושע, והבל היפי - זה דורו של חזקיה, יראת ה' היא תתהלל - זה דורו של רבי יהודה ברבי אילעאי. אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אילעאי שהיו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחת ועוסקין בתורה. משנה. מת לו מת - אינו יוצא מפתח פלטרין שלו. רבי יהודה אומר: אם רוצה לצאת אחר המיטה - יוצא, שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר, שנאמר (שמואל ב' ג') והמלך דוד הלך אחר המטה - אמרו לו: לא היה הדבר אלא לפייס את העם, וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ, והוא מיסב על הדרגש. גמרא. תנו רבנן: מקום שנהגו נשים לצאת אחר המיטה - יוצאות, לפני המיטה - יוצאות. רבי יהודה אומר: לעולם נשים לפני המיטה יוצאות, שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר, שנאמר (שמואל ב' ג') והמלך דוד הלך אחר המטה. - אמרו לו: לא היה הדבר אלא לפייס את העם, ונתפייסו. שהיה דוד יוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים, ויצא מבין הנשים ונכנס לבין האנשים, שנאמר (שמואל ב' ג') וידעו כל העם וכל ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר. דרש רבא: מאי דכתיב (שמואל ב' ג') ויבא כל העם להברות את דוד, כתיב להכרות וקרין להברות, בתחלה - להכרותו, ולבסוף - להברותו. אמר רב יהודה אמר רב: מפני מה נענש אבנר - מפני שהיה לו למחות בשאול ולא מיחה. רבי יצחק אמר: מיחה, ולא נענה. ושניהן מקרא אחד דרשו: (שמואל ב' ג') ויקנן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר ידיך לא אסרות ורגליך לא לנחשתים הגשו. מאן דאמר לא מיחה - הכי קאמר: ידיך לא אסרות ורגליך לא לנחשתים הוגשו, מאי טעמא לא מחית? (שמואל ב' ג') כנפול לפני בני עולה נפלת. ומאן דאמר מיחה ולא נענה, איתמהווי מתמה: הכמות נבל ימות? ידיך לא אסורות, ורגליך לא לנחשתים. מכדי מחווי מחית - מאי טעמא כנפול לפני בני עולה נפלת? למאן דאמר מיחה - מאי טעמא איענש? - אמר רב נחמן (ברבי) (מסורת הש"ס: בר) יצחק: ששהא מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה. וכשמברין אותו כו'. מאי דרגש? - אמר עולא: ערסא דגדא. - אמרו ליה רבנן לעולא: מי איכא מידי דעד האידנא לא אותביניה והשתא מותבינן ליה? - מתקיף לה רבא: מאי קושיא? דילמא מידי דהוה אאכילה ושתיה, דעד האידנא - לא אכילניה ולא אשקיניה, השתא - קא מוכלינן ליה וקא משקינן ליה אלא אי קשיא - הא קשיא: דרגש אינו צריך לכפותו, אלא

זוקפו. ואי סלקא דעתך ערסא דגדא - אמאי אינו צריך לכפותו? והתניא: הכופה את מטתו - לא מטתו בלבד הוא כופה, אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה - מאי קושיא? דילמא מידי דהוה אמטה מיוחדת לכלים. דקתני: אם היתה מיוחדת לכלים - אינו צריך לכפותה. אלא, אי קשיא הא קשיא: רבן שמעון בן גמליאל אומר: דרגש - מתיר קרביטין והוא נופל מאיליו, ואי סלקא דעתך ערסא דגדא קרביטין מי אית ליה? אלא, כי אתא רבין אמר: אמר לי ההוא מרבנן, ורב תחליפא שמיה, דהוה שכיח בשוקא דגילדאי, ואמר ליה: מאי דרגש - ערסא דצלא. אמר רבי ירמיה אמר רבי יוחנן: דרגש

דף כב

סירוגו מתוכו, מטה - סירוגה מעל גבה. מיתבי: כלי עץ מאימתי מקבלין טומאה? המטה והעריסה - משישופם בעור הדג. ואי מטה מסורגת (היא) מעל גבה - למה לי שיפת עור הדג? אלא: הא והא מתוכו, מטה - אעולי ואפוקי בבזיוני, דרגש - אעולי ואפוקי באבקתא. אמר רבי יעקב אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. אמר רבי יעקב בר אמי: מטה שנקליטיה יוצאין - זוקפה, ודיו. משנה. ומוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד, ופורץ לעשות לו דרך, ואין ממחה בידו. דרך המלך אין לו שיעור. וכל העם בוזזין ונותנין לו, והוא נוטל חלק בראש. גמרא. תנינא חדא זימנא: אין מוציאין למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד - איידי דתנא כל מילי דמלך, תנא נמי מוציאין למלחמת הרשות. אמר רב יהודה אמר שמואל: כל האמור בפרשת מלך - מלך מותר בו. רב אמר: לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם, שנאמר (דברים י"ז) שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך. כתנאי, רבי יוסי אומר: כל האמור בפרשת מלך - מלך מותר בו, רבי יהודה אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם, שנאמר שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך. וכן היה רבי יהודה אומר: שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה. רבי נהוראי אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן, שנאמר (דברים י"ז) ואמרת אשימה עלי מלך וגו'. תניא, רבי אליעזר אומר: זקנים שבדור - כהוגן שאלו, שנאמר (שמואל א' ח') תנה לנו מלך לשפטנו, אבל עמי הארץ שבהן קלקלו, שנאמר (שמואל א' ח') והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו. תניא, רבי יוסי אומר: שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה, - ואיני יודע איזה מהן תחילה, כשהוא אומר (שמות י"ז) כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק, הוי אומר: להעמיד להם מלך תחילה, ואין כסא אלא מלך, שנאמר (דברי הימים א' כ"ט) וישב שלמה על כסא ה' למלך. ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה, או להכרית זרעו של עמלק תחלה, כשהוא אומר (דברים י"ב) והניח לכם מכל אויביכם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' - הוי אומר: להכרית זרעו של עמלק תחלה. וכן בדוד הוא אומר: (שמואל ב' ז') ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב, וכתוב (שמואל ב' ז') ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב

בבית ארזים וגו'. אמר ריש לקיש: בתחילה מלך שלמה על העליונים שנאמר (מלכים א' ה') וישב שלמה על כסא ה', ולבסוף מלך על התחתונים, שנאמר (דברי הימים א' כ"ט) כי הוא רדה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה. רב ושמואל, חד אמר: תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם, וחד אמר: תפסח ועזה בהדי הדדי הוו יתבו וכשם שמלך על תפסח ועל עזה - כך מלך על כל העולם כולו, ולבסוף לא מלך אלא על ישראל, שנאמר (קהלת א') אני קהלת הייתי מלך על ישראל וגו', ולבסוף לא מלך אלא על ירושלים, שנאמר (קהלת א') דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים, ולבסוף לא מלך אלא על מטתו, שנאמר (שיר השירים ב') הנה מטתו שלשלמה וגו', ולבסוף לא מלך אלא על מקלו, שנאמר (קהלת א') זה היה חלקי מכלל עמלי. רב ושמואל, חד אמר: מקלו, וחד אמר: גונדו. הדר או לא הדר? רב ושמואל, חד אמר: הדר, וחד אמר: לא הדר, מאן דאמר לא הדר - מלך והדיוט, ומאן דאמר הדר - מלך והדיוט ומלך. פורץ לעשות לו דרך. תנו רבנן: אוצרות מלכים - למלך. ושאר ביזה שבוזזין - מחצה למלך ומחצה לעם, אמר ליה אבבי לרב דימי, ואמרי לה לרב אחא: בשלמא אוצרות מלכים למלך - אורחא דמלתא, אלא שאר ביזה שבוזזין מחצה למלך ומחצה לעם מנלן? - דכתיב

דף כא.א

וימשחו לה' לנגיד ולצדוק - מקיש נגיד לצדוק, מה צדוק - מחצה לו ומחצה לאחיו, אף נגיד - מחצה לו ומחצה לאחיו. וצדוק גופיה מנלן? - דתניא, רבי אומר: (ויקרא כ"ד) והיתה לאהרן ולבניו - מחצה לאהרן ומחצה לבניו. משנה. (דברים י"ז) לא ירבה לו נשים - אלא שמנה עשרה. רבי יהודה אומר: מרבה הוא לו, ובלבד שלא יהו מסירות את לבו. רבי שמעון אומר: אפילו אחת ומסירה את לבו - הרי זה לא ישאנה, אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים - דאפילו כאביגיל. גמרא. למימרא דרבי יהודה דריש טעמא דקרא, ורבי שמעון לא דריש טעמא דקרא? והא איפכא שמעינן להו, דתניא: אלמנה, בין שהיא עניה בין שהיא עשירה - אין ממשכנין אותה, שנאמר (דברים כ"ד) לא תחבל בגד אלמנה, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר: עשירה - ממשכנין אותה, ענייה - אין ממשכנין אותה, ואתה חייב להחזיר לה, ואתה משיאה שם רע בשכנותיה. ואמרינן: מאי קאמר? - הכי קאמר: מתוך שאתה ממשכנה אתה חייב להחזיר לה, ואתה משיאה שם רע בשכנותיה. אלמא: רבי יהודה לא דריש טעמא דקרא, ורבי שמעון דריש טעמא דקרא - בעלמא רבי יהודה לא דריש טעמא דקרא, ושאני הכא דמפרש טעמא דקרא: מה טעם לא ירבה לו נשים - משום (דברים י"ז) דלא יסור לבבו. ורבי שמעון אמר לך: מכדי בעלמא דרשינן טעמא דקרא, אם כן לכתוב קרא לא ירבה לו נשים ולישתוק, ואנא אמינא: מה טעם לא ירבה - משום דלא יסור. לא יסור למה לי - אפילו אחת ומסירה את לבו הרי זו לא ישאנה. אלא מה אני מקיים לא ירבה - דאפילו כאביגיל. הני שמונה עשרה מנלן? - דכתיב (שמואל ב' ג') ויולדו לדוד בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינעם הזרעאלית ומשנהו כלאב לאביגיל אשת נבל הכרמלי והשלישי אבשלום בן מעכה והרביעי אדניה בן חגית והחמישי שפטיה בן אביטל והששי יתרעם לעגלה אשת

דוד אלה ילדו לדוד בחברון. וקאמר ליה נביא: (שמואל ב' י"ב) אם מעט ואסיפה לך כהנה וכהנה. כהנה - שית, וכהנה - שית. דהוּוּ להו תמני סרי. מתקיף לה רבינא: אימר כהנה - תרתי סרי וכהנה עשרין וארבע - תניא נמי הכי: לא ירבה לו נשים - יותר מעשרים וארבע. - למאן דדריש וי"ו - ארבעים ושמונה הוּוּ - תניא נמי הכי: לא ירבה לו נשים יותר מארבעים ושמונה. ותנא דידן מאי טעמיה? - אמר רב כהנא: מקיש כהנה בתרא לכהנה קמא מה כהנה קמא - שית, אף כהנה בתרא - שית. והא הואי מיכל - אמר רב: עגלה זו מיכל, ולמה נקרא שמה עגלה - שחביבה עליו כעגלה, וכן הוא אומר (שופטים י"ד) לולי חרשתם בעגלתי וגו'. - ומי הוּוּ למיכל בני? והכתיב (שמואל ב' ו') ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה - אמר רב חסדא: עד יום מותה - לא היה לה, ביום מותה - היה לה. מכדי, בנים היכא קא חשיב להו - בחברון, ואילו מעשה דמיכל - בירושלים הוּוּ, דכתיב (שמואל ב' ה') ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה' ותבו - ואמר רב יהודה ואיתימא רב יוסף: שקלתה מיכל למיטרפסה. אלא אימא: עד אותו מעשה - היה לה, מכאן ואילך - לא היה לה, והכתיב: ויקח דוד עוד פלגשים ונשים בירושלים, למלויי שמונה עשר. מאי נשים ומאי פלגשים? - אמר רב יהודה אמר רב: נשים, בכתובה ובקידושין, פלגשים - בלא כתובה ובלא קידושין. אמר רב יהודה אמר רב: ארבע מאות ילדים היו לו לדוד, וכולן בני יפת תואר היו, ומגדלי בלוריות היו, וכולן יושבין בקרונות של זהב, ומהלכין בראשי גייסות היו, והם היו בעלי אגרופין של בית דוד. ואמר רב יהודה אמר רב: תמר בת יפת תואר היתה, שנאמר (שמואל ב' י"ג) ועתה דבר-נא (על) (מסורת הש"ס: אל) המלך כי לא ימנעני ממך. ואי סלקא דעתך בת נישואין הואי - אחתיה מי הוּוּ שריא ליה? אלא שמע מינה בת יפת תואר היתה. ולאמנון רע ושמו יונדב בן שמעה אחי דוד (והיה) (מסורת הש"ס: ויהונדב) איש חכם וגו'. אמר רב יהודה אמר רב: איש חכם לרשעה. (שמואל ב' י"ג) ויאמר מדוע אתה ככה דל בן המלך ויאמר לו יונדב שכב על משכבך והתחל וגו' עד ועשתה לעיני את הבריה. (שמואל ב' י"ג) ותקח המשרת ותצק לפניו. אמר רב יהודה אמר רב: שעשתה לו מיני טיגון. (שמואל ב' י"ג) וישנאה אמנון שנאה גדולה מאד, מאי טעמא? - אמר רבי יצחק: נימא נקשרה לו, ועשאתו כרות שפכה. - וכי נקשרה לו, איהי מאי עבדה? - אלא אימא: קשרה לו נימא, ועשאתו כרות שפכה. - איני? והא דרש רבא: מאי דכתיב (יחזקאל י"ז) ויצא לך שם בגוים ביפך - שאין להן לבנות ישראל לא שער בית השחי ולא בית הערוה? - שאני תמר, דבת יפת תואר הואי. (שמואל ב' י"ג) ותקח תמר אפר על ראשה (ואת כתנת) (מסורת הש"ס: וכתנת) הפסים אשר עליה קרעה. תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה גדר גדול גדרה תמר באותה שעה. אמרו: לבנות מלכים כך - לבנות הדיוטות על אחת כמה וכמה, אם לצנועות כך - לפרוצות על אחת כמה וכמה. אמר רב יהודה אמר רב: באותה שעה גזרו

דף כא.ב

על הייחוד, ועל הפנויה. - יחוד? דאורייתא הוא, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן

יהוצדק: רמז לייחוד מן התורה מניין - שנאמר (דברים י"ג) כי יסיתך אחיך בן אמך, וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית? אלא לומר לך: בן - מתייחד עם אמו, ואין אחר מתייחד עם כל עריות שבתורה. אלא אימא: גזרו על ייחוד דפנויה. (מלכים א' א') ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך, אמר רב יהודה אמר רב: מלמד שביקש להולמו, ולא הולמתו. (מלכים א' א') ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו, מאי רבותא? - אמר רב יהודה אמר רב: כולן נטולי טחול, וחקוקי כפות רגלים היו. משנה. לא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו. וכסף וזהב לא ירבה לו מאד - אלא כדי ליתן אספניא. וכותב לו ספר תורה לשמו, יוצא למלחמה - מוציאה עמה, נכנס - הוא מכניסה עמו, יושב בדן - היא עמו, מיסב - היא כנגדו, שנאמר (דברים י"ז) והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. גמרא. תנו רבנן: (דברים י"ז) לא ירבה לו סוסים יכול אפילו כדי מרכבתו ופרשיו - תלמוד לומר לו - לו אינו מרבה אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו. הא מה אני מקיים סוסים - סוסים הבטלנין. מניין שאפילו סוס אחד והוא בטל שהוא בלא ירבה - תלמוד לומר (דברים י"ז) למען הרבות סוס. וכי מאחר דאפילו סוס אחד והוא בטל, קאי בלא ירבה, סוסים למה ל? לעבור בלא תעשה על כל סוס וסוס. טעמא דכתב רחמנא לו הא לאו הכי הוה אמינא אפילו כדי רכבו ופרשיו נמי לא? - לא צריכא, לאפושי. (דברים י"ז) וכסף וזהב לא ירבה לו אלא כדי ליתן אספניא. תנו רבנן: (דברים י"ז) וכסף וזהב לא ירבה לו יכול אפילו כדי ליתן אספניא - תלמוד לומר לו - לו אינו מרבה, אבל מרבה הוא כדי ליתן אספניא. טעמא דכתב רחמנא לו, הא לאו הכי הוה אמינא אפילו כדי ליתן אספניא נמי לא? - לא צריכא, להרווחה. השתא דאמרת לו לדרשה, (דברים י"ז) לא ירבה לו נשים מאי דרשת ביה? - למעוטי הדיוטות. רב יהודה רמי: כתיב (מלכים א' ד) ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים מרכבתו וכתוב (דברי הימים ב' ט') ויהי לשלמה ארבעת אלפים (ארוות) (מסורת הש"ס: אריות) סוסים. הא כיצד? אם ארבעים אלף איצטבלאות היו - כל אחד ואחד היו בו ארבעת אלפים ארוות סוסים, ואם ארבעת אלפים איצטבלאות היו - כל אחד ואחד היו בו ארבעים אלף ארוות סוסים. (רב) (מסורת הש"ס: רב) יצחק רמי: כתיב (דברי הימים ב' ט') אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה וכתוב (מלכים א' י"א) ויתן שלמה את הכסף בירושלים כאבנים לא קשיא, כאן - קודם שנשא שלמה את בת פרעה, כאן - לאחר שנשא שלמה את בת פרעה. אמר רבי יצחק: בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים, והעלה שירטון, ועליו נבנה כרך גדול שברומי. ואמר רבי יצחק: מפני מה לא נתגלו טעמי תורה - שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם. כתיב (דברים י"ז) לא ירבה לו נשים, אמר שלמה: אני ארבה ולא אסור, וכתוב (מלכים א' י"א) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו. וכתוב (דברים י"ז) לא ירבה לו סוסים, ואמר שלמה: אני ארבה ולא אשיב וכתוב (מלכים א' י"א) ותצא מרכבה ממצרים בשש וגו'. וכותב ספר תורה לשמו. תנא: ובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו. אמר (רבא) (מסורת הש"ס: רבה): אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה - מצוה לכתוב משלו,

שנאמר (דברים ל"א) ועתה כתבו לכם את השירה, איתיביה אביי: וכותב לו ספר תורה לשמו, שלא יתנאה בשל אחרים. מלך - אין, הדיוט - לא - לא צריכא, לשתי תורות. וכדתניא (דברים י"ז) וכתב לו את משנה וגו' - כותב לשמו שתי תורות, אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו, ואחת שמונחת לו בבית גנזיו. אותה שיוצאה ונכנסת עמו (עושה אותה כמין קמיע, ותולה בזרועו, שנאמר (תהלים ט"ז) שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט), אינו נכנס בה לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא, שנאמר (דברים י"ז) והיתה עמו וקרא בו - מקום הראוי לקראת בו. אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא: בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש, חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי. בירו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש, והניחו להדיוטות כתב עברית ולשון ארמי. מאן הדיוטות? - אמר רב חסדא: כותאי. מאי כתב עברית? - אמר רב חסדא: כתב ליבונאה. תניא, רבי יוסי אומר: ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל, אילמלא (לא) קדמו משה. במשה הוא אומר (שמות י"ט) ומשה עלה אל האלהים, בעזרא הוא אומר (עזרא ז') הוא עזרא עלה מבבל, מה עלייה האמור כאן תורה - אף עלייה האמור להלן תורה. במשה הוא אומר (דברים ד') ואתי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים, בעזרא הוא אומר (עזרא ז') כי עזרא הכין לבבו לדרש את תורת ה' (אלהיו) ולעשת וללמד בישראל חק ומשפט. ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו - נשתנה על ידו הכתב, שנאמר

דף כבא

(עזרא ד') וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתרגם ארמית וכתוב (דניאל ה') לא כהלך כתבא למקרא ופשרא להודעה למלכא, וכתוב (דברים י"ז) וכתב את משנה התורה הזאת - כתב הראוי להשתנות. למה נקרא אשורית - שעלה עמהם מאשור. תניא, רבי אומר: בתחלה בכתב זה ניתנה תורה לישראל, כיון שחטאו - נהפך להן לרועץ, כיון שחזרו בהן - החזירו להם, שנאמר (זכריה ט') שובו לבצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך. למה נקרא שמה אשורית - שמאושרת בכתב. רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר בן פרטא שאמר משום רבי אלעזר המודעי: כתב זה לא נשתנה כל עיקר, שנאמר (שמות כ"ז) ווי העמודים מה עמודים לא נשתנו - אף וויס לא נשתנו. ואומר (אסתר ח') ואל היהודים ככתבם וכלשונם, מה לשונם לא נשתנה - אף כתבם לא נשתנה. אלא מה אני מקיים את משנה התורה הזאת - לשתי תורות, אחת שיוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו. אותה שיוצאה ונכנסת עמו - עושה אותה כמין קמיע, ותולה בזרועו, שנאמר (תהלים ט"ז) שויתי ה' לנגדי תמיד. ואידך, האי שויתי מאי דריש ביה? - ההוא מיבעי ליה כדרב חנה בר ביזנא. דאמר רב חנה בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכניה כנגדו, שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד. לרבי שמעון, דאמר כתב זה לא נשתנה מאי, לא כהלך כתבא למקרא? - אמר רב: בגימטריא איכתיב להון: יתת יתת אידך פוגחמט. מאי פריש להו - (דניאל ה') מנא מנא תקל ופרסין, מנא - מנא אלהא מלכותך (והשלמת לך) (מסורת

הש"ס: (והשלמה). תקל - תקלתא במאזניא והשתכחת חסיר. (פרסין) (מסורת הש"ס: פרס) - פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס. ושמואל אמר: ממתוס ננקפי אאלרון, ורבי יוחנן אמר: אנס אנס לקת ניסרפו. רב אשי אמר: נמא נמא קתל פורסין. - משנה. אין רוכבין על סוסו, ואין יושבין על כסאו, ואין משתמשין בשרביטו, ואין רואין אותו כשהוא מסתפר, ולא כשהוא ערום, ולא כשהוא בבית המרחץ, שנאמר (דברים י"ז) שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך. גמרא. אמר רב יעקב אמר רבי יוחנן: אבישג מותרת לשלמה ואסורה לאדניה. מותרת לשלמה - דמלך היה, ומלך משתמש בשרביטו של מלך. ואסורה לאדניה - דהדיוט הוא. אבישג מאי היא? דכתיב (מלכים א' א') והמלך דוד זקן בא בימים וגו' ויאמרו לו עבדיו יבקשו וגו' וכתוב (מלכים א' א') ויבקשו נערה יפה וגו' וכתוב (מלכים א' א') והנערה יפה עד מאד ותהי למלך סכנת ותשרתהו, אמרה: ניסבן אמר לה: אסירת לי. - אמרה ליה: חסריה לגנבא, נפשיה לשלמא נקיט. - אמר להו: קראו לי לבת שבע. וכתוב (מלכים א' א') ותבא בת שבע אל המלך החדרה. אמר רב יהודה אמר רב: באותה שעה קינחה בת שבע בשלש עשרה מפות. אמר רב שמן בר אבא: בא וראה כמה קשין גירושין, שהרי דוד המלך התירו לו לייחד, ולא התירו לו לגרש. אמר רבי אליעזר: כל המגרש את אשתו ראשונה - אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, שנאמר (מלאכי ב'), וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם וכתוב (מלאכי ב') ואמרתם על מה על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריק אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך. אמר רבי יוחנן ואיתימא רבי אלעזר: אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשין ממנו ממון ואין לו, שנאמר (משלי כ"ב) ואם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתידך. ואמר רבי יוחנן: כל אדם שמתה אשתו ראשונה, כאילו חרב בית המקדש בימיו, שנאמר (יחזקאל כ"ד) בן אדם הנני לקח ממך את מחמד עיניך במגפה לא תספד ולא תבכה ולא תבוא דמעתיך וכתוב (יחזקאל כ"ד) ואדבר אל העם בבקר ותמת אשתי בערב וכתוב (יחזקאל כ"ד) הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם מחמד עיניכם. אמר רבי אלכסנדר: כל אדם שמתה אשתו בימיו - עולם חשך בעדו, שנאמר (איוב י"ח) אור חשך באהלו ונרו עליו ידעך. רבי יוסי בר חנינא אמר: פסיעותיו מתקצרות, שנאמר (איוב י"ח) יצרו צעדי אונו. רבי אבהו אמר: עצתו נופלת, שנאמר (איוב י"ח) ותשליכהו עצתו. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: קשה לזווגם כקריעת ים סוף, שנאמר (תהלים ס"ח) אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות (אל תיקרי מוציא אסירים אלא כמוציא אסירים, אל תיקרי בכושרות - אלא בכי ושירות). איני? והאמר רב יהודה אמר רב: ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת: בת פלוני לפלוני - לא קשיא הא - בזווג ראשון, הא - בזווג שני. אמר רבי שמואל בר נחמן: לכל יש תמורה, חוץ מאשת נעורים, שנאמר (ישעיהו נ"ד) ואשת נעורים כי תמאס. מתני לה רב יהודה לרב יצחק בריה: אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה, שנאמר (משלי ה') יהי מקורך ברוך ושמח מאשת

דף כ.ב.ב

נעוריק - אמר לו: כגון מאן? - אמר לו: כגון אמך. איני? והא מקרי ליה רב יהודה לרב יצחק בריה: (קהלת ז') ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים, ואמר לו: כגון מאן? - ואמר לו: כגון אמך - מיתקף תקיפא, עיבורי מעברא במלה. אמר רב שמואל בר אוניא משמיה דרב: אשה גולם היא, ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, שנאמר (ישעיהו נ"ד) כי בועליך עושיך ה' צבאות שמו. תנא: אין איש מת אלא לאשתו, ואין אשה מתה אלא לבעלה. אין איש מת אלא לאשתו - שנאמר (רות א') וימת אלימלך איש נעמי, ואין אשה מתה אלא לבעלה - שנאמר (בראשית מ"ח) ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל. אין רואין אותו כו'. תנו רבנן: מלך מסתפר בכל יום, כהן גדול מערב שבת לערב שבת, כהן הדיוט אחד לשלשים יום. מלך מסתפר בכל יום, שנאמר (ישעיהו ל"ג) מלך ביפיו תחזינה עיניך. כהן גדול מערב שבת, אמר רב שמואל בר נחמן אמר רבי יוחנן: הואיל ומשמרות מתחדשות. כהן הדיוט אחד לשלשים יום - דכתיב (יחזקאל מ"ד) וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהם וילקי פרע פרע מנזיר, כתיב הכא, פרע לא ישלחו, וכתיב התם (במדבר ו') גדל פרע שער ראשו, מה להלן שלשים - אף כאן שלשים, ותנן נמי: סתם נזירות שלשים יום. והתם מנא לן? אמר רב מתנה: דאמר קרא, קדש יהיה - בגימטריא תלתין הוו. אמר ליה רב פפא לאביי: אימא לא לירבו כלל? - אמר ליה: אי כתיב לא ישלחו פרע - כדקאמרת, השתא דכתיב ופרע - פרע ליהוי, שלוחי לא ישלחו. - אי הכי, האידנא נמי: דומיא דין. מה יין - בזמן ביאה הוא דאסור, שלא בזמן ביאה - שרי, אף פרועי ראש - בזמן ביאה - אסור שלא בזמן ביאה - שרי. ויין שלא בזמן ביאה שרי? והתניא, רבי אומר: אומר אני: כהנים אסורין לשתות יין לעולם, אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו. ואמר אביי: כמאן שתי כהני חמרא האידנא - כרבי. מכלל דרבנן אסרי - התם היינו טעמא: מהרה יבנה בית המקדש, ובעינן כהן הראוי לעבודה - וליכא. - הכא נמי, בעינא כהן הראוי לעבודה, וליכא - הכא - אפשר דמספר ועייל. - התם נמי, אפשר דניי פורתא ועייל, דאמר רב אחא: דרך מיל ושינה כל שהוא מפגיגין את היין - ולא איתמר עלה, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב: לא שנו אלא ששתה כדי רביעית, אבל יותר מכדי רביעית - כל שכן דדרך טורדתו ושינה משכרתו. רב אשי אמר: שתויי יין דמחלי עבודה - גזרו בהו רבנן, פרועי ראש דלא מחלי עבודה - לא גזרו בהו רבנן. מיתיבי: ואלו שבמיתה: פרועי ראש, ושתויי יין. בשלמא שתויי יין - דכתיב (ויקרא י') יין ושכר אל תשת אתה ובניך ולא תמתו. אלא פרועי ראש מנא לן? דאיתקש שתויי יין לפרועי ראש, כתיב וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו (וכתיב) (מסורת הש"ס: וכתב בתריה) ויין לא ישתו וגו' מה שתויי יין במיתה - אף פרועי ראש - במיתה. - ומינה, מה שתויי יין דמחלי עבודה - אף פרועי ראש דמחלי עבודה - קשיא. אמר ליה רבינא לרב אשי: האי, עד דלא אתא יחזקאל מאן אמרה? - וליטעמיך, הא דאמר רב חסדא: דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו, עד שבא יחזקאל ולימדנו (יחזקאל מ"ד) כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי

לשרתני, עד דלא בא יחזקאל מאן אמרה? אלא: גמרא גמירי לה, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא. הכא נמי: גמרא גמירי לה. ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא. (וכי גמרי הלכה - למיתה, לאחולי עבודה - לא גמירי). מאי כסום יכסמו את ראשיהם? - תנא: כמין תספורת לוליינית. מאי תספורת לוליינית? - אמר רב יהודה אמר שמואל: תספורתא יחידאה. - היכי דמי? - אמר רבי אשי: ראשו של זה בצד עיקרו של זה. שאלו את רבי: איזהו תספורת של כהן גדול? - אמר להן: צאו וראו מתספורת של בן אלעשה. תניא, רבי אומר: לא על חנם פיזר בן אלעשה את מעותיו, אלא כדי להראות בו תספורת של כהן גדול. הדרן עלך כהן גדול.

דף כגא

משנה. דיני ממונות בשלשה. זה בורר לו אחד, וזה בורר לו אחד, ושניהן בוררין להן עוד אחד, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: שני דיינין בוררין להן עוד אחד. זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: אימתי - בזמן שמביא עליהן ראייה שהן קרובין או פסולין, אבל אם היו כשרין או מומחין מפי בית דין - אינו יכול לפוסלן. זה פוסל עדיו של זה, וזה פוסל עדיו של זה, דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים: אימתי - בזמן שמביא עליהן ראייה שהן קרובין או פסולין, אבל אם היו כשרין - אינו יכול לפוסלן. גמרא. מאי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד? בתלתא סגי - הכי קאמר: כשזה בורר לו בית דין אחד, וזה בורר לו בית דין אחד - שניהן בוררין להן עוד אחד. ואפילו לזה מצי מעכב? והאמר רבי אלעזר: לא שנו אלא מלוה, אבל לזה - כופין אותו ודן בעירו - כדאמר רבי יוחנן: בערכאות שבסוריא שנו. הכא נמי: בערכאות שבסוריא שנו. אבל מומחין - לא. רב פפא אמר: אפילו תימא מומחין, כגון בי דינא דרב הונא ודרב חסדא, דקאמר ליה: מי קא מטרחנא לך? תנן וחכמים אומרים: שני דיינין בוררין להן עוד אחד, ואי סלקא דעתך כדקאמרינן - בית דין, בית דין בתר דפסלי להו אזלו ובררו להו בי דינא אחריני? ועוד: מאי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד? אלא הכי קאמר: כשזה בורר לו דין אחד וזה בורר לו דין אחד - שניהן בוררין להן עוד אחד. מאי שנא דעבדי הכי? - אמרי במערבא משמיה דרבי זירא: מתוך שזה בורר לו דין אחד וזה בורר לו דין אחד, ושניהן בוררין להן עוד אחד - יצא הדין לאמיתו. וחכמים אומרים כו'. נימא בדרב יהודה אמר רב קמיפלגי. דאמר רב יהודה אמר רב: אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן יודעין מי חותם עמהן. רבי מאיר - לית ליה דרב יהודה אמר רב, ורבנן - אית להו דרב יהודה אמר רב? - לא, דכולי עלמא אית להו דרב יהודה אמר רב, ודעת הדיינין - כולי עלמא לא פליגי דבעינן, כי פליגי - דעת בעלי דינין. רבי מאיר סבר: דעת בעלי דינין נמי בעינן, ורבנן סברי: דעת הדיינין - בעינן, דעת בעלי דינין - לא בעינן. גופא, אמר רב יהודה אמר רב: אין העדים חותמין על השטר כו', תניא נמי הכי: כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושיין: לא היו חותמין על השטר אלא אם כן יודעין מי חותם עמהן. ולא היו יושבין בדין אלא אם כן יודעין מי יושב עמהן, ולא היו נכנסין בסעודה אלא אם כן יודעין מי מסב עמהן. זה פוסל דיינו כו'. כל כמיניה דפסיל דייני? -

אמר רבי יוחנן: בערכאות שבסוריא שנו, אבל מומחים - לא. הא מדקתני סיפא, וחכמים אומרים: אימתי - בזמן שמביא ראייה שהן קרובין או פסולין, אבל אם היו כשרין או מומחין מפי בית דין - אינו יכול לפוסלן, מכלל דרבי מאיר מומחין נמי קאמר - הכי קאמר: אבל אם היו כשרין - נעשו כמומחין מפי בית דין, ואינו יכול לפוסלן. תא שמע, אמרו לו לרבי מאיר: לא כל הימנו שפוסל דיין שמומחה לרבים - אימא: לא כל הימנו שפוסל דיין שהמחוהו רבים עליהם. תניא נמי הכי: לעולם פוסל והולך, עד שיקבל עליו בית דין שמומחה לרבים, דברי רבי מאיר. - והא עדים כמומחין דמי ואמר רבי מאיר: זה פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה - הא איתמר עלה: אמר ריש לקיש: פה קדוש יאמר דבר זה? תני - עדו. - עדו למאי? אילימא לממון - רחמנא פסליה, אי לשבועה - הימוני מהימן כבי תרי לעולם לממון, לא צריכא דקבליה עליה כבי תרי. - מאי קא משמע לן - דמצי הדר ביה, תנינא: אמר לו נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך נאמנין עלי שלשה רועי בקר, רבי מאיר אומר: יכול לחזור בו, וחכמים אומרים: אינו יכול לחזור בו.

דף כגב

ואמר רב דימי בריה דרב נחמן בריה דרב יוסף: כגון דקבליה עליה בחד. - צריכא, דאי תנא אבא ואביך - בהא קאמרי רבנן דלא מצי הדר ביה - משום דאבא ואביך חזו לעלמא, אבל חד כבי תרי, דלעלמא לא חזי - אימא מודו ליה לרבי מאיר. ואי אשמעינן בהא - בהא קאמר רבי מאיר אבל בההיא - אימא מודו להו לרבנן, צריכא. - הא מדקתני רישא דיינו וסיפא עדיו, אלמא דוקא קתני - אמר רבי אלעזר: בבא הוא ואחר לפוסלן. - כל כמיניה? נוגע בעדותו הוא - אמר רב אחא בריה דרב איקא: כגון שקרא עליו ערער. - ערער דמאי? אילימא ערער דגזלנותא - כל כמיניה? נוגע בעדותו הוא אלא: ערער דפגם משפחה. רבי מאיר סבר: הני אמשפחה קמסהדי, ואיהו ממילא קפסיל. ורבנן סברי: סוף סוף נוגע בעדותו הוא. כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: מחלוקת בשתי כיתי עדים, דרבי מאיר סבר: צריך לברר, ורבנן סברי: אינו צריך לברר. אבל בכת אחת - דברי הכל אין יכול לפוסלן. אמרו לפניו רבי אמי ורב אסי: אין שם אלא כת אחת, מהו? - אין שם אלא כת אחת? והאמרת: אבל בכת אחת - דברי הכל אין יכול לפוסלן - אלא: נמצאת כת שניה קרובין או פסולין, מהו? - אמר להן: כבר העידו עדים הראשונים. איכא דאמרי, אמר רב אשי: כבר העידו עדים הראשונים. נימא בפלוגתא דרבי ורבן שמעון בן גמליאל קמיפלגי, דתניא: הבא לידון בשטר ובחזקה - נידון בשטר, דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר: נידון בחזקה והוינן בה: בחזקה ולא בשטר? אלא אימא: אף בחזקה. וקיימא לן: דבצריך לברר פליגי. - לא, אליבא דרבן שמעון בן גמליאל - כולי עלמא לא פליגי, כי פליגי - אליבא דרבי. דרבי מאיר כרבי, ורבנן אמרי לך: עד כאן לא קאמר רבי התם - אלא בחזקה דמכח שטרא קאתי. אבל הכא דהני עדים לאו מכח עדים אחריני קאתו - אפילו רבי מודה דאין צריך לברר. כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: רישא

דף כד.א

בעדים פסולין ודיינין כשרין. מיגו דפסלי עדים - פסלי נמי דייני. סיפא בדיינין פסולין ועדים כשרין, דמיגו דפסלי דיינין - פסלי נמי עדים. מתקיף לה רבא: בשלמא מיגו דפסלי עדים פסלי נמי דייני - איכא בי דינא אחרינא. אלא מיגו דפסלי דייני - פסלי נמי עדים? והא עדים תו ליכא - לא צריכא, דאיכא כת אחרת. - הא ליכא כת אחרת מאי - הכי נמי - דלא מצי פסלי? היינו דרב דימי - איכא בינייהו מיגו. דמר סבר: אמרינן מיגו ומר סבר: לא אמרינן מיגו. גופא אמר ריש לקיש: פה קדוש יאמר דבר זה? תני עדו. איני? והאמר עולא: הרואה את ריש לקיש בבית המדרש כאילו עוקר הרים וטוחן זה בזה - אמר רבינא: והלא כל הרואה רבי מאיר בבית המדרש כאילו עוקר הרי הרים וטוחן זה בזה - הכי קאמר: בא וראה כמה מחבבין זה את זה. כי הא דיתיב רבי, וקאמר: אסור להטמין את - הצונן. אמר לפניו רבי ישמעאל ברבי יוסי: אבא התיר להטמין את הצונן. אמר להם: כבר הורה זקן. אמר רב פפא: בא וראה כמה מחבבין זה את זה דאילו רבי יוסי קיים - היה כפוף ויושב לפני רבי, דהא רבי ישמעאל ברבי יוסי ממלא מקום אבותיו הוה - והיה כפוף ויושב לפני רבי, וקא אמר כבר הורה זקן. אמר רבי אושעיא: מאי דכתיב (זכריה י"א) ואקח לי (את) שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים, נועם - אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שמנעימין זה לזה בהלכה. חובלים - אלו תלמידי חכמים שבבבל, שמחבלים זה לזה בהלכה. (זכריה ד') ויאמר (אלו) אלה [שני] בני היצהר העמדים וגו' ושנים זיתים עליה. יצהר אמר רבי יצחק: אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית, ושנים זיתים עליה - אלו תלמידי חכמים שבבבל שמרויין זה לזה בהלכה כזית. (זכריה ה') ואשא עיני וארא והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשאנה האיפה בין השמים ובין הארץ ואמר אל המלאך הדבר בי אנה המה מולכות את האיפה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: זו חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל. - וגסות הרוח לבבל נחית? והאמר מר: עשרה קבין גסות ירדו לעולם, תשעה נטלה עילם - ואחת כל העולם כולו - אין, לבבל נחית, ואישתרבובי דאישתרבב לעילם. דיקא נמי, דכתיב לבנות לה בית בארץ שנער - שמע מינה. והאמר מר: סימן לגסות הרוח עניות, ועניות לבבל נחית - מאי עניות - עניות תורה. דכתיב (שיר השירים ח') אחות לנו קטנה ושדים אין לה אמר רבי יוחנן: זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. - מאי בבל? אמר רבי יוחנן: בלולה במקרא, בלולה במשנה, בלולה בתלמוד. (איכה ג') במחשכים הושיבני כמתי עולם אמר רבי ירמיה: זה תלמודה של בבל. משנה. אמר לו: נאמן עלי אבא, נאמן עלי אביך נאמנים עלי שלשה רועי בקר, רבי מאיר אומר: יכול לחזור בו, וחכמים אומרים: אינו יכול לחזור בו. היה חייב לחבירו שבועה, ואמר לו: דור לי בחיי ראשך רבי מאיר אומר: יכול לחזור בו, וחכמים אומרים: אין יכול לחזור בו. גמרא. אמר רב דימי בריה דרב נחמן בריה דרב יוסף: כגון דקבליה עליה בחד. אמר רב יהודה אמר שמואל: מחלוקת במחול לך, אבל

באתן לך - דברי הכל יכול לחזור בו. ורבי יוחנן אמר: באתן לך מחלוקת. איבעיא להו: באתן לך מחלוקת, אבל במחול לך - דברי הכל אין יכול לחזור בו, או דילמא: בין בזו ובין בזו מחלוקת? תא שמע, דאמר רבא: מחלוקת באתן לך, אבל במחול לך - דברי הכל אין יכול לחזור בו. אי אמרת בשלמא באתן לך מחלוקת, אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו - רבא דאמר כרבי יוחנן. אלא אי אמרת בין בזו ובין בזו מחלוקת, רבא דאמר כמאן? - רבא טעמא דנפשיה קאמר, איתיביה רב אחא בר תחליפא לרבא: היה חייב לחבירו שבועה ואמר לו: דור לי בחיי ראשך רבי מאיר אומר: יכול לחזור בו, וחכמים אומרים: אין יכול לחזור בו,

דף כזב

מאי לאו באותן הנשבעין ולא משלמין, דהוה ליה כמחול לך? - לא, באותן הנשבעין ונוטלין, דהוה ליה כאתן לך. - והא תנא ליה רישא - תנא תולה בדעת אחרים, ותנא תולה בדעת עצמו. וצריכא. דאי תנא תולה בדעת אחרים - בהא קאמר רבי מאיר דמצי הדר ביה - משום דלא גמר ומקני, דאמר: מי יימר דמזכי ליה? אבל תולה בדעת עצמו - אימא מודי להו לרבנן. ואי אשמעינן בהא - בהא קאמרי רבנן, אבל בההיא - אימא מודו ליה רבנן לרבי מאיר, צריכא. אמר ריש לקיש: מחלוקת לפני גמר דין, אבל לאחר גמר דין - דברי הכל אין יכול לחזור בו. ורבי יוחנן אמר: לאחר גמר דין מחלוקת. איבעיא להו: לאחר גמר דין מחלוקת - אבל לפני גמר דין דברי הכל יכול לחזור בו, או דילמא: בין בזו ובין בזו מחלוקת? תא שמע, דאמר רבא: קיבל עליו קרוב או פסול, לפני גמר דין - יכול לחזור בו, לאחר גמר דין - אין יכול לחזור בו. אי אמרת בשלמא לאחר גמר דין מחלוקת, אבל לפני גמר דין דברי הכל יכול לחזור בו - רבא דאמר כרבי יוחנן, ואלביא דרבנן. אלא אי אמרת בין בזו בין בזו מחלוקת - רבא דאמר כמאן? אלא לאו שמע מינה: לאחר גמר דין מחלוקת, שמע מינה. שלח ליה רב נחמן בר רב (חסדא) (מסורת הש"ס: רב יצחק) לרב נחמן בר יעקב: ילמדנו רבינו, לפני גמר דין מחלוקת או לאחר גמר דין מחלוקת, והלכה כדברי מי? שלח ליה: לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי חכמים. רב אשי אמר: הכי שלח ליה: באתן לך מחלוקת או במחול לך מחלוקת, והלכה כדברי מי? - שלח ליה: באתן לך מחלוקת, והלכה כדברי חכמים. בסורא מתני הכי. בפומבדיתא מתני הכי: אמר רבי חנינא בר שלמיה: שלחו ליה מבי רב לשמואל: ילמדנו רבינו, לפני גמר דין וקנו מידו מאי? - שלח להו אין לאחר קניין כלום. משנה. ואלו הן הפסולין - המשחק בקוביא והמלוה בריבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שביעית. אמר רבי שמעון: בתחילה היו קורין אותן אוספי שביעית, משרבו האנסין חזרו לקרותן סוחרי שביעית. אמר רבי יהודה: אימתי - בזמן שאין להן אומנות אלא הוא, אבל יש להן אומנות שלא הוא - כשרין. גמרא. משחק בקוביא מאי קא עביד? - אמר רמי בר חמא: משום דהוה אסמכתא, ואסמכתא לא קניא. רב ששת אמר: כל כי האי גוונא - לאו אסמכתא היא. אלא: לפי שאין עסוקין ביישובו של עולם. מאי בינייהו? - איכא בינייהו דגמר אומנותא אחריתי. (ותנן) (מסורת הש"ס: דתנן) אמר רבי יהודה: אימתי -

בזמן שאין להן אומנות אלא הוא, אבל יש להן אומנות שלא הוא - (הרי זה) כשרים. אלמא טעמא דמתניתין - משום יישובו של עולם הוא, קשיא לרמי בר חמא וכי תימא פליגי רבנן עליה דרבי יהודה - והא אמר רבי יהושע בן לוי: כל מקום שאמר רבי יהודה

דף כה.א

אימתי ובמה - אינו אלא לפרש דברי חכמים. רבי יוחנן אמר: אימתי - לפרש, ובמה - לחלוק. ודכולי עלמא, אימתי לפרש הוא - גברא אגברא קא רמית? - מר סבר: פליגי, ומר סבר: לא פליגי. - ולא פליגי? והתניא: בין שיש לו אומנות שלא הוא, בין שאין לו אומנות אלא הוא - הרי זה פסול - ההיא רבי יהודה משום רבי טרפון היא. דתניא, רבי יהודה אומר משום רבי טרפון: לעולם אין אחד מהן נזיר, לפי שלא נתנה נזירות אלא להפלאה. מלוה ברבית. אמר רבא: לוח ברבית - פסול לעדות. - והאנן תנן: מלוה ברבית - מלוה הבאה ברבית. בר ביניתוס אסהידו ביה תרי סהדי, חד אמר: קמי דידי אוזיף בריביתא, וחד אמר: לדידי אוזיפי בריביתא. פסליה רבא לבר ביניתוס. - והא רבא הוא דאמר: לוח ברבית פסול לעדות, והוה ליה רשע, והתורה אמרה אל תשת רשע עד - רבא לטעמיה, דאמר רבא: אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע. ההוא טבחא דאישתכח דנפקא טריפתא מתותי ידיה, פסליה רב נחמן ועבריה. אזל רבי מזיה וטופריה. סבר רב נחמן לאכשוריה. אמר ליה רבא: דילמא איערומי קא מערים? - אלא מאי תקנתיה? כדרב אידי בר אבין. דאמר רב אידי בר אבין: החשוד על הטריפות - אין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירין אותו, ויחזיר אבידה בדבר חשוב, או שיוציא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו. ומפריחי יונים. מאי מפריחי יונים? הכא תרגומה: אי תקדמיה יונך ליון, רבי חמא בר אושעיא אמר: ארא. מאן דאמר אי תקדמיה יונך ליון - מאי טעמא לא אמר ארא? - אמר לך: ארא - מפני דרכי שלום בעלמא. ומאן דאמר ארא, מאי טעמא לא אמר אי תקדמיה יונך ליון? - אמר לך: היינו משחק בקוביא. ואידך: תנא תולה בדעת עצמו, ותנא תולה בדעת יונו. וצריכא, דאי תנא תולה בדעת עצמו - התם הוא דלא גמר ומקני, דאמר

דף כה.ב

קים לי בנפשאי דידענא טפי. אבל תולה בדעת יונו - אימא לא. ואי תנא תולה בדעת יונו - דאמר: בנקשא תליא מילתא, ואנא ידענא לנקושי טפי. אבל תולה בדעת עצמו - אימא לא, צריכא. מיתבי: המשחק בקוביא - אלו הן המשחקים בפיספסים. ולא בפיספסים בלבד אמרו, אלא אפילו קליפי אגוזים וקליפי רימונים. ואימתי חזרתן - משישברו את פיספסיהן ויחזרו בהן חזרה גמורה, דאפילו בחנם לא עבדי. מלוה בריבית - אחד המלוה ואחד הלוח, ואימתי חזרתן - משיקרעו את שטריהן ויחזרו בהן חזרה גמורה, אפילו לנכרי לא מוזפי. ומפריחי יונים - אלו שממרין את היונים. ולא יונים בלבד אמרו, אלא אפילו בהמה חיה ועוף, ואימתי חזרתן - משישברו את פגמיהן, ויחזרו בהן חזרה גמורה, דאפילו במדבר נמי לא עבדי. סוחרי שביעית - אלו שנושאין ונותנין בפירות שביעית, ואימתי חזרתן - משתגיע שביעית אחרת ויבדלו. ואמר רבי

נחמיה: לא חזרת דברים בלבד אמרו, אלא חזרת ממון. כיצד? אומר: אני פלוני בר פלוני כינסתי מאתים זוז בפירות שביעית, והרי הן נתונין במתנה לעניים. קתני מיהת בהמה. בשלמא למאן דאמר אי תקדמיה יונך ליון - היינו דמשכחת לה בהמה, אלא למאן דאמר ארא - בהמה בת הכי היא? - אין, בשור הבר, וכמאן דאמר שור הבר מין בהמה הוא, דתנן: שור הבר מין בהמה הוא, רבי יוסי אומר: מין חיה. תנא: הוסיפו עליהן הגזלנין והחמסנין. - גזלן דאורייתא הוא - לא נצרכא אלא למציאת חרש שוטה וקטן. מעיקרא סבור: מציאת חרש שוטה וקטן לא שכיחא, אי נמי - מפני דרכי שלום בעלמא. כיון דחזו דסוף סוף ממונא הוא דקא שקלי - פסלינהו רבנן. החמסנין, מעיקרא סבור: דמי קא יהיב, אקראי בעלמא הוא. כיון דחזו דקא חטפי - גזרו בהו רבנן. תנא: עוד הוסיפו עליהן הרועים, הגבאין, והמוכסין. רועים, מעיקרא סבור: אקראי בעלמא הוא, כיון דחזו דקא מכווני ושדו לכתחילה - גזרו בהו רבנן. הגבאין והמוכסין, מעיקרא סבור: מאי דקיץ להו קא שקלי, כיון דחזו דקא שקלי יתירא פסלינהו. אמר רבא: רועה שאמרו - אחד רועה בהמה דקה ואחד רועה בהמה גסה. ומי אמר רבא הכי? והאמר רבא: רועה בהמה דקה בארץ ישראל - פסולין, בחוצה לארץ - כשרין. רועה בהמה גסה - אפילו בארץ ישראל כשרין - ההוא במגדלים איתמר. הכי נמי מסתברא, מדקתני: נאמנין עלי שלשה רועי בקר. מאי לאו - לעדות? - לא, לדינא. דיקא נמי, דקתני: שלשה רועי בקר. ואי לעדות - שלשה למה לוי? - ואלא מאי - לדינא, מאי איריא שלשה רועי בקר? כל בי תלתא דלא גמרי דינא נמי - הכי קאמר: אפילו הני דלא שכיחי ביישוב. אמר רב יהודה: סתם רועה - פסול, סתם גבאי - כשר. אבוה דרבי זירא עבד גביותא תליסר שנין, כי הוה אתי ריש נהרא למתא, כי הוה חזי רבנן אמר להו: (ישעיהו כ"ו) לך עמי בא בחדריך. כי הוה חזי אינשי דמתא אמר: ריש נהרא אתא למתא, והאידינא נכיס אבא לפוס ברא וברא לפוס אבא.

דף כו.א

ומיגנזו כולי עלמא, כי אתי, אמר ליה: ממאן נבעי? כי ניחא נפשיה אמר להו שקולו תליסר מעי דציירי לי בסדינאי, והדרו ליה לפלניא, דשקלתינהו מיניה ולא איצטריכו לי. אמר רבי שמעון: בתחילה היו קוראין אותן אוספי שביעית. - מאי קאמר: אמר רב יהודה, הכי קאמר: בתחילה היו אומרים אוספי שביעית כשרין, סוחרין פסולין. משרבו ממציא מעות לעניים, ואזלי עניים ואספי להו, ומייתו, חזרו לומר אחד זה ואחד זה פסולין. קשו בה בני רחבה: האי משרבו האנסים? משרבו התגרין מיבעי ליה אלא: בתחילה היו אומרים אחד זה ואחד זה פסולין, משרבו האנסין, ומאי נינהו - ארנונא. כדמכריז רבי ינאי: פוקו וזרעו בשביעית, משום ארנונא. חזרו לומר: אוספין - כשרין, סוחרין - פסולין. רבי חייא בר זרנוקי ורבי שמעון בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא. פגע בהו ריש לקיש, איטפיל בהדייהו, אמר: איזיל איחזי היכי עבדי עובדא. חזייה לההוא גברא דקא כריב. אמר להן: כהן וחורש? אמרו לו: יכול לומר: אגיסטון אני בתוכו. תו חזייה לההוא גברא דהוה כסח בכרמי, אמר להן: כהן וזמר? אמר לו: יכול

לומר לעקל בית הבד אני צריך. אמר להם: הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות. הי אמר להו ברישא? אילימא הא קמייתא אמר להו ברישא - הא נמי לימרו: אגיסטון אני בתוכו אלא: הא אמר ליה ברישא, והדר אמר להו הך. מאי שנא כהן - משום דחשידי אשביעית. (דתנן) (מסורת הש"ס: דתניא): סאה תרומה שנפלה למאה סאין של שביעית - תעלה, פחות מיכן - ירקבו. והוינן בה: אמאי ירקבו? ימכרנו לכהן בדמי תרומה, חוץ מדמי אותה סאה ואמר רב חייא משמיה דעולא: זאת אומרת נחשדו כהנים אשביעית. אמרו: טרודא הוא דין. כי מטו להתם סליקו לאיגרא, שלפוח - לדרגא מתותיה. אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר לו: בני אדם החשודין על השביעית, כשרין לעבר שנה? הדר אמר: לא קשיא לי, מידי דהוה אשלשה רועי בקר. ורבנן אחושבנייהו סמוך. והדר אמר: לא דמי, התם - הדור אימנו רבנן ועברוה להווא שתא, הכא - קשר רשעים הוא, וקשר רשעים אינו מן המנין. אמר רבי יוחנן: דא עקא. כי אתו לקמיה דרבי יוחנן אמרו ליה: קרי לן רועי בקר ולא אמר ליה מר ולא מידי? - אמר להו: ואי קרי לכו רועי צאן מאי אמינא ליה? מאי קשר רשעים שבנא הוה דריש בתליסר רבוותא, חזקיה הוה דריש בחד סר רבוותא. כי אתא סנחריב וצר עלה דירושלים, כתב שבנא פתקא, שדא בגירא: שבנא וסיעתו - השלימו, חזקיה וסיעתו לא השלימו. שנאמר (תהלים י"א) כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם על יתר. הוה קא מסתפי חזקיה, אמר: דילמא חס ושלום נטיה דעתיה דקודשא בריך הוא בתר רובא, כיון דרובא מימסרי - אינהו נמי מימסרי. בא נביא ואמר לו: (ישעיהו ח') לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר. כלומר: בא קשר רשעים הוא, וקשר רשעים אינו מן המנין. הלך לחצב לו קבר בקברי בית דוד, בא נביא ואמר לו: (ישעיהו כ"ב) מה לך פה ומי לך פה כי חצבת לך פה קבר הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר. אמר רב: טלטולא דגברא קשי מדאיתתא. (ישעיהו כ"ב) ועטך עטה - אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מלמד שפרחה בו צרעת. כתיב הכא ועטך עטה וכתוב התם (ויקרא י"ג) ועל שפם יעטה. (ישעיהו כ"ב) צנוף יצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים וגו'. תנא: הוא ביקש קלון בית אדניו - לפיכך נהפך כבודו לקלון. כי הוה נפיק איהו, אתא גבריא אל אחדיה לדשא באפי משרייתיה.

דף כו.ב

אמרו ליה: משירייתך היכא? - אמר: הדרו בי. אמרו ליה: אם כן אחוכי קא מחייכת בן? נקבוהו בעקביו, ותלאוהו בזנבי סוסייהם, והיו מגררין אותו על הקוצים ועל הברקנין. אמר רבי אלעזר: שבנא בעל הנאה היה, כתיב הכא (ישעיהו כ"ב) לך-בא אל הסכן הזה, וכתוב התם (מלכים א' א') ותהי לו סכנת. (ואומר) (תהלים י"א) כי השתות יהרסון צדיק מה פעל. רב יהודה ורב עינא, חד אמר: אילו חזקיה וסיעתו נהרסים, צדיק מה פעל? וחד אמר: אילו בית המקדש יהרס, צדיק מה פעל? ועולא אמר: אילו מחשבותיו של אותו רשע אינן נהרסות, צדיק מה פעל? בשלמא למאן דאמר אילו מחשבותיו של אותו רשע - היינו דכתיב כי השתות יהרסון. ולמאן דאמר בית המקדש נמי - דתנן: אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתייה היתה נקראת. אלא למאן דאמר חזקיה

וסיעתו, היכא אשכחן צדיקי דאיקרין שתות? - דכתיב (שמואל א' ב') כי לה' מצקי ארץ וישת עליהם תבל. ואיבעית אימא מהכא: (ישעיהו כ"ח) הפלא עצה הגדיל תושיה. אמר רבי חנן: למה נקרא שמה תושיה - מפני שהיא מתשת כחו של אדם. דבר אחר: תושיה - שניתנה בחשאי מפני השטן. דבר אחר: תושיה - דברים של תוהו, שהעולם משותת עליהם. אמר עולא: מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה, שנאמר (איוב ה') מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה. אמר רבה: אם עסוקין לשמה - אינה מועלת, שנאמר (משלי יט) רבות מחשבות בלב-איש ועצת ה' היא תקום עצה שיש בה דבר ה' - היא תקום לעולם. אמר רבי יהודה אימתני. אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: הלכה כרבי יהודה, ואמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: כולן צריכין הכרזה בבית דין. רועה, פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר: בעי הכרזה, וחד אמר: לא בעי הכרזה. בשלמא למאן דאמר לא בעי הכרזה - היינו דאמר רב יהודה אמר רב: סתם רועה פסול. אלא למאן דאמר בעי הכרזה - מאי סתם רועה פסול? - דבסתמא מכרזין עליה. ההיא מתנה דהווי חתימי עלה תרין גזלנין, סבר רב פפא בר שמואל לאכשורה, דהא לא אכרזין עליהו. אמר ליה רבא: נהי דבעינן הכרזה בגזלן דרבנן - בגזלן דאורייתא מי בעינן הכרזה? (סימן: דב"ר ועריו"ת גנ"ב). אמר רב נחמן: אוכלי דבר אחר פסולין לעדות. הני מילי - בפרהסיא, אבל בצינעה - לא. ובפרהסיא נמי לא אמרן אלא דאפשר ליה לאיתזוני בצינעה, וקא מבזי נפשיה בפרהסיא, אבל לא אפשר ליה - חיותיה הוא, אמר רב נחמן: החשוד על העריות כשר לעדות. אמר רב ששת: עני מרי, ארבעין בכתפיה וכשר? אמר רבא: ומודה רב נחמן לענין עדות אשה שהוא פסול. אמר רבינא ואיתימא רב פפא: לא אמרן אלא לאפוקה, אבל לעיולה - לית לן בה. - פשיטא - מהו דתימא: הא עדיפא ליה, דכתיב (משלי ט') מים גנובים ימתקו וגו', קא משמע לן: דכמה דקיימא הכי - שכיחא ליה. ואמר רב נחמן: גנב ניסן וגנב תשרי - לא שמיה גנב. הני מילי - באריסא, ודבר מועט, ובדבר שנגמרה מלאכתו. איכריה דרב זביד חד גנב קבא דשערי ופסליה, וחד גנב קיבורא דאהיני ופסליה. הנהו קבוראי דקבור נפשא ביום טוב ראשון של עצרת, שמתניהו רב פפא, ופסלינהו לעדות. ואכשרינהו רב הונא בריה דרב יהושע. אמר ליה רב פפא: והא רשעים נינהו? - סברי מצוה קא עבדי. - והא קא משמתניא להו - סברי: כפרה קא עבדי לן רבנן. איתמר,

דף כזא

עד זומם אביי אמר: למפרע הוא נפסל, ורבא אמר: מיכן ולהבא הוא נפסל. אביי אמר: למפרע הוא נפסל, מעידנא דאסהיד רשע הוא, והתורה אמרה (שמות כ"ג) אל תשת ידך עם רשע - אל תשת רשע עד. רבא אמר: מיכן ולהבא הוא נפסל עד זומם חידוש הוא: מאי חזית דסמכת אהני? סמוך אהני אין לך בו אלא משעת חידושו ואילך. איכא דאמרי, רבא נמי כאביי סבירא ליה, ומאי טעם קאמר מכאן ולהבא - משום פסידא דלקוחות. מאי בנייהו? - איכא בנייהו דאסהידו בי תרי בחד, אי נמי דפסלינהו בגזלנותא. ואמר רבי ירמיה מדיפת: עבד רב פפי עובדא כוותיה דרבא. מר בר רב אשי

אמר: הלכתא כוותיה דאביי. והלכתא כוותיה דאביי ביע"ל קג"ס. מומר אוכל נבילות לתיאבון - דברי הכל פסול. להכעיס, אביי אמר: פסול, רבא אמר: כשר. אביי אמר: פסול, דהוה ליה רשע, ורחמנא אמר אל תשת רשע עד. ורבא אמר: כשר, רשע דחמס בעינן. מיתבי: אל תשת רשע עד, אל תשת חמס עד - אלו גזלנין ומועלין בשבועות. מאי לאו - אחד שבועת שוא ואחד שבועת ממון? - לא, אידי ואידי שבועת ממון. ומאי שבועות - שבועות דעלמא. מיתבי: אל תשת רשע עד, אל תשת חמס עד - אלו גזלנין ומלוי רביות - תיובתא דאביי תיובתא. נימא כתנאי: עד זומם פסול לכל התורה כולה, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר: במה דברים אמורים - שהזום בדיני נפשות, אבל הזום בדיני ממונות - כשר לדיני נפשות. נימא אביי כרבי מאיר, ורבא כרבי יוסי? אביי כרבי מאיר - דאמר: אמרינן מקולא לחומרא, ורבא דאמר כרבי יוסי דאמר: מחומרא לקולא - אמרינן, מקולא לחומרא - לא אמרינן. - לא, אליבא דרבי יוסי, כולי עלמא לא פליגי, כי פליגי - אליבא דרבי מאיר. אביי - כרבי מאיר, ורבא: עד כאן לא קאמר רבי מאיר התם אלא גבי עד זומם דממון, דרע לשמים ורע לבריות, אבל הכא דרע לשמים ואין רע לבריות - לא. והלכתא כוותיה דאביי. והא איתותב - ההיא רבי יוסי היא. - ותיהוי נמי רבי יוסי, רבי מאיר ורבי יוסי - הלכה כרבי יוסי - שאני התם דסתם לן תנא כרבי מאיר. והיכא סתם לן? - כי הא, דבר חמא קטל נפשא, אמר ליה ריש גלותא לרב אבא בר יעקב: פוק עיין בה, אי ודאי קטל - ליכיהוהו לעיניה. אתו תרי סהדי אסהידו ביה דודאי קטל. אזל איהו אייתי תרי סהדי, אסהידו ביה בחד מהנך, חד אמר: קמאי דידי גנב קבא דחושלא, וחד אמר: קמאי דידי גנב

דף כזב

קתא דבורטיא. - אמר ליה: מאי דעתך - כרבי מאיר? רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי, ורבי יוסי, האמר: הזום בדיני ממונות - כשר לדיני נפשות אמר ליה רב פפי: הני מילי - היכא דלא סתם לן תנא כרבי מאיר, הכא - סתם לן תנא כרבי מאיר. ממאי? אילימא מהא דתנן: כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות. מני? אילימא רבי יוסי היא - הא איכא עד זומם דממון, דכשר לדיני נפשות ופסול לדיני ממונות. אלא לאו - רבי מאיר היא. - ממאי? דילמא בפסולי יוחסין קאי. דאי לא תימא הכי - סיפא דקתני: יש ראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות, אמאי אינו ראוי - דאיתזם בדיני נפשות, ראוי לדון דיני ממונות? והא דברי הכל פסול הוא אלא בפסול יוחסין קאי, הכא נמי - בפסול יוחסין קאי. אלא הכא קא סתם לן תנא, דתנן: אלו הן הפסולים: המשחק בקוביא, ומלוי ברבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שביעית והעבדים. זה הכלל: כל עדות שאין האשה כשירה לה - אף הן אין כשירין לה. מני? אילימא רבי יוסי - והאיכא עדות בדיני נפשות, שאין האשה כשרה לה והן כשרין לה. אלא לאו - רבי מאיר היא. קם בר חמא נשקיה אכרעיה, וקבליה לכרגיה דכולי שניה. משנה. ואלו הן הקרובין: אחיו, ואחי אביו, ואחי אמו, ובעל אחותו, ובעל אחות אביו, ובעל אחות אמו, ובעל אמו, וחמיו, וגיסו. הן ובניהן וחתניהן, וחורגו לבדו. אמר רבי יוסי: זו משנת רבי

עקיבא. אבל משנה ראשונה: דודו, ובן דודו, וכל הראוי ליורשו, וכל הקרוב לו באותה שעה. היה קרוב ונתרחק - הרי זה כשר. רבי יהודה אומר: אפילו מתה בתו ויש לו בנים ממנה - הרי זה קרוב. האוהב והשונא. אוהב - זה שושבינו, שונא - כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה. אמרו לו: לא נחשדו ישראל על כך. גמרא. מנהני מילי? - דתנו רבנן: (דברים כ"ד) לא יומתו אבות על בנים, מה תלמוד לומר? אם ללמד שלא ימותו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות - הרי כבר נאמר (דברים כ"ד) איש בחטאו יומתו. אלא, לא יומתו אבות על בנים - בעדות בנים, ובנים לא יומתו על אבות - בעדות אבות. ובנים בעון אבות לא? והכתיב (שמות ל"ד) פוקד עון אבות על בנים - התם כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן. כדתניא: (ויקרא כ"ו) ואף בעונות אבותם אתם ימקו - כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. אתה אומר כשאוחזין, או אינו אלא כשאין אוחזין? כשהוא אומר איש בחטאו יומתו - הרי כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן. ולא? והכתיב: (ויקרא כ"ו) וכשלו איש באחיו - איש בעון אחיו, מלמד שכולן ערבים זה בזה - התם שהיה בידם למחות ולא מיחו.

דף כח.א

אשכחן אבות לבנים ובנים לאבות, וכל שכן אבות להדדי. בנים לבנים מנלן? - אם כן ליכתוב קרא לא יומתו אבות על בן, מאי בנים - דאפילו בנים להדדי. אשכחן בנים להדדי, בנים לעלמא מנלן? - אמר רמי בר חמא: סברא הוא. כדתניא: אין העדים נעשין זוממין עד שיזומו שניהן. ואי סלקא דעתך בנים לעלמא כשרין - נמצא עד זומם נהרג בעדות אחיו אמר ליה רבא: וליטעמיק, הא דתנן: שלשה אחין ואחד מצטרף עמהן - הרי אלו שלש עדיות, והן עדות אחת להזמה. נמצא עד זומם משלם ממון בעדות אחיו - אלא, הזמה מעלמא קאתי. הכא נמי: הזמה מעלמא קאתי. - אלא, אם כן ליכתוב קרא ובן על אבות, אי נמי הם על אבות, מאי ובנים - אפילו בנים לעלמא. אשכחן קרובי האב, קרובי האם מנלן? אמר קרא: אבות אבות תרי זימני, אם אינו ענין לקרובי האב - תניהו ענין לקרובי האם. אשכחן לחובה, לזכות מנא לן? - אמר קרא: יומתו יומתו תרי זימני, אם אינו ענין לחובה - תנהו ענין לזכות. אשכחן בדיני נפשות, בדיני ממונות מנלן? - אמר קרא: (ויקרא כ"ד) משפט אחד יהיה לכם - משפט השוה לכם. אמר רב: אחי אבא לא יעיד לי, הוא ובנו וחתנו. אף אני לא אעיד לו, אני ובני וחתני. ואמאי? הוה ליה שלישי בראשון, ואנן שני בשני - תנן, שני בראשון - תנן, שלישי בראשון - לא תנן - מאי חתנו דקתני במתניתין - חתן בנו. - וליתני בן בנו - מילתא אגב אורחיה קא משמע לן, דבעל כאשתו. ואלא הא דתני רבי חייא: שמונה אבות שהן עשרים וארבעה - הני תלתין ותרתיין הוי אלא, לעולם חתנו ממש, ואמאי קרי ליה חתן בנו - כיון דמעלמא קאתי כדור אחר דמי. אי הכי הוה ליה שלישי בשני, ורב אכשר שלישי בשני - אלא, רב דאמר כרבי אלעזר. דתניא, רבי אלעזר אומר: כשם שאחי אבא לא יעיד לי, הוא ובנו וחתנו - כך בן אחי אבא לא יעיד לי, הוא ובנו וחתנו. ואכתי הוה ליה שלישי בשני, ורב אכשר שלישי בשני - רב סבר ליה כוותיה בחדא, ופליג עליה בחדא. מאי טעמא דרב - דאמר

קרא לא יומתו אבות על בנים ובנים - לרבות דור אחר. ורבי אלעזר: על בנים אמר רחמנא - פסולי דאבות שדי אבנים. אמר רב נחמן: אחי חמותי לא יעיד לי, בן אחי חמותי לא יעיד לי, בן אחות חמותי לא יעיד לי, ותנא תונא: בעל אחותו, ובעל אחות אביו, ובעל אחות אמו, הן ובניהן וחתניהן. אמר רב אשי: כי - הוינן בי עולא איבעי לן: אחי חמיו מהו, בן אחי חמיו מהו, בן אחות חמיו מהו? אמר לן, תניתוה: אחיו, ואחי אביו, ואחי אמו, הן ובניהן וחתניהן. רב איקלע למזבן

דף כח.ב

גוילי. בעו מיניה: מהו שיעיד אדם באשת חורגו? בסורא אמרי: בעל כאשתו. בפומבדיתא אמרי: אשה כבעלה. דאמר רב הונא אמר רב (נחמן): מניין שהאשה כבעלה - דכתיב (ויקרא י"ח) ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב דודתך היא והלא אשת דודו היא מכלל דאשה כבעלה. ובעל אמו הוא ובנו וחתנו. בנו - היינו אחיו - אמר רבי ירמיה: לא נצרכה אלא לאחי האח. רב חסדא אכשר באחי האח. אמרו ליה: לא שמיע לך הא דרבי ירמיה? - אמר להו: לא שמיע לי. כלומר, לא סבירא לי. אי הכי היינו אחיו - תנא אחיו מן האב, וקתני אחיו מן האם. אמר רב חסדא: אבי חתן ואבי כלה מעידין זה על זה, ולא דמו להדדי אלא כי אכלא לדנא. אמר רבה בר בר חנה: מעיד אדם לאשתו ארוסה. אמר רבינא: לא אמרן אלא לאפוקי מינה, אבל לעיולי לה - לא מהימן. ולא היא, לא שנא לאפוקי ולא שנא לעיולי - לא מהימן. מאי דעתיך - כדאמר רבי חייה בר אמי משמיה דעולא: אשתו ארוסה לא אונן ולא מטמא לה וכן היא לא אוננת ולא מטמאה לו, מתה - אינו יורשה, מת הוא - גובה כתובתה. התם - בשאר תלה רחמנא, אכתי לאו שארו היא. הכא - משום איקרובי דעתא הוא, והא איקרובא דעתיא לגבה. חורגו לבדו. תנו רבנן: חורגו לבדו. רבי יוסי אומר: גיסו. ותניא אידך: גיסו לבדו, רבי יהודה אומר: חורגו. מאי קאמר? אילימא הכי קאמר: חורגו לבדו, והוא הדין לגיסו. ואתא רבי יוסי למימר: גיסו לבדו, והוא הדין לחורגו. אלא מתניתין דקתני גיסו, הוא ובנו וחתנו, מני? לא רבי יהודה ולא רבי יוסי ואלא הכי קאמר: חורגו לבדו, אבל גיסו - הוא ובנו וחתנו. ואתא רבי יוסי למימר: גיסו לבדו, אבל חורגו - הוא ובנו וחתנו. ואלא הא דתני רבי חייה: שמונה אבות שהן עשרים וארבעה, כמאן? לא כרבי יוסי ולא כרבי יהודה - אלא, הכי קאמר: חורגו לבדו, אבל גיסו - הוא ובנו וחתנו. ואתא רבי יוסי למימר: גיסו לבדו, וכל שכן חורגו. ומתניתין - רבי יהודה, ברייתא - רבי יוסי. אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי. ההיא מתנתא דהוי חתימי עלה תרי גיסי. סבר רב יוסף לאכשורה. דאמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי. אמר ליה אביי: ממאי דרבי יוסי דמתניתין, דמכשר בגיסו? דילמא רבי יוסי דברייתא, דפסיל בגיסו? - לא סלקא דעתך, דאמר שמואל: כגון אנא ופנחס, דהוינן אחי וגיסי. אבל גיסי דעלמא - שפיר דמי. - ודילמא כגון אנא ופנחס - משום דגיסו קאמר - אמר ליה: זיל קניה בעדי מסירה כרבי אלעזר. - והאמר רבי אבא: מודה רבי אלעזר במזויף מתוכו שהוא פסול - אמר ליה: זיל, לא שבקי לי דאותביניה לך. רבי יהודה אומר כו'. אמר רבי תנחום אמר

רבי טבלא אמר רבי ברונא אמר רב: הלכה כרבי יהודה. רבא אמר רב נחמן: אין הלכה כרבי יהודה. וכן אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: אין הלכה כרבי יהודה. איכא דמתני לה להא דרבה בר בר חנה אהא. את זו דרש רבי יוסי הגלילי (דברים י"ז) ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם, וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו? אלא, זה שהיה קרוב ונתרחק. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יוסי הגלילי. בני חמוה דמר עוקבא

דף כט.א

קרובים ונתרחקו הו, אתו לקמיה לדינא. אמר להו: פסילנא לכו לדינא. - אמרו ליה: מאי דעתך, כרבי יהודה? אן מיייתין איגרתא ממערבא דאין הלכה כרבי יהודה. - אמר להו: אטו בקבא דקירא אידבקנא בכו? דלא קאמינא פסילנא לכו לדינא אלא משום דלא צייתיתו דינא. אוהב זה שושבינו וכו'. וכמה? אמר רבי אבא אמר רבי ירמיה אמר רב: כל שבעת ימי המשתה. ורבנן משמיה דרבא אמרי: אפילו מיום ראשון ואילך. השונא כל שלא דבר כו'. תנו רבנן: (במדבר ל"ה) והוא לא אויב לו - יעידנו. ולא מבקש רעתו - ידיננו. אשכחן שונא, אוהב מנלן? קרי ביה הכי: והוא לא אויב לו ולא אוהב לו - יעידנו, ולא מבקש רעתו ולא טובתו - ידיננו. - מידי אוהב כתיב? - אלא, סברא הוא: אויב מאי טעמא - משום דמרחקא דעתיה - אוהב נמי מקרבא דעתיה. - ורבנן: האי לא אויב לו ולא מבקש רעתו מאי דרשי ביה? - חד לדיין, אידך - כדתניא, אמר רבי יוסי ברבי יהודה: והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו - מכאן לשני תלמידי חכמים ששונאין זה את זה שאין יושבין בדין כאחד. משנה. כיצד בודקים את העדים? היו מכניסין אותן לחדר, ומאיימין עליהן. ומוציאין את כל האדם לחוץ, ומשיירין את הגדול שבהן, ואומרים לו: אמור היאך אתה יודע שזה חייב לזה. אם אמר, הוא אמר לי שאני חייב לו, איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו - לא אמר כלום, עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז. ואחר כך מכניסין את השני, ובודקין אותו. אם נמצאו דבריהן מכוונין - נושאים ונותנים בדבר. שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב - זכאי. שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי - חייב. אחד אומר חייב, ואחד אומר זכאי, אפילו שנים מזכין או שנים מחייבין ואחד אומר איני יודע - יוסיפו הדיינין. גמרו את הדבר, היו מכניסין אותן. הגדול שבדיינין אומר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב. ומניין לכשיצא לא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבים אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי - על זה נאמר (ויקרא י"ט) לא תלך רכיל בעמיק ואומר (משלי י"א) הולך רכיל מגלה סוד. גמרא. היכי אמרינן להו? אמר רב יהודה: הכי אמרינן להו (משלי כ"ה) נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר. אמר ליה רבא: יכלי למימר שב שני הוה כפנא ואבבא אומנא לא חליף, אלא אמר רבא: אמרינן להו: (משלי כ"ה) מפץ וחרב וחץ שנון איש ענה ברעהו עד שקר. אמר ליה רב אשי: יכלי למימר שב שני הוה מותנא ואיניש בלא שניה לא שכיב, אלא אמר רב אשי, אמר לי נתן בר מר זוטרא: אמרינן להו סהדי שקרי אאוגרייהו זילי, דכתיב (מלכים א' כ"א) והושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו

ויעדהו לאמר ברכת אלהים ומלך. אם אמר הוא אמר לי כו' עד שיאמרו בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז. מסייע ליה לרב יהודה, דאמר רב יהודה אמר רב: צריך שיאמר אתם עדיי. איתמר נמי, אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מנה לי בידך? אמר לו: הן. למחר אמר לו: תנהו לי אמר: משטה אני בך - פטור. תניא נמי הכי: מנה לי בידך, אמר לו: הן. למחר אמר לו: תנהו לי - אמר לו: משטה אני בך - פטור. ולא עוד אלא, אפילו הכמין לו עדים אחורי גדר, ואמר לו מנה לי בידך, אמר לו: הן. - רצונך שתודה בפני פלוני ופלוני? - אמר לו: מתיירא אני שמא תכפיני לדין. למחר אמר לו: תניהו לי אמר לו: משטה אני בך - פטור. ואין טוענין למסית. - מסית מאן דכר שמיה? - חסורי מיחסרא והכי קתני: אם לא טען - אין טוענין לו. ובדיני נפשות, אף על גב דלא טען - טוענין לו. ואין טוענין למסית. מאי שנא מסית? - אמר רבי חמא בר חנינא: מפירקיה דרבי חייא בר אבא שמיע לי: שאני מסית, דרחמנא אמר (דברים י"ג) לא תחמל ולא תכסה עליו. אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן: מניין שאין טוענין למסית - מנחש הקדמוני, דאמר רבי שמלאי: הרבה טענות היה לו לנחש לטעון ולא טען, ומפני מה לא טען לו הקדוש ברוך הוא - לפי שלא טען הוא. מאי הוה ליה למימר - דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין? דברי הרב שומעין. אמר חזקיה: מניין שכל המוסיף גורע - שנאמר (בראשית ג') אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו. רב משרשיא אמר: מהכא (שמות כ"ה) אמתים וחצי ארכו רב אשי אמר: (שמות כ"ו) עשתי עשרה יריעת. אמר אביי: לא שנו אלא דאמר משטה אני בך, אבל אמר:

דף כטב

לא היו דברים מעולם - הוחזק כפרן. (אמר) (מסורת הש"ס: אמר ליה) רב פפא בריה דרב אחא בר אדא, הכי אמרינן משמיה דרבא: כל מילי דכדי לא דכירי אינשי. ההוא דאכמין ליה עדים לחבריה בכילתיה, אמר ליה: מנה לי בידך. - אמר ליה: הן. אמר: עירי ושכבי ליהו עלך סהדי - אמר ליה: לא. אמר רב כהנא: הא אמר ליה לא. ההוא דאכמין עדים בקיברא לחבריה, אמר ליה: מנה לי בידך. אמר ליה: הן. - חיי ומיתי ליהו עלך סהדי אמר ליה: לא. אמר רבי שמעון (צ"ל: ר"ש בן לקיש): הא אמר ליה לא. אמר רבינא ואיתימא רב פפא: שמע מינה מהא, הא דאמר רב יהודה אמר רב: צריך שיאמר אתם עדיי - לא שנא כי אמר ליה, ולא שנא כי אמר מלוה ושתיק ליה. טעמא דאמר ליה לא, אבל אי שתיק - הכי נמי. ההוא דהוה קרו ליה קב רשו, אמר: מאן מסיק בי אלא פלוני ופלוני. אתו תבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן. אמר רב נחמן: אדם עשוי שלא להשביע את עצמו. ההוא דהוה קרו ליה עכברא דשכיב אדינרי, כי קא שכיב אמר: פלניא ופלניא מסקו בי זוזי. בתר דשכיב אתו תבעינהו ליורשין. אתו לקמיה דרבי ישמעאל ברבי יוסי אמר להו: כי אמרינן אדם עשוי שלא להשביע את עצמו - הני מילי מחיים. אבל לאחר מיתה - לא. פרעו פלגא. תבעינהו לדינא לאידך פלגא. אתו לקמיה דרבי חייא, אמר להו: כשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו - כך אדם עשוי שלא להשביע את בניו. אמרו ליה: ניזיל וניהדר - אמר להו: כבר הורה זקן. הודה בפני שנים וקנו מידו - כותבין,

ואם לאו - אין כותבין. בפני שלשה ולא קנו מידו, רב (אמי) אמר: כותבין, ורב אסי אמר: אין כותבין. הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי. אמר רב אדא בר אהבה: הא אודיתא, זימנין כותבין וזימנין לא כותבין. כניפי ויתבי - לא כותבין, כנפינהו איהו - כותבין. רבא אמר: אפילו כנפינהו איהו - לא כותבין, עד דאמר להו הוו עלי דייני. מר בר רב אשי אמר: אפילו אמר הוו עלי דייני - לא כותבין, עד דקבעי דוכתא, ושלחי ומזמני ליה לבי דינא. הודה במטלטלי וקנו מידו - כותבין, ואם לאו - אין כותבין. במקרקעי ולא קנו מידו, מאי? אמימר אמר: אין כותבין. מר זוטרא אמר: כותבין. והלכתא: כותבין. רבינא איקלע לדמהריא, אמר ליה רב דימי בר רב הונא מדמהריא לרבינא: מטלטלי ואיתנהו בעינייהו, מאי? - אמר ליה: כמקרקעי דמו. רב אשי אמר: כיון דמחסרי גוביינא - לא. ההיא אודיתא דלא הוה כתוב בה אמר לנא כתבו וחתמו והבו ליה. אביי ורבא דאמרי תרווייהו: היינו דריש לקיש, דאמר ריש לקיש: חזקה אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה גדול. מתקיף לה רב פפי, ואיתימא רב הונא בריה דרב יהושע: מי איכא מידי דאן לא ידעין, וספרי דבי דינא ידעי? שאילינהו לספרי דאביי - וידעי, לספרי דרבא - וידעי. ההיא אודיתא דהוה כתב ביה, דוכרן פיתגמי

דף לא

וכל לישני דבי דינא, ולא הוה כתב בה במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי. סבר רבינא למימר: היינו דריש לקיש. אמר ליה רב נתן בר אמי, הכי אמרינן משמיה דרבא: כל כי האי גוונא - חיישינן לבית דין טועין. אמר רב נחמן בר יצחק: אי כתב בה בי דינא - תו לא צריך. - ודילמא בית דין חצוף הוא, דאמר שמואל: שנים שדנו - דיניהן דין, אלא שנקראו בית דין חצוף - דכתב ביה בי דינא דרבנא אשי. - ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל סבירא להו? - דכתיב בו, (ואמרנא ליה לרבנא אשי) ואמר לן רבנא אשי. תנו רבנן: אמר להן אחד: אני ראיתי אביכם שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל, ואמר: של פלוני הן, של מעשר שני הן, בבית - לא אמר כלום, בשדה - דבריו קיימין, כללו של דבר: כל שבידו ליטלן - דבריו קיימין, אין בידו ליטלן - לא אמר כלום. הרי שראו את אביהן שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל, ואמר של פלוני הן, של מעשר שני הן, אם כמוסר - דבריו קיימין, אם כמערים - לא אמר כלום. הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו, ובא בעל החלום ואמר לו: כך וכך הן, במקום פלוני הן, של מעשר שני הן - זה היה מעשה, ואמרו: דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. שנים אומרים זכאי כו'. מיכתב היכי כתבי? רבי יוחנן אמר: זכאי. ריש לקיש אמר: פלוני ופלוני מזכין, (ופלוני ופלוני מחייבין) (מסורת הש"ס: ופלוני מחייב). רבי (אליעזר) (מסורת הש"ס: אלעזר) אמר: מדבריהן נזדכה פלוני. מאי בנייהו? - איכא בנייהו לשלומי איהו מנתא בהדייהו. דלמאן דאמר זכאי - משלם, ולמאן דאמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני - ופלוני מחייבין - לא משלם. - ולמאן דאמר זכאי משלם? לימא להו אי לדידי צייתיתון - אתון נמי לא שלמיתון - אלא, איכא בנייהו לשלומי אינהו מנתא דידיה. למאן דאמר זכאי - משלמי, למאן דאמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני ופלוני מחייבין - לא משלמי. ולמאן דאמר זכאי

משלמי? ולימרו ליה: אי לאו את בהדן - לא הוה סליק דינא מידי אלא: איכא בינייהו משום (ויקרא י"ט) לא תלך רכיל בעמיק. רבי יוחנן אמר: זכאי - משום לא תלך רכיל. ריש לקיש אמר: פלוני ופלוני מזכין ופלוני פלוני מחייבין - משום דמיחזי כשיקרא. ורבי אלעזר אית ליה דמר, ואית ליה דמר. הלכך כתבי הכי: מדבריהם נזדכה פלוני. גמרו את הדבר היו מכניסין כו'. למאן? אילימא לבעלי דינין - התם קיימי אלא לעדים. כמאן - דלא כרבי נתן. דתניא: לעולם אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהן כאחד. רבי יהושע בן קרחה אומר: אפילו בזה אחר זה. ואין עדותן מתקיימת בבית דין עד שיעידו שניהן כאחד, רבי נתן אומר: שומעין דבריו של זה היום, וכשיבא חבירו למחר שומעין את דבריו. - לא, לעולם לבעלי דינין, ורבי נחמיה היא. דתניא, רבי נחמיה אומר: כך היה מנהגן של נקיי הדעת שבירושלים: מכניסין לבעלי דינין ושומעין דבריהן, ומכניסין את העדים ושומעין דבריהם, ומוציאין אותן לחוץ ונושאים ונותנים בדבר. (גמרו את הדבר מכניסין אותן כו'). והתניא: גמרו את הדבר מכניסין את העדים - ההיא דלא כרבי נתן. גופא, לעולם אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהם כאחד. רבי יהושע בן קרחה אומר: אפילו בזה אחר זה. במאי קמיפלגי? איבעית אימא קרא, ואיבעית אימא סברא. איבעית אימא סברא אמנה דקא מסהיד האי - לא קא מסהיד האי, ומנה דקא מסהיד האי - לא קמסהיד האי. ואידך: אמנה בעלמא תרוייהו קמסהדי. ואיבעית אימא קרא: דכתיב (ויקרא ה') והוא עד או ראה או ידע, ותניא: ממשמע שנאמר (דברים י"ט) לא יקום עד, איני יודע שהוא אחד? מה תלמוד לומר אחד - זה בנה אב, כל מקום שנאמר עד - הרי כאן שנים, עד שיפרט לך הכתוב, אחד. ואפקיה רחמנא בלשון חד - למימר: עד דחזו תרוייהו כחד. ואידך: והוא עד או ראה או ידע - מכל מקום. ואין עדותן מתקיימת בבית דין עד שיעידו שניהן כאחד. רבי נתן אומר שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חבירו למחר שומעין דבריו. במאי קמיפלגי? איבעית אימא סברא, איבעית אימא קרא. איבעית אימא סברא: מר סבר: עד אחד, כי אתי - לשבועה אתי, לממונא לא אתי. ואידך: אטו כי אתו בהדי הדדי בחד פומא קא מסהדי? אלא מצרפינן להו, הכא נמי ליצרפינהו. ואיבעית אימא קרא, (ויקרא ה') אם לוא יגיד ונשא עונו

דף לב.

ודכולי עלמא כרבנן דפליגי עליה דרבי יהושע בן קרחה, והכא באקושי הגדה לראיה קא מיפלגי. מר סבר: מקשינן הגדה לראיה, ומר סבר: לא מקשינן. רבי שמעון בן אליקים הוה משתקיד עליה דרבי יוסי ברבי חנינא למסמכיה, ולא קא מיסתייע מילתא, יומא חד הוה יתיב קמיה דרבי יוחנן, אמר להו: מי איכא דידע הלכה כרבי יהושע בן קרחה או לא? - אמר ליה רבי שמעון בן אליקים: דין ידע, אמר ליה: לימא איזו. - אמר ליה: ליסמכיה מר ברישא. סמכיה, אמר ליה: בני אמור לי כיצד שמעת? - אמר ליה: כך שמעתי: שמודה רבי יהושע בן קרחה לרבי נתן. אמר: לזה הוצרכת? השתא, ומה עיקר ראיה בהדי הדדי - אמר רבי יהושע בן קרחה לא בעינן, הגדה מיבעיא? אמר ליה: הואיל ועלית לא תרד. אמר רבי זירא, שמע מינה: גברא רבה, כיון

דסמיך - סמיך. אמר רבי חייא בר אבין אמר רב: הלכה כרבי יהושע בן קרחה, בין בקרקעות בין במטלטלין. עולא אמר: הלכה כרבי יהושע בן קרחה בקרקעות, אבל לא במטלטלין. אמר ליה אביי: הלכה מכלל דפליגי? והאמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב: מודים חכמים לרבי יהושע בן קרחה בעדות קרקע. ותני רב אידי בר אבין בנוזיקין דבי קרנא: מודין חכמים לרבי יהושע בן קרחה בעדות בכור, ובעדות קרקע, ובעדות חזקה, וכן שבבן ושבבת - גברא אגברא קא רמית? מר סבר פליגי, ומר סבר לא פליגי. מאי וכן שבבן ושבבת? אילימא אחד אומר אחת בגבה ואחד אומר אחת בכריסה - האי חצי דבר וחצי עדות הוא אלא: אחד אומר שתיים בגבה, ואחד אומר שתיים בכריסה. אמר רב יוסף: אנא אמינא משמיה דעולא: הלכה כרבי יהושע בן קרחה בין בקרקעות בין במטלטלין, ורבנן דאתו ממחוזא אמרי: אמר רבי זירא משמיה דרב: בקרקעות - אין, אבל לא במטלטלין. רב לטעמיה, דאמר רב: הודאה אחר הודאה, הודאה אחר הלואה - מצטרפי. הלואה אחר הלואה, הודאה אחר הודאה - לא מצטרפי. אשכחיה רב נחמן בר יצחק לרב הונא בריה דרב יהושע, אמר ליה: מאי שנא הלואה אחר הלואה דלא - דמנה דקא חזי האי לא קא חזי האי, הודאה אחר הודאה נמי, אמנה דקא מודה קמי האי - לא מודי קמי האי - דאמר ליה להאי בתרא: בהאי מנה דאודיי ליה קמך, אודיי ליה נמי קמי פלוני. - אכתי, בתרא - ידע, קמא - לא ידע. - דהדר אזיל אמר ליה לקמא: האי מנה דאודיי ליה קמך - אודיי ליה נמי קמי פלוני. - אמר ליה: תנוח דעתך שהתנחת את דעתך. - אמר ליה: מאי ניחותא? דרבא, ואיתימא רב ששת, שדא בה נרגא: לאו היינו הודאה אחר הלואה? - אמר ליה: היינו דשמיע לי עלייכו דרמיתו דיקלי וזקפיתו להו. נהרדעי אמרי: בין הודאה אחר הודאה, בין הודאה אחר הלואה, בין הלואה אחר הלואה, בין הלואה אחר הודאה, בין הודאה אחר הלואה, כמאן - כרבי יהושע בן קרחה. אמר רב יהודה: עדות המכחשת זו את זו בבדיקות - כשרה בדיני ממונות. אמר רבא: מסתברא מילתיה דרב יהודה באחד אומר בארנקי שחורה ואחד אומר בארנקי לבנה אבל אחד אומר מנה שחור ואחד אומר מנה לבן - אין מצטרפי. וארנקי שחורה בדיני נפשות לא? והאמר רב חסדא: אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר בארירן הרגו - אין זה נכון. אחד אומר כליו שחורים ואחד אומר כליו לבנים - הרי זה נכון,

דף לא.א

גברא אגברא קא רמית? נהרדעי אמרי: אפילו אחד אומר מנה שחור ואחד אומר מנה לבן - מצטרפים. כמאן - כרבי יהושע בן קרחה, אימר דשמעת ליה לרבי יהושע בן קרחה - היכא דלא מכחשו אהדדי, היכא דמכחשי אהדדי מי אמר? אלא, הוא דאמר כי האי תנא. דתניא, אמר רבי שמעון בן אלעזר: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על שתי כיתי עדים שאחת אומרת מאתים ואחת אומרת מנה - שיש בכלל מאתים מנה. על מה נחלקו - על כת אחת, שבית שמאי אומרים: נחלקה עדותן, ובית הלל אומרים: יש בכלל מאתים מנה. אחד אומר חבית של יין ואחד אומר חבית של שמן, הוה עובדא ואתי לקמיה דרבי אמי, חייביה רבי אמי לשלומי ליה חביתא דחמרא מיגו חביתא דמשחא.

כמאן - כרבי שמעון בן אלעזר? אימר דאמר רבי שמעון [בן אלעזר] - היכא דיש בכלל מאתים מנה, כי האי גוונא מי אמר? לא צריכא לדמי. אחד אומר בדיוטא העליונה ואחד אומר בדיוטא התחתונה. אמר רבי חנינא: מעשה בא לפני רבי וצירף עדותן. ומניין לכשיצא כו'. תנו רבנן: מניין לכשיצא לא יאמר הריני מזכה וחבירי מחייבין אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי - תלמוד לומר (ויקרא י"ט) לא תלך רכיל בעמיק ואומר (משלי י"א) הולך רכיל מגלה סוד. ההוא תלמידא דנפיק עליה קלא, דגלי מילתא דאיתמר בי מדרשא. בתר עשרין ותרתיני שנין, אפקיה רב אמי מבי מדרשא, אמר: דין גלי רזיא. משנה. כל זמן שמביא ראיה - סותר את הדין. אמר לו: כל ראיות שיש לך - הבא מיכן עד שלשים יום, מצא בתוך שלשים יום - סותר, לאחר שלשים יום - אינו סותר. אמר רבן שמעון בן גמליאל: מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים, ומצא לאחר שלשים? אמר לו הבא עדים, ואמר: אין לי עדים. אמר: הבא ראיה, ואמר: אין לי ראיה. ולאחר זמן הביא ראיה, ומצא עדים - הרי זה אינו כלום. אמר רבן שמעון בן גמליאל: מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים, ומצא עדים. לא היה יודע שיש לו ראיה, ומצא ראיה. ראה שמתחייב בדין ואמר: קרבו פלוני ופלוני ויעידוני, או שהוציא ראיה מתחת פונדתו - הרי זה אינו כלום. גמרא. אמר רבה בר רב הונא: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ואמר רבה בר רב הונא: אין הלכה כדברי חכמים. פשיטא, כיון דאמר הלכה כרבן שמעון בן גמליאל - ממילא ידענא דאין הלכה כחכמים - מהו דתימא: הני מילי - לכתחילה, אבל דיעבד - שפיר דמי, קא משמע לן: דאי עביד - מהדרין ליה. אמר לו הבא עדים כו' אמר רבן שמעון בן גמליאל כו'. אמר רבה בר רב הונא אמר רבי יוחנן: הלכה כדברי חכמים, ואמר רבה בר רב הונא אמר רבי יוחנן: אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. פשיטא, כיון דאמר הלכה כדברי חכמים - ממילא ידענא דאין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל - הא קא משמע לן: דבההיא אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, הא בכולהו - הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. לאפוקי מהא דאמר רבה בר רב חנה אמר רבי יוחנן: כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו - הלכה כמותו, חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה. ההוא ינוקא דתבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן. אמר ליה: אית לך סהדי? - אמר ליה: לא. - אית לך ראיה? - אמר ליה: לא. חיביה רב נחמן. הוה קא בכי ואזיל. שמעוהו הנך אינשי, אמרו ליה: אנן ידעינן במילי דאבוך. - אמר רב נחמן: בהא - אפילו רבנן מודו, דינוקא במילי דאבוה לא ידע. ההיא איתתא דנפק שטרא מתותי ידה, אמרה ליה: ידענא בהאי שטרא דפריע הוה. הימנה רב נחמן. אמר ליה רבא לרב נחמן: כמאן - כרב, דאמר: אותיות נקנות במסירה? אמר ליה: שאני הכא, דאי בעיא - קלתיה. איכא דאמרי, לא הימנה רב נחמן. אמר ליה רבא לרב נחמן: והא אי בעיא

דף לא.ב

קלתיה - כיון דאיתחזק בבי דינא - איבעיא קלתיה לא אמרינן. איתביה רבא לרב נחמן: סימפון שיש עליו עדים - יתקיים בחותמיו, אין עליו עדים, ויצא מתחת ידי שליש או שיצא אחר חיתום שטרות - כשר. אלמא: שליש מהימן תיובתא דרב נחמן (תיובתא).

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: לעולם מביא ראייה וסותר עד שיסתתם טענותיו, ויאמר: קרבו פלוני ופלוני והעידוני. הא גופא קשיא אמרת יסתתם טענותיו - אתאן לרבנן, והדר אמרת: קרבו איש פלוני ופלוני והעידוני - אתאן לרבן שמעון בן גמליאל וכי תימא כולה רבן שמעון בן גמליאל ופרושי קא מפרש: מאי עד שיסתתם טענותיו - עד שיאמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני, והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו, חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה אל, כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן: לעולם מביא ראייה וסותר, עד שיסתתם טענותיו, ויאמרו לו: הבא עדים ואומר: אין לי עדים הבא ראייה ואומר: אין לי ראייה. אבל באו עדים ממדינת הים, או שהיתה דיסקיא של אביו מופקדת ביד אחר - הרי זה מביא ראייה וסותר. כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: התוקף את חברו בדין, אחד אומר: נדון כאן, ואחד אומר: נלך למקום הוועד כופין אותו וילך למקום הוועד. אמר לפניו רבי אלעזר: רבי, מי שנושה בחבירו מנה יוציא מנה על מנה? אל, כופין אותו ודן בעירו. איתמר נמי, אמר רב ספרא (אמר רבי יוחנן): שנים שנתעצמו בדין, אחד אומר נדון כאן ואחד אומר: נלך למקום הוועד - כופין אותו ודן בעירו, ואם הוצרך דבר לשאול כותבין ושולחין. ואם אמר: כתבו ותנו לי מאיזה טעם דנתוני - כותבין ונותנין לו. והיבמה הולכת אחר היבם להתירה. עד כמה? - אמר רבי אמי: אפילו מטבריא לצפורי. אמר רב כהנא: מאי קרא - (דברים כ"ד) וקראו- לו זקני עירו - ולא זקני עירה. אמר אמימר, הילכתא: כופין אותו וילך למקום הוועד. אמר ליה רב אשי לאמימר: והא אמר רבי אלעזר: כופין אותו ודן בעירו - הני מילי היכא דקאמר ליה ליה למלוה, אבל מלוה - (משלי כ"ב) עבד ליה לאיש מלוה. שלחו ליה למר עוקבא: לדזיו ליה כבר בתיה, שלם עוקבן הבבלי קבל קדמנא: ירמיה אחי העביר עלי את הדרך, ואמרו לו, השיאוהו ויראה פנינו בטבריא. הא גופא קשיא אמרת אמרו לו - אלמה דיינוה אתון. השיאוהו ויראה פנינו בטבריא אלמא שדרוהו הכא - אלמא הכי קאמרי: אמרו ליה - דיינו אתון, אי ציית - ציית, ואי לא - השיאוהו ויראה פנינו בטבריא. רב אשי אמר: דיני קנסות הוה, ובבבל לא דיינו דיני קנסות. והא דשלחו ליה הכי - כדי לחלוק כבוד למר עוקבא. הדרך עלך זה בורר.

דף לבא

משנה. אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה, שנאמר (ויקרא כ"ד) משפט אחד יהיה לכם. מה בין דיני ממונות לדיני נפשות? דיני ממונות בשלשה, ודיני נפשות - בעשרים ושלשה. דיני ממונות - פותחין בין לזכות בין לחובה, ודיני נפשות - פותחין לזכות ואין - פותחין לחובה. דיני ממונות - מטיין על פי אחד בין לזכות בין לחובה, ודיני נפשות - מטיין על פי אחד לזכות, ועל פי שנים לחובה. דיני ממונות - מחזירין בין לזכות בין לחובה, דיני נפשות - מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה. דיני ממונות - הכל מלמדין זכות וחובה, דיני נפשות - הכל מלמדין זכות, ואין הכל מלמדין חובה. דיני ממונות - המלמד חובה מלמד זכות, והמלמד זכות מלמד חובה. דיני נפשות

- המלמד חובה מלמד זכות, אבל המלמד זכות - אין יכול לחזור וללמד חובה. דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה, דיני נפשות - דנין ביום וגומרין ביום. דיני ממונות - גומרין בו ביום, בין לזכות בין לחובה. דיני נפשות - גומרין בו ביום לזכות, וביום שלאחריו לחובה. לפיכך אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יום טוב. דיני ממונות, הטמאות והטהרות - מתחילין מן הגדול, דיני נפשות - מתחילין מן הצד. הכל כשרין לדון דיני ממונות, ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות אלא כהנים לויים וישראלים המשיאין לכהונה. גמרא. דיני ממונות מי בעינן דרישה וחקירה? ורמינהו: שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה, ובאו עדים ואמרו: היאך אתם מעידין על שטר זה? והלא ביום פלוני עמנו הייתם, במקום פלוני - שטר כשר, ועדיו כשרין. חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו. ואי סלקא דעתך בעינן דרישה וחקירה - היכי חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו? - וליטעמך, תיקשי לך מתניתין? שטרי חוב המוקדמין - פסולים, והמאוחרים - כשרין, ואי סלקא דעתך בעינן דרישה וחקירה - מאוחרין אמאי כשרין? - הא לא קשיא, דעדיפא מינה קאמרינן דאפילו אחד בניסן בשמיטה דלא שכיחי אינשי דמוזפי, דליכא למימר שמא איחרוהו וכתבוהו, דלא מרע לשטריה - אפילו הכי, כיון דשביעית סופה משמטת - מכשרינן. מכל מקום קשיא (סימן: חרפ"ש). אמר רבי חנינא: דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה, שנאמר משפט אחד יהיה לכם, ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לוי. - אלא מעתה,

דף לבב

טעו לא ישלמו? - כל שכן שתנעול דלת בפני לוי. רבא אמר: מתניתין דהכא בדיני קנסות, ואידך - בהודאות והלואות. רב פפא אמר: אידי ואידי בהודאה והלואה, כאן - בדין מרומה, כאן - בדין שאינו מרומה, כדריש לקיש. דריש לקיש רמי: כתיב (ויקרא י"ט) בצדק תשפט עמיתך וכתוב (דברים ט"ז) צדק צדק תרדף, הא כיצד? כאן - בדין מרומה, כאן - בדין שאין מרומה. רב אשי אמר: מתניתין כדשנין. קראי אחד לדין ואחד לפשרה. כדתניא: צדק צדק תרדף - אחד לדין ואחד לפשרה. כיצד? שתי ספינות עוברות בנהר ופגעו זה בזה, אם עוברות שתיהן - שתיהן טובעות, בזה אחר זה - שתיהן עוברות. וכן שני גמלים שהיו עולים במעלות בית חורון ופגעו זה בזה, אם עלו שניהן - שניהן נופלין, בזה אחר זה - שניהן עולין. הא כיצד? טעונה ושאינה טעונה - תידחה שאינה טעונה מפני טעונה. קרובה ושאינה קרובה - תידחה קרובה מפני שאינה קרובה. היו שתיהן קרובות, שתיהן רחוקות - הטל פשרה ביניהן, ומעלות שכר זו לזו. תנו רבנן: צדק צדק תרדף - הלך אחר בית דין יפה, אחר רבי אליעזר ללוד, אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל. תנא: קול ריחים בבורני - שבוע הבן. אור הנר בברור חיל - משתה שם משתה שם. תנו רבנן: צדק צדק תרדף, הלך אחר חכמים לישיבה: אחר רבי אליעזר ללוד, אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל, אחר רבי יהושע לפקיעין, אחר רבן גמליאל ליבנא, אחר רבי עקיבא לבני ברק, אחר רבי מתיא לרומי, אחר רבי חנניה בן

תרדיון לסיכני, אחר רבי יוסי לציפורי, אחר רבי יהודה בן בתירה לנציבין, אחר רבי יהושע לגולה, אחר רבי לבית שערים, אחר חכמים ללשכת הגזית. דיני ממונות פותחין כו'. היכי אמרינן? - אמר רב יהודה הכי אמרינן להו: מי יימר כדקאמריתו? - אמר ליה עולא: והא חסמינן להו - וליחסמו, מי לא תניא, רבי שמעון בן אליעזר אומר: מסיעין את העדים ממקום למקום כדי שתיטרף דעתן ויחזרו בהן. - מי דמי? התם - ממילא קא מידחו, הכא - קא דחינן להו בידים - אלא אמר עולא: הכי אמרינן, יש לך עדים להזימם? - אמר ליה רבה: וכי פותחין בזכותו של זה שהיא חובתו של זה? - ומי הוא חובתו? והתנן: אין עדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין - הכי אמינא: אילו שתיק האי עד דמיגמר דיניה ומייתי עדים ומזים להו - הוא ליה חובתו של זה אלא אמר רבה, אמרינן ליה: יש לך עדים להכחישן? רב כהנא אמר: מדבריכם נזדכה פלוני. אביי ורבא דאמרי תרוייהו, אמרינן ליה: אי לא קטלת - לא תדחל. רב אשי אמר: כל מי שיודע לו זכות יבא וילמד עליו. תניא כוותיה דאביי ורבא. רבי אומר: (במדבר ה') אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית וגו'

דף לגא.

מיכן שפותחין בדיני נפשות תחלה לזכות. דיני ממונות מחזירין כו'. ורמינהו: דן את הדין, זיכה את החייב חייב את הזכאי, טימא את הטהור, טיהר את הטמא - מה שעשה עשוי, וישלם מביתו אמר רב יוסף: לא קשיא: כאן - במומחה, כאן - בשאינו מומחה. - ובמומחה מחזירין? והקתני: אם היה מומחה לבית דין - פטור מלשלם - אמר רב נחמן: כאן - שיש גדול הימנו בחכמה ובמנין, כאן - שאין גדול הימנו בחכמה ובמנין. רב ששת אמר: כאן - שטעה בדבר משנה, כאן - שטעה בשיקול הדעת. דאמר רב ששת אמר רב אסי: טעה בדבר משנה - חוזר, טעה בשיקול הדעת - אינו חוזר. אמר ליה רבינא לרב אשי: אפילו טעה ברבי חייא ורבי אושעיא? - אמר ליה: אין. - אפילו בדרב ושמואל? - אמר ליה: אין. - אפילו בדידי ודידך? - אמר ליה: אטו אנן קטלי קני באגמא אנן? היכי דמי שיקול הדעת? אמר רב פפא: כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי אהדדך, ולא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, ואיקרי ועבד כחד מינייהו, וסוגיא דשמעתא אזלי כאידך - היינו שיקול הדעת. איתביה רב המנונא לרב ששת: מעשה בפרה (של בית מנחם) שניטלה האם שלה, והאכילה רבי טרפון לכלבים. ובא מעשה לפני חכמים ביבנה והתירוה. שאמר תודוס הרופא: אין פרה וחזירה יוצאת מאלכסנדריא של מצרים אלא אם כן חותכין האם שלה, כדי שלא תלד. אמר רבי טרפון: הלכה חמורך טרפון אמר לו רבי עקיבא: פטור אתה, שכל המומחה לרבים פטור מלשלם. ואי איתא, לימא ליה: טועה בדבר משנה אתה, וטועה בדבר משנה חוזר - חדא ועוד קאמר. חדא - דטועה בדבר משנה אתה, וטועה בדבר משנה חוזר. ועוד: אי נמי בשיקול הדעת טעית - מומחה לרבים אתה, וכל המומחה לרבים פטור מלשלם. אמר רב נחמן בר יצחק לרבא: מאי קא מותיב רב המנונא לרב ששת מפרה? פרה הרי האכילה לכלבים, וליתא דתהדר - הכי קאמר ליה: אי אמרת בשלמא טעה בדבר משנה אינו חוזר - אלמא קם דינא,

היינו דקא מפחיד רבי טרפון, וקאמר ליה איהו: מומחה לבית דין אתה, ואתה פטור מלשלם. אלא אי אמרת טעה בדבר משנה חוזר - לימא ליה: כיון דאילו הואי פרה דינך לאו דינא ולא כלום עבדת, השתא נמי - לא כלום עבדת. רב חסדא אמר: כאן - שנטל ונתן ביד, כאן - שלא נטל ונתן ביד. בשלמא חייב את הזכאי - כגון שנטל ונתן ביד, אלא זיכה את החייב היכי משכחת לה? דאמר ליה: פטור אתה, והא לא נטל ונתן ביד - כיון דאמר פטור אתה - כמו שנטל ונתן ביד דמי. אלא מתניתין, דקתני: דיני ממונות מחזירין בין לזכות, בין לחובה, בשלמא לזכות - משכחת לה, דאמר ליה מעיקרא חייב אתה ולא נטל ולא נתן ביד. אלא לחובה היכי משכחת לה? - דאמר ליה פטור אתה. - והאמרת כיון דאמר ליה פטור אתה כמו שנטל ונתן ביד דמי - חדא קתני: דיני ממונות מחזירין לזכות שהיא חובה, דכוותה גבי נפשות מחזירין לזכות

דף לגב

ואין מחזירין לחובה, מחזירין לזכות - זכות גרידתא, ואין מחזירין לחובה - לזכות שהיא חובה. חובתיה דמאן? - הא לא קשיא - חובתיה דגואל הדם. - משום חובתיה דגואל הדם קטלינן ליה להאי? ועוד: מאי בין בין? - קשיא. רבינא אמר: כגון שהיה לו בידו משכון ונטלו ממנו, טימא את הטהור - דאגעי ביה שרץ, טיהר את הטמא - שעירבן בין פירותיו. דיני נפשות כו'. תנו רבנן: מניין ליוצא מבית דין חייב, ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות מניין שמחזירין אותו - תלמוד לומר (שמות כ"ג) נקי אל תהרג. ומניין ליוצא מבית דין זכאי, ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה, מניין שאין מחזירין אותו - תלמוד לומר (שמות כ"ג) צדיק אל תהרג. אמר רב שימי בר אשי: וחילופא למסית דכתיב (דברים י"ג) לא תחמל ולא תכסה עליו. רב כהנא מתני (דברים י"ג) מכי הרג תהרגנו. בעא מניה רבי זירא מרב ששת: חייבי גליות מניין - אתיא רצח, רצח. - חייבי מלקיות מניין? - אתיא רשע רשע. תניא נמי הכי: חייבי גליות (מניין) (מסורת הש"ס: מאי) - אתיא רצח רצח. חייבי מלקיות (מניין) (מסורת הש"ס: מאי) - אתיא רשע רשע. ואין מחזירין לחובה. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: והוא שטעה בדבר שאין הצדוקין מודין בו, אבל טעה בדבר שהצדוקין מודין בו, זיל קרי בי רב הוא. בעא מיניה רבי חייא בר אבא מרבי יוחנן: טעה בנואף ונואפת מהו? - אמר ליה: אדמוקדך יקיד, זיל קוץ קרד וצלי. איתמר נמי, אמר רבי אמי אמר רבי יוחנן: טעה בנואף חוזר. אלא היכי דמי אין חוזרין? - אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: כגון שטעה שלא כדרכה. דיני ממונות הכל כו'. הכל - ואפילו עדים? נימא מתניתין רבי יוסי ברבי יהודה היא ולא רבנן. דתניא: (במדבר ל"ה) ועד אחד לא יענה בנפש - בין לזכות בין לחובה, רבי יוסי ברבי יהודה אומר: עונה לזכות, ואין עונה לחובה. - אמר רב פפא, באחד מן התלמידים, ודברי הכל.

דף לדא

מאי טעמא דרבי יוסי בר יהודה - דאמר קרא (במדבר ל"ה) עד אחד לא יענה בנפש למות - למות הוא דאינו עונה, אבל לזכות - עונה. ורבנן? - אמר ריש לקיש: משום דמיחזי כנוגע בעדותו. - ורבנן, האי למות מאי דרשי ביה? - מוקמי ליה באחד מן

התלמידים. כדתניא: אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות מניין שאין שומעין לו - תלמוד לומר עד אחד לא יענה. מניין לאחד מן התלמידים שאמר יש לי ללמד עליו חובה מניין שאין שומעין לו - תלמוד לומר אחד לא יענה בנפש למות. דיני נפשות המלמד כו'. אמר רב: לא שנו אלא בשעת משא ומתן, אבל בשעת גמר דין - מלמד זכות חוזר ומלמד חובה. מיתיבי: למחרת משכימין ובאין, המזכה אומר אני המזכה, ומזכה אני במקומי. המחייב אומר, אני המחייב, ומחייב אני במקומי. המלמד חובה מלמד זכות, אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה. והא למחרת גמר דין הוא - וליטעמין, למחרת משא ומתן מי ליכא? כי קתני - בשעת משא ומתן. תא שמע: דין אלו כנגד אלו, עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין. ואם איתא - ליתני נמי איפכא - תנא אזכות קא מהדר, אחובה לא קא מהדר. תא שמע, דאמר רבי יוסי בר חנינא: אחד מן התלמידים שיזכה ומת - רואין אותו כאילו חי ועומד במקומו. ואמאי? נימא: אילו הוה קיים - הדר ביה - השתא מיהא לא הדר ביה. - והא שלחו מתם: לדברי רבי יוסי בר חנינא מוצא מכלל רבינו אין מוצא איתמר. תא שמע: שני סופרי הדיינין עומדין לפניהן, אחד מן הימין ואחד מן השמאל, וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין. בשלמא דברי המחייבין - למחר חזו טעמא אחרינא, ובעו למעבד הלנת דין. אלא דברי המזכין - מאי טעמא? לאו משום דאי חזו טעמא אחרינא לחובה לא משגחינן בהו? - לא, כדי שלא יאמרו שנים טעם אחד משני מקראות. כדבעא מיניה רבי אסי מרבי יוחנן: אמרו שנים טעם אחד משני מקראות מהו - אמר ליה: אין מונין להן אלא אחד. מנהני מילי? - אמר אביי: דאמר קרא: (תהלים ס"ב) אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי כי עז לאלהים - מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות. דבי רבי ישמעאל תנא: (ירמיהו כ"ג) וכפטיש יפצץ סלע, מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות - אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים. היכי דמי טעם אחד משני מקראות? - אמר רב זביד, כדתנן: מזבח מקדש את הראוי לו. רבי יהושע אומר: כל הראוי לאשים, אם עלה - לא ירד. שנאמר (ויקרא ז') העלה על - מוקדה, מה עולה שהיא ראויה לאשים אם עלתה לא תרד - אף כל שהוא ראוי לאשים אם עלה לא ירד. רבן גמליאל אומר: כל הראוי למזבח - אם עלה לא ירד, שנאמר היא העלה על מוקדה על המזבח, מה עולה שהיא ראויה לגבי מזבח - אם עלתה לא תרד, אף כל שהוא ראוי למזבח - אם עלה לא ירד. ותרוייהו מאי קמרבו - פסולין, מר מייתי לה ממוקדה ומר מייתי לה ממזבח. - והא התם מיפלג פליגי, דקתני סיפא: אין בין דברי רבן גמליאל לדברי רבי יהושע אלא הדם והנסכים, שרבן גמליאל אומר: לא ירדו, ורבי יהושע אומר: ירדו - אלא אמר רב פפא: כדתניא, רבי יוסי הגלילי אומר: מתוך שנאמר

דף לדב

(שמות כ"ט) כל הנגע במזבח יקדש, שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי - תלמוד לומר (שמות כ"ט) כבשים. מה כבשים ראויין - אף כל ראוי. רבי עקיבא אומר: (שמות כ"ט) עולה, מה עולה ראויה - אף כל ראוי. ותרוייהו מאי קא ממעטו - פסולי, מר מייתי לה

מכבשים ומר מייתי לה מעולה. - והאמר רב אדא בר אהבה: עולת העוף פסולה איכא בינייהו, מאן דמייתי לה מכבשים. כבשים - אין, אבל עולת העוף - לא. ומאן דמייתי לה מעולה - אפילו עולת העוף נמי - אלא אמר רב אשי: כדתניא (ויקרא י"ז) דם יחשב לאיש ההוא דם שפך - לרבות את הזורק, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: (ויקרא י"ז) או זבח - לרבות את הזורק. ותרוייהו מאי קא מרבו - זריקה. מר מייתי לה מדם יחשב ומר מייתי לה מאו זבח. - והאמר רבי אבהו: שחט זרק איכא בינייהו לדברי רבי ישמעאל - אינו חייב אלא אחת, לדברי רבי עקיבא - חייב שתיים - הא איתמר עלה, אמר אביי: אף לדברי רבי עקיבא נמי אינו חייב אלא אחת, דאמר קרא (דברים י"ב) שם תעלה עלותיך ושם תעשה - ערבינהו רחמנא לכולהו עשיות. דיני ממונות דנין ביום וכו'. (סימן: משפ"ט מענ"ה מט"ה). מנהגי מילי? אמר רבי חייא בר פפא דאמר קרא (שמות י"ח) ושפטו את העם בכל עת. - אי הכי, תחלת דין נמי - כדרבא, דרבא רמי: כתיב ושפטו את העם בכל עת וכתוב (דברים כ"א) והיה ביום הנחילו את בניו, הא כיצד? יום - לתחלת דין, לילה - לגמר דין. מתניתין דלא כרבי מאיר, דתניא, היה רבי מאיר אומר: מה תלמוד לומר (דברים כ"א) על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע, וכי מה ענין ריבים אצל נגעים? אלא מקיש ריבים לנגעים: מה נגעים ביום, דכתיב (ויקרא י"ג) וביום הראות בו - אף ריבים ביום. ומה נגעים שלא בסומין - דכתיב (ויקרא י"ג) לכל מראה עיני הכהן - אף ריבים שלא בסומין. ומקיש נגעים לריבים, מה ריבים שלא בקרובים - אף נגעים שלא בקרובים. אי מה ריבים בשלשה - אף נגעים בשלשה, ודין הוא: ממונו בשלשה, גופו לא כל שכן? תלמוד לומר (ויקרא י"ג) והובא אל אהרן הכהן או אל אחד וגו' - הא למדת שאפילו כהן אחד רואה את הנגעים. ההוא סמיא דהוה בשבבותיה דרבי יוחנן, דהוה דאין דינא, ולא אמר ליה רבי יוחנן ולא מידי. - היכי עביד הכי? והא אמר רבי יוחנן: הלכה כסתם משנה, ותנן: כל הכשר לדון כשר להעיד, ויש שכשר להעיד ואין כשר לדון. ואמר רבי יוחנן: לאתווי סומא באחת מעיניו - רבי יוחנן סתמא אחריתא אשכח: דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה, - מאי אולמיה דהאי סתמא מהאי סתמא? - אי בעית אימא: סתמא דרבים עדיף, ואי בעית אימא: משום דקתני לה גבי הלכתא דדינא. ורבי מאיר, האי ושפטו את העם בכל עת מאי דריש ביה? - אמר רבא לאיתווי יום המעונן, דתנן: אין רואין את הנגעים שחרית ובין הערבים, ולא בתוך הבית, ולא ביום המעונן, מפני שכהה נראית עזה. ולא בצהרים - מפני שעזה נראית כהה. ורבי מאיר, האי ביום הנחילו את בניו מאי עביד ליה? - ההוא מיבעי ליה לכדתני רבה בר חנינא קמיה דרב נחמן: והיה ביום הנחילו את בניו - ביום אתה מפיל נחלות, ואי אתה מפיל נחלות בלילה. - אמר ליה: אלא מעתה מאן דשכיב ביממא ירתון ליה בניה, ומאן דשכיב בליליא לא ירתון ליה בניה? דילמא דין נחלות קאמרת. דתניא: (במדבר כ"ז) והיתה לבני ישראל לחקת משפט - אורעה כל הפרשה כולה להיות דין. כדרב יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב: שלשה שנכנסו לבקר את החולה, רצו - כותבין, רצו עושין דין. שנים - כותבין ואין עושין דין. ואמר רב חסדא: לא שנו אלא ביום, אבל

בלילה - כותבין ואין עושין דין, משום דהוה להו עדים, ואין עד נעשה דיין. אמר ליה: אין, הכי קאמינא. דיני נפשות דנין ביום וכו'. מנהני מילי? אמר רב שימי בר חייא: אמר קרא (במדבר כ"ה) והוקע אותם לה' נגד השמש. אמר רב חסדא: מניין להוקעה שהיא תלייה - דכתיב (שמואל ב' כ"א) והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה'.

דף לה.א

וכתיב (שמואל ב' כ"א) ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור בתחלת קציר וכתוב (במדבר כ"ה) ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם. אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו? אמר רב יהודה אמר רב: אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: חלק להם בתי דינין. מאי טעמא? אילימא משום שאין דנין שנים ביום אחד - והאמר רב חסדא: לא שנו אלא בשתי מיתות, אבל במיתה אחת - דנין - אלא כדי שישוב חרון אף מישראל. דיני ממונות גומרין בו ביום כו'. מנהני מילי? - אמר רבי חנינא: דאמר קרא (ישעיהו א') מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים. ורבא אמר: מהכא, (ישעיהו א') אשרו חמוץ - אשרו דיין שמחמץ את דינו. - ואידך: אשרו חמוץ - ולא חומץ. - ואידך: האי מלאתי משפט מאי עביד ליה? - כדרבי אלעזר אמר רבי יצחק, דאמר רבי אלעזר אמר רבי יצחק: כל תענית שמלינין בו את הצדקה - כאילו שופך דמים, שנאמר מלאתי משפט צדק וגו'. והני מילי - בריפתא ותמרי, אבל בזוזי חיטי ושערי - לית לן בה. לפיכך אין דנין כו'. מאי טעמא? משום דלא אפשר. היכי ליעבד? לדייניה במעלי שבתא וליגמריה לדייניה במעלי שבתא - דילמא חזו טעם לחובה, ובעו למיעבד הלנת דין. לדייניה במעלי שבתא וליגמריה בשבתא, וליקטליה בשבתא - אין רציחה דוחה את שבת. וליקטליה לאורתא - נגד השמש בעינן. - וליגמריה לדייניה בשבתא, וליקטליה בחד בשבתא - נמצא אתה מענה את דינו. - נדייניה במעלי שבתא ונגמריה בחד בשבתא - מינשו טעמייהו. אף על גב דשני סופרי הדיינין עומדים לפניהם, וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין - נהי דבפומא כתבין, ליבא דאינשי - אינשי, הלכך לא אפשר. אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן: ותהא קבורת מת מצוה דוחה שבת מקל וחומר: ומה עבודה שדוחה שבת - קבורת מת מצוה דוחה אותה מולאחתו, כדתניא: (במדבר ו') לאביו ולאמו לאחיו ולאחתו, מה תלמוד לומר? הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו.

דף לה.ב

ושמע שמת לו מת, יכול יטמא - אמרת לא יטמא. יכול כשם שאינו מטמא לאחותו כך אינו מטמא למת מצוה - תלמוד לומר ולאחתו - לאחותו הוא דאינו מטמא, אבל מטמא למת מצוה. שבת שנידחת מפני עבודה אינו דין שתהא קבורת מת מצוה דוחה אותה? אמר ליה: רציחה תוכית, שדוחה את העבודה ואינה דוחה את השבת. - רציחה גופה תדחה את השבת מקל וחומר: מה עבודה שדוחה את השבת רציחה דוחה אותה, שנאמר (שמות כ"א) מעם מזבחי תקחנו למות, שבת שנידחת מפני עבודה - אינו דין שתהא רציחה דוחה אותה? - אמר רבא: כבר פסקה תנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי

רבי ישמעאל: (שמות ל"ה) לא תבערו אש, מה תלמוד לומר? - מה תלמוד לומר? אי לרבי יוסי - ללאו יצאת, אי לרבי נתן - לחלק יצאת - כדתניא: הבערה ללאו יצאת, דברי רבי יוסי. רבי נתן אומר: לחלק יצאת. אלא אמר רבא: תנא משבות קשיא ליה: מושבות מה תלמוד לומר? מכדי שבת חובת הגוף היא, וחובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ, (שמות ל"ה) מושבות, דכתב רחמנא למה ליי משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד: לפי שנאמר (דברים כ"א) כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת, שומע אני בין בחול בין בשבת, והא מה אני מקיים (שמות ל"א) מחלליה מות יומת - בשאר מלאכות, חוץ ממיתת בין דין. או אינו אלא אפילו מיתת בית דין. ומה אני מקיים והומת - בחול אבל לא בשבת. או אינו אלא אפילו בשבת? תלמוד לומר לא תבערו אש בכל משבתיכם, ולהלן הוא אומר (במדבר ל"ה) והיו אלה לכם לחקת משפט לדרתיכם בכל מושבתיכם, מה מושבות האמור להלן - בית דין, אף מושבות האמור כאן - בית דין. ואמר רחמנא לא תבערו אש בכל משבתיכם. אמר אביי: השתא דאמרת אין רציחה דוחה את השבת - אין רציחה דוחה את העבודה מקל וחומר ומה שבת שנידחית מפני העבודה - אין רציחה דוחה אותה, עבודה שהיא דוחה את השבת - אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותה? - אלא הא דכתיב מעם מזבחי תקחנו למות - ההוא לקרבן יחיד, דלא דחי שבת. - אמר רבא: (אי הכי) לא תהא רציחה דוחה קרבן יחיד מקל וחומר,

דף לו.א

מה יום טוב שנדחה מפני קרבן יחיד - אין רציחה דוחה אותו, קרבן יחיד שהוא דוחה את יום טוב אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותו? הניחא למאן דאמר אין נדרים ונדבות קריבין ביום טוב, אלא למאן דאמר נדרים ונדבות קריבין ביום טוב - מאי איכא למימר? אלא אמר רבא: לא מיבעיא למאן דאמר נדרים ונדבות קריבין ביום טוב - דהא לא מתקיים מעם מזבחי כלל, אלא אפילו למאן דאמר נדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב - הכתיב מעם מזבחי - מזבחי המיוחד לי, ומאי נינהו - תמיד. ואמר רחמנא (שמות כ"א) מעם מזבחי תקחנו למות. דיני ממונות הטמאות והטהרות כו'. אמר רב: אנא הואי במנינא דבי רבי, ומינאי דידי הוּו מתחלי ברישא. - והא אנן מתחילין מן הגדול תנן - אמר רבה בריה דרבא, ואיתימא רבי הלל בריה דרבי וולס שאני מנינא דבי רבי, דכולהו מנינייהו מן הצד הוּו מתחלי. ואמר רבה בריה דרבא ואיתימא רבי הלל בריה דרבי וולס: מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. - ולא? הא הוּו יהושע - הוּו אלעזר. - והא הוּו פנחס - הוּו זקנים. - והא הוּו שאול - הוּו שמואל. והא נח נפשיה - כולהו שניה קאמרינן, - והא הוּו דוד - הוּו עירא היאירי. - והא נח נפשיה - כולהו שניה קאמרינן. - והא הוּו שלמה - הוּו שמעי בן גרא. - והא קטליה - כוליה שניה קאמרינן. - הא הוּו חזקיה - הוּו שבנא. - והא איקטיל - כולהו שניה קאמרינן. - והא הוּו עזרא - הוּו נחמיה בן חכליה. אמר רב אדא בר אהבה, אף אני אומר: מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. - ולא? והא הוּו הונא בר נתן - הונא בר נתן מיכף הוּו כייף ליה לרב אשי. דיני נפשות מתחילין מן הצד.

מנא הני מילי? אמר רבי אחא בר פפא: אמר קרא (שמות כ"ג) לא תענה על רב - לא תענה על רב. רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מהכא (שמואל א' כ"ה) ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש [את] חרבו ויחגרו איש [את] חרבו ויחגר גם דוד את חרבו. אמר רב: שונה אדם לתלמידו, ודן עמו בדיני נפשות. מיתבי: הטהרות והטמאות, האב ובנו, הרב ותלמידו - מונין להם שנים. דיני ממונות ודיני נפשות ודיני מכות, קידוש החדש ועיבור שנה - אב ובנו, הרב ותלמידו אין מונין להן אלא אחד

דף לו.ב

כי קאמר רב - כגון רב כהנא ורב אסי, דלגמריה דרב הוּו צריכי, ולסבריה דרב לא הוּו צריכי. אמר רבי אבהו: עשרה דברים יש בין דיני ממונות לדיני נפשות, וכולן אין נוהגין בשור הנסקל, חוץ מעשרים ושלושה, - מנא הני מילי? אמר רב אחא בר פפא: דאמר קרא (שמות כ"ג) לא תטה משפט אבינך בריבו - משפט אביונך אי אתה מטה, אבל אתה מטה משפט של שור הנסקל. עשרה? הא תשעה הוּו - הא עשרה קתני - משום דאין הכל כשרין, ועשרים ושלושה - חדא היא. - הא איכא אחריתי, דתניא: אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים. רבי יהודה מוסיף: אף אכזרי. וחילופיהן במסית, דרחמנא אמר: (דברים י"ג) לא תחמל ולא תכסה עליו. הכל כשרין לדון דיני ממונות. הכל לאתויי מאי? - אמר רב יהודה: לאתויי ממזר. - הא תנינא חדא זימנא: כל הראוי לדון דיני נפשות - ראוי לדון דיני ממונות, ויש ראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות. והוינן בה: לאתויי מאי? ואמר רב יהודה: לאתויי ממזר - חדא לאתויי גר, וחדא לאתויי ממזר. וצריכא: דאי אשמעינן גר - דראוי לבא בקהל, אבל ממזר - אימא לא. ואי אשמעינן ממזר - דבא מטיפה כשרה, אבל גר דלא בא מטיפה כשרה - אימא - לא, צריכא. ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות. מאי טעמא? דתני רב יוסף: כשם שבית דין מנוקין בצדק - כך מנוקין מכל מום. אמר אמימר: מאי קרא (שיר השירים ד') כולך יפה רעיתי ומום אין בך. - ודילמא מום ממש? - אמר רב אחא בר יעקב: אמר קרא והתיצבו שם עמך, עמך - בדומין לך. - ודילמא התם משום שכינה? - אלא אמר רב נחמן בר יצחק: אמר קרא (שמות י"ח) ונשאו אתך, אתך - בדומין לך ליהוי. משנה. סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה, כדי שיהו רואין זה את זה. ושני סופרי הדיינין עומדים לפניהם, אחד מימין ואחד משמאל, וכותבין דברי (מחייבין ודברי מזכין) (מסורת הש"ס: המזכין ודברי המחייבין). רבי יהודה אומר: שלשה, אחד כותב דברי המזכין, ואחד כותב דברי המחייבין, והשלישי כותב דברי המזכין ודברי המחייבין.

דף לו.א

ושלש שורות של תלמידי חכמים יושבין לפניו. כל אחד ואחד מכיר את מקומו. הוצרכו לסמוך - סומכין מן הראשונה, אחד מן השניה בא לו לראשונה. אחד מן השלישית בא לו לשניה, בוררים להן עוד אחד מן הקהל ומושיבין אותו בשלישית. ולא היה יושב במקומו של ראשון אלא יושב במקום הראוי לו. גמרא. מנא הני מילי? אמר רבי אחא בר חנינא: דאמר קרא (שיר השירים ז') שררך אגן הסהר אל יחסר המזג וגו'

שררד - זו סנהדרין, למה נקרא שמה שררד - שהיא יושבת בטיבורו של עולם. אגן - שהיא מגינה על כל העולם כולו, הסהר - שהיא דומה לסהר, אל יחסר המזג שאם הוצרך אחד מהם לצאת, רואין אם יש עשרים ושלושה כנגד סנהדרי קטנה - יוצא, ואם לאו - אינו יוצא. (שיר השירים ז') בטנך ערמת חטים, מה ערימת חטים הכל נהנין ממנה - אף סנהדרין הכל נהנין מטעמיהן. (שיר השירים ז') סוגה בשושנים שאפילו כסוגה של שושנים לא יפרצו בהן פרצות. והיינו דאמר ליה ההוא מינא לרב כהנא: אמריתו נדה שרי לייחודי בהדי גברא, אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת? - אמר ליה: התורה העידה עלינו סוגה בשושנים, שאפילו כסוגה בשושנים - לא יפרצו בהן פרצות. ריש לקיש אמר: מהכא - (שיר השירים ז') כפלח הרמון רקתך אפילו ריקנין שבך מלאין מצוות כרמון. רבי זירא אמר: מהכא - (בראשית כ"ז) וירח את ריח בגדיו, אל תיקרי בגדיו אלא בוגדיו. הנהו בריוני דהוה בשיבבותיה דרבי זירא, דהוה מקרב להו כי היכי דניהדרו להו בתיובתא. והו קפדי רבנן. כי נח נפשיה דרבי זירא אמר: עד האידנא הוה חריכא קטין שקיה דהוה בעי עלן רחמי, השתא מאן בעי עלן רחמי? הרהרו בלביהו, ועבדו תשובה. שלש שורות כו'. אמר אביי: שמע מינה כי נידי - כולהו נידי. - ולימא להו עד האידנא הוה יתיבנא ברישא - השתא מותביתו לי בדנבי - אמר אביי, דאמרי ליה הכי: הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים. משנה. כיצד מאיימין את העדים? על עידי נפשות, היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן: שמא תאמרו מאומד ומשמועה, עד מפי עד, ומפי אדם נאמן. שמא אי אתם יודעין שסופנו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה. הו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות. דיני ממונות - אדם נותן ממון ומתכפר לו, דיני נפשות - דמו ודם זרעותיו תלויין בו עד סוף העולם, שכן מצינו בקין שהרג את אחיו, שנאמר (בראשית ד') דמי אחיך צעקים, אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך - דמו ודם זרעותיו. דבר אחר: דמי אחיך - שהיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים. לפיכך נברא אדם יחידי, ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא. ומפני שלום הבריות, שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך, ושלא יהו המינים אומרים: הרבה רשויות בשמים. ולהגיד גדולתו של הקדוש ברוך הוא, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד - כולן דומין זה לזה, ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון - ואין אחד מהן דומה לחבירו. לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר: בשבילי נברא העולם. ושמא תאמרו

דף לזב

מה לנו ולצרה הזאת? והלא כבר נאמר (ויקרא ה') והוא עד או ראה או ידע אם לוא יגיד וגו'. ושמא תאמרו: מה לנו לחוב בדמו של זה? והלא כבר נאמר (משלי י"א) באבד רשעים רנה. גמרא. תנו רבנן: כיצד מאומד? אומר להן: שמא כך ראיתם: שרץ אחר חבירו לחורבה, ורצתם אחריו, ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף, והרוג מפרפר. אם כך ראיתם - לא ראיתם כלום. תניא, אמר רבי שמעון בן שטח: אראה בנחמה אם לא

ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה, ורצתי אחריו, וראיתי סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר, ואמרתי לו: רשע, מי הרגו לזה? או אני או אתה. אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי, שהרי אמרה תורה (דברים י"ז) על פי שנים עדים יומת המת - היודע מחשבות יפרע מאותו האיש שהרג את חבירו. אמרו: לא זזו משם עד שבא נחש והכישו, ומת. - והאי בר נחש הוא? והאמר רב יוסף, וכן תני דבי חזקיה: מיום שחרב בית המקדש, אף על פי שבטלה סנהדרי - ארבע מיתות לא בטלו. - לא בטלו? והא בטלו - אלא: דין ארבע מיתות לא בטלו. מי שנתחייב סקילה - או נופל מן הגג, או חיה דורסתו. מי שנתחייב שריפה - או נופל בדליקה, או נחש מכישו. מי שנתחייב הריגה - או נמסר למלכות, או ליסטין באין עליו. מי שנתחייב חנק - או טובע בנהר, או מת בסרונכי. - אמרי: ההוא חטא אחריתי הוה ביה. דאמר מר: מי שנתחייב שתי מיתות בית דין - נידון בחמורה. מאומד וכו'. בדיני נפשות הוא דלא אמדינן, הא בדיני ממונות - אמדינן, כמאן - כרבי אחא. דתניא, רבי אחא אומר: גמל האוחר בין הגמלים, ונמצא גמל הרוג בצידו - בידוע שזה הרגו. - וליטעמך, עד מפי עד דקתני, בדיני נפשות הוא דלא אמרינן, הא בדיני ממונות אמרינן? והתנן: אם אמר הוא אמר לי שאני חייב לו, איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו - לא אמר כלום, עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז. אלמא: אף על גב דפסילי בדיני ממונות - אמרינן להו בדיני נפשות, הכא נמי - אף על גב דפסילי בדיני ממונות אמרינן להו בדיני נפשות. הוו יודעים כו'. אמר רב יהודה בריה דרבי חייה: מלמד שעשה קין בהבל אחיו חבורות חבורות, פציעות פציעות, שלא היה יודע מהיכן נשמה יוצאה, עד שהגיע לצוארו. ואמר רב יהודה בריה דרבי חייה: מיום שפתחה הארץ את פיה וקיבלתו לדמו של הבל - שוב לא פתחה, שנאמר (ישעיהו כ"ד) מכנף הארץ זמרת שמענו צבי לצדיק, מכנף הארץ ולא מפי הארץ. איתיביה חזקיה אחיו: (במדבר ט"ז) ותפתח הארץ את פיה - אמר ליה: לרעה - פתחה, לטובה - לא פתחה. ואמר רב יהודה בריה דרבי חייה: גלות מכפרת עון מחצה, מעיקרא כתיב (בראשית ד') והייתי נע ונד ולבסוף כתיב (בראשית ד') וישב בארץ נוד. אמר רב יהודה גלות מכפרת שלשה דברים, שנאמר (ירמיהו כ"א) (כה אמר ה' וגו') הישב בעיר הזאת ימות בחרב ברעב ובדבר והיוצא ונפל אל הכשדים הצרים עליכם יחיה והיתה לו נפשו לשלל. רבי יוחנן אמר: גלות מכפרת על הכל, שנאמר (ירמיהו כ"ב) (כה אמר ה') כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו כי לא יצלח מזרעו איש ישב על כסא דוד ומשל עוד ביהודה. ובתר דגלה כתיב (דברי הימים א' ג') ובני יכניה אסר (בנו) שלתיאל בנו. אסר - שעוברתו אמו בבית האסורין, שלתיאל - ששתלו אל שלא כדרך הנשתלן. גמירי שאין האשה מתעברת מעומד,

דף לח.א

והיא נתעברה מעומד. דבר אחר: שלתיאל - שנשאל על אלתו אל, זרובבל - שנזרע בבבל, ומה שמו - נחמיה בן חכליה שמו. יהודה וחזקיה בני רבי חייה הוו יתבי בסעודתא קמי רבי, ולא הוו קא אמרי ולא מידי. אמר להו: אגברו חמרא אדרדקי, כי

היכי דלימרו מילתא. כיון דאיבסוס, פתחו ואמרו: אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל, ואלו הן: ראש גולה שבבבל, ונשיא שבארץ ישראל, שנאמר (ישעיהו ח') והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל. אמר להם: בניי, קוצים אתם מטילין לי בעיניי? אמר לו רבי חייא: רבי, אל ירע בעיניך, יין ניתן בשבעים אותיות, וסוד ניתן בשבעים אותיות, נכנס יין - יצא סוד. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא, ואמרי לה אמר רב חסדא דרש מרי בר מר: מאי דכתיב (דניאל ט') וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו, משום דצדיק ה' וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו? - אין, צדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל שהקדים גלות צדקיהו, ועוד גלות יכניה קיימת. דכתיב ביה בגלות יכניה (מלכים ב' כ"ד) החרש והמסגר אלף, חרש - כיון שפותחין הכל נעשו כחרשין, מסגר - כיון שסוגרין בהלכה שוב אין פותחין. וכמה היו - אלף. עולא אמר: שהקדים שתי שנים לנושנתם. אמר רב אחא בר יעקב: שמע מינה מהרה דמרי עלמא תמני מאה וחמשין ותרתין הוו. לפיכך כו'. תנו רבנן: אדם יחידי נברא, ומפני מה - שלא יהו מינים אומריין: הרבה רשויות בשמים. דבר אחר: מפני הצדיקים ומפני הרשעים. שלא יהו הצדיקים אומרים: אנו בני צדיק, ורשעים אומרים: אנו בני רשע. דבר אחר: מפני המשפחות, שלא יהו משפחות מתגרות זו בזו. ומה עכשיו שנברא יחיד - מתגרות, נבראו שנים - על אחת כמה וכמה. דבר אחר: מפני הגזלנין ומפני החמסנין. ומה עכשו שנברא יחידי - גוזלין וחומסין, נבראו שנים - על אחת כמה וכמה. ולהגיד גדולתו כו'. תנו רבנן: להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד - וכולן דומין זה לזה, אבל הקדוש ברוך הוא טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון - ואין אחד מהן דומה לחבירו, שנאמר (איוב ל"ח) תתהפך כחמר חותם ויתיצבו כמו לבוש. ומפני מה אין פרצופיהן דומין זה לזה, שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי היא, שנאמר (איוב ל"ח) וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר. תניא היה רבי מאיר אומר: בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו: בקול, במראה, ובדעת. בקול ובמראה - משום ערוה, ובדעת - מפני הגזלנין והחמסנין. תנו רבנן: אדם נברא בערב שבת, ומפני מה - שלא יהו מינים אומרים שותף היה לו להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. דבר אחר: שאם תזוח דעתו עליו אומר לו: יתוש קדמך במעשה בראשית. דבר אחר: כדי שיכנס למצוה מיד. דבר אחר: כדי שיכנס לסעודה מיד. משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושיכללן, והתקין סעודה, ואחר כך הכניס אורחין, שנאמר (משלי ט') חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה. (משלי ט') טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנה (משלי ט') שלחה נערתיה תקרא על גפי מרמי קרת. חכמות בנתה ביתה - זו מידתו של הקדוש ברוך הוא, שברא את כל העולם כולו בחכמה. חצבה עמודיה שבעה - אלו שבעת ימי בראשית, טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנה - אלו ימים ונהרות וכל צורכי עולם. שלחה נערתיה תקרא - זה אדם וחוה. על גפי מרמי קרת רבה בר בר חנה רמי: כתיב על גפי וכתוב על כסא בתחלה - על גפי, ולבסוף - על כסא. (משלי ט') מי פתי יסר הנה חסר לב אמרה

לו. אמר הקדוש ברוך הוא: מי פתאו לזה - אשה אמרה לו, דכתיב (משלי ו') נאף אשה חסר לב. תניא, היה רבי מאיר אומר: אדם הראשון מכל העולם כולו הוצבר עפרו, שנאמר (תהלים קל"ט) גלמי ראו עיניך, (וכתיב (דברי הימים ב' ט"ז) כי ה' עיניו משטטות בכל הארץ). אמר רב אושעיא משמיה דרב: אדם הראשון

דף לח.ב

גופו מבבל וראשו מארץ ישראל, ואבריו משאר ארצות. עגבותיו - אמר רב אחא: מאקרא דאגמא. אמר רבי יוחנן בר חנינא: שתיים עשרה שעות הוי היום שעה ראשונה - הוצבר עפרו, שניה - נעשה גולם, שלישית - נמתחו אבריו, רביעית - נזרקה בו נשמה, חמישית - עמד על רגליו, ששית - קרא שמות, שביעית נזדווגה לו חוה, שמינית - עלו למטה שנים וירדו ארבעה, תשיעית - נצטווה שלא לאכול מן האילן, עשירית - סרח, אחת עשרה - נידון, שתיים עשרה - נטרד והלך לו. שנאמר (תהלים מ"ט) אדם ביקר בל ילין. אמר רמי בר חמא: אין חיה רעה שולטת באדם אלא אם כן נדמה לו כבהמה, שנאמר (תהלים מ"ט) נמשל כבהמות נדמו. (שע"ה בסו"ף ארמ"י סימן). אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שבקש הקדוש ברוך הוא לבראות את האדם, ברא כת אחת של מלאכי השרת, אמר להם: רצונכם, נעשה אדם בצלמנו? אמרו לפניו: רבונו של עולם, מה מעשיו? אמר להן: כך וכך מעשיו, אמרו לפניו: רבונו של עולם (תהלים ח') מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו, הושיט אצבעו קטנה ביניהן ושרפם. וכן כת שניה. כת שלישית אמרו לפניו: רבונו של עולם, ראשונים שאמרו לפניך - מה הועילו? כל העולם כולו שלך הוא, כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך - עשה. כיון שהגיע לאנשי דור המבול ואנשי דור הפלגה שמעשיהן מקולקלין, אמרו לפניו: רבונו של עולם, לא יפה אמרו ראשונים - לפניך? אמר להן: (ישעיהו מ"ו) ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבל וגו'. אמר רב יהודה אמר רב: אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה, שנאמר (דברים ד') למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים (ועד קצה השמים), כיון שסרח - הניח הקדוש ברוך הוא ידו עליו ומיעטו, שנאמר (תהלים קל"ט) אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה. אמר רבי אלעזר: אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע היה, שנאמר, למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים עד קצה השמים, כיון שסרח - הניח הקדוש ברוך הוא ידו עליו ומיעטו, שנאמר אחור וקדם צרתני וגו'. קשו קראי אהדדי - אידי ואידי חדא מידה היא. ואמר רב יהודה אמר רב: אדם הראשון בלשון ארמי ספר שנאמר (תהלים קל"ט) ולי מה יקרו רעיד אל. והיינו דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב זה ספר תולדת אדם - מלמד שהראהו הקדוש ברוך הוא דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו. כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמח בתורתו ונתעצב במיתתו, אמר ולי מה יקרו רעיד אל. ואמר רב יהודה אמר רב: אדם הראשון מין היה, שנאמר (בראשית ה') ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה - אן נטה לבך. רבי יצחק אמר: מושך בערלתו היה, כתיב הכא (הושע ז') והמה כאדם עברו ברית וכתוב התם (בראשית ט') את בריתי הפר. רב נחמן אמר: כופר בעיקר היה, כתיב הכא עברו

ברית וכתוב התם (את בריתי הפר) (ירמיהו כ"ב) ואמרו על אשר עזבו (את) ברית ה' (אלהי אבותם) (מסורת הש"ס: אלהיהם). תנן התם, רבי אליעזר אומר: הוה שקוד ללמוד תורה, ודע מה שתשיב לאפיקורוס. אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא אפיקורוס נכרי, אבל אפיקורוס ישראל - כל שכן דפקר טפי. אמר רבי יוחנן: כל מקום שפקרו המינים תשובתן בצידן, (בראשית א') נעשה אדם בצלמנו (ואומר) (בראשית ד') ויברא אלהים את האדם בצלמו. (בראשית י"א) הבא נרדה ונבלה שם שפתם - (בראשית י"א) וירד ה' לראת את העיר ואת המגדל. (בראשית ל"ה) כי שם נגלו אליו האלהים. - (בראשית ל"ה) לאל הענה אתי ביום צרתי. (דברים ד') כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו (שמואל ב' ז') ומי כעמד כישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם. (דניאל ז') עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב. הנך למה ליי? - כדברי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: אין הקדוש ברוך הוא עושה דבר אלא אם כן נמלך בפמליא של מעלה, שנאמר (דניאל ד') בגורת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא. התינח כולהי, עד די כרסון רמיו מאי איכא למימר? - אחד לו ואחד לדוד, דתניא: אחד לו ואחד לדוד, דברי רבי עקיבא, אמר לו רבי יוסי: עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חול? אלא: אחד לדין ואחד לצדקה. קבלה מיניה או לא קבלה מיניה? - תא שמע, דתניא: אחד לדין ואחד לצדקה, דברי רבי עקיבא, אמר לו רבי אלעזר בן עזריא: עקיבא מה לך אצל הגדה? כלך אצל נגעים ואהלות אלא: אחד לכסא, ואחד לשרפרף. כסא - לישב עליו, שרפרף - להדום רגליו. אמר רב נחמן: האי מאן דידע לאהדורי למינים כרב אידית - ליהדר, ואי לא - לא ליהדר. אמר ההוא מינא לרב אידית: כתיב (שמות כ"ד) ואל משה אמר עלה אל ה', עלה אלי מיבעי ליה אמר ליה: זהו מטטרון, ששמו כשם רבו, דכתיב (שמות כ"ד) כי שמי בקרבו. - אי הכי ניפלחו ליה - כתיב (שמות כ"ג) אל תמר בו - אל תמירני בו. - אם כן לא ישא לפשעכם למה ליי? - אמר ליה: הימנותא בידן, דאפילו בפרוונקא נמי לא קבילניה, דכתיב (שמות ל"ג) ויאמר אליו אם אין פניך הלכים וגו'. אמר ליה ההוא מינא לרבי ישמעאל ברבי יוסי: כתיב (בראשית י"ט) וה' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש מאת ה', מאתו מיבעי ליה - אמר ליה ההוא כובס: שבקיה, אנא מהדרנא ליה, דכתיב (בראשית ד') ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך, נשיי מיבעי ליה אלא: משתעי קרא הכי, הכא נמי - מתשעי קרא הכי. - אמר ליה: מנא לך הא - מפירקיה דרבי מאיר שמיע לי. דאמר רבי יוחנן: כי הוה דריש רבי מאיר בפירקיה הוה דריש תילתא שמעתא, תילתא אגדתא, תילתא מתלי. ואמר רבי יוחנן: שלש מאות משלות שועלים היו לו לרבי מאיר, ואנו אין לנו אלא שלש:

דף לט.א

(יחזקאל י"ח) אבות יאכלו בסר ושני בנים תקהינה, (ויקרא י"ט) מאזני צדק אבני צדק (משלי י"א) צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו. אמר ליה קיסר לרבן גמליאל: אלהיכם גנב הוא, דכתיב (בראשית ב) ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן. אמרה ליה ברתיה: שבקיה, דאנא מהדרנא ליה. אמרה ליה: תנו לי דוכוס אחד. - אמר לה: למה

ליך? - ליסטין באו עלינו הלילה, ונטלו ממנו קיתון של כסף והניחו לנו קיתון של זהב. -
אמר לה: ולוואי שיבא עלינו בכל יום. - ולא יפה היה לו לאדם הראשון שנטלו ממנו
צלע אחת ונתנו לו שפחה לשמשו? - אמר לה: הכי קאמינא, אלא לשקליה בהדיא -
אמרה ליה: אייתו לי אומצא דבישרא, אייתו לה. אותבה תותי בחשא, אפיקתה, אמרה
ליה: אכול מהאי - אמר לה: מאיסא לי. - אמרה ליה: ואדם הראשון נמי, אי הות שקילה
בהדיא - הוה מאיסא ליה. אמר ליה קיסר לרבן גמליאל: ידענא אלהייכו האי קא עביד
(והיכן יתיב). איתנגד ואיתנח. אמר ליה: מאי האי? אמר ליה: בן אחד יש לי בכרכי היס
ויש לי גיעגועים עליו. - בעינא דמחויית ליה ניהלי. - אמר: מי ידענא היכא ניהו? - אמר
ליה: דאיכא בארעא - לא ידעת, דאיכא בשמיא ידעת? אמר ליה קיסר לרבן גמליאל:
כתיב (תהלים קמ"ז) מונה מספר לכוכבים, מאי רבותיה? אנא מצינא למימנא כוכבי
אייתי חבושי שדינהו בארבילא, וקא מהדר להו, אמר ליה מנינהו - אמר ליה: אוקמינהו
- אמר ליה: רקיע נמי הכי הדרא. איכא דאמרי, הכי אמר ליה: מני לי כוכבי - אמר ליה:
אימא לי ככך ושיניך כמה הוה שדא ידיה לפומיה וקא מני להו, אמר ליה: דאיכא
בפומיך - לא ידעת, דאיכא ברקיעא - ידעת? אמר ליה קיסר לרבן גמליאל: מי שברא
הרים - לא ברא רוח, שנאמר (עמוס ד') כי הנה יוצר הרים וברא רוח. - אלא מעתה גבי
אדם, דכתיב ויברא וייצר הכי נמי מי שברא זה לא ברא זה? טפח על טפח יש בו באדם,
ושני נקבים יש בו, מי שברא זה לא ברא זה? שנאמר (תהלים צ"ד) הנטע און הלא ישמע
ואם יצר עין הלא יביט? - אמר ליה: אין. - אמר ליה: ובשעת מיתה כולן נתפייסו? אמר
ליה ההוא אמגושא לאמימר: מפלגך לעילאי - דהורמיז, מפלגך לתתאי - דאהורמיז.
אמר ליה: אם כן היכי שביק ליה אהורמיז להורמיז לעבורי מיא בארעיה? אמר ליה
קיסר לרבי תנחום: תא ליהו כולן לעמא חד. - אמר: לחיי, אנן דמהלינן לא מצינן מיהוי
כוותייכו, אתון מהליתו, והו כוותן - אמר ליה: מימר - שפיר קאמרת, מיהו כל דזכי
למלכא - לשדיוה לביבר, שדיוה לביבר ולא אכלוה. אמר ליה ההוא מינא: האי דלא
אכלוה - משום דלא כפין הוא, שדיוה ליה לדידיה - ואכלוה. אמר ליה קיסר לרבן
גמליאל: אמריתו, כל בי עשרה שכינתא שריא, כמה שכינתא איכא? קרייה לשמעיה
מחא ביה באפתקא, אמר ליה: אמאי על שמשא בביתיה דקיסר? אמר ליה: שמשא
אכולי עלמא ניחא. - ומה שמשא, דחד מן אלף אלפי רבוא שמשי דקמי קודשא בריך
הוא - ניחא לכולי עלמא, שכינתא דקודשא בריך הוא על אחת כמה וכמה. אמר ליה
ההוא מינא לרבי אבהו: אלהיכם גחכן הוא דקאמר ליה ליחזקאל (יחזקאל ד') שכב על
צדך השמאלי וכתוב (יחזקאל ד') ושכבת על צדך הימני. אתא ההוא תלמידא, אמר ליה:
מאי טעמא דשביעתא? - אמר ליה: השתא אמינא לכו מילתא דשויא לתרוייהו. אמר
הקדוש ברוך הוא לישראל: זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא, והן
לא עשו כן, אלא חטאו וגלו, מנהגו של עולם, מלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה, אם
אכזרי הוא - הורג את כולן, אם רחמן הוא - הורג חצים, אם רחמן מלא רחמים הוא -
מייסר הגדולים שבהן ביסורין. אף כך, הקדוש ברוך הוא מייסר את יחזקאל כדי למרק

עונותיהם של ישראל. אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו: אלהיכם כהן הוא, דכתיב (שמות כ"ה) ויקחו לי תרומה, כי קבריה למשה - במאי טביל? וכי תימא במיא והכתיב (ישעיהו מ') מי מדד בשעלו מים. - אמר ליה: בנורא טביל, דכתיב (ישעיהו ס"ו) כי הנה ה' באש יבוא - ומי סלקא טבילותא בנורא? - אמר ליה: אדרבה, עיקר טבילותא בנורא הוא, דכתיב (במדבר ל"א) וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים. אמר ליה ההוא מינא לרבי אבינא: כתיב (שמואל ב' ז') ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ, מאי רבותייהו? אתון נמי ערביתו בהדן, דכתיב (ישעיהו מ') כל הגוים כאין נגדו - אמר ליה: מדידכו אסהידו עלן, דכתיב

דף לטב

(במדבר כ"ג) ובגוים לא יתחשב. רבי אלעזר רמי: כתיב (תהלים קמ"ה) טוב ה' לכל וכתוב (איכה ג') טוב ה' לקו. משל לאדם שיש לו פרדס, כשהוא משקה - משקה את כולו, כשהוא עודר - אינו עודר אלא טובים שבהם. לפיכך כל אחד ואחד כו'. (מלכים א' כ"ב) ויעבר הרנה במחנה - אמר רבי אחא בר חנינא: (משלי י"א) באבד רשעים רנה - באבוד אחאב בן עמרי רנה. ומי חדי קודשא בריך הוא במפלתן של רשעים? הכתיב (דברי הימים ב' כ') בצאת לפני החלוץ ואמרים הודו לה' כי לעולם חסדו, ואמר רבי יונתן: מפני מה לא נאמר בהודאה זו כי טוב - לפי שאין הקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים, דאמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן: מאי דכתיב (שמות י"ד) ולא קרב זה אל זה כל הלילה, באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקדוש ברוך הוא, אמר להן הקדוש ברוך הוא: מעשה ידי טובעין ביס ואתם אומרים שירה לפני? - אמר רבי יוסי בר חנינא: הוא אינו שש אבל אחרים משיש. דיקא נמי, דכתיב ישיש ולא כתיב ישוב שמע מינה. (מלכים א' כ"ב) והזנות רחצו וגו' - אמר (רבי אליעזר) (צ"ל: אלעזר): למרק שתי חזיונות - אחת של מיכיהו ואחת של אליהו. במיכיהו כתיב (מלכים א' כ"ב) אם שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי, באליהו כתיב (מלכים א' כ"א) במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות. רבא אמר: זונות ממש, אחאב איש מצונן היה ועשתה לו איזבל שתי צורי זונות במרכבתו, כדי שיראה אותן ויתחמם. (מלכים א' כ"ב) ואיש משך בקשת לתמו ויכה, רבי אלעזר אמר: לפי תומו, רבא אמר: לתמם שתי חזיונות, אחת של מיכיהו ואחת של אליהו. סימן קר"א וזכ"ה באדו"ס. כתיב (מלכים א' י"ח) ויקרא אחאב אל עבדיהו אשר על הבית ועבדיהו היה ירא ה' מאד, מאי קאמר קרא? אמר רבי יצחק: אמר ליה, ביעקב כתיב (בראשית ל') נחשתי ויברכני ה' בגללך. ביוסף כתיב (בראשית ל"ט) ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף, ביתא דההוא גברא לא הוה מיברך, שמא לא ירא אלהים אתה? יצתה בת קול ואמרה: ועבדיהו היה ירא את ה' מאד - אבל ביתו של אחאב אינו מזומן לברכה. אמר רבי אבא: גדול שנאמר בעובדיהו יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם לא כתיב מאד ובעובדיהו כתיב מאד. אמר רבי יצחק: מפני מה זכה עובדיהו לנביאות - מפני שהחביא מאה נביאים במערה. שנאמר (מלכים א' י"ח) ויהי בהכרית איזבל את נביאי ה' ויקח עבדיהו מאה נביאים

ויחביאם חמשים איש במערה וגו'. מאי שנא חמשים איש? - אמר רבי אלעזר: מיעקב למד, שנאמר (בראשית ל"ח) והיה המחנה הנשאר לפליטה. רבי אבהו אמר: לפי שאין מערה מחזקת יותר מחמשים. (עובדיה א') חזון עבדיהו כה אמר ה' אלהים לאדום וגו' מאי שנא עובדיה לאדום? - אמר רבי יצחק: אמר הקדוש ברוך הוא: יבא עובדיהו הדר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם, וינבא על עשו הרשע שדר בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם. אמר אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר משום רבי מאיר: עובדיה גר אדומי היה, והיינו דאמרי אינשי: מניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא. (שמואל ב' ח') ויך את מואב וימדדס בחבל השכב אותם ארצה. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: היינו דאמרי אינשי, מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא. כי אתה רב דימי אמר: ירך מתוכה מסרחת. (מלכים ב' ג') ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עלה על החמה, רב ושמואל, חד אמר: לשם שמים, וחד אמר: לשם עבודה זרה. בשלמא למאן דאמר לשם שמים - היינו דכתיב (מלכים ב' ג') ויהי קצף גדול על ישראל, אלא למאן דאמר לשם עבודה זרה אמאי ויהי קצף? - כדרבי יהושע בן לוי. דרבי יהושע בן לוי רמי: כתיב (יחזקאל ה') וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם וכתוב (יחזקאל י"א) וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם - כמתוקנין שבהם לא עשיתם, כמקולקלין שבהם עשיתם. (מלכים ב' ג') ויסעו מעליו וישבו לארץ - אמר רבי חנינא בר פפא: באותה שעה ירדו שונאיהן של ישראל למדריגה התחתונה. (מלכים א' א') והנערה יפה עד מאד אמר רבי חנינא בר פפא: עדיין לא הגיעה לחצי יופי של שרה, דכתיב עד מאד - ולא מאד בכלל. הדרן עלך אחד דיני ממונות.

דף מ.א.

משנה. היו בודקין אותן בשבע חקירות: באיזו שבוע, באיזו שנה, באיזו חודש, בכמה בחדש, באיזה יום, באיזה שעה, באיזה מקום. רבי יוסי אומר: באיזה יום, באיזה שעה, באיזה מקום. מכירין אתם אותן? התרתם בו? העובד עבודה זרה - את מי עבד, ובמה עבד? כל המרבה בבידיקות - הרי זה משובח. מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים. מה בין חקירות לבדיקות? חקירות, אחד אומר איני יודע - עדותן בטילה. בדיקות, אחד אומר איני יודע, ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעין - עדותן קיימת. אחד חקירות ואחד בדיקות, בזמן שמכחישין זה את זה - עדותן בטילה. אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה בחדש - עדותן קיימת, שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע בעיבורו של חדש. זה אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה - עדותן בטילה. אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלש שעות - עדותן קיימת. אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש - עדותן בטילה. רבי יהודה אומר: קיימת. אחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע - עדותן בטילה, שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב. ואחר כך מכניסין את השני ובודקין אותו, אם נמצאו דבריהם מכוונים - פותחין בזכות. אמר אחד מן העדים: יש לי ללמד עליו זכות, או אחד מן התלמידים: יש לי ללמד עליו חובה - משתקין אותו, אמר אחד מן התלמידים: יש לי ללמד עליו זכות - מעלין אותו, ומושיבין אותו ביניהם, ולא

היה יורד - משם כל היום כולו. אם יש ממש בדבריו - שומעין לו. ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות - שומעין לו, ובלבד שיש ממש בדבריו. ואם מצאו לו זכות - פטרוהו, ואם לאו - מעבירין אותו למחר. ומזדווגין זוגות זוגות. היו ממעטין ממאכל, ולא היו שותין יין כל היום, ונושאים ונותנים כל הלילה, ולמחרת משכימין ובאים לבית דין. המזכה אומר: אני מזכה, ומזכה אני במקומי. והמחייב אומר: אני מחייב, ומחייב אני במקומי, המלמד חובה מלמד זכות, אבל המלמד זכות - אינו יכול לחזור וללמד חובה. טעו בדבר - שני סופרי הדיינים מזכירין אותו. אם מצאו לו זכות - פטרוהו. ואם לאו - עומדים למנין. שנים עשר מזכין ואחד עשר מחייבין - זכאי. שנים עשר מחייבין ואחד עשר מזכין, ואפילו אחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין. ואחד אומר איני יודע, ואפילו עשרים ושנים מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע - יוסיפו הדיינים. וכמה מוסיפין - שנים שנים, עד שבעים ואחד. שלשים וששה מזכין ושלשים וחמשה מחייבין - זכאי. שלשים וששה מחייבין ושלשים וחמשה מזכין - דנין אלו כנגד אלו, עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין. גמרא. מנא הני מילי? - אמר רב יהודה: דאמר קרא (דברים י"ג) ודרשת וחקרת ושאלת היטב ואומר (דברים י"ז) והוגד לך ושמעת ודרשת היטב ואומר (דברים י"ט) ודרשו השופטים היטב

דף מ.ב

ואימא חדא חדא כדכתיבא - דאם כן ליכתבינהו רחמנא בחדא. כיון דכולהו בהדי הדדי כתיבא - מהדדי ילפי, וכיון דילפי מהדדי - כמאן דכתיב בחדא דמי. - והא לא דמיא להדדי (סימן: פל"ט סיי"ף התרא"ה). עיר הנדחת להנך תרתי לא דמיא - שכן ממונן פלט. עבודה זרה להנך תרתי לא דמיא - שכן בסייף. עדים זוממין להנך תרתי לא דמיא - שכן צריכים התראה. בהיטב היטב ילפינן מהדדי, וגזירה שוה מופנה. דאי לא מופנה - איכא למיפרך, לאיי אפנויי מופני מדהוה ליה למיכתב ודרשו וחקרו ושני קרא בדיבוריה בהיטב - שמע מינה לאפנויי. ואכתי, מופנה מצד אחד הוא בשלמא הנך תרתי - מופנה הוא, משום דהוה ליה למכתב, אלא עיר הנדחת מאי הוה ליה למכתב? הא כתיבא כולהו - התם נמי אפנויי מופנה, מדהוה ליה למכתב דרוש תדרש או חקור תחקר ושני קרא בדיבוריה בהיטב - שמע מינה לאפנויי. ואתו נחנקין בקל וחומר מנסקלין ומנהרגין, ואתו נשרפין בקל וחומר מנסקלין. הניחא לרבנן, דאמרי סקילה חמורה, אלא לרבי שמעון דאמר שריפה חמורה - מאי איכא למימר? אלא אמר רב יהודה: (דברים י"ג) והנה אמת נכון, והנה אמת נכון - הא חד סרי, שבע - לשבע חקירות, דל תלת לגזירה שוה - פשא להו חדא. לרבי שמעון - לאתויי נשרפין, לרבנן - מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא. מגדף בה רבי אבהו: אימא לאתויי שמנה חקירות ושמנה חקירות - מי איכא? - אלמה לא? והאיכא לאתויי בכמה בשעה ותניא נמי הכי: היו בודקין אותו בשמנה חקירות הניחא לאביי אליבא דרבי מאיר, דאמר אין אדם טועה ולא כלום, ולהך לישנא נמי דאמר אדם טועה משהו - שפיר. אלא לאביי אליבא דרבי יהודה, דאמר אדם טועה חצי שעה, ולרבא דאמר טעו אינשי

טובא - מאי איכא למימר? - אלא לאתויי בכמה ביובל. - היינו באיזה שבוע - אלא לאתויי באיזה יובל. - ואידך: כיון דאמר באיזה שבוע - לא בעי באיזה יובל. רבי יוסי אומר. תניא, אמר להם רבי יוסי לחכמים: לדבריכם, מי שבא ואמר אמש הרגו אומר לו: באיזו שבוע, באיזו שנה, באיזו חדש, בכמה בחדש? אמרו לו: לדברך, מי שבא ואמר עכשו הרגו אומר לו: באיזה יום, באיזה שעה, באיזה מקום? אלא, אף על גב דלא צריך - רמינן עליה, כדרבי שמעון בן אלעזר. הכא נמי אף על גב דלא צריך רמינן עליה, כדרבי שמעון בן אלעזר. - ורבי יוסי: אמש הרגו - שכיח ברוב עדיות, עכשיו הרגו - לא שכיח ברוב עדיות. מכירים אתם אותו. תנו רבנן: מכירים אתם אותו, נכרי הרג, ישראל הרג, התריתם בו, קיבל עליו התראה, התיר עצמו למיתה, המית בתוך כדי דיבור? העובד עבודה זרה - את מי עבד, לפעור עבד, למרקוליס עבד? ובמה עבד - בזיבוח, בקיטור, בניסוך, בהשתחואה? אמר עולא: מניין להתראה מן התורה - שנאמר (ויקרא כ') ואיש אשר יקח את אחתו בת אביו או בת אמו וראה את ערותה, אטו בראה תליא מילתא? אלא עד שיראוהו טעמו של דבר, אם אינו ענין לכרת

דף מא.א

תנהו ענין למלקות. דבי חזקיה תנא: (שמות כ"א) וכי יזד איש על רעהו להרגו בערמה - שהתרו בו, ועדיין הוא מזיד. דבי רבי ישמעאל תנא: (במדבר ט"ז) המצאים אתו מקשש עצים - שהתרו בו ועדיין הוא מקושש. דבי רבי תנא: (דברים כ"ב) על דבר אשר ענה - על עסקי דיבור. וצריכא, דאי כתב רחמנא אחתו הוה אמינא: חייבי מלקות - אין, חייבי מיתות - לא, כתב רחמנא כי יזד, ואי כתב רחמנא וכי יזד הוה אמינא: הני מילי - סייף דקיל, אבל סקילה דחמורה - אימא לא, צריכא. ותרתו בנסקלין למה לי? - לרבי שמעון - לאתויי נשרפין, לרבנן - מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא. ולכתוב רחמנא בנסקלין, וליתו הנך וליגמרו מיניה - הכא נמי: מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא. התיר עצמו למיתה. מנא לן? אמר רבא ואיתימא חזקיה אמר קרא (דברים י"ז) יומת המת - עד שיתיר עצמו למיתה. אמר רב חנן: עדי נערה המאורסה שהוזמו - אין נהרגין. מתוך שיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו. - והא אתרו בה - דלא אתרו בה. - ואי לא אתרו בה - היכי מיקטלא? - באשה חבירה, ואליבא דרבי יוסי ברבי יהודה. דתניא, רבי יוסי ברבי יהודה אומר: חבר אין צריך התראה, לפי שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד. - וכיון דאינהו לא מיקטלי - אייהי היכי מיקטלא? הויה לה עדות שאי אתה יכול להזימה. וכל עדות שאי אתה יכול להזימה - לא שמה עדות - הכי נמי קאמר: מתוך שאין נהרגין, שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו - אף היא אינה נהרגת, דהויה לה עדות שאי אתה יכול להזימה. - אלא באשה חבירה, דקיימא לן דמיקטלא אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה, היכי משכחת לה? - כשיזנתה וחזרה וזינתה, - והא יכולין לומר לאוסרה על בעלה שני באנו - שזינתה מבעל ראשון. אי נמי שזינתה מקרוביה. - מאי שנא נערה מאורסה דנקט? אפילו נשואה נמי - אין, אלא, אפילו האי דלא יתבא תותיה - יכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו. אמר רב

חסדא: אחד אומר, בסייף הרגו ואחד אומר בארירן הרגו - אין זה נכון. אחד אומר כליו שחורין, ואחד אומר כליו לבנים - הרי זה נכון. מיתבי: נכון - שיהא נכון. אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר בארירן הרגו, אחד אומר, כליו שחורין ואחד אומר כליו לבנים - אין זה נכון - תרגמה רב חסדא: בסודר שחנקו בו, דהיינו סייף וארירן. תא שמע: אחד אומר סנדליו שחורין ואחד אומר סנדליו לבנים - אין זה נכון - התם נמי, כגון שבעט בו בסנדלו והרגו. תא שמע: מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנה. - אמר רמי בר חמא: כגון שעקץ תאנה בשבת, דעלה קא מיקטיל. והא תניא: אמרו לו תחת תאנה הרגו - אלא אמר רמי בר חמא: כגון ששפדו בייחור של תאנה. תא שמע, אמר להן: תאנה זו עוקציה דקין, עוקציה גסין, תאנים שחורות, תאנים לבנות? אלא אמר רב יוסף: מבן זכאי לותיב איניש? שאני בן זכאי דבדיקות כחקירות משוי ליה. מאן בן זכאי? אילימא רבי יוחנן בן זכאי - מי הוה בסנהדרי? והתניא: כל שנותיו של רבי יוחנן בן זכאי מאה ועשרים שנה, ארבעים שנה עסק בפרקמטיא, ארבעים שנה למד, ארבעים שנה לימד. ותניא: ארבעים שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרי וישבה לה בחנות. ואמר רבי יצחק בר אבודימי: לומר שלא דנו דיני קנסות. - דיני קנסות סלקא דעתך? אלא שלא דנו דיני נפשות. ותנן: משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי. אלא בן זכאי דעלמא. - הכי נמי מסתברא, דאי סלקא דעתך רבן יוחנן בן זכאי - קרי ליה רבי בן זכאי? - והתניא: מעשה ובדק רבן יוחנן בן זכאי בעוקצי תאנים - אלא: תלמיד היושב לפני רבו הוה, ואמר מילתא, ומסתבר להו טעמיה,

דף מאב

וקבעוה בשמיה. כי הוה למד - בן זכאי הוה קרי ליה, כתלמיד היושב לפני רבו. כי הוה לימד - הוה קרי ליה רבן יוחנן בן זכאי. כי קרי ליה בן זכאי - על שם דמעיקרא, וכי קרי ליה רבן יוחנן בן זכאי - על שם דהשתא. מעשה ובדק כו', מה בין חקירות כו'. מאי אפילו שנים אומרים? פשיטא כי אמר אחד איני יודע עדותן קיימת - כי אמרי בי תרי נמי עדותן קיימת אמר רב ששת: ארישא קאי, והכי קאמר: בחקירות, אפילו שנים אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע - עדותן בטילה. כמאן - כרבי עקיבא. דמקיש שלשה לשנים. אמר רבא: והא עדותן קיימת קתני אלא אמר רבא: הכי קאמר: אפילו בחקירות, שנים אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע - עדותן קיימת, כמאן - דלא כרבי עקיבא. רב כהנא ורב ספרא תנו סנהדרין בי רבה. פגע בהו רמי בר חמא, אמר להו: מאי אמריתו בה בסנהדרין דבי רבה? אמרי ליה: ומאי אמרין בה בסנהדרין גרידתא, ומאי קשיא לך? - אמר להו: מהא דקתני מה בין חקירות לבדיקות, חקירות אחד אומר איני יודע - עדותן בטילה, בדיקות אמר אחד איני יודע ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעים - עדותן קיימת. מכדי, אידי ואידי דאורייתא היא, מאי שנא חקירות ומאי שנא בדיקות? - אמרי ליה: הכי השתא בחקירות, אמר אחד איני יודע - עדותן בטילה, דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה. בדיקות, אמר אחד מהן איני יודע - עדותן קיימת, עדות שאתה יכול להזימה הוא. - אמר להו: אי הכי אמריתו בה - טובא אמריתו בה - אמרי ליה:

מטיבותיה דמר אמרינן בה טובא, מנזיהותיה דמר - לא אמרינן בה ולא חדא. אחד אומר כו'. עד כמה? אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: עד רובו של חודש. אמר רבא: אף אנן נמי תנינא: אחד אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה - עדותן בטילה. ואמאי? נימא שזה יודע בשני עיבורין, וזה אינו יודע בשני עיבורין אלא לאו - משום דברובה ידע. - לעולם אימא לך - ברובה נמי לא ידע, ובשיפורא ידע. בחד שיפורא אמר דטעי, בתרי שיפורא - לא אמר דטעי. ואמר רבי אחא בר חנינא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן: עד כמה מברכין על החדש - עד שתתמלא פגימתה. וכמה? אמר רב יעקב בר אידי אמר רב יהודה: עד שבעה, נהרדעי אמרי: עד ששה עשר.

דף מבא

ותרוייהו כרבי יוחנן סבירא להו. הא - למיהוי כי יתרא, הא - למיהוי כי נפיא. אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא: וליבריק הטוב והמטיב אמר ליה: אטו כי חסר מי מברכין דין האמת, דלבריק הטוב והמטיב? וליברכיהו לתרוייהו - כיון דהיינו אורחיה - לא מברכין. ואמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: כל המברך על החדש בזמנו - כאילו מקבל פני שכינה, כתיב הכא: (שמות י"ב) החדש הזה וכתוב התם (שמות ט"ו) זה אלי ואנוהו. תנא דבי רבי ישמעאל: אילמלא (לא) זכו ישראל אלא להקביל פני אביהן שבשמים כל חדש וחדש - דיים. אמר אביי: הלכך נימרינהו מעומד. מרימר ומר זוטרא מכתפי (אהדדי), ומברכי. אמר ליה רב אחא לרב אשי: במערבא מברכי ברוך מחדש חדשים, אמר ליה: האי - נשי דידן נמי מברכי. אלא כדרב יהודה. דאמר רב יהודה: ברוך [וכו'] אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתן אמת וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרים על שם כבוד מלכותו ברוך אתה ה' מחדש חדשים. (משלי כ"ד) כי בתחבלות תעשה לך מלחמה. אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: במי אתה מוצא מלחמתה של תורה - במי שיש בידו חבילות של משנה, קרי רב יוסף אנפשיה: (משלי י"ד) ורב-תבואות בכח שור. אחד אומר בשתי שעות כו'. אמר רב שימי בר אשי: לא שנו אלא שעות, אבל אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר לאחר הנץ החמה - עדותן בטילה. - פשיטא - אלא: אחד אומר קודם הנץ ואחד אומר בתוך הנץ. - הא נמי פשיטא - מהו דתימא, הא בגילויא קאי, וזהרורי בעלמא הוא דחזא, קא משמע לן. ואחר כך מכניסין כו'. אותו היום - ותו לא? - והתניא: אם יש ממש בדבריו - לא היה יורד משם לעולם, ואם אין ממש בדבריו - אין יורד כל היום כולו, כדי שלא תהא עלייתו ירידה לו אמר אביי: תרגומה אאם אין ממש בדבריו. מצאו לו זכות כו'. יין מאי טעמא לא? אמר רבי אחא בר חנינא: אמר קרא: (משלי ל"א) ולרוזנים אי שכר - העוסקין ברזו של עולם אל ישתכרו. (מצאו לו זכות כו') (מסורת הש"ס: דנין אלו כנגד אלו עד שיראה). לא ראו מאי? - אמר רבי אחא: פוטרין אותו. וכן אמר רבי יוחנן: פוטרין אותו. אמר ליה רב פפא לאביי: וליפטריה מעיקרא - אמר ליה: הכי אמר רבי

יוחנן: כדי שלא יצאו מבית דין מעורבבין. איכא דאמרי אמר ליה רב פפא לאביי: ולמה לי יוסיפו? ליפטריה מבי דינא קמא אמר ליה: רבי יוסי קאי כוותך. דתניא, רבי יוסי אומר: כשם שאין מוסיפין על בית דין של שבעים ואחד, כך אין מוסיפין על בית דין של עשרים ושלשה. תנו רבנן: אומר בדיני ממונות נזדקן הדין ואין אומר בדיני נפשות נזדקן הדין. מאי נזדקן הדין? אילימא קש דינא - איפכא מיבעיא ליה אמר רב הונא בר מנוח משמיה דרב אחא בריה דרב איקא: איפוך. רב אשי אמר: לעולם לא תיפוך, ומאי נזדקן הדין - חכם דינא. מיתביב: גדול שבדיינין אומר נזדקן הדין, אי אמרת בשלמא חכם דינא - היינו דאמר גדול, אלא אי אמרת קש דינא - לא סגיגא דלא אמר גדול? כסופי הוא דקא מיכסיף נפשיה? - אין, אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים. איכא דאמרי: אי אמרת בשלמא קש דינא, היינו דאינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים, אלא אי אמרת חכם דינא - גדול אשבוחי משבח נפשיה? והכתיב (משלי כ"ז) יהלך זר ולא פיד שאני מילתא דבי דינא, דאגדול רמיא, כדתנן: גמרו את הדבר היו מכניסין אותן, גדול שבדיינין אומר: איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב. הדרן עלך היו בודקין.

דף מבב

משנה. נגמר הדין מוציאין אותו לסוקלו. בית הסקילה היה חוץ לבית דין שנאמר (ויקרא כ"ד) הוצא את המקלל. אחד עומד על פתח בית דין והסודרין בידו, וסוס רחוק ממנו כדי שיהא רואהו. אומר אחד יש ללמד עליו זכות - הלה מניף בסודרין והסוס רץ ומעמידו. ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות - מחזירין אותו, אפילו ארבע וחמש פעמים - ובלבד שיש ממש בדבריו. גמרא. ובית הסקילה חוץ לבית דין הוה, ותו לא? והא תניא: בית הסקילה היה חוץ לשלש מחנות - אין, כדקאמרת, והא דקתני הכי - נפקא מינה דאי נפיק בי דינא ויתיב חוץ לשלש מחנות - עבדינן בית הסקילה חוץ לבית דין, כי היכי דלא מיתחזי בית דין רוצחין. אי נמי: כי היכי דתיהוי ליה הצלה. מנהגי מילי? - דתנו רבנן: הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה - חוץ לשלש מחנות. אתה אומר חוץ לשלש מחנות, או אינו אלא חוץ למחנה אחת? נאמר כאן מחוץ למחנה ונאמר בפרים הנשרפין חוץ למחנה מה להלן חוץ לשלש מחנות - אף כאן חוץ לשלש מחנות. והתם מנלן? דתנו רבנן: (ויקרא ד) והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה - חוץ לשלש מחנות. אתה אומר חוץ לשלש מחנות, או אינו אלא חוץ למחנה אחת? כשהוא אומר (ויקרא ד) אל מחוץ למחנה, בפר העדה, שאין תלמוד לומר, שהרי כבר נאמר (ויקרא ד) ושרף אתו כאשר שרף את הפר הראשון - ליתן לו מחנה שניה. וכשהוא אומר (ויקרא ו) אל מחוץ למחנה, בדשן, שאין תלמוד לומר, שהרי כבר נאמר (ויקרא ד) על שפך הדשן ישרף - ליתן לו מחנה שלישית. - ולילף משחוטי חוץ, מה להלן - חוץ למחנה אחת, אף כאן - חוץ למחנה אחת - מסתברא מפרים הנשרפין הוה ליה למילף שכן: הוצא אל מחוץ למחנה, מכשיר, ומכפר. - אדרבה, משחוטי חוץ הוה ליה למילף, שכן: אדם, חוטא, בנשמה, פיגול. - מכשיר ממכשיר עדיף ליה. רב פפא אמר: משה היכא הוה יתיב

- במחנה לוייה, ואמר ליה רחמנא (ויקרא כ"ד) הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה -
חוץ למחנה לוייה. (ויקרא כ"ד) ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה - חוץ למחנה
ישראל. - האי מיבעי ליה לעשייה - עשייה בהדיא כתיבא

דף מגא

(ויקרא כ"ד) ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה. אלא מעתה (ויקרא כ"ד) וירגמו
אתו אבן מאי עבדי ליה? - ההוא מבעי ליה לכדתניא: וירגמו אתו באבן - אתו - ולא
בכסותו. אבן - שאם מת באבן אחת - יצא. ואצטריך למיכתב אבן, ואיצטריך למיכתב
אבנים, דאי כתב רחמנא אבן - הוה אמינא היכא דלא מת בחדא - לא נייתי אחריתי
ומקטליה, כתב רחמנא אבנים. ואי כתב רחמנא אבנים - הוה אמינא מעיקרא נייתי
תרתך, כתב רחמנא אבן. והא האי תנא נאמר קאמר - אילו לא נאמר קאמר. והכי
קאמר: אילו לא נאמר קרא - הייתי אומר גזירה שוה, עכשיו שנאמר קרא - גזירה שוה
לא צריך. רב אשי אמר: משה היכא הוה יתיב - במחנה לוייה, ואמר ליה רחמנא הוצא
את המקלל - חוץ למחנה לוייה, אל מחוץ למחנה - חוץ למחנה ישראל, ויוציאו את
המקלל - לעשייה. - עשייה בהדיא כתיב בהו ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה -
ההוא מיבעי ליה חד לסמיכה, וחד לדחייה. אמרו ליה רבנן לרב אשי: לדידך, כל הני
הוצא דכתיבי בפרים הנשרפים מאי דרשת בהו? - קשיא. אחד עומד כו'. אמר רב הונא:
פשיטא לי, אחד אבן שנסקל בה, ואחד עץ שנתלה בו, ואחד סייף שנהרג בו, ואחד
סודר שנחנק בו - כולן משל צבור. מאי טעמא - דמדידיה לא אמרינן ליה: זיל, וליתיה
וליקטול נפשיה. בעי רב הונא: סודר שמניפין בו, וסוס שרץ ומעמידן משל מי הוא? כיון
דהצלה דידיה - מדידיה הוא, או דילמא, כיון דבי דינא מחייבין למעבד בה הצלה -
מדידהו. ותו, הא דאמר רב חייא בר רב אשי אמר רב חסדא: היוצא ליהרג משקין אותו
קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו, שנאמר (משלי ל"א) תנו שכר לאובד
ויין למרי נפש. ותניא: נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן. לא
התנדבו נשים יקרות, משל מי? - הא ודאי מסתברא משל צבור, כיון דכתיב תנו -
מדידהו. בעא מיניה רב אחא בר הונא מרב ששת: אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד
עליו זכות ונשתתק, מהו? מנפח רב ששת בידיה: נשתתק? אפילו אחד בסוף העולם נמי
- התם לא קאמר, הכא קאמר. מאי? - תא שמע, דאמר רבי יוסי בר חנינא: אחד מן
התלמידים שזיכה ומת - רואין אותו כאילו חי ועומד במקומו. זיכה - אין, לא זיכה - לא
- זיכה - פשיטא לי, אמר תיבעי לך. אפילו הוא כו'. ואפילו פעם ראשונה ושניה?
והתניא: פעם ראשונה ושניה, בין שיש ממש בדבריו בין שאין ממש בדבריו - מחזירין
אותו. מכאן ואילך, אם יש ממש בדבריו - מחזירין אותו, אין ממש בדבריו - אין
מחזירין אותו - אמר רב פפא: תרגומה מפעם שניה ואילך. מנא ידעי? - אמר אביי:
דמסרינן ליה זוגא דרבנן, אי איכא ממש בדבריו - אין, אי לא - לא. - ולימסר ליה
מעיקרא - אגב דבעית לא מצי אמר כל מאי דאית ליה. משנה. מצאו לו זכות - פטרוהו,
ואם לאו - יצא ליסקל, וכרוז יוצא לפניו: איש פלוני בן פלוני יוצא ליסקל על שעבר

עבירה פלונית, ופלוני ופלוני עדיו, כל מי שיודע לו זכות - יבא וילמד עליו. גמרא. אמר אביי: וצריך למימר: ביום פלוני, ובשעה פלונית, ובמקום פלוני, דילמא איכא דידיעי, ואתו ומזים להו. וכרוז יוצא לפניו לפניו - אין, מעיקרא - לא. מכאן ועד סוף הקטע השלמה של השמטת הצנזורה והתניא: בערב הפסח תלאוהו לישו הנוצרי, והכרוז יוצא לפניו ארבעים יום: ישו הנוצרי יוצא ליסקל על שכישיף והסית והדיח את ישראל, כל מי שיודע לו זכות יבוא וילמד עליו. ולא מצאו לו זכות ותלאוהו בערב הפסח. - אמר עולא: ותסברא, ישו הנוצרי בר הפוכי זכות הוא? מסית הוא, ורחמנא אמר לא תחמל ולא תכסה עליו אלא שאני ישו דקרוב למלכות הוה. תנו רבנן: חמשה תלמידים היו לו לישו הנוצרי, מתאי, נקאי נצר ובוני ותודה. אתיוה למתי, אמר להו: מתי יהרג? הכתיב מתי אבוא ואראה פני אלהים - אמרו לו: אין, מתי יהרג דכתיב מתי ימות ואבד שמו. אתיוה לנקאי, אמר להו: נקאי יהרג? הכתיב ונקי וצדיק אל תהרג - אמרו לו: אין, נקאי יהרג, דכתיב במסתרים יהרג נקי. אתיוה לנצר, אמר: נצר יהרג? הכתיב ונצר משרשיו יפרה - אמרו לו: אין, נצר יהרג, דכתיב ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב. אתיוה לבוני, אמר: בוני יהרג? הכתיב בני בכרי ישראל - אמרו לו: אין, בוני יהרג, דכתיב הנה אנכי הורג את בנך בכרך. אתיוה לתודה, אמר: תודה יהרג? הכתיב מזמור לתודה - אמרו לו: אין, תודה יהרג, דכתיב זבח תודה יכבדנני.

דף מג.ב

אמר רבי יהושע בן לוי: כל הזובח את יצרו ומתודה עליו, מעלה עליו הכתוב כאילו כיבדו להקדוש ברוך הוא בשני עולמים, העולם הזה והעולם הבא, דכתיב (תהלים נ') זבח תודה יכבדנני. ואמר רבי יהושע בן לוי: בזמן שבית המקדש קיים, אדם מקריב עולה - שכר עולה בידו, מנחה - שכר מנחה בידו. אבל מי שדעתו שפלה - מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן, שנאמר (תהלים נ"א) זבחי אלהים רוח נשברה, ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת, שנאמר (תהלים נ"א) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. משנה. היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות, אומרים לו: התודה, שכן דרך כל המומתין מתודין, שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא. שכן מצינו בעכין, שאמר לו יהושע (יהושע ז') בני שים נא כבוד [לה'] אלהי ישראל ותן לו תודה, (יהושע ז') ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי וכזאת וכזאת וגו'. ומנין שכיפר לו וידויו - שנאמר (יהושע ז') ויאמר יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' ביום הזה, ביום הזה אתה עכור, ואי אתה עכור לעולם הבא. ואם אינו יודע להתוודות - אומרים לו: אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי. רבי יהודה אומר: אם היה יודע שהוא מזומם אומר: תהא מיתתי כפרה על כל עונותי חוץ מעון זה. אמרו לו: אם כן יהו כל אדם אומר כן, כדי לנקות עצמו. גמרא. תנו רבנן: נא - אין נא אלא לשון בקשה, בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא ליהושע (יהושע ז') חטא ישראל, אמר לפניו: רבונו של עולם, מי חטא? אמר ליה: וכי דילטור אני? לך הפל גורלות. הלך והפיל גורלות, ונפל הגורל על עכן, אמר לו: יהושע, בגורל אתה בא עלי? אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אתם, אם אני מפיל עליכם גורל - על

אחד מכם הוא נופל. אמר לו: בבקשה ממך, אל תוציא לעז על הגורלות, שעתידה ארץ ישראל שתתחלק בגורל שנאמר (במדבר כ"ו) אך בגורל יחלק את הארץ. תן תודה. אמר רבינא: שחודי שחדיה במילי: כלום נבקש ממך אלא הודאה? תן לו תודה והיפטר. מיד: ויען עכן את יהשע ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי. אמר רב אסי אמר רבי חנינא: מלמד שמעל עכן בשלשה חרמים: שנים בימי משה ואחד בימי יהושע, שנאמר כזאת וכזאת עשיתי. רבי יוחנן אמר משום רבי אלעזר ברבי שמעון: חמשה, ארבעה בימי משה ואחד בימי יהושע, שנאמר אנכי חטאתי וכזאת וכזאת עשיתי. ועד השתא מאי טעמא לא איענוש? אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון: לפי שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן. כתנאי: (דברים כ"ט) הנסתרת לה' אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן שבעד? מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן, דברי רבי יהודה, אמר ליה רבי נחמיה: וכי ענש על הנסתרות לעולם? והלא כבר נאמר עד עולם. אלא כשם שלא ענש על הנסתרות - כך לא ענש על עונשין שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן. אלא

דף מד.א

עכן מאי טעמא איענוש? - משום דהוו ידעי ביה אשתו ובניו. (יהושע ז') חטא ישראל. אמר רבי אבא בר זבדא: אף על פי שחטא - ישראל הוא. אמר רבי אבא: היינו דאמרי אינשי אסא דקאי ביני חילפי אסא שמיה, ואסא קרו ליה. (יהושע ז') וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם גם לקחו מן החרם גם גנבו גם כחשו גם שמו בכליהם. אמר רבי אילעא משום רבי יהודה בר מספרתא: מלמד שעבר עכן על חמשה חומשי תורה, שנאמר חמשה גם. ואמר רבי אילעא משום רבי יהודה בר מספרתא: עכן מושך בערלתו היה, כתיב הכא וגם עברו את בריתי וכתיב התם (בראשית י"ז) את בריתי הפר. - פשיטא - מהו דתימא: במצוה גופיה לא פקר, קא משמע לן. (יהושע ז') וכי עשה נבלה בישראל. אמר רבי אבא בר זבדא: מלמד שבעל עכן נערה המאורסה, כתיב הכא וכי עשה נבלה וכתיב התם (דברים כ"ב) כי עשתה נבלה בישראל. - פשיטא - מהו דתימא: כולי האי לא פקר נפשיה, קא משמע לן. רבינא אמר: דיניה כנערה המאורסה, דבסקילה. אמר ליה ריש גלותא לרב הונא: כתיב (יהושע ז') ויקח יהושע את עכן בן זרח ואת הכסף ואת האדרת ואת לשון הזהב ואת בניו ואת בנתיו ואת שורו ואת חמרו ואת צאנו ואת אהלו ואת כל אשר לו. אם הוא חטא - בניו ובנותיו מה חטאו? - אמר ליה: וליטעמין, אם הוא חטא - כל ישראל מה חטאו? דכתיב (יהושע ז') וכל ישראל עמו אלא - לרדותן, הכי נמי - כדי לרדותן. (יהושע ז') וישרפו אתם באש ויסקלו אתם באבנים - בתרתני? - אמר רבינא: הראוי לשריפה - לשריפה, הראוי לסקילה - לסקילה. (יהושע ז') וארא בשלל אדרת שנער אחת טובה ומאתים שקלים כסף. רב אמר: איצטלא דמילתא, ושמואל אמר: סרבלא דצריפא. (יהושע ז') ויציקום לפני ה'. אמר רב נחמן: בא וחיבטם לפני המקום, אמר לפניו: רבונו של עולם, על אלו תיהרג - רובה של

סנהדרין? - דכתיב (יהושע ז') ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש ותניא: שלשים וששה ממש, דברי רבי יהודה. אמר לו רבי נחמיה: וכי שלשים וששה היו? והלא לא נאמר אלא כשלשים וששה איש, אלא: זה יאיר בן מנשה ששקול כנגד רובה של סנהדרין. אמר רב נחמן אמר רב: מאי דכתיב (משלי י"ח) תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות, תחנונים ידבר רש - זה משה, ועשיר יענה עזות - זה יהושע. מאי טעמא? אילימא משום דכתיב ויציקום לפני ה'. ואמר רב נחמן: בא וחבטן לפני המקום, אטו פנחס לא עביד הכי? (דכתיב) (מסורת הש"ס: והכתיב) (תהלים ק"ו) ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה, ואמר רבי אלעזר: ויתפלל לא נאמר, אלא ויפלל - מלמד שעשה פלילות עם קונו בא וחבטן לפני המקום, אמר לפניו: רבונו של עולם, על אלו יפלו עשרים וארבעה אלף מישראל? דכתיב (במדבר כ"ה) ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף. ואלא מהכא (יהושע ז') למה העברת העביר את העם הזה את הירדן - משה נמי מימר אמר: (שמות ה') למה הרעתה לעם הזה. אלא מהכא (יהושע ז') ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן. (יהושע ז') ויאמר ה' אל יהושע קום לך. דריש רבי שילא: אמר ליה הקדוש ברוך הוא: שלך קשה משלהם, אני אמרתי (דברים כז) והיה בעברכם את הירדן תקימו, ואתם ריחקתם ששים מיל. בתר דנפק, אוקים רב אמורא עליה, ודרש: (יהושע י"א) כאשר צוה ה' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה. אם כן מה תלמוד לומר קום לך: אמר ליה: אתה גרמת להם. והיינו דקאמר ליה בעי: (יהושע ח') ועשית לעי ולמלכה כאשר עשית ליריחו ולמלכה וגו'. (יהושע ה') ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא וגו' ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי [ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו]. היכי עביד הכי? והאמר רבי יוחנן: אסור לו לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה, חיישינן שמא שד הוא - שאני התם, דקאמר ליה (יהושע ה') אני שר צבא ה' עתה באתי וגו'. - ודילמא משקרי? - גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה.

דף מדב

אמר ליה: אמש ביטלתם תמיד של בין הערביים, ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה. - על איזה מהן באת? - אמר ליה: עתה באתי. - מיד (יהושע ח') וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. ואמר רבי יוחנן: מלמד שלן בעומקה של הלכה. אמר שמואל בר אוניה משמיה דרב: גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין, שנאמר (יהושע ח') עתה באתי. אמר ליה אביי לרב דימי: האי קרא במערבא במאי מוקמיתו ליה (משלי כ"ה) אל תצא לריב מהר פן מה תעשה באחריתה בהכלים אתך רעך ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל? - בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל: (יחזקאל י"ז) לך אמור להם לישראל אביך האמרי ואמך חתית, אמרה רוח פסקונית לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, אם יבואו אברהם ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר להם ומכלים אותם? ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל. - ומי אית ליה רשותא כולי האי? - אין, דאמר רבי יוסי ברבי חנינא: שלש שמות יש לו: פיסקון, איטמון, סיגרון. פיסקון - שפוסק דברים כלפי

מעלה, איטמון - שאוטם עונותיהן של ישראל, סיגרון - כיון שסוגר שוב אינו פותח. (איוב ל"ו) היערך שועך לא בצר, אמר רבי אלעזר: לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שאילמלא (לא) הקדים אברהם תפלה לצרה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט. ריש לקיש אמר: כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה. רבי יוחנן אמר: לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין את כחו, ואל יהו לו צרים מלמעלה. מנין שכיפר לו וידויו וכו'. תנו רבנן: מנין שכיפר לו וידויו - שנאמר (יהושע ז') ויאמר לו יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' היום הזה, היום הזה אתה עכור, ואי אתה עכור לעולם הבא. וכתוב (דברי הימים א' ב') ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כלם חמשה. מאי כולם חמשה - כולן חמשה הן לעולם הבא, כתיב זמרי וכתוב עכן. רב ושמואל, חד אמר: עכן שמו, ולמה נקרא שמו זמרי - שעשה מעשה זמרי. וחד אמר: זמרי שמו, ולמה נקרא שמו עכן - שעכך עונותיהן של ישראל. אם אינו יודע להתוודות כו' רבי יהודה אומר כו' לנקות עצמן. - וינקו עצמן - כדי שלא להוציא לעז על בתי דינין ועל העדים. תנו רבנן: מעשה באדם אחד שיצא ליהרג, אמר: אם יש בי עון זה - לא תהא מיתתי כפרה לכל עונותי, ואם אין בי עון זה - תהא מיתתי כפרה לכל עונותי, ובית דין וכל ישראל מנוקין, והעדים לא תהא להם מחילה לעולם. וכששמעו חכמים בדבר, אמרו: להחזירו - אי אפשר, שכבר נגזרה גזירה. אלא: יהרג, ויהא קולר תלוי בצואר עדים. - פשיטא כל כמיניה? - לא צריכא, דקא הדרי בהו סהדי. - וכי הדרי בהו מאי הוי? כיון שהגיד - שוב אינו חוזר ומגיד - לא צריכא, דאף על גב דקא יהבי טעמא למילתייהו, (כי ההוא מעשה דבעיא מיכסא). משנה. היה רחוק מבית הסקילה ארבע אמות - מפשיטין אותו את בגדיו. האיש מכסין אותו מלפניו, והאשה מלפניה ומאחריה, דברי רבי יהודה, וחכמים אומרים: האיש נסקל ערום, ואין האשה נסקלת ערומה.

דף מה.א

גמרא. תנו רבנן: האיש מכסין אותו פרק אחד מלפניו, ואשה שני פרקים, בין מלפניה בין מלאחריה, מפני שכולה ערוה, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים: האיש נסקל ערום, ואין האשה נסקלת ערומה. מאי טעמייהו דרבנן - אמר קרא (ויקרא כ"ד) ורגמו אתו. מאי אותו? אילימא אותו ולא אותה - והכתיב (דברים ט"ז) והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא. אלא מאי אותו - אותו בלא כסותו, הא אותה - בכסותה. רבי יהודה אומר: אותו בלא כסותו, לא שנא איש ולא שנא אשה. למימרא דרבנן חיישי להרהורא, ורבי יהודה לא חייש להרהורא? והא איפכא שמענא להו, דתנן: הכהן אוחז בבגדיה, אם נקרעו - נקרעו, ואם נפרמו - נפרמו, עד שמגלה את לבה וסותר את שיערה. רבי יהודה אומר: אם היה לבה נאה - לא היה מגלהו, ואם היה שיערה נאה - לא היה סותרו - אמר רבה: התם היינו טעמא שמא תצא מבית דין זכאה, ויתגרו בה פירחי כהונה. הכא - הא מקטלא. וכי תימא אתי לאיתגרוי באחרנייתא - אמר רבה: גמירי, אין יצר הרע שולט אלא במי שענינו רואות. אמר רבא: דרבי יהודה אדרבי יהודה קשיא, דרבנן אדרבנן לא

קשיא? - אלא אמר רבא: דרבי יהודה אדרבי יהודה לא קשיא - כדשנין. דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא - אמר קרא (יחזקאל כ"ג) ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזמתכנה, הכא - אין לך ייסור גדול מזה. וכי תימא ליעביד בה תרתי - אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: אמר קרא (ויקרא י"ט) ואהבת לרעך כמוך - ברור לו מיתה יפה. - לימא דרב נחמן תנאי היא? - לא, דכולי עלמא אית להו דרב נחמן. והכא בהא קמיפלגי: מר סבר בזיוני דאיניש עדיפא ליה טפי מניחא דגופיה, ומר סבר: ניחא דגופיה עדיף מבזיוני. משנה. בית הסקילה היה גבוה שתי קומות. אחד מן העדים דוחפו על מתניו, נהפך על לבו - הופכו על מתניו, ואם מת בה - יצא. ואם לאו - השני נוטל את האבן ונותנו על לבו. אם מת בה - יצא, ואם לאו - רגימתו בכל ישראל. שנאמר (דברים י"ז) יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה. גמרא. תנא: וקומה שלו - הרי כאן שלש. - ומי בעינן כולי האי? ורמינהו: מה בור שהוא כדי להמית - עשרה טפחים, אף כל כדי להמית - עשרה טפחים - אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: אמר קרא (ויקרא י"ט) ואהבת לרעך כמוך - ברור לו מיתה יפה. - אי הכי ליגבהיה טפי - משום דמינוול. אחד מן העדים דוחפו. תנו רבנן: מניין שבדחייה - תלמוד לומר (שמות י"ט) ירה, ומנין שבסקילה - תלמוד לומר, סקול, ומנין שבסקילה ובדחייה - תלמוד לומר (שמות י"ט) סקול יסקל או ירה יירה, ומנין שאם מת בדחייה יצא - תלמוד לומר או ירה יירה, מניין שאף לדורות כן -

דף מהב

תלמוד לומר סקול יסקל. ואם לאו עד השני נוטל את האבן. נוטלי? והתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר: אבן היתה שם, משוי שני בני אדם. נוטלה ונותנה על לבו. אם מת בה יצא. - וליטעמיק, תיקשי לך היא גופא: משוי שני בני אדם נוטלה ונותנה על לבו? אלא: דמדלי לה בהדי חבריה, ושדי לה איהו, כי היכי דתיתי מרזיא. ואם לאו רגימתו כו'. והתניא: מעולם לא שנה בה אדם - מי קאמינא דעביד? דאי מיצריך קאמינא. אמר מר: אבן היתה כו', והתניא: אחת אבן שנסקל בה ואחת עץ שנתלה עליו, ואחד סייף שנהרג בו, ואחד סודר שנחנק בו - כולן נקברין עמו. - לא צריכא, דמתקני ומייתי אחריני חלופייהו. נקברין עמו? והתניא: אין נקברין עמו - אמר רב פפא: מאי עמו - עמו בתפיסתו. אמר שמואל: נקטעה יד העדים - פטור, מאי טעמא - דבעינא (דברים י"ז) יד העדים תהיה בו בראשונה וליכא. אלא מעתה עדים גידמין דמעיקרא, הכי נמי דפסילי? - שאני התם, דאמר קרא יד העדים - שהיתה כבר. מיתבי: כל מקום שיעידוהו שנים, ויאמרו: מעידין אנו באיש פלוני שנגמר דינו בבית דין פלוני, ופלוני ופלוני עדיו - הרי זה יהרג - תרגמא שמואל בהן הן עדיו. - ומי בעינן קרא כדכתיב? - והתניא: (במדבר ל"ה) מות יומת המכה רוצח הוא, אין לי אלא במיתה הכתובה בו, מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו, שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו - תלמוד לומר מות יומת המכה - מכל מקום. - שאני התם דאמר קרא מות יומת. - וליגמר מיניה - משום דהוה רוצח וגואל הדם שני כתובין הבאין כאחד, וכל שני כתובין הבאין

כאחד אין מלמדין. רוצח - הא דאמרן. גואל הדם מאי היא? - דתניא (במדבר ל"ה) גאל הדם ימית את הרצח - מצוה בגואל הדם, ומניין שאם אין לו גואל, שביט דין מעמידין לו גואל - שנאמר (במדבר ל"ה) בפגעו בו, מכל מקום. אמר ליה מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי: ומי לא בעינן קרא כדכתיבי? והתנן: היה אחד מהן גידם או אילם או חיגר או סומא או חרש - אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר (דברים כ"א) ותפשו בו - ולא גידמין, (דברים כ"א) והוציאו אתו - ולא חיגרין, (דברים כ"א) ואמרו - ולא אילמין, (דברים כ"א) בנו זה - ולא סומין, (דברים כ"א) אינו שמע בקלנו - ולא חרשין. מאי טעמא? לאו משום דבעינן קרא כדכתיבי? - לא, שאני התם דכוליה קרא יתירא הוא. תא שמע: אין לה רחוב - אין נעשית עיר הנדחת, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: אין לה רחוב - עושין לה רחוב. עד כאן לא פליגי, אלא דמר סבר רחובה - דמעיקרא בעינן, ומר סבר רחובה - דהשתא נמי כדמעיקרא דמי. אבל דכולי עלמא בעינן קרא כדכתיב - תנאי היא. דתנן: אין לו בהן יד, בהן רגל, און ימנית - אין לו טהרה עולמית, רבי אליעזר אומר: נותן על מקומו - ויוצא. רבי שמעון אומר: נותן על שמאלו ויוצא. משנה. כל הנסקלין נתלין, דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים: אינו נתלה אלא המגדף והעובד עבודה זרה. האיש תולין אותו פניו כלפי העם, והאשה פניה כלפי העץ, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: האיש נתלה ואין האשה נתלית. אמר (להן) (מסורת הש"ס: להם) רבי אליעזר: והלא שמעון בן שטח תלה נשים באשקלון - אמרו לו: שמונים נשים תלה, ואין דנין שנים ביום אחד. גמרא. תנו רבנן: (דברים כ"א) והומת ותלית - יכול כל המומתין נתלין, תלמוד לומר (דברים כ"א) כי קללת אלהים תלוי מה מקלל - זה שבסקילה, אף כל שבסקילה, דברי רבי אליעזר. - וחכמים אומרים: מה מקלל - זה שכפר בעיקר, אף כל - שכפר בעיקר. במאי קא מיפלגי? רבנן דרשי כללי ופרטי, רבי אליעזר דריש ריבוי ומיעוטי. רבנן דרשי כללי ופרטי: והומת ותלית - כלל, כי קללת - פרט, אי הוּוּ מקרבי להדדי אמרינן: אין בכלל אלא מה שבפרט, הני - אין, מידי אחרינא - לא.

דף מו.א

השתא דמרחקי מהדדי - אהני לרבווי עבודה זרה דדמי ליה בכל מילי. ורבי אליעזר דריש ריבוי ומיעוטי: והומת ותלית - רבוי, כי קללת - מיעוטי. אי הוּוּ מקרבי להדדי - לא הוּוּ מרבינן אלא עבודה זרה דדמי לה בכל מילי, השתא דמרחקי מהדדי - אהני לרבווי שאר הנסקלין. האיש תולין וכו'. מאי טעמא דרבנן? - אמר קרא (דברים כ"א) ותלית אתו - אותו ולא אותה. - ורבי אליעזר: אותו - בלא כסותו. - ורבנן: אין, הכי נמי. אלא אמר קרא (דברים כ"א) וכי יהיה באיש חטא - איש ולא אשה. - ורבי אליעזר, האי וכי יהיה באיש מאי דריש ביה? - אמר ריש לקיש: ההוא למעוטי בן - סורר ומורה - והתניא: בן סורר ומורה נסקל ונתלה, דברי רבי אליעזר - אלא אמר רב נחמן בר יצחק: לרבות בן סורר ומורה. מאי טעמא - דאמר קרא וכי יהיה באיש חטא - איש ולא בן, חטא - מי שעל חטאו נהרג, יצא בן סורר ומורה שעל שום סופו נהרג. הוי מיעוטי אחר

מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. אמר להן רבי אליעזר: והלא שמעון בן שטח תלה נשים כו'. אמר רב חסדא: לא שנו אלא בשתי מיתות, אבל במיתה אחת - דנין. והא מעשה דשמעון בן שטח דמיתה אחת הוא, וקא אמרו ליה דאין דנין - אלא אי איתמר הכי איתמר: לא שנו אלא במיתה אחת כעין שתי מיתות, והיכי דמי - כגון שתי עבירות, אבל במיתה אחת ועבירה אחת - דנין. מתיב רב אדא בר אהבה: אין דנין שנים ביום אחד, ואפילו בנואף ונואפת - תרגמא רב חסדא: בבת כהן ובוועלה, או בבת כהן וזוממי זוממיה. תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר: שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה, אלא כדי לעשות סייג לתורה. ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים. והביאוהו לבית דין וסקלוהו. לא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך. שוב מעשה באדם אחד שהטיח את אשתו תחת התאנה, והביאוהו לבית דין והלקוהו, לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך. משנה. כיצד תולין אותו? - משקעין את הקורה בארץ, והעץ יוצא, ומקיף שתי ידיו זו על גב זו ותולה אותו. רבי יוסי אומר: הקורה מוטה על הכותל, ותולה אותו כדרך שהטבחין עושין. ומתירין אותו מיד, ואם לן - עובר עליו בלא תעשה, שנאמר: (ויקרא כ"א) לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו כי קללת אלהים תלוי וגו', כלומר: מפני מה זה תלוי - מפני שבירך את השם, ונמצא שם שמים מתחלל. אמר רבי מאיר: בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת: קלני מראשי, קלני מזרועי אם כן המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך - קל וחומר על דמן של צדיקים. ולא זו בלבד אמרו, אלא: כל המלין את מתו עובר בלא תעשה. הלינהו לכבודו, להביא לו ארון ותכריכים - אינו עובר עליו. ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו, אלא שתי בתי קברות היו מתוקנין לבית דין אחת לנהרגין ולנחנקין, ואחת לנסקלין ולנשרפין. נתעכל הבשר - מלקטין את העצמות וקוברין אותן במקומן. והקרובים באים ושואלים בשלום הדיינין ובשלום העדים, כלומר שאין בלבנו עליכם שדין אמת דנתם.

דף מו.ב

ולא היו מתאבלין, אבל אוננין. שאין אנינות אלא בלב. גמרא. תנו רבנן: אילו נאמר חטא ותלית - הייתי אומר תולין אותו ואחר כך ממיתין אותו, כדרך שהמלכות עושה. תלמוד לומר: (דברים כ"א) והומת ותלית - ממיתין אותו ואחר כך תולין אותו. הא כיצד? משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה, וגומרין את דינו, וממיתין אותו ואחר כך תולין אותו. אחד קושר ואחד מתיר, כדי לקיים מצות תלייה. - תנו רבנן: (דברים כ"א) עץ - שומע אני בין בתלוש בין במחובר, תלמוד לומר (דברים כ"א) כי קבור - מי שאינו מחוסר אלא קבורה, יצא זה שמחוסר קציצה וקבורה. רבי יוסי אומר: מי שאינו מחוסר אלא קבורה, יצא זה שמחוסר תלישה וקבורה. ורבנן: תלישה - לאו כלום היא. כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך כו'. תניא, אומר רבי מאיר: משלו משל למה הדבר דומה - לשני אחים תאומים בעיר אחת, אחד מינוהו מלך ואחד יצא לליסטיות. צוה המלך ותלאוהו. כל הרואה אותו אומר: המלך תלוי צוה המלך והורידוהו. אמר רבי מאיר כו'.

מאי משמע? - אמר אביי: כמאן דאמר קל לית. אמר ליה רבא: אם כן, כבד עלי ראשי, כבד עלי זרועי מיבעי ליה אלא אמר רבא: כמאן דאמר קיל לי עלמא. - האי מיבעי ליה לגופה - אם כן נימא קרא מקלל מאי קללת. - ואימא כוליה להכי הוא דאתא - אם כן נימא קרא קלת - מאי קללת - שמע מינה תרתי. ולא זו בלבד כו'. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מנין למלין את מתו שעובר עליו בלא תעשה - תלמוד לומר כי קבור תקברו - מכאן למלין את מתו שעובר בלא תעשה. איכא דאמרי, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: רמז לקבורה מן התורה מניין - תלמוד לומר כי קבור תקברו מכאן רמז לקבורה מן התורה. אמר ליה שבור מלכא לרב חמא: קבורה מן התורה מניין? אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי. אמר רב אחא בר יעקב: אימסר עלמא בידא דטפשא. דאיבעי ליה למימר כי קבור - דליעבד ליה ארון. תקברו - לא משמע ליה. - ונימא מדאיקבור צדיקי - מנהגא בעלמא - מדקבריה הקדוש ברוך הוא למשה - דלא לישתני ממנהגא. תא שמע: (מלכים א' י"ד) וספדו לו כל ישראל וקברו אתו - דלא לישתני ממנהגא. (ירמיהו ט"ז) לא יספדו ולא יקברו לדמן על פני האדמה יהיו - דלישתנו ממנהגא. איבעיא להו: קבורה משום בזיונא הוא, או משום כפרה הוא? - למאי נפקא מינה? - דאמר: לא בעינא דליקברוה לההוא גברא. אי אמרת משום בזיונא הוא - לא כל כמיניה. ואי אמרת משום כפרה הוא - הא אמר לא בעינא כפרה, מאי? - תא שמע: מדאיקבור צדיקי ואי אמרת משום כפרה - צדיקי לכפרה צריכי? - אין, דכתיב (קהלת ז') אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. תא שמע וספדו לו כל ישראל וקברו אתו, ואי אמרת כי היכי דתיהוי ליה כפרה - הנך נמי ליקברו, כי היכי דתיהוי להו כפרה - האי דצדיק הוא - תיהוי ליה כפרה, הנך - לא ליהוי להו כפרה. תא שמע: לא יספדו ולא יקברו - דלא תיהוי להו כפרה. איבעיא להו: הספידא, יקרא דחיי הוי או יקרא דשכבי הוי? - למאי נפקא מינה? דאמר לא תספדוה לההוא גברא. אי נמי - לאפוקי מיורשין. תא שמע: (בראשית כ"ג) ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה, ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא - משום יקרא דאברהם משהו לה לשרה? שרה גופה ניחא לה, כי היכי דמייקר בה אברהם. תא שמע: וספדו לו כל ישראל וקברו אתו, ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא - הנך בני יקרא נינהו? - ניחא להו לצדיקא דמייקרי בהו אינשי. תא שמע: לא יספדו ולא יקברו - לא ניחא לצדיקא דמייקרי ברשיעיא. תא שמע: (ירמיהו ל"ד) בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים אשר היו לפניך כן ישרפו לך והוי אדון יספדו לך, ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא - מאי נפקא ליה מיניה? - הכי קאמר ליה לייקרו ביך ישראל, כי היכי דמתייקרי באבהתך.

דף מזא

תא שמע: (תהלים ט"ו) נבזה בעיניו נמאס - זה חזקיהו מלך יהודה, שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים. ואי משום יקרא דחיי הוא - מאי טעמא? - כי היכי דתיהוי ליה כפרה לאבוה. - ומשום כפרה דאבוה משהו ליה ליקרא דישראל? - ישראל גופיהו ניחא להו, דמיחלי יקרייהו לגביה. תא שמע: אמר להן אל תספדוני בעיירות. ואי אמרת

יקרא דחיי - מאי נפקא ליה מינה? - קסבר: ליתייקרו ביה ישראל טפי. תא שמע: הלינו לכבודו, להביא לו ארון ותכריכין - אינו עובר עליו. מאי לאו - לכבודו של מת? - לא, לכבודו של חי. - ומשום כבודו של חי מבית ליה למת? - אין, כי אמר רחמנא (דברים כ"א) לא תלין נבלתו על העץ - דומיא דתלוי, דאית ביה בזיון. אבל הכא, כיון דלית ביה בזיון - לא. תא שמע: הלינו לכבודו לשמע עליו עיירות, להביא לו מקוננות להביא לו ארון ותכריכין - אינו עובר עליו. שכל העושה אינו אלא לכבודו של מת - הכי קאמר: כל העושה לכבודו של חי - אין בו בזיון למת. תא שמע, רבי נתן אומר: סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה. מת שלא נספד ולא נקבר, או שחיה גוררתו או שהיו גשמים מזלפין על מטתו - זהו סימן יפה למת, שמע מינה: יקרא דשכבי הוא, שמע מינה. לא היו קוברין כו'. וכל כך למה - לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק, דאמר רבי אחא בר חנינא: מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק - שנאמר - (מלכים ב' י"ג) ויהי הם קברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו. אמר ליה רב פפא: ודילמא לאיקיומא (מלכים ב' ב') ויהי נא פי שנים ברוחך אלי? - אמר ליה: אי הכי, היינו דתניא: על רגליו עמד, ולביתו לא הלך, אלא ויהי נא פי שנים היכי משכחת לה דאחייא? - אמר ליה רבי יוחנן: שריפא צרעת נעמן, שהיא שקולה כמת, דכתיב (במדבר י"ב) אל נא תהי כמת. וכשם שאין קוברין רשע אצל צדיק כך אין קוברין רשע חמור אצל רשע קל. - וליתקון ארבע קברות - שני קברות גמרא גמירי לה. אמר עולא אמר רבי יוחנן: אכל חלב, והפריש קרבן, והמיר דתו וחזר בו, הואיל ונדחה - ידחה. איתמר נמי, אמר רבי ירמיה אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: אכל חלב והפריש קרבן ונשתטה, וחזר ונשתפה, הואיל ונדחה - ידחה. וצריכא, דאי אשמעינן קמייתא - משום דאיהו דחה נפשיה בידיה. אבל האי, דממילא קא דחי - אימא כישן דמי. ואי אשמעינן הכא - משום דאין בידו לחזור, אבל התם דבידו לחזור - אימא לא, צריכא. אמר רב יוסף: אף אנן נמי תנינא: היו בה קדשים, קדשי מזבח - ימותו, קדשי בדק הבית - יפדו. והוינן בה: אמאי ימותו - כיון דאיקטול הוא ליה כפרה, וליסקו לגבוה לאו משום דאמרינן הואיל ונדחו - ידחו? - אמר ליה אביי: מי סברת מת מתוך רשעו הוא ליה כפרה? מת מתוך רשעו - לא הוא ליה כפרה. דתני רב שמעיה: יכול אפילו פירשו אבותיו מדרכי ציבור יטמא - תלמוד לומר: בעמיו - בעושה מעשה עמיו. - אמר ליה רבא: מי קא מדמית נהרג מתוך רשעו למת מתוך רשעו? מת מתוך רשעו, כיון דכי אורחיה קמיית - לא הוא ליה כפרה, נהרג מתוך רשעו כיון דלאו כי אורחיה מיית - הוא ליה כפרה. תדע, דכתיב (תהלים ע"ט) מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך [וגו'] נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידך לחיתו ארץ, מאי עבדיך ומאי חסידך? לאו חסידך - חסידך ממש, עבדיך - הנך דמחייבי דינא דמעיקרא, וכיון דאיקטול - קרי להו עבדיך אמר ליה אביי:

מי קא מדמית

דף מז.ב

הרוגי מלכות להרוגי בית דין? הרוגי מלכות, כיון דשלא בדין קא מיקטלי - הויא להו כפרה, הרוגי בית דין כיון דבדין קא מיקטלי - לא הוי להו כפרה. תדע, דתנן: לא היו קוברין אותו בקברות אבותיו. ואי סלקא דעתך כיון דאיסטול הויא להו כפרה - ליקברו - מיתה וקבורה בעינן. מותיב רב אדא בר אהבה: לא היו מתאבלין אלא אוננין, שאין אנינות אלא בלב. ואי סלקא דעתך כיון דאיקבור הויא להו כפרה - ליאבלו - בעינן נמי עיכול בשר. דיקא נמי, דקתני: נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותן במקומן, שמע מינה. רב אשי אמר: אבילות מאימתי קא מתחלת - מסתימת הגולל, כפרה מאימתי קא הויא - מכי חזו צערא דקברא פורתא. הלכך, הואיל ואידחו - ידחו. - אי הכי למה לי עיכול בשר? - משום דלא אפשר. קבריה דרב הוו שקלי מיניה עפרא לאישתא בת יומא. אתו אמרו ליה לשמואל אמר להו: יאות עבדין, קרקע עולם הוא, וקרקע עולם אינה נאסרת. דכתיב (מלכים ב' כ"ג) וישלך את עפרה על קבר בני העם. מקיש קבר בני העם לעבודה זרה, מה עבודה זרה - במחובר לא מיתסרא, דכתיב (דברים י"ב) אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם על ההרים הרמים, על ההרים אלהיהם, ולא ההרים אלהיהם. הכא נמי, במחובר לא מיתסר. מיתיבי: החוצב קבר לאביו והלך וקברו במקום אחר - הרי זה לא יקבר בו עולמית. - הכא במאי עסקינן - בקבר בנין. תא שמע: קבר חדש - מותר בהנאה, הטיל בו נפל - אסור בהנאה - הכא נמי בקבר בנין. תא שמע: נמצא אתה אומר שלש קברות הן: קבר הנמצא, קבר הידוע, קבר המזיק את הרבים. קבר הנמצא - מותר לפנותו, פינהו - מקומו טהור ומותר בהנאה. קבר הידוע - אסור לפנותו, פינהו - מקומו טמא ואסור בהנאה. קבר המזיק את הרבים - מותר לפנותו, פינהו - מקומו טהור, ואסור בהנאה - הכא נמי בקבר בנין. - וקבר הנמצא מותר לפנותו? דילמא מת מצוה הוא, ומת מצוה קנה מקומו - שאני מת מצוה דקלא אית ליה. איתמר, האורג בגד למת, אביי אמר: אסור, ורבא אמר: מותר. אביי אמר: אסור, הזמנה מלתא היא. ורבא אמר: מותר, הזמנה לאו מילתא היא. מאי טעמא דאביי - גמר (במדבר כ') שם (דברים כ"א) שם מעגלה ערופה. מה עגלה ערופה - בהזמנה מיתסרא, האי נמי - בהזמנה מיתסרא. ורבא אמר (דברים י"ב) שם שם מעבודה זרה, מה עבודה זרה בהזמנה לא מיתסרא, אף הכא נמי - בהזמנה לא מיתסרא. ורבא - מאי טעמא לא גמר מעגלה ערופה? - אמר לך

דף מה.א

משמשין ממשמשין גמרינן, לאפוקי עגלה ערופה דהיא גופה קדושה. ואביי מאי טעמא לא גמר מעבודה זרה? אמר לך: מידי דאורחיה ממידי דאורחיה - גמרינן, לאפוקי עבודה זרה דלאו אורחא. (סימן: כפ"ה נפשי"ה דחציב"א נכיס"א דאומנ"א). מיתיבי: כפה שהוא טמא מדרס ונתנתו לספר - טהור מן המדרס, אבל טמא (מגע מדרס) (מסורת הש"ס: טמא מת). - אימא: נתנתו וכרכתו. - למה לי נתנתו וכרכתו? - כדרב חסדא. דאמר רב חסדא: האי סודרא דאזמניה למיצר ביה תפילין וצר ביה תפילין - אסור למיצר ביה פשיטי. אזמניה ולא צר ביה, צר ביה ולא אזמניה - שרי למיצר ביה

פשיטי. ולאביי, דאמר הזמנה מילתא היא, אזמניה אף על גב דלא צר ביה. צר ביה, אי אזמניה - אין, אי לא אזמניה - לא. תא שמע: נפש שבנאו לשם חי - מותר בהנאה, הוסיף בו דימוס אחד לשם מת - אסור בהנאה - הכא במאי עסקינן - דרמא ביה מת. - אי הכי מאי איריא הוסיף? כי לא הוסיף נמי - לא צריכא, אף על גב דפנייה. אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: אם היה מכירו - חולצו, ומותר. תא שמע: החוצב קבר לאביו, והלך וקברו בקבר אחר - הרי זה לא יקבר בו עולמית - התם משום כבוד אביו. הכי נמי מסתברא, דקתני סיפא רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף החוצב אבנים לאביו, והלך וקברו במקום אחר - הרי זה לא יקבר בהן עולמית. אי אמרת בשלמא משום כבוד אביו - שפיר. אלא אי אמרת משום הזמנה - טווי לאריגה מי איכא למאן דאמר? תא שמע: קבר חדש - מותר בהנאה, הטיל בו נפל - אסור בהנאה. הטיל - אין, לא הטיל - לא - הוא הדין דאף על גב דלא הטיל, ולאפוקי מדרבן שמעון בן גמליאל דאמר: אין לנפלים תפיסת הקבר, קא משמע לן. תא שמע: מותר המתים - למתים, מותר המת - ליורשיו. - הכא במאי עסקינן - שגבו מחיים. - הא לא תני הכי, דתנן: מותר המתים - למתים, מותר המת - ליורשיו. ותני עלה: כיצד? גבו למתים סתם - זהו מותר המתים למתים, גבו למת זה - זהו מותר המת ליורשיו - וליטעמיך אימא סיפא, רבי מאיר אומר: לא יגע בהן עד שיבא אליהו, רבי נתן אומר: יעשו דימוס על קברו, או זילוף לפני מטתו. אלא, אביי מתרץ לטעמיה, ורבא מתרץ לטעמיה, אביי מתרץ לטעמיה: דכולי עלמא הזמנה מילתא היא, תנא קמא סבר: דחזי ליה - תפיס, דלא חזי ליה - לא תפיס. ורבי מאיר מספקא ליה אי תפיס אי לא תפיס, הלכך לא יגע בהן עד שיבא אליהו. ורבי נתן פשיטא ליה דודאי תפיס, הלכך יעשה דימוס על קברו. ורבא מתרץ לטעמיה: לכולי עלמא הזמנה לאו מילתא היא. תנא קמא סבר: כי בזו ליה - אחולי מחיל זילותיה גבי יורשין. ורבי מאיר מספקא ליה אי מחיל אי לא מחיל, הלכך לא יגע בהן כו'. ורבי נתן פשיטא ליה דלא מחיל, הלכך יעשה דימוס על קברו או זילוף לפני מטתו. - תא שמע: היו אביו ואמו מזרקין בו כלים - מצוה על האחרים להצילן

דף מחב

התם משום מררייהו. - אי הכי היינו דקתני עלה אמר רבן שמעון בן גמליאל: במה דברים אמורים - שלא נגעו במטה, אבל נגעו במטה - אסורין - תרגמה עולא במטה הנקברת עמו, דמחלפי בתכריכי המת. תא שמע: כיס שעשאו להניח בו תפילין - אסור להניח בו מעות, הניח בו תפילין - יניח בו מעות - אימא: עשאו והניח בו תפילין - אסור להניח בו מעות, כדרב חסדא. תא שמע: אמר לאומן עשה לי תיק של ספר או נרתיק של תפילין, עד שלא נשתמש בהן קודש - מותר להשתמש בהן חול, נשתמש בהן קודש - אסור להשתמש בהן חול - תנאי היא, דתניא: ציפן זהב או שטלה עליהן עור של בהמה טמאה - פסולות, עור בהמה טהורה - כשירות, אף על פי שלא עיבדן לשמן. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף עור בהמה טהורה פסולות, עד שיעבדו לשמן. אמר ליה רבינא לרבא: מי איכא דוכתא דרמו ביה מת וארגי בגד למת? - אמר ליה: אין, כגון

שכבי דהרפניא. דרש מרימר: הלכתא כוותיה דאביי, ורבנן אמרי: הלכתא כוותיה דרבא. והלכתא כוותיה דרבא. תנו רבנן: הרוגי מלכות נכסיהן למלך, הרוגי בית דין - נכסיהן ליורשין. רבי יהודה אומר: אף הרוגי מלכות נכסיהן ליורשין. אמרו ליה לרבי יהודה: והלא כבר נאמר (מלכים א' כ"א) הנה בכרם נבות אשר ירד שם לרשתו. - אמר להן: בן אחי אביו היה וראוי ליורשו היה. - והלא הרבה בנים היו לו - אמר להן: אותו ואת בניו הרג, שנאמר (מלכים ב' ט') אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי - ורבנן: ההוא - בנים הראויין לצאת ממנו. בשלמא למאן דאמר נכסיהן למלך - היינו דכתיב (מלכים א' כ"א) ברך נבות אלהים ומלך, אלא למאן דאמר נכסיהן ליורשין - למה לי ומלך? - ולטעמך אלהים למה לי? אלא לאפושי ריתחא, הכי נמי לאפושי ריתחא. - בשלמא למאן דאמר נכסיהן למלך - היינו דכתיב וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח, וכתוב (מלכים א' ב') ויאמר לא (אצא) כי פה אמות. אלא למאן דאמר נכסיהן ליורשין - מאי נפקא ליה מינה? - לחיי שעה. (מלכים א' ב') וישב בניהו את המלך דבר לאמר כה דבר יואב וכה ענני. אמר ליה: זיל אימא ליה: תרתי לא תעביד בהאי גברא, אי קטלית ליה - קבול לטותיה דלטייה אבוך, ואי לא - שבקיה דליקו בלטותיה דלטייה אבוך. (מלכים א' ב') ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע בו וקברתו. אמר רב יהודה אמר רב: כל קללות שקילל דוד את יואב נתקיימו בזרעו של דוד, (שמואל ב' ג') אל יכרת מבית יואב זב ומצרע ומחזיק בפלך ונפל בחרב וחסר לחם, זב - מרחבעם, דכתיב (מלכים א' י"ב) והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלים וכתוב (ויקרא ט"ו) וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא. מצורע - מעוזיהו, דכתיב (דברי הימים ב' כ"ו) ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל בה' אלהיו ויבא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטרת, וכתוב (דברי הימים ב' כ"ו) והצרעת זרחה במצחו. מחזיק בפלך - מאסא, דכתיב (מלכים א' ט"ו) רק לעת זקנתו חלה את רגליו, ואמר רב יהודה אמר רב: שאחזו פודגרא. אמר ליה מר זוטרא בריה דרב נחמן לרב נחמן: היכי דמי? אמר ליה: כמחט בבשר החי. מנא ידע? אי בעית אימא מיחש הוה חייש ביה, ואיבעית אימא: מרביה הוה גמיר לה, ואיבעית אימא: (תהלים כ"ה) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. נופל בחרב - מיאשיהו, דכתיב (דברי הימים ב' ל"ה) וירו (המורים) (מסורת הש"ס: היורים) למלך יאשיהו. ואמר רב יהודה אמר רב: שעשו כל גופו ככברה. וחסר לחם - מיכניה, דכתיב (מלכים ב' כ"ה) וארחתו ארחת תמיד נתנה-לו. אמר רב יהודה אמר רב: היינו דאמרי אינשי:

דף מטא

תהא לוטא ולא תהא לאטה. אתיוה ליואב, דייניה. אמר ליה: מאי טעמא קטלתיה לאבנר? - אמר ליה: גואל הדם דעשאל הוא. - עשאל רודף הוה. - אמר ליה: היה לו להצילו באחד מאבריו. - אמר ליה: לא יכיל ליה. - אמר ליה: השתא בדופן חמישית כיון ליה, דכתיב (שמואל ב' ב') ויכהו אבנר באחרי החנית אל החמש, ואמר רבי יוחנן: בדופן חמישית, במקום שמרה וכבד תלויין בו, באחד מאבריו לא יכיל ליה? - אמר ליה: ניזיל

אבנר, מאי טעמא קטלתיה לעמשא? - אמר ליה: עמשא מורד במלכות הוה, דכתיב (שמואל ב' כ') ויאמר המלך לעמשא הזעק-לי את איש יהודה שלשת ימים וגו' וילך עמשא להזעיק את יהודה ויחר וגו'. אמר ליה: עמשא אכין ורקין דרש, אשכחנהו דפתיח להו במסכתא אמר: כתיב (יהושע א') כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצוונו יומת, יכול אפילו לדברי תורה - תלמוד לומר, רק חזק ואמץ. אלא, ההוא גברא מורד במלכות הוה, דכתיב (מלכים א' ב') והשמעה באה עד יואב כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה. מאי לא נטה, אמר רב יהודה: שביקש לנטות ולא נטה. ומאי טעמא לא נטה? אמר רבי אלעזר: עדיין ליחלוחית של דוד קיימת. רבי יוסי ברבי חנינא אמר: עדיין איצטגניני של דוד קיימין. דאמר רב יהודה אמר רב: ארבע מאות ילדים היו לו לדוד, כולן בני יפת תואר היו, ומגדלי בלורית היו, ומהלכין בראשי הגייסות היו, והן הן בעלי אגרופין של דוד. ופליגא דרבי אבא בר כהנא, דאמר רבי אבא בר כהנא: אילמא דוד לא עשה יואב מלחמה, ואילמלא יואב לא עסק דוד בתורה. דכתיב (שמואל ב' ח') ויהי דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו ויואב בן צרויה על הצבא. מה טעם דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו - משום דיואב על הצבא. ומה טעם יואב על הצבא - משום דדוד עשה משפט וצדקה לכל עמו. (שמואל ב' ג') ויצא יואב מעם דוד וישלח מלאכים אחרי אבנר וישבו אתו מבור הסרה. מאי בור הסירה? - אמר רבי אבא בר כהנא: בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג. (שמואל ב' ג') ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי, אמר רבי יוחנן: שדנו דין סנהדרי. אמר ליה: מאי טעמא קטלתיה לעשאל? - עשאל רודף היה. - היה לך להצילו באחד מאיבריו - לא יכולי ליה. - השתא בדופן חמישית כוונת ליה, באחד מאיבריו לא יכלת ליה? לדבר אתו בשלי אמר רב יהודה אמר רב: על עיסקי שלו. (שמואל ב' ג') ויכהו שם אל החמש - אמר רבי יוחנן: בדופן חמישית, מקום שמרה וכבד תלויין בו. (מלכים א' ב') והשיב ה' את דמו על ראשו אשר פגע בשני אנשים צדקים טובים ממנו, טובים - שהיו דורשין אכין ורקין והוא לא דרש. צדקים - שהן בפה ולא עשו, והוא באיגרת עשה. (שמואל ב' ב') ועמשא לא נשמר בחרב אשר ביד יואב, אמר רב: שלא חשדו. (מלכים א' ב') ויקבר בביתו במדבר, אטו ביתו מדבר הוא? - אמר רב יהודה אמר רב: כמדבר, מה מדבר מופקר לכל - אף ביתו של יואב מופקר לכל. דבר אחר: כמדבר, מה מדבר מנוקה מגזל ועריות - אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות. (דברי הימים א' י"א) ויואב יחיה את שאר העיר - אמר רב יהודה: אפילו מוניני וצחנתא טעים פריס להו. הדרך עלך נגמר הדין.

דף מט.ב

משנה. ארבע מיתות נמסרו לבית דין: סקילה, שריפה, הרג, וחנק. רבי שמעון אומר: שריפה, סקילה, חנק והרג. זו מצות הנסקלין. גמרא. אמר רבא אמר רב סחורא אמר רב הונא: כל מקום ששנו חכמים דרך מניין - אין מוקדם ומאוחר, חוץ משבעה סמנין, דתנן: שבעה סמנין מעבירין על הכתם: רוק תפל, ומי גריסין, ומי רגלים, ונתר, ובורית,

קמוליא, (ואשלך) (מסורת הש"ס: ואשלג). וקתני סיפא: העבירן שלא כסידרן, או שהעבירן שבעתן כאחד - לא עשה ולא כלום. רב פפא סבא משמיה דרב אמר: אף ארבע מיתות, מדקא מפליג רבי שמעון - שמע מינה דוקא קתני. - ואידך: בפלוגתא לא קא מיירי. רב פפא אמר: אף סדר יומא. דתנן: כל מעשה יום הכפורים האמורים - על הסדר, אם הקדים מעשה לחבירו - לא עשה ולא כלום. ואידך: ההוא חומרא בעלמא. רב הונא בריה דרב יהושע אמר: אף סדר תמיד, דקתני עלה: זהו סדר תמיד. ואידך: ההוא למצוה בעלמא. ולאפוקי ממצות חליצה, דתנן, מצות חליצה: בא הוא ויבמתו לפני בית דין, היו נותנין לו עצה ההוגנת לו, שנאמר (דברים כ"ה) וקראו לו זקני עירו ודברו אליו, והיא אומרת (דברים כ"ה) מאן יבמי וגו' והוא אומר (דברים כ"ה) לא חפצתי לקחתה, ובלשון הקדש היו אומרים. ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו וירקה בפניו - רוק הנראה לדיינין. וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש וגו' ונקרא שמו בישראל וגו'. ואמר רב יהודה: מצות חליצה: קוראה וקורא, חולצת ורוקקת וקוראה. והוינן בה: מאי קא משמע לן? מתניתין היא - הא קא משמע לן: מצוה הכי, ואי אפיך - לית לן בה. תניא נמי הכי: בין שהקדים חליצה לרקיקה או רקיקה לחליצה - מה שעשה עשוי. ולאפוקי מהא, דתנן: כהן גדול משמש בשמונה כלים, והדיוט בארבעה: בכתונת, במכנסים, במצנפת, ואבנט. מוסיף עליהן כהן גדול חושן, ואפוד, ומעיל, וציץ. ותניא: מנין שלא יהא דבר קודם למכנסים - שנאמר (ויקרא ט"ז) ומכנסי בד יהיו על בשרו, - ותנא מאי טעמא אקדמיה לכתונת? - משום דאקדמיה קרא. - וקרא מאי טעמא אקדמיה? - משום דמכסיא כולה גופיה עדיפא ליה. סקילה שריפה כו'. סקילה חמורה משריפה - שכן ניתנה למגדף ולעובד עבודה זרה. מאי חומרא - שכן פושט ידו בעיקר. - אדרבה, שריפה חמורה, שכן ניתנה לבת כהן שזינתה, ומאי חומרא - שכן מחללת את

אביה

דף נא

קסברי רבנן: נשואה יוצאה לשריפה ולא ארוסה, ומדאפקה רחמנא לארוסה בסקילה - שמע מינה סקילה חמורה. סקילה חמורה מסייף - שכן ניתנה למגדף ולעובד עבודה זרה. ומאי חומרא - כדאמרן, - אדרבה, סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת. ומאי חומרא - שכן ממונן אבד - אמרת: איזה כח מרובה - כח המדיח או כח הנידח? הוי אומר: כח המדיח, ותניא: מדיחי עיר הנדחת בסקילה. סקילה חמורה מחנק - שכן ניתן למגדף - ולעובד עבודה זרה, ומאי חומרא - כדאמרן. - אדרבה, חנק חמור, שכן ניתן למכה אביו ואמו. ומאי חומרא - שכן הוקש כבודן לכבוד המקום - מדאפקיה רחמנא לארוסה בת ישראל מכלל נשואה בת ישראל מחנק לסקילה - שמע מינה סקילה חמורה. שריפה חמורה מסייף - שכן ניתנה לבת כהן שזינתה. - ומאי חומרא - שכן מחללת את אביה. אדרבה, סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא - שכן ממונן אבד - נאמר אביה בסקילה, ונאמר אביה בשריפה, מה אביה האמור בסקילה - סקילה חמורה מסייף, אף אביה האמור בשריפה - שריפה חמורה מסייף. שריפה

חמורה מחנק שכן ניתנה לבת כהן שזינתה. ומאי חומרא - כדאמרן. - אדרבה, חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו, ומאי חומרא - שכן הוקש כבודן לכבוד המקום - מדאפקיה רחמנא לנשואה בת כהן מכלל נשואה בת ישראל מחנק לשריפה - שמע מינה שריפה חמורה. סייף חמור מחנק - שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא - שכן ממונם אבד. - אדרבה, חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו, ומאי חומרא שכן הוקש כו' - אפילו הכי פושט ידו בעיקר עדיף. רבי שמעון אומר כו'. שריפה חמורה מסקילה - שכן ניתנה לבת כהן שזינתה. ומאי חומרא - שכן מחללת את אביה. - אדרבה, סקילה חמורה שכן ניתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבים, ומאי חומרא - שכן פושט ידו בעיקר. - רבי שמעון לטעמיה: דאמר אחת ארוסה ואחת נשואה יצאה לשריפה. ומדאפקיה רחמנא לארוסה בת כהן מכלל ארוסה בת ישראל מסקילה לשריפה - שמע מינה שריפה חמורה. שריפה חמורה מחנק - שכן ניתנה לבת כהן שזינתה. ומאי חומרא - כדאמרן. - אדרבה, חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו. ומאי חומרא - שכן הוקש כבודם לכבוד המקום - מדאפקיה רחמנא לנשואה בת כהן מכלל נשואה בת ישראל מחנק לשריפה - שמע מינה שריפה חמורה. שריפה חמורה מסייף - שכן ניתנה לבת כהן שזינתה. ומאי חומרא - כדאמרן. - אדרבה, סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא - שכן ממונם אבד - אמרת, וכי איזה כח מרובה, כח המדיח או כח הנידח?

דף נב

הוי אומר כח המדיח. וקל וחומר: ומה חנק שחמור מסייף - שריפה חמורה ממנו, סייף הקל - לא כל שכן. סקילה חמורה מחנק - שכן ניתנה למגדף ולעובד עבודה זרה. ומאי חומרא - כדאמרן. - אדרבה, חנק חמור, שכן ניתן למכה אביו ואמו, ומאי חומרא - שכן הוקש כו' - מדאפקיה רחמנא לארוסה בת ישראל מכלל נשואה בת ישראל מחנק לסקילה - שמע מינה סקילה חמורה. סקילה חמורה מסייף, שכן ניתנה למגדף כו'. - אדרבה, סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא - שכן ממונם אבד - אמרת: וכי איזה כח מרובה - כח המדיח או כח הנידח? הוי אומר כח המדיח. וקל וחומר: ומה חנק שחמור מסייף - סקילה חמורה ממנו, סייף הקל - לא כל שכן. חנק חמור מסייף - שכן ניתן למכה אביו ואמו - ומאי חומרא - כדאמרן. - אדרבה, סייף חמור, שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא - שכן ממונם אבד - אמרת: וכי איזה כח מרובה - כח המדיח או כח הנידח? הוי אומר: כח המדיח. ותניא: מדיחי עיר הנדחת בסקילה, רבי שמעון אומר בחנק. מרגלא בפומיה דרבי יוחנן: נערה המאורסה בת כהן שזינתה - בסקילה. רבי שמעון אומר: בשריפה. זינתה מאביה - בסקילה, רבי שמעון אומר: בשריפה. מאי קא משמע לן? לרבנן: נשואה יצאה לשריפה, ולא ארוסה. לרבי שמעון: אחת ארוסה ואחת נשואה יצאה לשריפה. וטעמא מאי - משום דלרבנן סקילה חמורה, לרבי שמעון שריפה חמורה. נפקא מינה למי שנתחייב שתי מיתות בית דין, נידון בחמורה. מאי רבי שמעון - דתניא, רבי שמעון אומר: שני כללות נאמרו בבית כהן.

- בבת כהן ולא בבת ישראל? - אימא: אף בבת כהן. והוציא הכתוב נשואה מכלל נשואה, וארוסה מכלל ארוסה. מה כשהוציא הכתוב נשואה מכלל נשואה - להחמיר, אף כשהוציא הכתוב ארוסה מכלל ארוסה - להחמיר. זוממי נשואה בת כהן בכלל זוממי נשואה בת ישראל, וזוממי ארוסה בת כהן בכלל זוממי ארוסה בת ישראל. תנו רבנן: (ויקרא כ"א) ובת איש כהן כי תחל, יכול אפילו חללה את השבת - תלמוד לומר (ויקרא כ"א) לזנות - בחילולין שבזנות הכתוב מדבר. יכול אפילו פנויה - נאמר כאן אביה ונאמר להלן אביה, מה להלן - זנות - עם זיקת הבעל, אף כאן - זנות עם זיקת הבעל. או אינו אומר אביה אלא להוציא את כל האדם? כשהוא אומר (ויקרא כ"א) היא מחללת - הוי כל אדם אמור, הא מה אני מקיים אביה? נאמר כאן אביה ונאמר להלן אביה מה להלן - זנות עם זיקת הבעל, אף כאן - זנות עם זיקת הבעל. אי מה להלן נערה והיא ארוסה - אף כאן נערה והיא ארוסה. נערה והיא נשואה, בוגרת והיא ארוסה, בוגרת והיא נשואה, ואפילו הזקניה מנין? תלמוד לומר (ויקרא כ"א) ובת כהן - מכל מקום. בת כהן

דף נא.א

אין לי אלא שניסת לכהן, ניסת ללוי ולישראל, לכותי, לחלל, לממזר ולנתין, מניין? תלמוד לומר (ויקרא כ"א) ובת איש כהן - אף על פי שאינה כהנת. היא בשריפה ואין בועלה בשריפה. (ויקרא כ"א) היא בשריפה ואין זוממיה בשריפה. רבי אליעזר אומר: את אביה בשריפה ואת חמיה בסקילה. אמר מר: יכול אפילו חיללה שבת. חיללה שבת - בת סקילה היא - אמר רבא: הא מני רבי שמעון היא, דאמר: שריפה חמורה. סלקא דעתך אמינא: הואיל ואחמיר בהו רחמנא בכהני, דרבי בהו מצות יתירות - תידון בשריפה, קא משמע לן. - מאי שנא מיניה דידיה? - סלקא דעתך אמינא: איהו דאשתריא ליה שבת לגבי עבודה, היא כיון דלא אשתריא שבת לגבה - אימא תידון בשריפה, קא משמע לן. יכול אפילו פנויה - הא לזנות כתיב - כדרבי אלעזר, דאמר פנוי הבא על הפנויה שלא לשום אישות עשאה זונה. או אינו אומר אביה אלא להוציא את כל אדם אלא מאי ניהו - שזינתה מאביה, מאי איריא בת כהן? אפילו בת ישראל נמי דאמר רבא, אמר לי רב יצחק בר אבודימי: אתיא הנה הנה, אתיא זמה זמה - איצטריך, סלקא דעתך אמינא: קרא לאפוקי מדרבא, מדגלי רחמנא בבת כהן ולא בבת ישראל - קא משמע לן. בת כהן, אין לי אלא שניסת לכהן, ניסת ללוי, לישראל, ולכותי, ולחלל, לנתין, ולממזר, מניין? תלמוד לומר בת איש כהן - אף על פי שאינה כהנת. משום דאינסבא להו להני לאו בת כהן היא? ותו: מידי כהנת לכהן כתיב? - סלקא דעתך אמינא (ויקרא כ"א) כי תחל לזנות - אמר רחמנא, הני מילי - היכא דקא מתחלא השתא, אבל הא, כיון דקא מתחלא וקיימא מעיקרא, דאמר מר: (ויקרא כ"ב) ובת כהן כי תהיה לאיש זר, כיון שנבעלה לפסול לה - פסלה, ללוי וישראל נמי - (ויקרא כ"ב) ושבה אל בית אביה כנעוריה, מכלל דכי איתיה גביה - לא אכלה, אימא לא תידון בשריפה - קא משמע לן. ודלא כרבי מאיר. דתניא: בת כהן שניסת לישראל ואכלה תרומה - משלמת

את הקרן ואינה משלמת את החומש, ומיתתה בשריפה. ניסת לאחד מן הפסולין - משלמת קרן וחומש, ומיתתה בחנק, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: זו וזו משלמות קרן ולא חומש, ומיתתן בשריפה. רבי אליעזר אומר: את אביה בשריפה, ואת חמיה בסקילה. מאי את אביה ואת חמיה? אילימא את אביה - מאביה, ואת חמיה - מחמיה, מאי איריא בת כהן? אפילו בת ישראל נמי, בתו בשריפה וכלתו בסקילה אלא: את אביה - ברשות אביה, ואת חמיה - ברשות חמיה. כמה? אי כרבנן - האמרי נשואה יצאת לשריפה, ולא ארוסה. אי כרבי שמעון - האמר אחת ארוסה ואחת נשואה בשריפה. ואי כרבי ישמעאל - האמר: ארוסה יצאת לשריפה ולא נשואה, את חמיה חנק הוא שלח רבין משמיה דרבי יוסי ברבי חנינא: כך היא הצעה של משנה: לעולם כרבנן, והכי קאמר: כל שהוא למטה ממיתת אביה, ומאי ניהו - נשואה בת ישראל, דאילו נשואה בת ישראל בחנק - הכא במיתת אביה, בשריפה. כל שהיא למעלה ממיתת אביה, ומאי ניהו - ארוסה בת ישראל, דאילו ארוסה בת ישראל בעלמא בסקילה - הכא במיתת חמיה, בסקילה. מתקיף לה רבי ירמיה: מידי למעלה למטה קתני? אלא אמר רבי ירמיה:

דף נא.ב

לעולם כרבי ישמעאל. והכי קאמר: את אביה - ברשות אביה, בשריפה. ואת חמיה - מחמיה, בסקילה, וכל אדם - בחנק. אמר רבא: מאי שנא? או אידי ואידי ממש, או אידי ואידי רשות. אלא אמר רבא: לעולם כרבי שמעון, וקסבר רבי אליעזר: נשואה כארוסה. מה ארוסה - חד דרגא מסקינן לה, מסקילה לשריפה. אף נשואה - חד דרגא מסקינן לה, מחנק לסקילה. מתקיף לה רבי חנינא: הא אידי ואידי רבי שמעון בשריפה קאמר אלא אמר רבינא: לעולם כרבנן, ואיפוך את אביה - בסקילה, ואת חמיה - בשריפה. והאי דקאמר את אביה - סירכא בעלמא נקט. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב אמר רב: הלכה כדשלח רבין משמיה דרבי יוסי ברבי חנינא. אמר רב יוסף: הלכתא למשיחא? אמר ליה אביי: אלא מעתה, שחיתת קדשים לא ליתני - הלכתא למשיחא אלא - דרוש וקבל שכר, הכא נמי - דרוש וקבל שכר. - הכי קאמרי: הלכתא למה לוי? סוגיא דשמעתא הלכה קאמר. מאי רבי ישמעאל - דתניא (ויקרא כ"א) ובת [איש] כהן כי תחל לזנות - בנערה והיא ארוסה הכתוב מדבר. אתה אומר בנערה והיא ארוסה, או אינו אלא אפילו נשואה? - תלמוד לומר (ויקרא כ') איש אשר ינאף את אשת רעהו מות יומת הנאף והנאפת, הכל היו בכלל הנאף והנאפת - הוציא הכתוב בת ישראל בסקילה, ובת כהן בשריפה. מה כשהוציא הכתוב את בת ישראל לסקילה - ארוסה ולא נשואה, אף כשהוציא הכתוב בת כהן לשריפה - ארוסה ולא נשואה. זוממיה ובועלה בכלל (דברים י"ט) ועשיתם לו כאשר זמם וגו'. - בועלה מאי כאשר זמם איכא? אלא: זוממיה בכלל מיתת בועלה, משום שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: אחת ארוסה ואחת נשואה יצאת לשריפה. יכול אפילו פנויה - נאמר כאן אביה ונאמר להלן אביה. מה להלן - זנות עם זיקת הבעל, אף כאן -

זנות עם זיקת הבעל. אמר ליה רבי ישמעאל: אי מה להלן נערה והיא ארוסה - אף כאן נערה והיא ארוסה - אמר ליה רבי עקיבא: ישמעאל אחי (ויקרא כ"א) בת ובת אני דורש. - אמר ליה: וכי מפני שאתה דורש בת ובת נוציא זו לשריפה? אם משמע להביא את הנשואה - הביא את הפנויה, ואם משמע להוציא את הפנויה - הוציא את הנשואה. - ורבי עקיבא: אהני גזירה שוה למעוטי פנויה, ואהני בת ובת לרבות את הנשואה. - ורבי ישמעאל סבר: מדקאמר ליה בת ובת שמע מינה הדר ביה מגזירה שוה. - ורבי ישמעאל, האי בת ובת מאי דריש ביה? - מיבעי ליה לכדתני אבוהי דשמואל בר אבין: לפי שמצינו שחלק הכתוב בזכרים בין תמימים לבעלי מומין, יכול נחלוק בבנותיהן - תלמוד לומר בת ובת. - ורבי עקיבא: (ויקרא כ"א) מוהם מקריבם והיו קדש, נפקא. - ורבי ישמעאל: אי מההיא - הוה אמינא: הני מילי אינהו, אבל בנותיהן - לא, קא משמע לן. - ורבי ישמעאל,

דף נבא

האי (ויקרא כ"א) אביה היא מחללת, מאי דריש ביה? - מבעי ליה לכדתניא, היה רבי מאיר אומר: מה תלמוד לומר את אביה היא מחללת - שאם היו נוהגין בו קודש - נוהגין בו חול, כבוד - נוהגין בו בזיון, אומרין: ארור שזו ילד, ארור שזו גידל, ארור שיצא זו מחלציו. אמר רב אשי: כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפילו לרשיעא בר צדיקא, כמאן - כהאי תנא. זו מצות הנסקלין. מאי תנא דקתני זו מצות הנסקלין? - משום דתנא: נגמר הדין, מוציאין אותו לסקלו, בית הסקילה היה גבוה שתי קומות. ואידי דקא בעי למיתנא מצות הנשרפין - תנא נמי זו מצות הנסקלין. משנה. מצות הנשרפין היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו, ונותנין סודר קשה לתוך הרכה, וכורך על צוארו, זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שפותח את פיו, ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו, ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו. רבי יהודה אומר: אף הוא אם מת בידם לא היו מקיימין בו מצות שריפה. אלא, פותח את פיו בצבת שלא בטובתו, ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו, ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו. אמר רבי אלעזר (בן) (מסורת הש"ס: ברבי) צדוק: מעשה בבת כהן אחת שזינתה, והקיפיה חבילי זמורות, ושרפיה. (אמרו) [אמר] לו: מפני שלא היה בית דין של אותה שעה בקי. גמרא. מאי פתילה? אמר רב מתנה: פתילה של אבר. מנא לן? - אתיא שריפה שריפה - מעדת קרח, מה להלן - שריפת נשמה וגוף קיים, אף כאן - שריפת נשמה וגוף קיים. רבי אלעזר אמר: אתיא שריפה שריפה מבני אהרן, מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים - אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים. מאן דיליף מעדת קרח - מנא ליה? דכתיב (במדבר י"ז) ואת מחתות החטאים האלה בנפשתם - שנשמתן נשרפת וגוף קיים. ואידך - ההיא שריפה ממש, היא, ומאי בנפשתם - שנתחייבו שריפה על עסקי נפשותם, כדריש לקיש. דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב (תהלים ל"ה) בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו, בשביל חנופה שהחניפו לקרח על עסקי לגימה - חרק עליהן שר של גיהנם שניו. ומאן דיליף מבני אהרן - מנא ליה? דכתיב (ויקרא י') וימתו לפני ה' - כעין מיתה. - ואידך: ההוא

שריפה ממש הואי, ומאי דכתיב וימתו - דאתחיל בהו מגואי, כעין מיתה. דתניא, אבא יוסי בן דוסתאי אומר: שני חוטין של אש יצאו מבית קודש הקדשים, ונחלקו לארבע, ונכנסו שנים בחוטמו של זה ושנים בחוטמו של זה, ושרפום. - והכתיב (ויקרא י') ותאכל אותם - אותם ולא בגדיהם. ונילף מפרים הנשרפים, מה להלן שריפה ממש - אף כאן שריפה ממש - מסתברא, מאדם הוה ליה למילף, שכן: אדם, חוטא, נשמה, פיגול. - אדרבה, מפרים הנשרפים הוה ליה למילף, שכן: מכשיר לדורות. - הנך נפישין. מאן דיליף מעדת קרח - מאי טעמא לא יליף מבני אהרן? - ההוא שריפה ממש הואי. - ונילף מינה - אמר רב נחמן אמר רבה בר אבבה: אמר קרא (ויקרא י"ט) ואהבת לרעך כמוך - ברור לו מיתה יפה. - וכי מאחר דאיכא דרב נחמן, גזירה שוה למה ליי? - אי לאו גזירה שוה - הוה אמינא: שריפת נשמה וגוף קיים - לאו שריפה היא כלל, ואי משום ואהבת לרעך כמוך - לפיש ליה חבילי זמורות כי היכי דלישרוף לעגל, קא משמע לן. וכבר היו משה ואהרן מהלכין בדרך ונדב ואביהוא מהלכין אחריהן וכל ישראל אחריהן, אמר לו נדב לאביהוא: אימתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה ננהיג את הדור? אמר להן הקדוש ברוך הוא: הנראה מי קובר את מי. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי: נפיש גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני. אמר רבי (אליעזר) (מסורת הש"ס: אלעזר):

דף נבב

למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ? בתחלה דומה לקיתון של זהב, סיפר הימנו - דומה לקיתון של כסף, נהנה ממנו - דומה לקיתון של חרש, כיון שנשבר - שוב אין לו תקנה. אימרתא בת טלי בת כהן שזינתה הואי, אקפה רב חמא בר טוביה חבילי זמורות ושרפה. אמר רב יוסף: טעה בתרתי, טעה בדרב מתנה, וטעה בדתניא: (דברים י"ז) ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם, בזמן שיש כהן - יש משפט, בזמן שאין כהן - אין משפט. אמר רבי אלעזר ברבי צדוק מעשה בבת כהן שזינתה וכו'. אמר רב יוסף: בית דין של צדוקים הוה. הכי אמר להו והכי אהדרו ליה? והתניא, אמר רבי אלעזר ברבי צדוק: זכורני כשהייתי תינוק ומורכב על כתיפו של אבא, והביאו בת כהן שזינתה, והקיפיה חבילי זמורות ושרפיה - אמרו לו: קטן היית, ואין מביאין ראיה מן הקטן. - שני מעשים הוו. - הי אמר להו ברישא? אילימא הא קמייתא אמר להו ברישא, אמר ליה כשהוא גדול ולא אשגחו ביה, אמר להו כשהוא קטן ואשגחו ביה? אלא: הא אמר להו ברישא, ואמרו ליה: קטן היית. ואמר להו כשהוא גדול. ואמרו ליה: מפני שלא היה בית דין של אותה שעה בקי. משנה. מצות הנהרגין - היו מתיזין את ראשו בסייף, כדרך שהמלכות עושה. רבי יהודה אומר: ניוול הוא לו, אלא מניחין את ראשו על הסדן וקוצץ בקופיץ. אמרו לו: אין מיתה מנוולת מזו. גמרא. תניא, אמר להן רבי יהודה לחכמים: אף אני יודע שמיתה מנוולת היא, אבל מה אעשה, שהרי אמרה תורה (ויקרא י"ח) ובחקתיהם לא תלכו ורבנן: כיון דכתיב סייף באורייתא - לא מינייהו קא גמרינן. דאי לא תימא הכי, הא דתניא: שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי, היכי שרפינן? והכתיב ובחקתיהם לא תלכו אלא, כיון דכתיב שריפה באורייתא, דכתיב

(ירמיהו ל"ד) ובמשרפות אבותיך וגו' - לאו מינייהו קא גמרינן. והכא נמי, כיון דכתיב סייף באורייתא - לאו מינייהו קא גמרינן. והא דתנן באידך פירקין: אלו הן הנהרגין: הרוצח ואנשי עיר הנדחת. בשלמא עיר הנדחת - כתיב בהו (דברים י"ג) לפי חרב. אלא רוצח מנלן? - דתניא: (שמות כ"א) נקם ינקם, נקימה זו איני יודע מה הוא, כשהוא אומר (ויקרא כ"ו) והבאתי עליכם חרב נקמת נקם ברית - הוי אומר נקימה זו סייף. - ואימא דבריז ליה מיברז - לפי חרב כתיב. - ואימא דעביד ליה גיסטרא - אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב: אמר קרא (ויקרא י"ט) ואהבת לרעך כמוך - ברור לו מיתה יפה. אשכחן דקטל עבדא, בר חורין מנא לן? - ולא קל וחומר הוא: קטל עבדא - בסייף, בר חורין בחנק? הניחא למאן דאמר חנק קל, אלא למאן דאמר חנק חמור - מאי איכא למימר? - נפקא ליה מדתניא: (דברים כ"א) ואתה תבער הדם הנקי מקרבך - הוקשו כל שופכי דמים לעגלה ערופה, מה להלן - בסייף ומן הצואר אף כאן בסייף ומן הצואר. - אי מה להלן בקופיץ וממול עורף, אף כאן בקופיץ וממול עורף? - אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב: אמר קרא ואהבת לרעך כמוך - ברור לו מיתה יפה. משנה. מצות הנחנקין - היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו, ונותן סודר קשה לתוך הרכה, וכורך על צוארו, זה מושך אצלו וזה מושך אצלו, עד שנפשו יוצאת. גמרא. תנו רבנן: (ויקרא כ') איש - פרט לקטן, (ויקרא כ') אשר ינאף את אשת איש - פרט לאשת קטן, (ויקרא י"ט) אשת רעהו - פרט לאשת אחרים, (ויקרא כ') מות יומת - בחנק. אתה אומר בחנק, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה? אמרת: כל מקום שנאמר מיתה בתורה סתם - אין אתה רשאי למושכה להחמיר עליה, אלא להקל עליה, דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר: לא מפני שהיא קלה, אלא: כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק. רבי אומר: נאמר מיתה בידי שמים, ונאמר מיתה בידי אדם. מה מיתה האמורה בידי שמים - מיתה שאין בה רושם, אף מיתה האמורה בידי אדם - מיתה שאין בה רושם. - ואימא שריפה - מדאמר רחמנא בת כהן בשריפה - מכלל דהא לאו בת שריפה היא.

דף נגא

בשלמא לרבי יונתן - כדקא מפרש רבי טעמא. אלא לרבי יאשיה - ממאי דאיכא חנק בעולם? אימא סייף - אמר רבא: ארבע מיתות גמרא גמירי להו. מאי לא מפני שהיא קלה - קמיפלגי בפלוגתא דרבי שמעון ורבנן. אמר ליה רבי זירא לאביי: שאר הנסקלין דלא כתיב בהו סקילה, דגמרי מאוב וידעוני, במאי גמרי? במות יומתו גמרי, או בדמיהם בס גמרי? אמר ליה: בדמיהם דמיהם בס גמרי. דאי במות יומתו גמרי, דמיהם דמיהם למה לוי? - אלא מאי - בדמיהם דמיהם גמרי, מות יומתו למה לוי? - כדתניא: (במדבר לה) מות יומת המכה רצח הוא, אין לי אלא במיתה הכתובה בו, מניין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו - תלמוד לומר מות יומת המכה - מכל מקום. אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא: ואי במות יומתו גמרי מאי קא קשיא ליה? אילימא אשת איש קא קשיא ליה למיתי ולמיגמר מות יומת מאוב וידעוני, מה להלן בסקילה - אף כאן בסקילה מדאמר רחמנא

ארוסה בסקילה - מכלל דנשואה לאו בסקילה. ואלא מכה אביו ואמו קא קשיא ליה, למיתי ולמיגמר מאוב וידעוני. עד דגמרי מאוב וידעוני - ליגמרו מאשת איש, דאי אתה רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל עליה - אמר ליה: שאר הנסקלין גופייהו קא קשיא ליה, דאי במות יומת גמרי - עד דגמרי מאוב וידעוני, ליגמרו מאשת איש. משנה. אלו הן הנסקלין: הבא על האם, ועל אשת האב, ועל הכלה, ועל הזכור, ועל הבהמה, והאשה המביאה את הבהמה, והמגדף, והעובד עבודה זרה, והנותן מזרעו למולך, ובעל אוב וידעוני, והמחלל את השבת, והמקלל אביו ואמו, והבא על נערה המאורסה, והמסית, והמדיח, והמכשף, ובן סורר ומורה. הבא על האם - חייב עליה משום אם ומשום אשת אב, רבי יהודה אומר: אינו חייב אלא משום האם בלבד. הבא על אשת אב חייב משום אשת אב ומשום איש, בין בחיי אביו בין לאחר מיתת אביו, בין מן האירוסין בין מן הנישואין. הבא על כלתו - חייב עליה משום כלתו, ומשום אשת איש, בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו, בין מן האירוסין בין מן הנישואין. גמרא. תניא, רבי יהודה אומר: אם לא היתה אמו ראויה לאביו - אינו חייב אלא משום האם בלבד. מאי אינה ראויה לו? - אילימא חייבי כריתות וחייבי מיתות בית דין - מכלל דרבנן סברי אף על גב דאינה ראויה לו? הא לית ליה קידושין בגווה אלא: חייבי לאוין. ורבי יהודה סבר לה כרבי עקיבא, דאמר: אין קידושין תופסין בחייבי לאוין. מתיב רב אושעיא: איסור מצוה ואיסור קדושה - חולצות ולא מתייבמות,

דף נגב

איסור מצוה - שניות מדברי סופרים. ואמאי קרו להו איסור מצוה - שמצוה לשמוע דברי חכמים. איסור קדושה - אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ואמאי קרו להו איסור קדושה - דכתיב (ויקרא כ"א) קדשים יהיו לאלהיהם. ותניא עלה: רבי יהודה מחליף. חלופי הוא דמחליף, הא חליצה - בעיא. ואי סלקא דעתך רבי יהודה כרבי עקיבא סבירא ליה, מכדי חייבי לאוין לרבי עקיבא כחייבי כריתות דמי, וחייבי כריתות - לאו בני חליצה ויבום ניהו - לדבריו דתנא קמא קאמר, וליה לא סבירא ליה. כי אתא רבי יצחק תני כדתנן: רבי יהודה אומר: אינו חייב אלא משום האם בלבד. וטעמא מאי? - אמר אביי: דאמר קרא (ויקרא י"ח) אמך היא - משום אמו אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אשת אב. אלא מעתה (ויקרא י"ח) ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא - משום אשת אב אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אמו? - אלא: אמו שהיא אשת אביו, קאי הכא - וממעט לה, קאי הכא - וממעט לה. השתא אמו שאינה אשת אביו - מיחייב, אשת אביו שאינה אמו - מיחייב, אמו שהיא אשת אביו לא מיחייב כלל? ותו: לרבנן נמי הכתיב אמך היא אלא, ההוא מיבעי ליה לכדרב שישא בריה דרב אידי, - לרבי יהודה נמי, ההוא מיבעי ליה לכדרב שישא בריה דרב אידי אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא: אמר קרא ערותה - משום ערוה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שתי ערות. - אלא מעתה (ויקרא י"ח) ערות כלתך לא תגלה אשת בנך היא לא תגלה ערותה, הכי נמי, משום ערוה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו

משום שתי ערות? והתנן: הבא על כלתו - חייב עליה משום כלתו, ומשום אשת איש, בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו, ולא פליג רבי יהודה - אלא: כיון דחד גופא הוא אף על גב דתרי איסורי נינהו - כתיב ערותה, הכא נמי - כיון דחד גופא הוא, אף על גב דתרי איסורי נינהו כתיב ערותה. אלא אמר רבא: קסבר רבי יהודה ערות אביך - זו אשת אביך, ומייתי לה בגזירה שוה. ומשמע בין אשת אביו שהיא אמו בין אשת אביו שאינה אמו. אמו שאינה אשת אביו מניין - תלמוד לומר ערות אמן לא תגלה אמן, משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אביו.

דף נדא

תניא כוותיה דרבא: (ויקרא כ') איש - פרט לקטן, (ויקרא כ') אשר ישכב את אשת אביו, משמע בין אשת אביו שהיא אמו, ובין אשת אביו שלא אמו. אמו שאינה אשת אביו מניין - תלמוד לומר (ויקרא כ') ערות אביו גלה, מופנה, להקיש ולדון ממנו גזרה שוה. מות יומתו - בסקילה. אתה אומר בסקילה, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה? נאמר כאן דמיהם בס ונאמר באוב וידעוני דמיהם בס, מה להלן בסקילה - אף כאן בסקילה. עונש שמענו, אזהרה מניין? - תלמוד לומר (ויקרא י"ח) ערות אביך לא תגלה. ערות אביך - זו אשת אביך. אתה אומר אשת אביך, או אינו אלא ערות אביך ממש? נאמר כאן ערות אביך לא תגלה ונאמר להלן (ויקרא כ') ערות אביו גלה, מה להלן - באישות הכתוב מדבר, אף כאן - באישות הכתוב מדבר. ומשמע בין אשת אביו שהיא אמו בין אשת אביו שאינה אמו. אמו שאינה אשת אביו מניין? תלמוד לומר (ויקרא י"ח) ערות אמן לא תגלה. אין לי אלא באזהרה, שעשה הכתוב אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אביו, עונש מניין? נאמר כאן ערות אביך לא תגלה ונאמר להלן ערות אביו גלה, מה באזהרה - עשה הכתוב אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא - אשת אביו, אף בעונש - עשה הכתוב אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו. (ויקרא י"ח) אמן היא - משום אמו אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אשת אב. ורבנן, ערות אביך ממש, - האי (ויקרא י"ח) מואת זכר נפקא - לחייב עליו שתיים, וכדרב יהודה. דאמר רב יהודה: נכרי הבא על אביו - חייב שתיים, הבא על אחי אביו - חייב שתיים. אמר רבא: מסתברא מילתא דרב יהודה בישראל, בשוגג, ובקרובן. והאי דקאמר נכרי - לישנא מעליא הוא. דאי סלקא דעתך נכרי ממש - דינו מאי ניהו - קטלא, בתרי קטלי קטלת ליה? תניא נמי הכי: הבא על אביו - חייב שתיים, הבא על אחי אביו - חייב שתיים. איכא דאמרי: דלא כרבי יהודה, ואיכא דאמרי: אפילו תימא רבי יהודה, ומייתי לה בקל וחומר מאחי אביו ומה אחי אביו דקורבה דאביו הוא - חייב שתיים, אביו - לא כל שכן. וקמיפלגי בפלוגתא דאביי ורבא. מר סבר: עונשין מן הדין, ומר סבר: אין עונשין מן הדין. ורבנן אזהרה לאשת אביו מנא להו? - נפקא להו מערות אשת אביך לא תגלה. ורבי יהודה: ההוא מיבעי ליה לאזהרה לאשת אביו לאחר מיתה. - ורבנן: ההוא מסיפא דקרא נפקא ערות אביך היא. ורבי יהודה - ההוא מיבעי ליה: משום אשת אב אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אשת איש. - והאנן תנן: הבא על אשת אב - חייב עליה

משום אשת אב, ומשום אשת איש, בין בחיי אביו בין לאחר מיתת אביו, ולא פליג רבי יהודה - אמר אביי: פליג בברייתא. ורבנן, עונש דאשת אביו לאחר מיתה מנא להו? בשלמא רבי יהודה - מייתי לה בגזרה שוה, אלא רבנן מנא להו? - אמרי לך: ההוא ערות אביו גלה, דמפיק לה רבי יהודה לגזירה שוה - מפקי ליה אינהו לעונש דאשת אביו לאחר מיתה. ורבנן, עונש לאמו שאינה אשת אביו מנא להו? - אמר רב שישא בריה דרב אידי: אמר קרא אמך היא - עשאה הכתוב לאמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו. הבא על כלתו כו'. ולחייב נמי משום אשת בנו אמר אביי: פתח הכתוב בכלתו וסיים באשת בנו, לומר לך: זו היא כלתו זו היא אשת בנו. משנה. הבא על הזכור ועל הבהמה, והאשה המביאה את הבהמה - בסקילה. אם אדם חטא בהמה מה חטאה? אלא: לפי שבאה לאדם תקלה על ידה, לפיכך אמר הכתוב תסקל. דבר אחר: שלא תהא בהמה עוברת בשוק, ויאמרו: זו היא שנסקל פלוני על ידה. גמרא. זכר מנא לך? דתנו רבנן: (ויקרא כ') איש - פרט לקטן, אשר ישכב את זכר - בין גדול בין קטן, משכבי אשה - מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה. אמר רבי ישמעאל: הרי זה בא ללמד ונמצא למד. מות יומתו - בסקילה. אתה אומר בסקילה, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה? נאמר כאן דמיהם בס ונאמר באוב וידעוני דמיהם בס, מה להלן בסקילה - אף כאן בסקילה.

דף נדב

עונש שמענו, אזהרה מניין? תלמוד לומר (ויקרא י"ח) ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא. למדנו אזהרה לשוכב, אזהרה לנשכב מניין? תלמוד לומר (דברים כ"ג) לא יהיה קדש מבני ישראל ואומר (מלכים א' י"ד) וגם קדש היה בארץ עשו ככל התועבת הגוים אשר הוריש וגו'. דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר ואת זכר לא תשכב משכבי אשה, קרי ביה לא תשכב. בהמה מנא לך? דתנו רבנן: (ויקרא כ') איש - פרט לקטן, אשר יתן שכבתו בבהמה - בין גדולה בין קטנה, מות יומת - בסקילה. אתה אומר בסקילה, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה? נאמר כאן תהרגו ונאמר להלן (דברים י"ג) כי הרג תהרגנו, מה להלן בסקילה - אף כאן בסקילה. למדנו עונש לשוכב, עונש לנשכב מנלן? תלמוד לומר (שמות כ"ב) כל שכב עם בהמה מות יומת, אם אינו ענין לשוכב - תניהו ענין לנשכב. למדנו עונש בין לשוכב בין לנשכב, אזהרה מניין? - תלמוד לומר (ויקרא י"ח) ובכל בהמה לא תתן שכבתך לטמאה בה. למדנו אזהרה לשוכב, לנשכב מניין? תלמוד לומר (דברים כ"ג) לא יהיה קדש מבני ישראל ואומר (מלכים א' י"ד) וגם קדש היה בארץ וגו', דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר לא תתן שכבתך - לא תתן שכיבתך. הבא על הזכור, והביא עליו זכר, - אמר רבי אבהו: לדברי רבי ישמעאל חייב שתים, חדא מלא תשכב וחדא מלא יהיה קדש, לדברי רבי עקיבא - אינו חייב אלא אחת, לא תשכב לא תשכב חדא היא. - הבא על הבהמה והביא בהמה עליו, אמר רבי אבהו: לדברי רבי ישמעאל חייב שתים: חדא מלא תתן שכבתך וחדא מלא יהיה קדש. לדברי רבי עקיבא אינו חייב

אלא אחת, שכבתך ושכיבתך חדא היא. אביי אמר: אפילו לדברי רבי ישמעאל נמי אינו חייב אלא אחת, דכי כתיב לא יהיה קדש בגברי כתיב. - אלא לרבי ישמעאל אזהרה לנשכב מנא ליה? - נפקא ליה (שמות כ"ב) מכל שכב עם בהמה מות יומת, אם אינו ענין לשוכב - תניהו ענין לנשכב. ואפקיה רחמנא לנשכב בלשון שוכב, מה שוכב - ענש והזהיר, אף נשכב - ענש והזהיר. הנרבע לזכר והנרבע לבהמה, אמר רבי אבהו: לדברי רבי עקיבא - חייב שתים, חדא מלא תשכב וחדא מלא תתן שכבתך, לדברי רבי ישמעאל - אינו חייב אלא אחת, אידי ואידי לא יהיה קדש הוא. אביי אמר: אפילו לדברי רבי ישמעאל נמי חייב שתים, דכתיב כל שכב עם בהמה מות יומת אם אינו ענין לשוכב תניהו ענין לנשכב, ואפקיה רחמנא לנשכב בלשון שוכב, מה שוכב ענש והזהיר - אף נשכב ענש והזהיר. אבל הבא על הזכור והביא זכר עליו, הבא על הבהמה והביא בהמה עליו, בין לרבי אבהו בין לאביי - לרבי ישמעאל חייב שלש, לרבי עקיבא חייב שתים. תנו רבנן: זכור לא עשו בו קטן כגדול, בהמה עשו בה קטנה כגדולה. מאי לא עשו בו קטן כגדול? אמר רב: לא עשו ביאת פחות מבן תשע שנים כבן תשע שנים. ושמואל אמר: לא עשו ביאת פחות מבן שלש שנים כבן שלש שנים. במאי קמיפלגי? רב סבר: כל דאיתיה בשוכב איתיה בנשכב, וכל דליתיה בשוכב - ליתיה בנשכב. ושמואל סבר: משכבי אשה כתיב. תניא כוותיה דרב: זכר בן תשע שנים ויום אחד

דף נה.א

הבא על הבהמה, בין כדרכה בין שלא כדרכה והאשה המביאה את הבהמה עליה, בין כדרכה בין שלא כדרכה - חייב. דרש רב נחמן בר רב חסדא: באשה שני משכבות. ובבהמה משכב אחד. מתקיף לה רב פפא: אדרבה, אשה דאורחה היא, אמשכב - מיחייב, אמידעם אחרינא - לא מחייב. בהמה דלאו אורחא היא - לחייב עלה על כל נקב ונקב. תניא (דלא כתרוייהו): זכר בן תשע שנים ויום אחד הבא על הבהמה, בין כדרכה בין שלא כדרכה, והאשה המביאה את הבהמה עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה - חייב. אמר ליה רבינא לרבא: המערה בזכור מהו? המערה בזכור? (ויקרא י"ח) משכבי אשה כתיב ביה אלא: המערה בבהמה מהו? - אמר ליה: אם אינו ענין להעראה דכתיבא גבי אחות אביו ואחות אמו דלא צריכא, דהא איתקש להעראה דנדה - תניהו ענין להעראה דבהמה. מכדי בהמה מחייבי מיתות בית דין היא, למה לי דכתיב להעראה דידה גבי חייבי כריתות? לכתביה גבי חייבי מיתות בית דין, וליגמור חייבי מיתות בית דין מחייבי מיתות בין דין? - הואיל וכוליה קרא לדרשא הוא דאתי - כתיבא נמי מילתא דדרשא. בעא מיניה רב אחדבוי בר אמי מרב ששת: המערה בעצמו, מהו? - אמר ליה: קבסתן אמר רב אשי: מאי תיבעי לך? - בקושי - לא משכחת לה, כי משכחת לה - במשמש מת. למאן דאמר משמש מת בעריות פטור - הכא פטור, ולמאן דאמר חייב - הכא מיחייב תרתן, מיחייב אשוכב ומיחייב אנשכב. בעו מיניה מרב ששת: נכרי הבא על הבהמה מהו? תקלה וקלון בעינן, והכא תקלה - איכא, קלון - ליכא, או דילמא: תקלה אף על פי שאין קלון? אמר רב ששת, תניתוה: מה אילנות שאין אוכלין ואין שותין ואין

מריחין אמרה תורה השחת שרוף וכלה, הואיל ובא לאדם תקלה על ידו, המתעה את חבירו מדרכי חיים לדרכי מיתה - על אחת כמה וכמה. אלא מעתה נכרי המשתחוה לבהמתו תיתסר ומקטלא? - מי איכא מידי דלישראל לא אסר, ולנכרי אסר? - ישראל גופיה ליתסר, מידי דהוה ארביעה. אמר אביי: זה קלונו מרובה, וזהו קלונו מועט. - והרי אילנות, דאין קלונו מרובה, ואמרה תורה השחת שרוף וכלה - בבעלי חיים קאמרינן, דחס רחמנא עליהו. רבא אמר: אמרה תורה בהמה נהנית מעבירה תיהרג. והרי אילנות, דאין נהנין מעבירה ואמרה תורה השחת שרוף וכלה - בבעלי חיים קאמרינן, דחס רחמנא עליהו. תא שמע, דבר אחר: שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו: זו היא שנסקל פלוני על ידה. מאי לאו

דף נהב

מדסיפא תקלה וקלון - רישא תקלה בלא קלון. והיכי דמי - נכרי הבא על הבהמה - לא, סיפא תקלה וקלון, רישא - הא קא משמע לן: דאפילו קלון בלא תקלה נמי מחייבי. והיכי דמי - ישראל הבא על הבהמה בשוגג, וכדבעי רב המנונא. דבעי רב המנונא: ישראל הבא על הבהמה בשוגג מהו? תקלה וקלון בעינן, והכא קלון - איכא, תקלה - ליכא. או דילמא: קלון אף על פי שאין תקלה? - אמר רב יוסף, תא שמע: בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה, ואם בא עליה יבם - קנאה. וחייבין עליה משום אשת איש, ומטמאה את בועלה לטמא משכב תחתון כעליון. ניסת לכהן - אוכלת בתרומה. בא עליה אחד מן הפסולים - פסלה מן הכהונה. ואם בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה - מומתין על ידה, והיא פטורה. אחד מכל עריות - ואפילו בהמה, והא כא, דקלון - איכא, תקלה - ליכא, וקתני: מומתין על ידה - כיון דמזידה היא - תקלה נמי איכא, ורחמנא הוא דחס עלה. עלה דידיה - חס, אבהמה - לא חס. אמר רבא, תא שמע: בן תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו - קנאה, ואינו נותן גט עד שיגדיל. ומטמא כנדה לטמא משכב תחתון כעליון. פוסל ואינו מאכיל. ופוסל את הבהמה מעל גבי המזבח, ונסקלת על ידו, ואם בא על אחת מכל העריות האמורות בתורה - מומתים על ידו. והא כא, קלון - איכא, תקלה - ליכא, וקתני: נסקלת על ידו - כיון דמזיד הוא - תקלה נמי איכא, ורחמנא הוא דחס עילויה. עליה דידיה - חס רחמנא, אבהמה - לא חס רחמנא. תא שמע, דבר אחר: שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו: זו היא שנסקל פלוני על ידה. מאי לאו, מדסיפא תקלה וקלון - רישא קלון בלא תקלה. והיכי דמי - ישראל הבא על הבהמה בשוגג - לא, סיפא - תקלה וקלון, רישא - תקלה בלא קלון. והיכי דמי - נכרי הבא על הבהמה, וכדבעו מיניה מרב ששת. משנה. המגדף אינו חייב עד שיפרש השם. אמר רבי יהושע בן קרחה:

דף נוא

בכל יום דנין את העדים בכינוי יכה יוסי את יוסי. נגמר הדין לא הורגין בכינוי, אלא מוציאין כל אדם לחוץ, שואלין את הגדול שביניהן, ואומר לו: אמור מה ששמעת בפירוש, והוא אומר, והדיינין עומדין על רגליהן וקורעין ולא מאחין. והשני אומר: אף

אני כמוהו, והשלישי אומר: אף אני כמוהו. גמרא. תנא: עד שיברך שם בשם. מנהני מילי?
 - אמר שמואל: דאמר קרא (ויקרא כ"ד) ונוקב שם וגו' בנקבו שם יומת. ממאי דהאי
 נוקב לישנא דברוכי הוא - דכתיב (במדבר כ"ג) מה אקב לא קבה אל. ואזהרתיה מהכא
 - (שמות כ"ב) אלהים לא תקלל. - ואימא מיברז הוא, דכתיב (מלכים ב' י"ב) ויקב חר
 בדלתו, ואזהרתיה מהכא (דברים י"ב) ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה' אלהיכם? -
 בעינא שם בשם, וליכא. - ואימא דמנח שני שמות אהדדי ובזע להו - ההוא נוקב וחוזר
 ונוקב הוא. - ואימא דחייק שם אפומא דסכינא, ובזע בה? - ההוא חורפא דסכינא הוא
 דקא בזע. - אימא פרושי שמיה הוא, דכתיב (במדבר א') ויקח משה ואהרן את האנשים
 האלה אשר נקבו בשמות, ואזהרתיה מהכא (דברים ו') את ה' אלהיך תירא - חדא -
 דבעינא שם בשם, וליכא. ועוד: הויה ליה אזהרת עשה, ואזהרת עשה לא שמה אזהרה.
 ואיבעית אימא: אמר קרא (ויקרא כ"ד) ויקב ויקלל, למימרא דנוקב קללה הוא. -
 ודילמא עד דעבד תרוייהו? - לא סלקא דעתך, דכתיב (ויקרא כ"ד) הוצא את המקלל,
 ולא כתיב הוצא את הנקב והמקלל - שמע מינה חדא היא. תנו רבנן: איש מה תלמוד
 לומר איש איש - לרבות את הנכרים, שמוזהרין על ברכת השם כישראל. ואינן נהרגין
 אלא בסייף, שכל מיתה האמורה בבני נח אינה אלא בסייף. - והא מהכא נפקא? מהתם
 נפקא: ה' - זו ברכת השם - אמר - רבי יצחק נפחא: לא נצרכא אלא לרבות את הכינויין,
 ואליבא דרבי מאיר. דתניא: (ויקרא כ"ד) איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו, מה
 תלמוד לומר? והלא כבר נאמר (ויקרא כ"ד) ונקב שם ה' מות יומת, לפי שנאמר ונקב
 שם מות יומת - יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד, מניין לרבות כל
 הכינויין? תלמוד לומר איש כי יקלל אלהיו - מכל מקום, דברי רבי מאיר. וחכמים
 אומרים: על שם המיוחד - במיתה, ועל הכינויין - באזהרה, ופליגא דרבי מיישא. דאמר
 רבי מיישא: בן נח שבירך את השם בכינויים, לרבנן חייב. מאי טעמא? דאמר קרא כג
 כאזרח - גר ואזרח הוא דבעינן בנקבו שם, אבל נכרי - אפילו בכינוי. ורבי מאיר: האי
 כגרא כאזרח מאי עביד ליה? - גר ואזרח - בסקילה, אבל נכרי - בסייף. סלקא דעתך
 אמינא: הואיל ואיתרבו איתרבו, קא משמע לן. ורבי יצחק נפחא אליבא דרבנן, האי
 (ויקרא כ"ד) כגרא כאזרח, מאי עביד ליה? - גר ואזרח - הוא דבעינן שם בשם, אבל נכרי -
 לא בעינן שם בשם. איש איש למה לי? - דיברה תורה כלשון בני אדם. תנו רבנן: שבע
 מצות נצטוו בני נח: דינין, וברכת השם, עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים, וגזל,
 ואבר מן החי.

דף נ"ב

רבי חנניה בן (גמלא) (מסורת הש"ס: גמליאל) אומר: אף על הדם מן החי. רבי חידקא
 אומר: אף על הסיירוס. רבי שמעון אומר: אף על הכישוף. רבי יוסי אומר: כל האמור
 בפרשת כישוף - בן נח מוזהר עליו. (דברים י"ח) לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש
 קסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים וגו'
 ובגלל התועבת האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך, ולא ענש אלא אם כן הזהיר. רבי

אלעזר אומר: אף על הכלאים. מותרין בני נח ללבוש כלאים, ולזרוע כלאים, ואין אסורין אלא בהרבעת בהמה ובהרכבת האילן. מנהני מילי? - אמר רבי יוחנן: דאמר קרא (בראשית ב') ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל. - ויצו - אלו הדינין, וכן הוא אומר (בראשית י"ח) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו'. ה' - זו ברכת השם, וכן הוא אומר (ויקרא כ"ד) ונקב שם ה' מות יומת. אלהים - זו עבודה זרה, וכן הוא אומר (שמות כ') לא יהיה לך אלהים אחרים. על האדם - זו שפיכות דמים, וכן הוא אומר (בראשית ט') שפך דם האדם וגו'. לאמר - זו גילוי עריות, וכן הוא אומר (ירמיהו ג') לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר. מכל עץ הגן - ולא גזל, אכל תאכל ולא אבר מן החי. כי אתא רבי יצחק תני איפכא: ויצו - זו עבודה זרה, אלהים זו דינין. בשלמא אלהים זו דינין - דכתיב (שמות כ"ב) ונקרב בעל הבית אל האלהים. אלא ויצו זו עבודה זרה, מאי משמע? רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר: (שמות ל"ב) סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם וגו'. וחד אמר (הושע ה') עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי צו. מאי בינייהו - איכא בינייהו נכרי שעשה עבודה זרה ולא השתחוה לה. למאן דאמר עשו - משעת עשייה מיחייב, למאן דאמר כי הואיל הלך - עד דאזיל בתרה ופלח לה. אמר רבא: ומי איכא למאן דאמר נכרי שעשאה עבודה זרה ולא השתחוה לה חייב? והתניא: בעבודה זרה, דברים שבת דין של ישראל ממיתין עליהן - בן נח מוזהר עליהן, אין בית דין של ישראל ממיתין עליהן - אין בן נח מוזהר עליהן. למעוטי מאי - לאו למעוטי נכרי שעשה עבודה זרה ולא השתחוה לה? - אמר רב פפא: לא, למעוטי גיפוף ונישוק. - גיפוף ונישוק דמאי? אילימא כדרכה - בר קטלא הוא, אלא למעוטי שלא כדרכה. דינין בני נח איפקוד? - והתניא: עשר מצות נצטוו ישראל במרה, שבע שקיבלו עליהן בני נח, והוסיפו עליהן: דינין, ושבת, וכיבוד אב, ואם. דינין - דכתיב (שמות ט"ו) שם שם לו חק ומשפט, שבת וכיבוד אב ואם - דכתיב (דברים ה') כאשר צוך ה' אלהיך, ואמר רב יהודה: כאשר צוך - במרה. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב: לא נצרכה אלא לעדה ועדים והתראה. - אי הכי, מאי והוסיפו עליהן דינין? אלא אמר רבא: לא נצרכה אלא לדיני קנסות. - אכתי והוסיפו בדינין מיבעי ליה - אלא אמר רב אחא בר יעקב: לא נצרכה אלא להושיב בית דין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר. - והא בני נח לא איפקוד? - והתניא: כשם שנצטוו ישראל להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר - אלא אמר רבא: האי תנא - תנא דבי מנשה הוא, דמפיק ד"ך ועייל ס"ך. דתנא דבי מנשה: שבע מצות נצטוו בני נח: עבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים, גזל, ואבר מן החי, סירוס, וכלאים. רבי יהודה אומר: אדם הראשון לא נצטווה אלא על עבודה זרה בלבד, שנאמר ויצו ה' אלהים על האדם. רבי יהודה בן בתירה אומר: אף על ברכת השם, ויש אומרים: אף על הדינים. כמאן אזלא הא דאמר רב יהודה אמר רב: אלהים אני - לא תקללוני, אלהים אני - לא תמירוני, אלהים אני - יהא מוראי עליכם. כמאן - כיש אומרים. תנא דבי מנשה אי דריש ויצו -

אפילו הנך נמי, אי לא דריש ויצו - הני מנא ליה? - לעולם לא דריש ויצו, הני - כל חדא וחדא באפי נפשיה כתיבא. עבודה זרה וגילוי עריות -

דף נזא

דכתיב (בראשית ו') ותשחת הארץ לפני האלהים, ותנא דבי רבי ישמעאל: בכל מקום שנאמר השחתה אינו אלא דבר ערוה ועבודה זרה. דבר ערוה - שנאמר (בראשית ו') כי השחית כל בשר את דרכו. עבודה זרה - דכתיב, (דברים ד') פן תשחתון ועשיתם וגו'. ואידך: אורחייהו דקא מגלי. שפיכות דמים - דכתיב (בראשית ט') שפך דם האדם וגו'. ואידך - קטלייהו הוא דקמגלי. גזל דכתיב (בראשית ט') כירק עשב נתתי לכם את כל, ואמר רבי לוי: כירק עשב - ולא כירק גנה. - ואידך: ההוא למישרי בשר הוא דאתא. אבר מן החי - דכתיב (בראשית ט') אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו. - ואידך: ההוא למישרי שרצים הוא דאתא. סירוס - דכתיב (בראשית ט') שרצו בארץ ורבו בה, ואידך - לברכה בעלמא. כלאים - דכתיב (בראשית ז') מהעוף למינהו. ואידך - ההוא לצותא בעלמא. אמר רב יוסף, אמרי בי רב: על שלש מצות בן נח נהרג: (גש"ר סימן). על גילוי עריות, ועל שפיכות דמים, ועל ברכת השם. מתקיף לה רב ששת: בשלמא שפיכות דמים - דכתיב (בראשית ט') שפך דם האדם וגו'. אלא הנך מנא להו? אי גמר משפיכות דמים - אפילו כולהו נמי, אי משום דאיתרבאי מאיש איש - עבודה זרה נמי איתרבי מאיש איש - אלא אמר רב ששת אמרי בי רב: על ארבע מצות בן נח נהרג. - ועל עבודה זרה בן נח נהרג? והתניא: בעבודה זרה דברים שבית דין של ישראל ממיתין עליהן - בן נח מוזהר עליהן. אזהרה - אין, מיתה - לא - אמר רב נחמן בר יצחק: אזהרה שלהן זו היא מיתתן. רב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב אמרי: על שבע מצות בן נח נהרג. גלי רחמנא בחדא, והוא הדין לכולהו. - ועל הגזל בן נח נהרג? והתניא: על הגזל, גנב וגזל, וכן יפת תואר, וכן כיוצא בהן - נכרי בנכרי ונכרי בישראל - אסור, וישראל בנכרי - מותר. ואם איתא - ניתני חייב - משום דקבעי למיתני סיפא: ישראל בנכרי מותר, תנא רישא אסור. - והא כל היכא דאית ליה חיובא מיתנא קתני, דקתני רישא: על שפיכות דמים, נכרי בנכרי ונכרי בישראל - חייב, ישראל בנכרי - פטור. - התם היכי ליתני? ליתני אסור ומותר - והתניא: נכרי ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין. כיוצא בו בגזל מאי היא? - אמר רב אחא בר יעקב: לא נצרכה אלא לפועל בכרם. פועל בכרם אימת? אי בשעת גמר מלאכה - התירא הוא, אי לאו בשעת גמר מלאכה - גזל מעליא הוא - אלא אמר רב פפא: לא נצרכה אלא לפחות משוה פרוטה. - אי הכי נכרי בישראל אסור? הא בר מחילה הוא - נהי דבתר הכי מחיל ליה, צערא בשעתיה מי לית ליה? נכרי בנכרי כיוצא בהן, כיון דלאו בני מחילה נינהו - גזל מעליא הוא. אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא: לא נצרכה אלא לכובש שכר שכיר. נכרי בנכרי ונכרי בישראל - אסור, ישראל בנכרי - מותר. כיוצא ביפת תואר מאי היא? כי אתא רב דימי אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: בן נח שייחד שפחה לעבדו, ובא עליה - נהרג עליה. כיוצא בו דשפיכות דמים לא תניא. אמר אביי: אי משכחת דתניא - רבי יונתן בן שאול היא. דתניא, רבי יונתן בן

שאל אומר: רודף אחר חבירו להורגו, ויכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל -

דף נזב.

נהרג עליו. אשכח רבי יעקב בר אחא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב: בן נח נהרג בדין אחד, ובעד אחד, שלא בהתראה, מפי איש ולא מפי אשה, ואפילו קרוב. משום רבי ישמעאל אמרו: אף על העוברין. מנהני מילי? אמר רב יהודה: דאמר קרא (בראשית ט') אך את דמכם לנפשותיכם אדרש - אפילו בדין אחד, (בראשית ט') מיד כל חיה - אפילו שלא בהתראה, (בראשית ט') אדרשנו ומיד האדם - אפילו בעד אחד, (בראשית ט') מיד איש - ולא מיד אשה, אחיו - אפילו קרוב. משום רבי ישמעאל אמרו אף על העוברין. מאי טעמיה דרבי ישמעאל? - דכתיב (בראשית ט') שפך דם האדם באדם דמו ישפך, איזהו אדם שהוא באדם - הוי אומר זה עובר שבמעיי אמו. ותנא קמא - תנא דבי מנשה הוא, דאמר: כל מיתה האמורה לבני נח אינו אלא חנק, ושדי ליה האי באדם אסיפיה דקרא, ודרוש ביה הכי: באדם דמו ישפך, איזהו שפיכות דמים של אדם שהוא בגופו של אדם - הוי אומר זה חנק. מתיב רב המנונא: ואשה לא מפקדה? והכתיב (בראשית י"ח) כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' - הוא מותיב לה והוא מפרק לה: בניו - לדין, ביתו - לצדקה. אמר ליה רב אויא סבא לרב פפא: אימא בת נח שהרגה לא תיהרג, מיד איש ולא מיד אשה כתיב - אמר ליה: הכי אמר רב יהודה: שפך דם האדם - מכל מקום. אימא בת נח שזינתה לא תיהרג דכתיב (בראשית ב') על כן יעזב איש ולא אשה - אמר ליה הכי אמר רב יהודה: והיו לבשר אחד - הדר ערביניהו קרא. תנו רבנן: איש מה תלמוד לומר (ויקרא י"ח) איש איש - לרבות את הכותים שמוזהרין על העריות כישראל. והא מהכא נפקא? מהתם נפקא, לאמר - זה גילוי עריות - התם בעריות דידהו, והכא בעריות דידן. דקתני סיפא: בא על עריות ישראל - נידון בדיני ישראל. למאי הלכתא? - אמר רב נחמן אמר רבה בר אבון: לא נצרכה, אלא לעדה ועדים והתראה. - מגרע גרע? - אלא אמר רב יוחנן: לא נצרכה אלא לנערה המאורסה, דלדידהו לית להו, דדיינינן להו בדינא דידן. - אבל אשת איש - בדינא דידהו דיינינן להו? - והתניא: בא על נערה המאורסה - נידון בסקילה, על אשת איש - נידון בחנק. ואי בדינא דידהו - סייף הוא - אמר רב נחמן בר יצחק: מאי אשת איש דקתני - כגון שנכנסה לחופה ולא נבעלה, דלדידהו לית להו, דיינינן להו בדינא דידן. דתני רבי חנינא: בעולת בעל - יש להו, נכנסה לחופה ולא נבעלה - אין להו. תניא כוותיה דרבי יוחנן: כל ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה - בן נח מוזהר עליה, אין בית דין של ישראל ממיתין עליה - אין בן נח מוזהר עליה, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: הרבה עריות יש שאין בית דין של ישראל ממיתין עליהן, ובן נח מוזהר עליהן בא על עריות ישראל - נידון בדיני ישראל, בא על עריות בן נח - נידון בדיני בן נח. ואנו אין לנו אלא נערה המאורסה בלבד. - ונחשוב נמי נכנסה לחופה ולא נבעלה - האי תנא תנא דבי מנשה הוא דאמר: כל מיתה האמורה לבני נח אינו אלא חנק, אידי ואידי חנק הוא. וסבר רבי מאיר: כל ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה? והא תניא: גר

דף נח.א

שהיתה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה - יש לו שאר האם ואין לו שאר האב, הא כיצד: נשא אחותו מן האם - יוציא, מן האב - יקיים. אחות האב מן האם - יוציא, מן האב - יקיים. אחות האם מן האב, רבי מאיר אומר: יוציא, וחכמים אומרים: יקיים. שהיה רבי מאיר אומר: כל ערוה שהיא משום שאר אם - יוציא, משום שאר האב - יקיים. ומותר באשת אחיו, ובאשת אחי אביו, ושאר כל עריות מותרות לו - לאתויי אשת אביו. נשא אשה ובתה - כונס אחת ומוציא אחת, ולכתחילה לא יכנס. מתה אשתו - מותר בחמותו. ואיכא דאמרי: אסור בחמותו. אמר רב יהודה: לא קשיא הא - רבי מאיר אליבא דרבי אליעזר, והא - רבי מאיר אליבא דרבי עקיבא. דתניא: (בראשית ב') על כן יעזב-איש את אביו ואת אמו, רבי אליעזר אומר: אביו - אחות אביו, אמו - אחות אמו. רבי עקיבא אומר: אביו - אשת אביו, אמו - אמו ממש. (בראשית ב') ודבק - ולא בזכר, (בראשית ב') באשתו - ולא באשת חבירו, (בראשית ב') והיו לבשר אחד - מי שנעשים בשר אחד, יצאו בהמה וחיה שאין נעשין בשר אחד. אמר מר: רבי אליעזר אומר: אביו - אחות אביו. - אימא: אביו ממש - היינו ודבק - ולא בזכר. - אימא אשת אביו - היינו באשתו ולא באשת חבירו. - אימא לאחר מיתה - דומיא דאמו, מה אמו - דלאו אישות, אף אביו - דלאו אישות. אמו - אחות אמו. - ואימא אמו ממש - היינו באשתו ולא באשת חבירו. - ואימא לאחר מיתה - דומיא דאביו, מה אביו - דלאו ממש, אף אמו - דלאו ממש. רבי עקיבא אומר: אביו - אשת אביו, - ואימא: אביו ממש - היינו ודבק - ולא בזכר. - אי הכי, אשת אביו נמי היינו באשתו ולא באשת חבירו - לאחר מיתה. אמו אמו ממש - היינו באשתו ולא באשת חבירו - אמו מאנוסתו. במאי קא מיפלגי? - רבי אליעזר סבר:

דף נח.ב

אביו דומיא דאמו, ואמו דומיא דאביו - לא משכחת לה אלא באחוה. - ורבי עקיבא: מוטב לאוקמיה באשת אביו דאיכרי ערות אביו, לאפוקי אחות אביו דשאר אביו - איכרי, ערות אביו - לא איכרי. תא שמע: (שמות ו') ויקח עמרם את יוכבד דדתו, מאי לאו - דודתו מן האם? - לא, דודתו מן האב. תא שמע: (בראשית כ') וגם אמנה אחתי בת אבי היא אך לא בת אמי - מכלל דבת האם אסורה - ותסברא, אחותו הואי? בת אחיו הואי וכיון דהכי הוא - לא שנא מן האב, ולא שנא מן האם - שריא. אלא התם הכי קאמר ליה: קורבא דאחות אית לי בהדה, מאבא ולא מאמא. תא שמע: מפני מה לא נשא אדם את בתו - כדי שישא קין את אחותו, שנאמר (תהלים פ"ט) כי אמרתי עולם חסד יבנה. הא לאו הכי - אסירא - כיון דאשתרי - אשתרי. אמר רב הונא: נכרי מותר בבתו, ואם תאמר: מפני מה לא נשא אדם את בתו - כדי שישא קין את אחותו, משום עולם חסד יבנה. ואיכא דאמרי, אמר רב הונא: נכרי אסור בבתו. תדע, שלא נשא אדם את בתו. ולא היא, התם היינו טעמא - כדי שישא קין את אחותו, משום דעולם חסד יבנה. אמר רב חסדא: עבד מותר באמו, ומותר בבתו. יצא מכלל נכרי ולכלל

ישראל לא בא. כי אתא רב דימי אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה - נהרג עליה. מאימתי? - אמר רב נחמן: מדקראו לה רביתא דפלניא. מאימתי התרתה? - אמר רב הונא: משפרעה ראשה בשוק. אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: בן נח שבא על אשתו שלא כדרכה - חייב, שנאמר (בראשית ב') ודבק - ולא שלא כדרכה. אמר רבא: מי איכא מידי דישאל לא מיחייב ונכרי מיחייב? אלא אמר רבא: בן נח שבא על אשת חבירו שלא כדרכה - פטור, מאי טעמא - באשתו ולא באשת חבירו, ודבק - ולא שלא כדרכה. אמר רבי חנינא: נכרי שהכה את ישראל - חייב מיתה, שנאמר (שמות ב') ויפן כה וכה וירא כי אין איש [ויך את המצרי] וגו'. ואמר רבי חנינא: הסוטר לועו של ישראל כאילו סוטר לועו של שכינה - שנאמר (משלי כ') מוקש אדם ילע קדש. מגביה עבדו שבת, סימן אמר ריש לקיש: המגביה ידו על חבירו, אף על פי שלא הכהו - נקרא רשע, שנאמר (שמות ב') ויאמר לרשע למה תכה רעך, למה הכית לא נאמר, אלא למה תכה, אף על פי שלא הכהו נקרא רשע. (אמר) זעירי אמר רבי חנינא: נקרא חוטא, שנאמר (שמואל א' ב') ואם לא לקחתי בחזקה וכתוב (שמואל א' ב') ותהי חטאת הנערים גדולה מאד. רב הונא אמר: תיקצץ ידו, שנאמר (איוב ל"א) וזרוע רמה תשבר. רב הונא קץ ידא. רבי אלעזר אומר: אין לו תקנה אלא קבורה, שנאמר (איוב כ"ב) ואיש זרוע לו הארץ. ואמר רבי אלעזר: לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרועות, שנאמר ואיש זרוע לו הארץ. ואמר ריש לקיש: מאי דכתיב (משלי י"ב) עבד אדמתו ישבע לחם - אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה - ישבע לחם, ואם לאו - לא ישבע לחם. ואמר ריש לקיש: נכרי ששבת - חייב מיתה, שנאמר (בראשית ח') ויום ולילה לא ישבתו. ואמר מר: אזהרה שלהן זו היא מיתתן. אמר רבינא: אפילו שני בשבת. - וליחשבה גבי שבע מצות - כי קא חשיב - שב ואל תעשה, קום עשה - לא קא חשיב.

דף נט.א

והא דינין קום עשה הוא, וקא חשיב - קום עשה ושב אל תעשה ניהו. ואמר רבי יוחנן: נכרי שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר (דברים ל"ג) תורה צוה לנו משה מורשה - לנו מורשה ולא להם. - וליחשבה גבי שבע מצות מאן דאמר מורשה - מיגזל קא גזיל לה, מאן דאמר מאורסה - דינו כנערה המאורסה, דבסקילה. מיתבי, היה רבי מאיר אומר: מניין שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול - שנאמר (ויקרא י"ח) אשר יעשה אתם האדם וחי בהם, כהנים לויים וישראלים לא נאמר, אלא האדם. הא למדת: שאפילו נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול - התם בשבע מצות דידהו. רבי חנינא בן גמליאל אומר: אף הדם מן החי. תנו רבנן: (בראשית ט') אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו - זה אבר מן החי. רבי חנינא בן גמליאל אומר: אף הדם מן החי. מאי טעמא דרבי חנינא בן גמליאל? קרי ביה בשר בנפשו לא תאכל, דמו בנפשו לא תאכל - ורבנן: ההוא למישרי שרצים הוא דאתא. כיוצא בדבר אתה אומר (דברים י"ב) רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש וגו' (רק חזק לבלתי אכל הדם - זה אבר מן החי, כי הדם הוא הנפש - זה דם מן החי). - ורבנן: ההוא לדם הקזה שהנשמה יוצאה בו הוא דאתא.

למה לי למיכתב לבני נח ולמה לי למשני בסיני? - כדרכי יוסי ברבי חנינא. דאמר רבי יוסי ברבי חנינא: כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני - לזה ולזה נאמרה. לבני נח ולא נשנית בסיני - לישראל נאמרה ולא לבני נח. ואנו אין לנו אלא גיד הנשה ואליבא דרבי יהודה. אמר מר: כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה. אדרבה, מדנשנית בסיני - לישראל נאמרה ולא לבני נח - מדאיתני עבודה זרה בסיני, ואשכחן דענש נכרי עילוה - שמע מינה לזה ולזה נאמרה. לבני נח ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לבני נח. אדרבה, מדלא נישנית בסיני לבני נח נאמרה ולא לישראל - ליכא מידעם דלישראל שרי ולנכרי אסור. - ולא? והרי יפת תואר - התם משום דלאו בני כיבוש נינהו. - והרי פחות משה פרוטה - התם משום דלאו בני מחילה נינהו. כל מצוה שנאמרה לבני נח ונישנית בסיני לזה ולזה נאמרה

דף נט.ב

והרי מילה שנאמרה לבני נח, דכתיב (בראשית י"ז) ואתה את בריתי תשמר, ונשנית בסיני (ויקרא י"ב) וביום השמיני ימול, לישראל נאמרה ולא לבני נח - ההוא למישרי שבת הוא דאתא: ביום - ואפילו בשבת. והרי פריה ורביה, שנאמרה לבני נח, דכתיב (בראשית ט') ואתם פרו ורבו, ונשנית בסיני (דברים ה') לך אמר להם שובו לכם לאהליכם, לישראל נאמרה, ולא לבני נח - ההוא לכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו הוא דאתא. - אי הכי, כל חדא וחדא נמי נימא משום מילתא איתני - הכי קאמר: אזהרה מיהדר ומיתנא בה למה לי? ואין לנו אלא גיד הנשה בלבד, ואליבא דרבי יהודה. - הני נמי לא איתני - הני איתני לשום מילתא בעלמא, הא לא איתני כלל. אי בעית אימא: מילה מעיקרא לאברהם הוא דקא מזהר ליה רחמנא ואתה את בריתי תשמר אתה וזרעך אחרריך לדרתם, אתה וזרעך - אין, איניש אחרינא - לא. - אלא מעתה בני ישמעאל לחייבו (בראשית כ"א) - כי ביצחק יקרא לך זרע. - בני עשו לחייבו - ביצחק - ולא כל יצחק. - מתקיף לה רב אושעיא: אלא מעתה בני קטורה לא לחייבו? - האמר רבי יוסי בר אבין ואיתימא רבי יוסי בר חנינא: (בראשית י"ז) את בריתי הפר - לרבות בני קטורה. אמר רב יהודה אמר רב: אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה, דכתיב (בראשית א') לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ - ולא חית הארץ לכם. וכשבאו בני נח התיר להם, שנאמר (בראשית ט') כירק עשב נתתי לכם את כל. יכול לא יהא אבר מן החי נוהג בו - תלמוד לומר (בראשית ט') אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו. יכול אף לשרצים תלמוד לומר (בראשית ט') אך. ומאי תלמודא? - אמר רב הונא: דמו - מי שדמו חלוק מבשרו, יצאו שרצים שאין דמם חלוק מבשרם. מיתבי: (בראשית א') ורדו בדגת הים מאי לאו לאכילה? - לא, למלאכה. - ודגים בני מלאכה נינהו? - אין, כדרחבה. דבעי רחבה: הנהיג בעיזא ושיבוטא מאי? תא שמע: (בראשית א') ובעוף השמים, מאי לאו לאכילה? - לא, למלאכה. - ועופות בני מלאכה נינהו? - אין, כדבעי רבה בר רב הונא: דש באוויזין ותרנגולין, לרבי יוסי ברבי יהודה, מאי? תא שמע: (בראשית א') ובכל חיה הרמשת על הארץ - ההוא לאתויי נחש הוא דאתא. דתניא, רבי שמעון בן מנסיא אומר:

חבל על שמש גדול שאבד מן העולם, שאלמלא (לא) נתקלל נחש, כל אחד ואחד מישראל היו מזדמנין לו שני נחשים טובים, אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום להביא לו סנדלבוניים טובים ואבניים טובות ומרגליות. ולא עוד אלא שמפשילין רצועה תחת זנבו, ומוציא בה עפר לגנתו ולחורבתו. מיתבי: היה רבי יהודה בן תימא אומר: אדם הראשון מיסב בגן עדן היה, והיו מלאכי השרת צולין לו בשר, ומסננין לו יין. הציץ בו נחש וראה בכבודו, ונתקנא בו - התם בבשר היורד מן השמים. - מי איכא בשר היורד מן השמים? - אין, כי הא דרבי שמעון בן חלפתא הוה קאזיל באורחא, פגעו בו הנך אריותא דהוה קא נהמי לאפיה, אמר: (תהלים ק"ד) הכפירים שאגים לטרף. נחיתו ליה תרתי אטמתא, חדא אכלוה וחדא שבקוה. איתיה ואתא לבי מדרשא, בעי עלה: דבר טמא הוא זה או דבר טהור? - אמרו ליה: אין דבר טמא יורד מן השמים. בעי מיניה רבי זירא מרבי אבהו: ירדה לו דמות חמור מהו? - אמר ליה יארוד נאלא הא אמרי ליה: אין דבר טמא יורד מן השמים. רבי שמעון אומר אף על הכישוף. מאי טעמיה דרבי שמעון - דכתיב

דף ס"א

(שמות כ"ב) מכשפה לא תחיה, וכתיב (שמות כ"ב) כל שכב עם בהמה מות יומת, כל שישנו בכלל כל שכב עם בהמה - ישנו בכלל מכשפה לא תחיה. רבי אלעזר אומר אף על הכלאים. מנא הני מילי? - אמר שמואל: דאמר קרא (ויקרא י"ט) את חקתי תשמרו - חוקים שחקקתי לך כבר, (ויקרא י"ט) בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים, מה בהמתך בהרבעה - אף שדך בהרכבה, מה בהמתך - בין בארץ בין חוצה לארץ, אף שדך - בין בארץ בין בחוצה לארץ. - אלא מעתה (ויקרא י"ח) ושמרתם את חקתי ואת משפטי - חקים שחקקתי לך כבר - התם ושמרתם את חקתי - דהשתא, הכא את חקתי תשמרו - חקים דמעיקרא תשמרו. אמר רבי יהושע בן קרחה כו'. אמר רב אחא בר יעקב: אינו חייב עד שיברך שם בן ארבע אותיות, לאפוקי בן שתי אותיות דלא. - פשיטא, יכה יוסי את יוסי תנן - מהו דתימא: מילתא בעלמא הוא דנקט, קא משמע לן. איכא דאמרי, אמר רב אחא בר יעקב: שמע מינה שם בן ארבע אותיות - נמי שם הוא. - פשיטא, יכה יוסי את יוסי תנן - מהו דתימא: עד דאיכא שם רבה, ומילתא בעלמא הוא דנקט, קא משמע לן. נגמר הדין כו'. עומדין מנלן? - אמר רבי יצחק בר אמי: דאמר קרא (שופטים ג') ואהוד בא אליו והוא ישב בעלית המקרה אשר לו לבדו ויאמר אהוד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא. והלא דברים קל וחומר, ומה עגלון מלך מואב, שהוא נכרי ולא ידע אלא בכינוי - עמד, ישראל ושם המפורש - על אחת כמה וכמה. קורעין מנלן? - דכתיב (מלכים ב' י"ח) ויבא אליקים בן חלקיהו [וגו'] ושבנא הספר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים ויגידו לו את דברי רבשקה. לא מאחין. מנלן? אמר רבי אבהו: אתיא קריעה קריעה, כתיב הכא קרועי בגדים וכתיב התם (מלכים ב' ב') ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים, ממשמע שנאמר ויקרעם לשנים איני יודע שהן קרעים? ומה

תלמוד לומר קרעים - מלמד שהן קרועים לעולם. תנו רבנן: אחד השומע, ואחד שומע מפי שומע - חייב לקרוע. והעדים אין חייבין לקרוע, שכבר קרעו בשעה ששמעו. - וכי קרעו בשעה ששמעו מאי הוי? הא קא שמעי השתא - לא סלקא דעתך, דכתיב (מלכים ב' י"ט) ויהי כשמע המלך חזקיהו (את דברי רבשקה) ויקרע את בגדיו - המלך חזקיהו קרע, והם לא קרעו. אמר רב יהודה אמר שמואל: השומע אזכרה מפי הנכרי אינו חייב לקרוע, ואם תאמר רבשקה - ישראל מומר היה. ואמר רב יהודה אמר שמואל: אין קורעין אלא על שם המיוחד בלבד, לאפוקי כנוי - דלא. ופליגי דרבי חייא בתרוייהו. דאמר רבי חייא: השומע אזכרה בזמן הזה - אינו חייב לקרוע, שאם אי אתה אומר כן - נתמלא כל הבגד קרעים. ממאן? אילימא מישראל - מי פקירי כולי האי? אלא פשיטא מנכרי, ואי שם המיוחד - מי גמירי? אלא לאו - בכינוי, ושמע מינה: בזמן הזה הוא דלא, הא מעיקרא - חייב, שמע מינה. השני אומר אף אני כמוהו. אמר ריש לקיש: שמע מינה אף אני כמוהו - כשר בדיני ממונות ובדיני נפשות, ומעלה הוא דעביד רבנן, והכא כיון דלא אפשר - אוקמוה רבנן אדאורייתא. דאי סלקא דעתך פסול - הכא משום דלא אפשר קטלינן לגברא? והשלישי אומר אף אני כמוהו. סתמא כרבי עקיבא, דמקיש שלשה לשנים. -

דף ס"ב

משנה. העובד עבודה זרה, אחד העובד, ואחד המזבח, ואחד המקטר, ואחד המנסך, ואחד המשתחוה ואחד המקבלו עליו לאלוה, והאומר לו אלי אתה. אבל המגפף, והמנשק, והמכבד, והמרבץ, והמרחץ, והסך, והמלביש, והמנעיל - עובר בלא תעשה. הנודר בשמו והמקיים בשמו - עובר בלא תעשה. הפוער עצמו לבעל פעור - זו היא עבודתה, הזורק אבן למרקוליס - זו היא עבודתה. גמרא. מאי אחד העובד? - אמר רבי ירמיה: הכי קאמר, אחד העובד כדרכה, ואחד המזבח, ואחד המקטר, ואחד המנסך, ואחד המשתחוה - ואפילו שלא כדרכה. - וליחשוב נמי זורק אמר אביי: זורק היינו מנסך, דכתיב (תהלים ט"ז) בל אסיך נסכיהם מדם. מנהני מילי? דתנו רבנן: אילו נאמר (שמות כ"ב) זבח יחרם - הייתי אומר: בזובח קדשים בחוץ הכתוב מדבר, תלמוד לומר לאלהים - בזובח לעבודה זרה הכתוב מדבר. אין לי אלא בזובח, מקטר ומנסך מניין? תלמוד לומר (שמות כ"ב) בלתי לה' לבדו - ריקן העבודות כולן לשם המיוחד. לפי שיצאה זביחה לידון בעבודות פנים, מניין לרבות השתחואה? תלמוד לומר: (דברים י"ז) וילך ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם, וסמך ליה (דברים י"ז) והוצאת את האיש ההוא וגו'. עונש - שמענו, אזהרה מניין? - תלמוד לומר (שמות ל"ד) כי לא תשתחוה לאל אחר. יכול שאני מרבה המגפף והמנשק והמנעיל - תלמוד לומר זבח - זביחה בכלל היתה, ולמה יצאה - להקיש אליה ולומר לך: מה זביחה מיוחדת - שהיא עבודת פנים וחייבין עליה מיתה אף כל שהיא עבודת פנים - וחייבין עליה מיתה, יצאה השתחואה לידון בעצמה, יצאה זביחה לידון על הכלל כולו. אמר מר: הייתי אומר בזובח קדשים בחוץ הכתוב מדבר. זובח קדשים בחוץ כרת הוא - סלקא דעתך אמינא: כי אתרו ביה -

קטלא, כי לא אתרו ביה - כרת, קא משמע לן. אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי: אימא יצאה השתחואה ללמד על הכלל כולו, וכי תימא זובח למה לי - לגופיה, דמחשבין מעבודה לעבודה. דאיתמר, השוחט בהמה לזרוק דמה לעבודה זרה, ולהקטיר חלבה לעבודה זרה, רבי יוחנן אמר:

דף ס.א.א

אסורה. וריש לקיש אמר: מותרת. הניחא לרבי יוחנן, אלא לריש לקיש בעי קרא מתקיף לה רב פפא: ולרבי יוחנן לא בעי קרא? עד כאן לא קא אסר רבי יוחנן אלא בהמה, אבל גברא - לא בר קטלא הוא, ואתא קרא לחיובי גברא לקטלא. מתקיף לה רב אחא בריה דרב איקא: ולריש לקיש מי בעי קרא? עד כאן לא קא שרי ריש לקיש - אלא בהמה, אבל גברא - בר קטלא הוא, מידי דהוה אמשתחוה להר, דהר מותר ועובדה בסייף. אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא: למאי דקאמר ליה רבא בר רב חנן לאביי: אימא יצאה השתחואה ללמד על הכלל כולו, (דברים י"ב) איכה יעבדו, למעוטי מאי? וכי תימא: למעוטי הפוער עצמו לזובחים - מהשתחואה נפקא, מה השתחואה דרך כיבוד - אף כל דרך כיבוד. אלא, למעוטי הפוער עצמו למרקוליס סלקא דעתך אמינא: הואיל ועבודתו בזיון הוא - אף כל בזיון, קא משמע לן. אלא הא דאמר רבי אליעזר: מניין לזובח בהמה למרקוליס שהוא חייב - שנאמר (ויקרא ט"ז) ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים, אם אינו ענין לכדרכה, דכתיב איכה יעבדו - תניהו ענין לשלא כדרכה. - שלא כדרכה מהשתחואה נפקא - התם בזובח להכעיס. רב המנונא אירכסו ליה תורי, פגע ביה רבה, רמא ליה מתניתין אהדדי: תנן העובד עבודה זרה עובד - אין, אומר - לא. והאנן תנן: האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד - אמר ליה: באומר איני מקבלו עלי אלא בעבודה. רב יוסף אמר: תנאי שקלת מעלמא? תנאי היא. דתניא האומר בואו ועבדוני, רבי מאיר מחייב, ורבי יהודה פוטר. היכא דפלחו - כולי עלמא לא פליגי, דכתיב (שמות כ') לא תעשה לך פסל. כי פליגי - בדיבורא בעלמא. רבי מאיר סבר: דיבורא מילתא היא, ורבי יהודה סבר: דיבורא לאו מילתא היא. הדר אמר רב יוסף: לאו מילתא היא דאמרי, דאפילו לרבי יהודה בדיבורא נמי חיובי מחייב. (דתנן) (מסורת הש"ס: דתני): רבי יהודה אומר: לעולם אינו חייב עד שיאמר אעבוד, אלך ואעבוד, נלך ונעבוד. במאי קמיפלגי - במסית לעצמו, ואמרי ליה אין, קמיפלגי. מר סבר: מסית לעצמו - שמעי ליה, ואין דקאמרי ליה - קושטא הוא. ומר סבר: מסית לעצמו לא שמעי ליה, מימר אמרי:

דף ס.א.ב

מאי שנא איהו מינן דידן? ואין דקאמרי - אחוכי עליה. ומתניתין - כאן ביחיד הניסת, כאן - ברבים הניסתים. יחיד - לא מימלך, וטעי בתריה, רבים מימלכי ולא טעו בתריה. אמר רב יוסף: מנא אמינא לה - דכתיב (דברים י"ג) לא תאבה לו ולא תשמע אליו, הא אבה ושמע - חייב. איתיביה אביי: מי שאני בין ניסת דרבים לניסת יחיד? והתניא: כי יסיתך אחיך בן אמך - אחד יחיד הניסת ואחד רבים הניסתים, והוציא הכתוב יחיד

מכלל רבים, ורבים מכלל יחיד. יחיד מכלל רבים - להחמיר על גופו ולהקל על ממונו, רבים מכלל יחיד - להקל על גופם ולהחמיר על ממונם. בהא מילתא - הוא דשאני, אבל בכל מילי - כי הדדי נינהו אלא אמר אביי: כאן - בניסת מפי עצמו, כאן - בניסת מפי אחרים. מפי עצמו - מימלך, מפי אחרים - גריר בתרייהו. אמר אביי: מנא אמינא לה - דכתיב לא תאבה לו ולא תשמע אליו, הא אבה ושמע - חייב. רבא אמר: אידי ואידי בניסת מפי אחרים, הא - דאמר ליה כך אוכלת, כך שותה, כך מטיבה, כך מריעה, הא - דלא אמר ליה כך אוכלת כך שותה כו'. אמר רבא: מנא אמינא לה - דכתיב (דברים י"ג) מאלהי העמים אשר סביבתיכם הקרבים אליך וגו' מה לי קרובים ומה לי רחוקים? הכי קאמר לך: מטיבותן של קרובים אתה למד מה טיבותן של רחוקים, מאי לאו דאמר ליה כך אוכלת, כך שותה, כך מטיבה, כך מריעה - שמע מינה. רב אשי אמר: סיפא בישראל משומד. רבינא אמר: לא זו אף זו קתני. איתמר, העובד עבודה זרה מאהבה ומיראה, אביי אמר: חייב, רבא אמר: פטור. אביי אמר: חייב, דהא פלחה. רבא אמר: פטור, אי קבליה עליה באלוה - אין, אי לא - לא. סימן עב"ד ישתחו"ה למשי"ח. ואמר אביי: מנא אמינא לה - דתנן: העובד עבודה זרה אחד העובד כו'. מאי לאו: אחד העובד מאהבה ומיראה - ורבא אמר לך: לא, כדמתרץ רבי ירמיה. אמר אביי: מנא אמינא לה - דתניא: (שמות כ') לא תשתחוה להם, להם אי אתה משתחוה, אבל אתה משתחוה לאדם כמותך. יכול אפילו נעבד כהמן - תלמוד לומר (שמות כ') ולא תעבדם. - והא המן מיראה הוה נעבד. - ורבא: כהמן - ולא כהמן. כהמן - דאיהו גופיה עבודה זרה, ולא כהמן - דאילו המן מיראה, והכא לאו מיראה. ואמר אביי: מנא אמינא לה - דתניא: כהן משיח בעבודה זרה, רבי אומר: בשגגת מעשה, וחכמים אומרים: בהעלם דבר. ושון שבשעירה כיחיד, ושון שאין מביא אשם תלוי. האי שגגת מעשה דעבודה זרה היכי דמי? אי קסבר בית הכנסת הוא והשתחוה לו - הרי לבו לשמים. אלא דחזא אנדרטא והשתחוה לו, אי קבליה עליה באלוה - מזיד הוא,

דף סבא

ואי לא קבליה עליה באלוה - לא כלום הוא, אלא לאו - מאהבה ומיראה. ורבא אמר לך: לא, באומר מותר. - אומר מותר היינו העלם דבר - באומר מותר לגמרי. העלם דבר - קיום מקצת וביטול מקצת. תני רבי זכאי קמיה דרבי יוחנן: זיבח וקיטר וניסך והשתחוה בהעלם אחד - אינו חייב אלא אחת. אמר ליה: פוק תני לברא אמר רבי אבא: הא דאמר רבי זכאי - מחלוקת רבי יוסי ורבי נתן. דתניא: הבערה ללאו יצאה, דברי רבי יוסי. ורבי נתן אומר: לחלק יצאה. למאן דאמר הבערה ללאו יצאה - השתחוואה נמי ללאו יצאה. למאן דאמר הבערה לחלק יצאה - השתחוואה נמי לחלק יצאה. מתקיף לה רב יוסף: דילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי התם הבערה ללאו יצאה - דנפקא ליה חילוק מלאכות (ויקרא ד') מאחת מהנה, דתניא, רבי יוסי אומר: ועשה מאחת מהנה - פעמים שחייב אחת על כולן, פעמים שחייב על כל אחת ואחת. ואמר רבי יונתן: מאי טעמא דרבי יוסי - דכתיב ועשה מאחת מהנה אחת מאחת, הנה מהנה, אחת שהיא

הנה, והנה שהיא אחת אחת - שמעון, מאחת - שם משמעון, הנה - אבות מהנה - תולדות. אחת שהיא הנה - זדון שבת ושגגות מלאכות, הנה שהיא אחת - שגגת שבת וזדון מלאכות. אבל הכא, דלא נפקא ליה חילוק מלאכות מדוכתא אחריתי - דכולי עלמא השתחוואה לחלק יצאה. - חילוק מלאכות דעבודה זרה נמי תיפוק ליה מאחת מהנה: אחת - זביחה, מאחת - סימן אחד, הנה - אבות: זיבוח קיטור ניסוך והשתחוואה. מהנה - תולדות: שבר מקל לפנייה. אחת שהיא הנה - זדון עבודה זרה ושגגת עבודות. הנה שהיא אחת - שגגת עבודה זרה וזדון עבודות. - האי שגגת עבודה זרה היכי דמי? אי קסבר בית הכנסת הוא והשתחוה לו - הרי לבו לשמים, אלא דחזא אנדרטא וסגיד ליה, אי קבליה עליה - מזיד הוא, אי לא קבליה עליה - לא כלום הוא, אלא מאהבה ומיראה. הניחא לאביי דאמר חייב, אלא לרבא דאמר פטור, מאי איכא למימר? אלא באומר מותר. תפשוט דבעא מיניה רבא מרב נחמן: העלם זה וזה בידו מהו? תיפשוט דאינו חייב אלא אחת - הא לא קשיא, ותפשוט. - ומי מצית מוקמת להני קראי בעבודה זרה, דאילו הכא כתיב במשיח פר ובנשיא שעיר וביחיד כשבה ושעירה, ואילו בעבודה זרה תנן: ושיון שבשעירה כיחיד, ותו לא מידי. כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר:

דף ס"ב

הכי תנא קמיה: חומר בשבת משאר מצות, חומר בשאר מצות מבשבת. חומר בשבת - שהשבת עשה שתיים בהעלם אחד - חייב על כל אחת ואחת, מה שאין כן בשאר מצות. חומר בשאר מצות - שבשאר מצות שגג בלא מתכוין - חייב, מה שאין כן בשבת. אמר מר: חומר בשבת שהשבת עשה שתיים כו', היכי דמי? אילימא דעבד קצירה וטחינה, דכוותה גבי שאר מצות - דאכל חלב ודס, הכא תרתי מיחייב, והכא תרתי מיחייב אלא גבי שאר מצות דאינו חייב אלא אחת היכי דמי - דאכל חלב וחלב, דכוותה גבי שבת - דעבד קצירה וקצירה, הכא חדא מיחייב, והכא חדא מיחייב והיינו דאמר ליה פוק תני לברא. - מאי קושיא? דילמא לעולם אימא לך דעבד קצירה וטחינה, מה שאין כן בשאר מצות - אתאן לעבודה זרה, כדרבי אמר, דאמר רבי אמר: זיבוח וקיטור וניסוך בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת. - לא מיתוקמא ליה בעבודה זרה, דקתני סיפא: חומר בשאר מצות, שבשאר מצות שגג בלא מתכוין - חייב. שוגג בלא מתכוין בעבודה זרה היכי דמי? אי דקסבר בית הכנסת הוא והשתחוה לו - הרי לבו לשמים, אלא דחזא אנדרטא וסגיד ליה, אי קבליה עליה באלוה - מזיד הוא, ואי לא קבליה עליה - לא כלום היא. אלא מאהבה ומיראה הניחא לאביי דאמר חייב, אלא לרבא דאמר פטור - מאי איכא למימר? אלא באומר מותר, מה שאין כן בשבת - דפטור לגמרי. עד כאן לא בעא מיניה רבא מרב נחמן העלם זה וזה - אלא אי לחיובי חדא אי לחיובי תרתי, פטור לגמרי - ליכא למאן דאמר - מאי קושיא? דלמא לעולם אימא לך רישא בעבודה זרה וסיפא בשאר מצות, ושגג בלא מתכוין - דקסבר: רוק הוא, ובולעו. מה שאין כן בשבת, דפטור - שנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור. וכדרב נחמן אמר שמואל, דאמר: המתעסק בחלבים ובעריות - חייב, שכן נהנה. המתעסק בשבת - פטור, מלאכת

מחשבת אסרה תורה. - רבי יוחנן לטעמיה, דלא מוקים מתניתא רישא בחד טעמא וסיפא בחד טעמא, דאמר רבי יוחנן: מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא - מובילנא מאניה בתריה לבי מסותא. גופא,

דף סגא

אמר רבי אמי: זיבח וקיטר וניסך בהעלם אחד - אינו חייב אלא אחת. אמר אביי: מאי טעמא דרבי אמי - אמר קרא (שמות כ') לא תעבדם, הכתוב עשאן כולן עבודה אחת. - ומי אמר אביי הכי? והאמר אביי: שלש השתחוואות בעבודה זרה למה? אחת לכדרכה, ואחת שלא כדרכה, ואחת לחלק. - לדבריו דרבי אמי קאמר, וליה לא סבירא ליה. גופא, אמר אביי: שלש השתחוואות בעבודה זרה למה? אחת לכדרכה, ואחת שלא כדרכה, ואחת לחלק. - (דברים י"ב) מאיכה יעבדו הגוים האלה, נפקא - אלא: אחת כדרכה ושלא כדרכה, ואחת לשלא כדרכה, ואחת לחלק. המקבלו עליו באלוה האומר לו אלי אתה. - אמר רב נחמן אמר רבה בר אבובא אמר רב: כיון שאמר לו אלי אתה - חייב. - למאי? אי לקטלא - מתניתין היא. אלא - לקרבן, ואפילו לרבנן? והתניא: אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה, כגון זיבוח וקיטור וניסוך והשתחוואה. ואמר ריש לקיש: מאן תנא השתחוואה - רבי עקיבא היא, דאמר: לא בעינן מעשה, מכלל דרבנן סברי בעינן מעשה - כי קאמר רב נמי לרבי עקיבא קאמר. - לרבי עקיבא פשיטא, היינו מגדף - מהו דתימא: עד כאן לא מחייב רבי עקיבא קרבן אלא במגדף, דכתיב ביה כרת, אבל הכא דלא כתיב ביה כרת - אימא לא, קא משמע לן דאתקושי אתקוש. דכתיב (שמות ל"ב) וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו וגו'. אמר רבי יוחנן: אלמלא וי"ו שבהעלוך נתחייבו שונאיהם של ישראל כלייה. כתנאי אחרים אומרים: אלמלא וי"ו שבהעלוך נתחייבו שונאיהם של ישראל כלייה, אמר לו רבי שמעון בן יוחאי: והלא כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם, שנאמר (שמות כ"ב) בלתי לה' לבדו אלא מה תלמוד לומר (שמות ל"ב) אשר העלוך - שאיוו אלוהות הרבה. אבל המגפף והמנשק המכבד והמרבץ כו'. כי אתא רב דימי אמר רבי אלעזר: על כולם לוקה, חוץ מהנודר בשמו והמקיים בשמו. מאי שנא הנודר בשמו והמקיים בשמו דלא לקי - משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה, הני נמי לאו שבכללות הוא, ואין לוקין על לאו שבכללות דתניא: מנין לאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה שהוא בלא תעשה תלמוד לומר - (ויקרא י"ט) לא תאכלו על הדם. דבר אחר: לא תאכלו על הדם - לא תאכלו בשר ועדין דם במזרק. רבי דוסא אומר: מניין שאין מברין על הרוגי בית דין - תלמוד לומר לא תאכלו על הדם. רבי עקיבא אומר: מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמין כלום כל אותו היום - תלמוד לומר לא תאכלו על הדם. (אמר רבי יוחנן) (מסורת הש"ס: ר' יוחנן אומר): אזהרה לבן סורר ומורה מנין - תלמוד לומר לא תאכלו על הדם. ואמר רבי אבין בר חייה ואיתימא רבי אבין בר כהנא: על כולם אינו לוקה, משום דהוה ליה לאו שבכללות. אלא, כי אתא רבין אמר רבי אלעזר: על כולם אינו לוקה - חוץ מן הנודר בשמו והמקיים בשמו. מאי שנא אהנך דלא לקי - דהוה ליה לאו שבכללות, הני נמי -

לאו שאין בו מעשה נינהו - ההוא כרבי יהודה, דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו. דתניא: (שמות י"ב) לא תותירו ממנו עד בקר - בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה,

דף סג.ב

לומר שאין לוקין עליו, דברי רבי יהודה, רבי יעקב אומר: לא מן השם הוא זה, אלא משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. מכלל דרבי יהודה סבר לוקין עליו. הנודר בשמו והמקיים בשמו הרי זה בלא תעשה. הנודר בשמו והמקיים בשמו מנלן? דתניא: (שמות כ"ג) ושם אלהים אחרים לא תזכירו - שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודה זרה פלונית. (שמות כ"ג) לא ישמע על פיך - שלא ידור בשמו, ולא יקיים בשמו, ולא יגרום לאחרים שידרו בשמו ויקיימו בשמו. דבר אחר: לא ישמע על פיך - אזהרה למסית ולמדיח. מסית - בהדיא כתיב ביה, (דברים י"ג) וכל ישראל ישמעו ויראו וגו' - אלא: אזהרה למדיח. ולא יגרום לאחרים שידרו בשמו ושיקיימו בשמו - מסייעא ליה לאבוה דשמואל, דאמר אבוה דשמואל: אסור לאדם שיעשה שותפות עם הנכרי, שמא יתחייב לו שבועה, ונשבע בעבודה זרה שלו, והתורה אמרה לא ישמע על פיך. כי אתא עולא בת בקלנבו. אמר ליה רבא: והיכא בת מר? - אמר ליה: בקלנבו. - אמר ליה: והכתיב ושם אלהים אחרים לא תזכירו - אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: כל עבודה זרה הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה. - והא היכא כתיבא? - דכתיב (ישעיהו מ"ו) כרע בל קרס נבו. ואי לא כתיבא - לא? מתיב רב משרשיא: ראה אחת מרובה כשלש, שהיא כמגדיון לשילה, שהן שתי טבילות ושני ספוגין - הרי זה זב גמור - אמר רבינא: גד נמי מכתב כתיב, דכתיב (ישעיהו ס"ה) הערכים לגד שלחן. אמר רב נחמן: כל ליצנותא אסירא, חוץ מליצנותא דעבודה זרה, דשריא. דכתיב כרע בל קרס נבו קרסו כרעו יחדו לא יכלו מלט משא וכתיב (הושע י') דברו לעגלות בית און יגורו שכן שמרון כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו על כבודו כי גלה ממנו, אל תקרי כבודו אלא כבידו. אמר רבי יצחק: מאי דכתיב (הושע י"ג) ועתה יוספו לחטא ויעשו להם מסכה מכספם כתבונם עצבים וגו' מאי כתבונם עצבים? מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו, ומניחה בכיסו, בשעה שזוכרה מוציאה מתוך חיקו ומחבקה ומנשקה. מאי זבחי אדם עגלים ישקון? אמר רבי יצחק דבי רבי אמי: שהיו כומרים נותנים עיניהם בבעלי ממון, ומרעיבים את העגלים, ועושין דמות עצבים ומעמידין בצד אבוסייהן, ומוציאין אותן לחוץ, כיון שראו אותן - רצין אחריהן וממשמשין בהן. אומרים לו: עבודה זרה חפץ בך, יבא ויזבח עצמו לו. אמר רבא: האי זבחי אדם עגלים ישקון? עגלים ישקון לזבח אדם מיבעי ליה. אלא אמר רבא: כל הזובח את בנו לעבודה זרה, אמר לו: דורון גדול הקריב לו, יבא וישק לו. אמר רב יהודה אמר רב: (מלכים ב' י"ז) ואנשי בבל עשו את סכות בנות, ומאי ניהו - תרנגולת, (מלכים ב' י"ז) ואנשי כות עשו את נרגל, ומאי ניהו - תרנגול, (מלכים ב' י"ז) ואנשי חמת עשו את אשימא, ומאי ניהו - ברחא קרחא, (מלכים ב' י"ז) והעוים עשו (את) נבחן ואת תרתק, ומאי ניהו - כלב וחמור, (מלכים ב' י"ז) והספרוים שרפים את בניהם (ואת בנותיהם)

באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים, ומאי ניהו - הפרד והסוס אדרמלך - דאדר ליה למריה בטעינה, וענמלך - דעני ליה למריה בקרבא. אף חזקיה מלך יהודה ביקש אביו לעשות לו כן, אלא שסכתו אמו סלמנדרא. אמר רב יהודה אמר רב: יודעין היו ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש, ולא עבדו עבודה זרה אלא להתיר להם עריות בפרהסיא. מתיב רב משרשיא (ירמיהו י"ז) כזכר בניהם מזבחותם וגו', ואמר רבי אלעזר: כאדם שיש לו געגועין על בנו - בתר דאביקו ביה. תא שמע: (ויקרא כ"ו) ונתתי פגריכם על פגרי גלוליתכם. אמר, אליהו הצדיק היה מחזר על תפוחי רעב שבירושלים, פעם אחת מצא תינוק שהיה תפוח ומוטל באשפה. אמר לו: מאיזה משפחה אתה? - אמר לו: ממשפחה פלונית אני. - אמר לו: כלום נשתייר מאותה משפחה? - אמר לו: לאו, חוץ ממני. - אמר לו: אם אני מלמדך דבר שאתה חי בו אתה למד? - אמר לו: הן. - אמר לו: אמור בכל יום שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד - אמר לו,

דף סדא

הס, שלא להזכיר בשם ה'. שלא לימדו אביו ואמו. מיד הוציא יראתו מחיקו, ומחבקה ומנשקה, עד שנבקעה כריסו ונפלה יראתו לארץ ונפל הוא עליה. לקיים מה שנאמר (ויקרא כ"ו) ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליתכם - בתר דאביקו ביה. תא שמע: (נחמיה ט') ויזעקו בקול גדול אל ה' אלהיהם מאי אמור? אמר רב יהודה ואיתימא רב יונתן: בייא בייא היינו דאחרביה לביתא וקליא להיכלא, וקטלינהו לצדיקי, ואגלינהו לישראל מארעייהו, ועדיין הוא מרקד בינן. כלום יהבתי לן אלא לקבולי ביה אגרא - לא איהו בעינן ולא אגריה בעינן - בתר דאביקו ביה. יתבו תלתא יומא בתעניתא, בעו רחמי. - נפל להו פיתקא מרקיעא, דהוה כתיב בה אמת. אמר רבי חנינא: שמע מינה חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת. נפק כגוריא דנורא מבית קדשי הקדשים. אמר להו נביא לישראל: היינו יצרא דעבודה זרה. בהדי דקתפסי ליה - אישתמיט ביניתא מיניה, ואזל קליה בארבע מאה פרסי. אמרו: היכי ניעבד, דילמא משמיא מרחמי עליה? אמר להו נביא: שדיוהו בדודא דאברא, וכסיוה באברא, דשייף קליה. דכתיב (זכריה ה') ויאמר זאת הרשעה וישלך אותה אל תוך האיפה וישלך את האבן העופרת אל פיה. אמרי: הואיל ועת רצון הוא ניבעי רחמי איצרא דעבירה, בעו רחמי, אימסר בידיהו. חבשוהו תלתא יומי, איבעו ביעתא בת יומא לחולה - ולא אשכחו. אמרו: היכי נעביד? ניבעי פלגא - פלגא מרקיעא לא יהבי. כחלינהו לעיניה. אהני ביה דלא איגרי איניש בקרובתיה. אמר רב יהודה אמר רב: מעשה בנכרית אחת שהיתה חולה ביותר, אמרה: אם תעמוד ההיא אשה מחוליה - תלך ותעבוד לכל עבודה זרה שבעולם, עמדה (ועבדה) (מסורת הש"ס: והלכה) לכל עבודה זרה שבעולם. כיון שהגיע לפעור שאלה לכומרים: במה עובדין לזו? אמרו לה: אוכלין תרדין, ושותין שכר, ומתריזין בפניה. אמרה: מוטב שתחזור ההוא אשה לחוליה, ולא תעבוד עבודה זרה בכך. אתם בית ישראל אינן כן - (במדבר כ"ה) הנצמדים לבעל פעור - כצמיד פתיל, (דברים ד') ואתם הדבקים בה' אלהיכם - כשתי תמרות הדבוקות זו בזו. במתניתא תנא: הנצמדים לבעל

פעור - כצמיד על ידי אשה, ואתם הדבקים בה' אלהיכם - דבוקים ממש. תנו רבנן: מעשה בסבטא בן אלס שהשכיר חמורו לנכרית אחת, כיון שהגיעה לפעור אמרה לו: המתן עד שאכנס ואצא. לאחר שיצאה אמר לה: אף את המתיני עד שאכנס ואצא. אמרה לו: ולא יהודי אתה? - אמר לה: ומאי איכפת לך. נכנס, פער בפניו, וקינח בחוטמו, והיו כומרין מקלסין לו: ואומרים: מעולם לא היה אדם שעבדו לזו בכך. הפוער עצמו לבעל פעור - הרי זה עבודתו, אף על גב דמיכוין לביזוי. הזורק אבן למרקוליס - זו היא עבודתו, אף על גב דמיכוין למירגמיה. רב מנשה הוה קאזיל לבי תורתא, אמרו לו: עבודה זרה היא דקאי הכא. שקל פיסא שדא ביה, אמרו לו: מרקוליס היא. אמר להו: הזורק אבן למרקוליס תנן. אתא שאל בי מדרשא, אמרו לו: הזורק אבן במרקוליס תנן, אף על גב דמיכוין למירגמיה. אמר להו: איזיל אישקלה. אמרו לו: אחד הנוטלה ואחד הנותנה חייב, כל חדא וחדא רווחא לחבירתה שביק. משנה. הנותן מזרעו למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעביר באש. מסר למולך ולא העביר באש, העביר באש ולא מסר למולך, אינו חייב עד שימסור למולך ויעביר באש. גמרא. קתני עבודה זרה, וקתני מולך. אמר רבי אבין: תנן כמאן דאמר מולך לאו עבודה זרה היא. דתניא: אחד למולך ואחד לשאר עבודה זרה - חייב. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: למולך - חייב, שלא למולך - פטור, אמר אביי: רבי אלעזר ברבי שמעון ורבי חנינא בן אנטיגנוס אמרו דבר אחד. רבי אלעזר ברבי שמעון - הא דאמרן. רבי חנינא בן אנטיגנוס - דתניא, רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: מפני מה תפסה תורה לשון מולך - כל שהמליכוהו עליהם, אפילו צרור, ואפילו קיסם, רבא אמר מולך עראי איכא בינייהו.

דף סזב

אמר רבי ינאי: אינו חייב עד שימסרנו לכומרין. שנאמר (ויקרא י"ח) ומזרעך לא תתן להעביר למלך. תניא נמי הכי: יכול העביר ולא מסר יהא חייב - תלמוד לומר לא תתן. מסר למולך ולא העביר יכול יהא חייב - תלמוד לומר להעביר. מסר והעביר שלא למולך יכול יהא חייב - תלמוד לומר למלך, מסר והעביר למולך ולא באש, יכול יהא חייב - נאמר כאן להעביר ונאמר להלן (דברים י"ח) לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש, מה להלן באש - אף כאן באש, ומה כאן מולך - אף להלן מולך. אמר רב אחא בריה דרבא: העביר כל זרעו - פטור, שנאמר מזרעך ולא כל זרעך. בעי רב אשי: העבירו סומא מהו, ישן מהו, בן בנו ובן בתו מהו? תפשוט מיהא חדא, דתניא: (ויקרא כ') כי מזרעו נתן למלך, מה תלמוד לומר? לפי שנאמר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש - אין לי אלא בנו ובתו, בן בנו ובן בתו מנין? תלמוד לומר (ויקרא כ') בתתו מזרעו. תנא פתח בכי מזרעו וסליק בתתו מזרעו? - דרשה אחרינא הוא: זרעו - אין לי אלא זרע כשר, זרע פסול מנין - תלמוד לומר בתתו מזרעו. אמר רב יהודה: אינו חייב עד שיעבירו דרך העברה. היכי דמי? אמר אביי: שרגא דליבני במיצעי, נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא, רבא אמר: כמשורתא דפוריא. תניא כוותיה דרבא: אינו חייב עד שיעבירו דרך עברה, העבירה ברגל - פטור. ואינו חייב אלא על יוצאי יריכו. הא כיצד? בנו ובתו - חייב,

אביו ואמו אחיו ואחותו - פטור. העביר עצמו - פטור, ורבי אלעזר ברבי שמעון מחייב. אחד למולך ואחד לשאר עבודה זרה חייב. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: למולך - חייב, שלא למולך פטור. אמר עולא: מאי טעמא דרבי אלעזר ברבי שמעון - אמר קרא (דברים י"ח) לא ימצא בך - בך בעצמך. ורבנן לא דרשי בך? והתנן: אבידתו ואבידת אביו - שלו קודמת. ואמרינן: מאי טעמא? ואמר רב יהודה: אמר קרא (דברים ט"ו) אפס כי לא יהיה בך אביון - שלו קודמת לשל כל אדם. - והתם מאפס. אמר רבי יוסי ברבי חנינא: שלש כריתות בעבודה זרה למה? אחת לכדרכה ואחת לשלא - כדרכה, ואחת למולך. - ולמאן דאמר מולך עבודה זרה היא, כרת במולך למה לוי? - למעביר בנו שלא כדרכה. ולמאן דאמר, מגדף עבודה זרה היא, כרת במגדף למה לוי? לכדתניא: (במדבר ט"ו) הכרת תכרת, הכרת - בעולם הזה, תכרת - לעולם הבא. דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי ישמעאל: והלא כבר נאמר ונכרתה, וכי שלשה עולמים יש? אלא: ונכרתה - בעולם הזה, הכרת - לעולם הבא, תכרת - דברה תורה כלשון בני אדם

דף סה.א

משנה. בעל אוב - זה פיתום המדבר משחין, וידעוני - זה המדבר בפיו. הרי אלו בסקילה. והנשאל בהם באזהרה. גמרא. מאי שנא הכא דקתני בעל אוב וידעוני, ומאי שנא גבי כריתות דקתני בעל אוב ושייריה לידעוני? רבי יוחנן אומר: הואיל ושניהן בלאו אחד נאמרו. ריש לקיש אומר: ידעוני - לפי שאין בו מעשה. ורבי יוחנן: מאי שנא בעל אוב דנקט? - משום דפתח ביה קרא. - וריש לקיש מאי טעמא לא אמר כרבי יוחנן? - אמר רב פפא: חלוקין הן במיתה. ורבי יוחנן: חלוקה דלאו - שמה חלוקה, דמיתה - לא שמה חלוקה. ורבי יוחנן מאי טעמא לא אמר כריש לקיש? - אמר לך: מתניתין דכריתות רבי עקיבא היא, דאמר: לא בעינן מעשה. וריש לקיש, נהי דלא בעי רבי עקיבא מעשה רבה - מעשה זוטא בעי. מגדף מאי מעשה איכא? - עקימת שפתיו הוי מעשה. - בעל אוב מאי מעשה איכא? - הקשת זרועותיו הוי מעשה. ואפילו לרבנן? והתניא: אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה, כגון זיבוח קיטור וניסוך והשתחואה, ואמר ריש לקיש: מאן תנא השתחואה - רבי עקיבא היא, דאמר: לא בעינן מעשה. ורבי יוחנן אומר: אפילו תימא רבנן, כפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה. השתא לריש לקיש כפיפת קומתו לרבנן לא הוי מעשה, הקשת זרועותיו דבעל אוב הוי מעשה? - כי קאמר ריש לקיש נמי לרבי עקיבא, אבל לרבנן - לא. - אי הכי יצא מגדף ובעל אוב מיבעי ליה אלא אמר עולא: במקטר לשד. אמר ליה רבא: מקטר לשד - עובד עבודה זרה הוא אלא אמר רבא: במקטר לחבר. אמר ליה אביי: המקטר לחבר - חובר חבר הוא. - אין, והתורה אמרה: חובר זה בסקילה. תנו רבנן: (דברים י"ח) חבר חבר - אחד חבר גדול ואחד חבר קטן, ואפילו נחשים ועקרבים. אמר אביי: הלכך, האי מאן דצמיד זיבורא ועקרבא, אף על גב דקא מיכוין דלא לזיקו - אסור. ורבי יוחנן, מאי שנא דכפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה, ועקימת שפתיו לא הוי מעשה? אמר רבא: שאני מגדף, הואיל וישנו בלב.

דף סה.ב

מתיב רבי זירא: יצאו עדים זוממין שאין בהן מעשה. ואמאי? הא ליתנהו בלב - אמר רבא: שאני עדים זוממין הואיל וישנו בקול. - וקול לרבי יוחנן לאו מעשה הוא? והא איתמר: חסמה בקול והנהיגה בקול, רבי יוחנן אמר: חייב, וריש לקיש אמר: פטור. רבי יוחנן אמר: חייב, עקימת פיו הוי מעשה. ריש לקיש אמר: פטור, עקימת פיו לא הוי מעשה אלא אמר רבא: שאני עדים זוממין הואיל וישנן בראיה. תנו רבנן: בעל אוב - זה המדבר בין הפרקים ומבין אצילי ידיו. ידעוני - זה המנח עצם ידוע בפיו, והוא מדבר מאליו. מיתבי (ישעיהו כ"ט) והיה כאוב מארץ קולך, מאי לאו דמשתעי כי אורחיה? - לא, דסליק ויתבי בין הפרקים ומתשעי. תא שמע: (שמואל א' כ"ח) ותאמר האשה אל שאול אלהים ראיתי עלי מן הארץ, מאי לאו דמשתעי כי אורחיה? - לא, דיתבי בין הפרקים ומשתעי. תנו רבנן: בעל אוב, אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגולגולת. מה בין זה לזה? מעלה בזכורו - אינו עולה כדרכו ואינו עולה בשבת. נשאל בגולגולת - עולה כדרכו, ועולה בשבת. עולה? להיכא סליק? הא קמיה מנח אלא אימא: עונה כדרכו, ועונה בשבת. ואף שאלה זו שאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא. אמר לו: ומה יום מיומים? אמר לו: ומה גבר מגוברין? - אמר ליה: דמרי צבי. - שבת נמי, דמרי צבי. - אמר ליה: הכי קאמינא לך, מי יימר דהאידינא שבתא? - אמר לו: נהר סבטיון יוכיח, בעל אוב יוכיח, קברו של אביו יוכיח, שאין מעלה עשן בשבת. אמר לו: ביזיתו, ביישתו, וקיללתו. שואל אוב היינו ודרש אל המתים דורש למתים - כדתניא: (דברים י"ח) ודרש אל המתים - זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה. וכשהיה רבי עקיבא מגיע למקרא זה היה בוכה, ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה - שורה עליו רוח טומאה, המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה - על אחת כמה וכמה. אבל מה אעשה שעונותינו גרמו לנו שנאמר (ישעיהו נ"ט) כי [אם] עונותיכם היו מבדלים ביניכם לבין אלהיכם. אמר רבא: אי בעו צדיקי ברו עלמא, שנאמר כי עונותיכם היו מבדלים וגו'. רבא ברא גברא, שדריה לקמיה דרבי זירא. הוה קא משתעי בהדיה, ולא הוה קא מהדר ליה. אמר ליה: מן חבריא את, הדר לעפריך. רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה, ומיברו להו עיגלא תילתא, ואכלי ליה. תנו רבנן: מעונן, רבי שמעון אומר: זה המעביר שבעה מיני זכור על העין. וחכמים אומרים: זה האוחז את העינים. רבי עקיבא אומר: זה המחשב עתים ושעות, ואומר: היום יפה לצאת, למחר יפה ליקח, לימודי ערבי שביעות חיטין יפות, עיקורי קטניות מהיות רעות. תנו רבנן: מנחש - זה האומר פתו נפלה מפיו מקלו נפלה מידו. בנו קורא לו מאחריו. עורב קורא לו, צבי הפסיקו בדרך, נחש מימינו ושועל משמאלו.

דף סו.א

אל תתחיל בי, שחרית הוא, ראש חודש הוא מוצאי שבת הוא. תנו רבנן: (ויקרא י"ט) לא תנחשו ולא תעוננו - כגון אלו המנחשים בחולדה בעופות ובדגים. משנה. המחלל את השבת בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת. גמרא. מכלל דאיכא מידי

דחילול שבת הוי, ואין חייבין לא על שגגתו חטאת ולא על זדונו כרת, מאי היא? - תחומין, ואלביא דרבי עקיבא. הבערה, ואלביא דרבי יוסי. משנה. המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם. קללם בכנוי, רבי מאיר מחייב וחכמים פוטרין. גמרא. מאן חכמים - רבי מנחם ברבי יוסי הוא. דתניא, רבי מנחם ברבי יוסי אומר: (ויקרא כ"ד) בנקבו שם יומת, מה תלמוד לומר שם - לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם. תנו רבנן: איש, מה תלמוד לומר (ויקרא כ') איש איש - לרבות בת, טומטום, ואנדרוגינוס. אשר יקלל את אביו ואת אמו - אין לי אלא אביו ואמו, אביו שלא אמו, אמו שלא אביו מניין? תלמוד לומר אביו ואמו קלל דמיו בו אביו קילל, אמו קילל, דברי רבי יאשיהו. רבי יונתן אומר: משמע שניהן כאחד ומשמע אחד בפני עצמו, עד שיפרוט לך הכתוב יחדו. מות יומת - בסקילה. אתה אומר בסקילה, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה? נאמר כאן דמיו בו ונאמר להלן (ויקרא כ') דמיהם במ, מה להלן בסקילה - אף כאן בסקילה. עונש שמענו, אזהרה מניין? תלמוד לומר (שמות כ"ב) אלהים לא תקלל וגו'. אם היה אביו דיין - הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל, ואם היה אביו נשיא הרי הוא בכלל (שמות כ"ב) ונשיא בעמך לא תאר, אינו לא דיין ולא נשיא מניין? אמרת: הרי אתה דן בנין אב משניהן: לא ראי נשיא כראי דיין, ולא ראי דיין כראי נשיא. לא ראי דיין כראי נשיא - שהרי דיין אתה מצווה על הוראתו, כראי נשיא - שאי אתה מצווה על הוראתו. ולא ראי נשיא כראי דיין - שהנשיא אתה מצווה על המראתו, כראי דיין - שאי אתה מצווה על המראתו. הצד השווה שבהם - שהן בעמך, ואתה מוזהר על קללתן - אף אני אביא אביך שבעמך ואתה מוזהר על קללתו. מה להצד השווה שבהן - שכן גדולתן גרמה להן תלמוד לומר (ויקרא י"ט) לא תקלל חרש - באומללים שבעמך הכתוב מדבר. מה לחרש - שכן חרישתו גרמה לו נשיא ודיין יוכיחו. מה לנשיא ודיין - שכן גדולתן גרמה להן, חרש יוכיח. וחזר הדין, לא ראי זה כראי זה, ולא ראי זה כראי זה, הצד השווה שבהן: שהן בעמך ואתה מוזהר על קללתן - אף אני אביא אביך, שבעמך, ואתה מוזהר על קללתו. מה לצד השווה שבהן - שכן משונית. אלא אם כן נכתוב קרא או אלהים וחרש, או נשיא וחרש, אלהים למה לוי? אם אינו ענין לגופו - תנהו ענין לאביו. הניחא למאן דאמר אלהים חול, אלא למאן דאמר קודש - מאי איכא למימר? דתניא: אלהים - חול, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: אלהים קודש. ותניא, רבי אליעזר בן יעקב אומר: אזהרה למברך את השם מניין - תלמוד לומר אלהים לא תקלל. למאן דאמר אלהים חול - גמר קודש מחול, למאן דאמר אלהים קודש - גמרינן חול מקודש. - בשלמא למאן דאמר אלהים חול - גמר קודש מחול, אלא למאן דאמר אלהים קודש גמר חול מקודש? דילמא אקודש אזהר אחול לא אזהר - אם כן לכתוב קרא לא תקל,

דף ס"ב

מאי לא תקלל - שמע מינה תרתי. משנה. הבא על נערה המאורסה - אינו חייב עד שתהא נערה, בתולה, מאורסה, והיא בבית אביה. באו עליה שנים, הראשון - בסקילה,

והשני - בחנק. גמרא. תנו רבנן: (דברים כ"ב) נערה ולא בוגרת, בתולה ולא בעולה, מאורסה - ולא נשואה, בבית אביה - פרט לשמסר האב לשלוחי הבעל. אמר רב יהודה אמר רב: זו דברי רבי מאיר, אבל חכמים אומרים: נערה המאורסה - אפילו קטנה במשמע. אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא: ממאי דמתניתין רבי מאיר היא ולמעוטי קטנה נמי? דילמא רבנן היא, ולמעוטי בוגרת ותו לא אמר ליה: האי אינו חייב עד שתהא נערה בתולה מאורסה? אינו חייב אלא על נערה בתולה מאורסה מיבעי ליה, ותו לא מידי. בעא מיניה רבי יעקב בר אדא מרב: בא על הקטנה מאורסה, לרבי מאיר מהו? לגמרי ממעיט ליה או מסקילה ממעיט ליה? - אמר ליה: מסתברא, מסקילה ממעט ליה. והכתיב (דברים כ"ב) ומתו גם שניהם - עד שיהו שניהן שוין - שתיק רב. אמר שמואל: מאי טעמא שתיק רב? ונימא ליה (דברים כ"ב) ומת האיש אשר שכב עמה לבדו. כתנאי, ומתו גם שניהם - עד שיהו שניהן שוין, דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר: ומת האיש אשר שכב עמה לבדו, ואידך: ההיא ומתו גם שניהם מאי דריש ביה? אמר רבא: למעוטי מעשה חידודים. - ואידך: מעשה חידודים לאו כלום היא. ואידך, האי לבדו מאי דריש ביה? כדתניא: באו עליה עשרה בני אדם ועדיין היא בתולה - כולם בסקילה. רבי אומר: הראשון - בסקילה, וכולן בחנק. תנו רבנן: (ויקרא כ"א) ובת איש כהן כי תחל לזנות, רבי אומר: תחילה, וכן הוא אומר: ומת האיש אשר שכב עמה לבדו. מאי קאמר? - אמר רב הונא בריה דרב יהושע: רבי כרבי ישמעאל סבירא ליה, דאמר: ארוסה יצאה לשריפה, ולא נשואה. והכי קאמר: אם תחילת ביאה בזנות - בשריפה, אידך - בחנק. מאי וכן? כי התם, מה התם - בתחילת ביאה קמשתעי קרא, הכא נמי - בתחילת ביאה קמשתעי קרא. אמר ליה רב ביבי בר אביי: מר לא הכי אמר, ומנו - רב יוסף: רבי כרבי מאיר סבירא ליה, דאמר: נשאת לאחד מן הפסולין - מיתתה - בחנק. והכי קאמר: אם תחילת אחלתה בזנות - בשריפה, ואידך - בחנק. ומאי וכן -

דף סזא

סימנא בעלמא. משנה. המסית - זה הדיוט. והמסית את ההדיוט. אמר: יש יראה במקום פלוני, כך אוכלת, כך שותה, כך מטיבה, כך מריעה. כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהם, חוץ מזו. אמר לשנים - הן עדיו, ומביאין אותו לבית דין, וסוקלין אותו. אמר לאחד, הוא אומר: יש לי חבירים רוצים בכך. אם היה ערום ואינו יכול לדבר בפניהם - מכמינין לו עדים אחורי הגדר, והוא אומר לו: אמור מה שאמרת ביחוד והלה אומר לו. והוא אומר לו: היאך נניח את אלהינו שבשמים ונלך ונעבוד עצים ואבנים? אם חוזר בו - הרי זה מוטב, ואם אמר כך היא חובתנו, כך יפה לנו - העומדין מאחורי הגדר מביאין אותו לבית דין, וסוקלין אותו. האומר אעבוד, אלך ואעבוד, נלך ונעבוד, אזבח, אלך ואזבח, נלך ונזבח, אקטיר, אלך ואקטיר, נלך ונקטיר, אנסך, אלך ואנסך, - נלך וננסך, אשתחוה, אלך ואשתחוה, נלך ונשתחוה. גמרא. המסית - זה הדיוט, טעמא - דהדיוט, הא נביא - בחנק. והמסית את ההדיוט. טעמא דיחיד, הא רבים - בחנק. מתניתין מני? - רבי שמעון היא, דתניא: נביא שהדיח - בסקילה, רבי שמעון אומר:

בחנק. מדיחי עיר הנדחת - בסקילה, רבי שמעון אומר: בחנק. אימא סיפא: המדיח - זה האומר נלך ונעבוד עבודה זרה, ואמר רב יהודה אמר רב: מדיחי עיר הנדחת שנו. אתאן לרבנן, רישא רבי שמעון וסיפא רבנן. רבינא אמר: כולה רבנן היא, ולא זו אף זו קתני. רב פפא אמר: כי קתני מסית זה הדיוט - להכמנה. דתניא: ושאר כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן, חוץ מזו. כיצד עושין לו? מדליקין לו את הנר בבית הפנימי, ומושיבין לו עדים בבית החיצון, כדי שיהו הן רואין אותו ושומעין את קולו, והוא אינו רואה אותן. והלה אומר לו: אמור מה שאמרת לי ביחוד והוא אומר לו. והלה אומר לו: היאך נניח את אלהינו שבשמים ונעבוד עבודה זרה? אם חוזר בו - מוטב. ואם אמר כך היא חובתנו וכך יפה לנו - העדים ששומעין מבחוץ מביאין אותו לבית דין, וסוקלין אותו. וכן עשו לבן סטדא בלוד, ותלאוהו בערב הפסח. - בן סטדא? בן פנדירא הוא - אמר רב חסדא: בעל - סטדא, בועל - פנדירא. - בעל פפוס בן יהודה הוא - אלא: אמו סטדא. - אמו מרים מגדלא נשיא הואי - כדאמרי בפומבדיתא: סתת דא מבעלה. משנה. המדיח - זה האומר נלך ונעבוד עבודה זרה. המכשף, העושה מעשה - חייב, ולא האוחז את העינים. רבי עקיבא אומר משום רבי יהושע: שנים לוקטין קשואין, אחד לוקט פטור, ואחד לוקט חייב העושה מעשה - חייב, האוחז את העינים פטור. גמרא. אמר רב יהודה אמר רב: מדיחי עיר הנדחת שנו כאן. המכשף זה העושה מעשה וכו'. תנו רבנן: מכשפה - אחד האיש ואחד האשה. אם כן מה תלמוד לומר מכשפה - מפני שרוב נשים מצויות בכשפים. מיתתן במה? רבי יוסי הגלילי אומר: נאמר כאן (שמות כ"ב) מכשפה לא תחיה, ונאמר להלן (דברים כ') לא תחיה כל נשמה, מה להלן בסייף - אף כאן בסייף. רבי עקיבא אומר: נאמר כאן מכשפה לא תחיה ונאמר להלן (שמות י"ט) אם בהמה אם איש לא יחיה, מה להלן בסקילה - אף כאן בסקילה. אמר לו רבי יוסי: אני דנתי לא תחיה מלא תחיה ואתה דנת לא תחיה מלא יחיה - אמר לו רבי עקיבא: אני דנתי ישראל מישראל, שריבה בהן הכתוב מיתות הרבה, ואתה דנת ישראל מנכרים, שלא ריבה בהן הכתוב אלא

דף סזב

מיתה אחת. בן עזאי אומר: נאמר (שמות כ"ב) מכשפה לא תחיה, ונאמר (שמות כ"ב) כל שכב עם בהמה מות יומת, סמכו ענין לו מה שוכב עם בהמה בסקילה - אף מכשף בסקילה. אמר לו רבי יהודה: וכי מפני שסמכו ענין לו נוציא לזה בסקילה? אלא, אוב וידעוני בכלל מכשפים היו, ולמה יצאו - להקיש עליהן ולומר לך: מה אוב וידעוני בסקילה - אף מכשף בסקילה. לרבי יהודה נמי, ליהו אוב וידעוני שני כתובים הבאים כאחד, וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין - אמר רבי זכריה: עדיא אמרה: קסבר רבי יהודה שני כתובין הבאין כאחד מלמדין. אמר רבי יוחנן: למה נקרא שמן כשפים - שמכחישין פמליא של מעלה. (דברים ד') אין עוד מלבדו, אמר רבי חנינא: אפילו לדבר כשפים. ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא. אמר לה: אי מסתייעת - זילי עבידי, אין עוד מלבדו כתיב. איני, והאמר רבי יוחנן: למה נקרא

שמן מכשפים - שמכחישין פמליא של מעלה - שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה. אמר רבי אייבו בר נגרי אמר רבי חייא בר אבא: בלטיהם - אלו מעשה שדים, בלהטיהם - אלו מעשה כשפים, וכן הוא אומר (שמות ח') ואת להט החרב המתהפכת. אמר אביי: דקפיד אמנא - שד, דלא קפיד אמנא - כשפים. אמר אביי: הלכות כשפים כהלכות שבת, יש מהן בסקילה, ויש מהן פטור אבל אסור, ויש מהן מותר לכתחלה. העושה מעשה - בסקילה, האוחז את העינים - פטור אבל אסור, מותר לכתחלה - כדרב חנינא ורב אושעיא. כל מעלי שבתא הוו עסקי בהלכות יצירה, ומיברי להו עיגלא תילתא ואכלי ליה. אמר רב אשי: חזינא ליה לאבוה דקרנא דנפיץ ושדי כריכי דשיראי מנחיריה. (שמות ח') ויאמרו החרטום אל פרעה אצבע אלהים היא אמר רבי אליעזר: מיכן שאין השד יכול לבראות בריה פחות מכשעורה. רב פפא אמר: האלהים אפילו כגמלא נמי לא מצי ברי, האי - מיכניף ליה, והאי - לא מיכניף ליה. אמר ליה רב לרבי חייא: לדידי חזי לי ההוא טייעא דשקליה לספסירא וגידיה לגמלא וטרף ליה בטבלא, וקם. אמר ליה: לבתר הכי דם ופרתא מי הואי? אלא ההיא אחיזת עינים הוה. זעירי איקלע לאלכסנדריא של מצרים, זבן חמרא. כי מטא לאשקוייה מיא - פשר, וקם גמלא דוסקניתא. אמרו ליה: אי לאו זעירי את - לא הוה מהדרין לך, מי איכא דזבין מידי הכא ולא בדיק ליה אמיא? ינאי איקלע לההוא אושפיזא, אמר להו: אשקין מיא קריבו שתיתא. חזא דקא מרחשן שפוותה, שדא פורתא מיניה, הוו עקרבי. אמר להו: אנא שתאי מדידכו, אתון נמי שתו מדידי. אשקיייה - הואי חמרא, רכבה, סליק לשוקא. אתא חברתה פשרה לה, חזייה דרכיב וקאי אאיתתא בשוקא. (שמות ח') ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים, אמר רבי אלעזר: צפרדע אחת היתה, השריצה ומלאה כל ארץ מצרים. כתנאי, רבי עקיבא אומר: צפרדע אחת היתה, ומלאה כל ארץ מצרים. אמר לו רבי אלעזר בן עזריה: עקיבא, מה לך אצל הגדה? כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות, צפרדע אחת היתה, שרקה להם והם באו. אמר רבי עקיבא כו'.

דף סח.א

והא רבי עקיבא מרבי יהושע גמיר לה? והתניא: כשחלה רבי אליעזר נכנסו רבי עקיבא וחביריו לבקרו. הוא יושב בקינוף שלו והן יושבין בטרקלין שלו. ואותו היום ערב שבת היה, ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפליו. גער בו ויצא בניזיפה. אמר להן לחביריו: כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה. אמר להן: דעתו ודעת אמו נטרפה, היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות? כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו, נכנסו וישבו לפניו מרחוק ארבע אמות. אמר להם: למה באתם? - אמרו לו: ללמוד תורה באנו. אמר להם: ועד עכשיו למה לא באתם? אמרו לו: לא היה לנו פנאי. אמר להן: תמיה אני אם ימותו מיתת עצמן. אמר לו רבי עקיבא: שלי מהו? אמר לו: שלך קשה משלהן. נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו, אמר: אוי לכם שתי זרועותיי שהן כשתי ספרי תורה שנגללן. הרבה תורה למדתי, והרבה תורה לימדתי. הרבה תורה למדתי - ולא חסרתי מרבתי אפילו ככלב המלקק מן היס, הרבה תורה לימדתי - ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול

בשפופרת. ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות בבהרת עזה, ולא היה אדם ששואלני בהן דבר מעולם. ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות, ואמרי לה שלשת אלפים הלכות, בנטיעת קשואין ולא היה אדם שואלני בהן דבר מעולם, חוץ מעקיבא בן יוסף. פעם אחת אני והוא מהלכין היינו בדרך, אמר לי: רבי, למדני בנטיעת קשואין. אמרתי דבר אחד נתמלאה כל השדה קשואין. אמר לי: רבי, למדתני נטיעתן - למדני עקירתן. אמרתי דבר אחד, נתקבצו כולן למקום אחד. אמרו לו: הכדור והאמוס והקמיע וצרור המרגליות ומשקולת קטנה מהו? אמר להן: הן טמאין וטהרתן במה שהן. מנעל שעל גבי האמוס מהו? - אמר להן: הוא טהור. ויצאה נשמתו בטהרה. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: הותר הנדר, הותר הנדר למוצאי שבת פגע בו רבי עקיבא מן קיסרי ללוד, היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ. פתח עליו בשורה ואמר: (מלכים ב' ב') אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן. אלמא, מרבי אליעזר גמרה - גמרה מרבי אליעזר ולא סברה, הדר גמרה מרבי יהושע ואסברה ניהליה. היכי עביד הכי? והאנן תנן: העושה מעשה חייב - להתלמד שאני. דאמר מר (דברים י"ח) לא תלמד לעשות לעשות אי אתה למד, אבל אתה למד להבין ולהורות. הדרן עלך ארבע מיתות.

דף סח.ב

משנה. בן סורר ומורה, מאימתי נעשה בן סורר ומורה - משיביא שתי שערות, ועד שיקיף זקן, התחתון ולא העליון, אלא שדברו חכמים בלשון נקיה. שנאמר (דברים כ"א) כי יהיה לאיש בן, בן - ולא בת, בן - ולא איש. קטן פטור, שלא בא לכלל מצות. גמרא. קטן מנלן דפטור? - מנלן? - כדקתני טעמא: שלא בא לכלל מצות ותו: היכא אשכחן דענש הכתוב, דהכא ליבעי קרא למיפטריה? - אנן הכי קאמרינן: אטו בן סורר ומורה על חטאו נהרג? על שם סופו נהרג, וכיון דעל שם סופו נהרג - אפילו קטן נמי. ועוד: בן ולא איש - קטן משמע. אמר רב יהודה אמר רב: דאמר קרא וכי יהיה לאיש בן - בן הסמוך לגבורתו של איש. ועד שיקיף זקן התחתון כו'. תני רבי חייא: עד שיקיף עטרה. כי אתא רב דימי אמר: הקפת גיד, ולא הקפת ביצים. אמר רב חסדא: קטן שהוליד - אין בנו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר כי יהיה לאיש בן, לאיש בן, ולא לבן בן. - האי מיבעי ליה לכדרב יהודה אמר רב - אם כן לימא קרא כי יהיה בן לאיש, מאי כי יהיה לאיש בן - שמע מינה לכדרב חסדא. - ואימא כוליה להכי הוא דאתא - אם כן נימא קרא בן איש מאי לאיש בן - שמע מינה תרתני. ופליגא דרבה, דאמר רבה: קטן אינו מוליד, שנאמר (במדבר ה') ואם אין לאיש גאל, וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל? אלא בגזל הגר הכתוב מדבר,

דף סט.א

ואמר רחמנא: איש, איש אתה צריך לחזור עליו אם יש לו גואלין ואם לאו. קטן - אי אתה צריך לחזור עליו, בידוע שאין לו גואלין. איתביה אביי: איש - אין לי אלא איש, בן תשע שנים ויום אחד שראוי לביאה מניין? - תלמוד לומר: ואיש. אמר ליה: יש לו, ואינו

מוליד כתבואה שלא הביאה שלישי דמי. דבי חזקיה תנא: (שמות כ"א) וכי יזד איש - איש מזיד ומזריע, ואין קטן מזיד ומזריע. אמר ליה רב מרדכי לרב אשי: מאי משמע דהאי מזיד לישנא דבשולי הוא - דכתיב (בראשית כ"ה) ויזד יעקב נזיד. והא תנא דבי רבי ישמעאל: בן ולא אב, היכי דמי? אילימא דאיעבר בתר דאייתי שתי שערות ואוליד מקמי דלקיף זקן - מי איכא שהות כולי האי? והא אמר רבי כרוספדאי: כל ימיו של בן סורר ומורה אינו אלא שלשה חדשים בלבד אלא לאו - דאיעבר מקמי דלייתי שתי שערות ואוליד מקמיה דלקיף זקן, ושמע מינה: קטן מוליד - לא, לעולם דאיעבר בתר דאייתי שתי שערות, ואוליד בתר דאקיף זקן. ודקא קשיא דרבי כרוספדאי - כי אתא רב דימי אמר: אמרי במערבא בן ולא הראוי לקרותו אב. גופא, אמר רבי כרוספדאי אמר רבי שבתאי: כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא שלשה חדשים בלבד. - והאנן תנן: משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן - הקיף זקן - אף על גב דלא מלו שלשה חדשים, מלו שלשה חדשים - אף על גב דלא הקיף. יתיב רבי יעקב מנהר פקוד קמיה דרבינא ויתיב וקאמר משמיה דרב הונא בריה דרב יהושע: שמע מינה מדרבי כרוספדאי אמר רבי שבתאי: יולדת לשבעה - אין עוברא ניכר לשלישי ימיה. דאי סלקא דעתך עוברא ניכר לשלישי ימיה - למה לי שלשה? בתרי ותילתא סגיא - אמר ליה: לעולם אימא לך עוברא ניכר לשלישי ימיה - זיל בתר רובא. אמרוה קמיה דרב הונא בריה דרב יהושע, אמר ליה: ובדיני נפשות מי אזלינן בתר רובא? התורה אמרה (במדבר ל"ה) ושפטו העדה, והצילו העדה, ואת אמרת זיל בתר רובא? אהדרוה קמיה דרבינא. אמר ליה: ובדיני נפשות לא אזלינן בתר רובא? והתנן: אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה - עדותן קיימת, שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע. ואי סלקא דעתך לא אמרינן זיל בתר רובא - נימא הני דוקא קא מסהדי, ואכחושי הוא דקא מכחשי אהדדי. אלא לאו - משום דאמרינן זיל בתר רובא, ורובא דאינשי עבדי דטעו בעיבורא דירחא. אמר רבי ירמיה מדפתי: אף אנן נמי תנינא: בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה, ואם בא עליה יבם - קנאה, וחייבין עליה משום אשת איש, ומטמאה את בועלה לטמא משכב התחתון כעליון. נישאת לכהן - אוכלת בתרומה, בא עליה אחד מן הפסולין - פסלה מן הכהונה, ואם בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה - מומתין עליה, והיא פטורה.

דף סט.ב

ואמאי? אימא איילונית היא, ואדעתא דהכי לא קדיש אלא לאו - דאמרינן: זיל בתר רובא, ורוב נשים לאו איילונית נינהו. - לא, מאי חייב עליה, דקתני - קרבן. - והא מומתין על ידה קתני - בבא עליה אביה. - והא אם בא עליה אחד מכל העריות קתני - אלא: הכא במאי עסקינן דקבלה עילויה. תנו רבנן: המסוללת בבנה קטן והערה בה, בית שמאי אומרים: פסלה מן הכהונה, ובית הלל מכשירין. אמר רבי חייה בריה דרבה בר נחמני אמר רב חסדא, ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי: הכל מודים בבן תשע שנים ויום אחד שביאתו ביאה, פחות מבן שמנה - שאין ביאתו ביאה, לא נחלקו אלא

בבן שמנה. דבית שמאי סברי: גמרינן מדורות הראשונים, ובית הלל סברי: לא גמרינן מדורות הראשונים. ודורות הראשונים מנלן דאוליד? אילימא מדכתיב (שמואל ב' י"א) הלוא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי, וכתיב (שמואל ב' כ"ג) (ואליעם) [אליעם] בן אחיתפל הגלני, וכתיב (שמואל ב' י"ב) וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה בעבור (כי) ה' (אהבו) וכתיב (שמואל ב' י"ג) ויהי לשנתים ימים ויהיו גזזים לאבשלום, וכתיב (שמואל ב' י"ג) ואבשלום ברח וילך גשורה ויהי שם שלש שנים, וכתיב (שמואל ב' י"ד) וישב אבשלום בירושלים שנתים ימים ופני המלך לא ראה, וכתיב (שמואל ב' ט"ו) ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא (ואשלמה) (מסורת הש"ס: ואשלם) את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון, וכתיב (שמואל ב' י"ז) ואחיתפל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבש את החמור ויקם וילך אל ביתו (ואל) [אל] עירו ויצו אל ביתו ויחנק, וכתיב (תהלים נ"ה) אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, ותניא: כל שנותיו של דואג אינן אלא שלשים וארבע, ושל אחיתפל אינן אלא שלשים ושלש. כמה הויא להו - תלתין ותלת, דל שבע דהוה שלמה - פש להו עשרים ושית, דל תרתי שני לתלתא עבורי - אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד. - ממאי? דלמא תרוייהו בתשע אוליד, ובת שבע אולידא בשית, משום דאיתתא בריא. תדע, דהא הוי לה ולד מעיקרא אלא מהכא: (בראשית י"א) אלה תולדת תרח תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן, ואברהם גדול מנחור שנה, ונחור גדול מהרן שנה, נמצא אברהם גדול שתי שנים מהרן. וכתיב (בראשית י"א) ויקח אברם ונחור להם נשים וגו' ואמר רבי יצחק: יסכה זו שרה, ולמה נקרא שמה יסכה - שסוכה ברוח הקדש. והיינו דכתיב (בראשית כ"א) כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה. דבר אחר: יסכה - שהכל סכים ביופיה. וכתיב (בראשית י"ז) ויפל (אברהם) על פניו ויצחק ויאמר בלבו וגו' כמה קשיש אברהם משרה - עשר שנין, וקשיש מאבוב - תרתין שנין, אשתכח כי אולדה הרן לשרה - בתמני אולידה. - ממאי? דלמא אברהם זוטא דאחווה הוה, ודרך חכמתן קא חשיב להו. תדע, דקא חשיב להו קרא דרך חכמתן, דכתיב (בראשית ו') ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת, שם גדול מחם שנה, וחם גדול מיפת שנה נמצא שם גדול מיפת שתי שנים, וכתיב (בראשית ז') ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ, וכתיב (בראשית י"א) (ואלה) [אלה] תולדת שם שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול, בן מאה שנה בר מאה ותרתין שנין הוה אלא, דרך חכמתן קא חשיב להו, הכא נמי - דרך חכמתן קא חשיב להו. אמר רב כהנא: אמריתיה לשמעתיא קמיה דרב זביד מנהרדעא. אמר לי: אתון מהכא מתניתו, ואנן מהכא מתנינן לה: (בראשית י') ולשם ילד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול, יפת הגדול שבאחיו הוה אלא מנלן - מהכא, (שמות ל"ח) ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה, וכתיב (דברי הימים א' ב') ותמת עזובה (אשת כלב) ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. וכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוי - בר תליסר, דכתיב (שמות ל"ו) איש איש ממלאכתו אשר המה עשים, ותניא: שנה ראשונה עשה משה משכן, שניה הקים משכן ושלח מרגלים. וכתיב

(יהושע י"ד) בן ארבעים שנה אנכי בשלח משה עבד ה' וגו' ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמנים שנה, כמה הוּיָא להו - ארבעין, דל ארביסר דהוה בצלאל - פשא להו עשרים ושית, דל תרתי שני דתלתא עיבורי - אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד. בן ולא בת. תניא, אמר רבי שמעון: בדין הוא שתהא בת ראויה להיות כבן סורר ומורה,

דף ע"א

שהכל מצויין אצלה בעבירה, אלא גזירת הכתוב היא: בן ולא בת. משנה. מאימתי חייב - משיאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין האיטלקי. רבי יוסי אומר: מנה בשר ולוג יין. אכל בחבורת מצוה, אכל בעיבור החדש, אכל מעשר שני בירושלים, אכל נבילות וטרופות שקצים ורמשים, (אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו). אכל דבר שהוא מצוה ודבר שהוא עבירה, אכל כל מאכל ולא אכל בשר, שתה כל משקה ולא שתה יין - אינו נעשה בן סורר ומורה, עד שיאכל בשר וישתה יין, שנאמר (דברים כ"א) זולל וסבא, ואף על פי שאין ראייה לדבר - זכר לדבר, שנאמר (משלי כ"ג) אל תהי בסבאי יין בזללי בשר למו. גמרא. אמר רבי זירא: תרטימר זה איני יודע מהו, אלא מתוך שכפל רבי יוסי ביין - נמצא כופל אף בבשר, ונמצא תרטימר חצי מנה. אמר רב חנן בר מולדה אמר רב הונא: אינו חייב עד שיקח בשר בזול ויאכל, יין בזול וישתה, דכתיב (דברים כ"א) זולל וסבא. ואמר רב חנן בר מולדה אמר רב הונא: אינו חייב עד שיאכל בשר חי וישתה יין חי. איני? והא רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו: אכל בשר חי ושתה יין חי - אינו נעשה בן סורר ומורה. אמר רבינא: יין חי - מזיג ולא מזיג, בשר חי - בשיל ולא בשיל, כבשר כיבא דאכלי גנבי. רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אכל בשר מליח ושתה יין מגיתו - אין נעשה בן סורר ומורה. תנן התם: ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין. ותנא: אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגתו. בשר מליח עד כמה? אמר רבי חנינא בר כהנא: כל זמן שהוא כשלמים. ויין מגיתו עד כמה? - כל זמן שהוא תוסס. והתניא: יין תוסס - אין בו משום גילוי, וכמה תסיסתו - שלשה ימים. הכא מאי? - התם משום שמחה הוא, כל זמן שהוא כשלמים - נמי אית ביה שמחה, הכא משום אימשוכי הוא, ובכל שהוא לא מימשך. ויין עד ארבעים יום. אמר רב חנן: לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים, שנאמר (משלי ל"א) תנו שכר לאובד ויין למרי נפש. אמר רבי יצחק: מאי דכתיב (משלי כ"ג) אל תרא יין כי יתאדם - אל תרא יין שמאדים פניהם של רשעים בעולם הזה, ומלבין פניהם לעולם הבא. רבא אמר: אל תרא יין כי יתאדם - אל תרא יין שאחריתו דם. רב כהנא רמי: כתיב תירש וקרינן תירוש, זכה - נעשה ראש, לא זכה - נעשה רש. רבא רמי: כתיב (תהלים ק"ד) ישמח וקרינן ישמת, זכה - משמחו, לא זכה - משממהו. והיינו דאמר רבא: חמרא וריחני פקחין. אמר רב עמרם בריה דרבי שמעון בר אבא אמר רבי חנינא: מאי דכתיב (משלי כ"ג) למי אוי למי אבוי למי מדנים למי שיח למי פצעים חנם למי חכללות עינים (וגו') למאחרים על היין לבאים לחקר ממסך. כי אתא רב דימי אמר: אמרי במערבא האי קרא מאן דדריש ליה מרישיה

לסיפיה - מדריש. ומסיפיה לרישיה - מדריש. דריש עובר גלילאה: שלש עשרה ווי"ן נאמר ביין (בראשית ט') ויחל נח איש האדמה ויטע כרם וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלו וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם וגו' וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן. רב ושמואל, חד אמר: סרסו, וחד אמר: רבעו. מאן דאמר סרסו - מתוך שקלקלו ברביעי קללו ברביעי. ומאן דאמר רבעו - גמר וירא וירא, כתיב הכא וירא חם אבי כנען את ערות אביו וכתוב התם (בראשית ל"ד) וירא אותה שכם בן חמור וגו'. בשלמא למאן דאמר סרסו - משום הכי קללו ברביעי. אלא למאן דאמר רבעו מאי שנא רביעי? נלטייה בהדיא - הא והא הואי. ויחל נח איש האדמה ויטע כרם אמר רב חסדא אמר רב עוקבא, ואמרי לה מר עוקבא אמר רבי זכאי: אמר לו הקדוש ברוך הוא לנח: נח, לא היה לך ללמוד מאדם הראשון, שלא גרם לו אלא יין. כמאן דאמר אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה. דתניא, רבי מאיר אומר: אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו גפן היה,

דף ע"ב

שאיין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין. רבי יהודה אומר: חטה היה, שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן. רבי נחמיה אומר: תאנה היה, שבדבר שקלקלו בו נתקנו, שנאמר (בראשית ג') ויתפרו עלה תאנה. (משלי ל"א) דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מלמד שכפאתו אמו על העמוד, ואמרה לו: מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי, מה ברי - הכל יודעים שאביך ירא שמים הוה, עכשיו יאמרו: אמו גרמה לו. ומה בר בטני - כל הנשים של בית אביך כיון שמתעברות שוב אינן רואות פני המלך, ואני דחקתי ונכנסתי, כדי שיהא לי בן מזורז ומלובן. ומה בר נדרי כל נשים של בית אביך היו נודרות: יהא לי בן הגון למלכות, ואני נדרתי ואמרת: יהא לי בן זריז וממולא בתורה, והגון לנביאות. אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין אל למלכים אמרה לו: מה לך אצל מלכים ששותים יין ומשתכרים ואומרים למה לנו אל, ולרוזנים אי שכר - מי שכל רזי עולם גלויים לו ישתה יין וישתכר? איכא דאמרי: מי שכל רוזני עולם משכימין לפתחו ישתה יין וישתכר? אמר רבי יצחק: מניין שחזר שלמה והודה לאמו - דכתיב (משלי ל') כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי, כי בער אנכי מאיש - מנח, דכתיב (בראשית ט') ויחל נח איש האדמה, ולא בינת אדם לי - זה אדם הראשון. אכל בחבורת מצוה. אמר רבי אבהו: אינו חייב עד שיאכל בחבורה שכולה סריקין. והאנן תנן: אכל בחבורת מצוה אינו נעשה בן סורר ומורה. טעמא - דמצוה, הא לאו מצוה - אף על גב דלאו כולה סריקין - הא קא משמע לן: דאף על גב דכולה סריקין, כיון דבמצוה קא עסיק - לא מימשיך. אכל בעיבור החודש. למימרא דבשר ויין מסקו? והתניא: אין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית בלבד - הא קא משמע לן: אף על גב דאין עולין לה אלא בפת וקטנית, ואיהו אסיק בשר ויין ואכל, כיון דבמצוה קא עסיק - לא ממשיך. תנו רבנן: אין עולין בעיבור החודש

פחות מעשרה בני אדם, ואין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית, ואין עולין לה אלא לאור עיבורו, ואין עולין לה ביום אלא בלילה. והתניא: אין עולין לה בלילה אלא ביום - כדאמר רבי חייא בר אבא לבניה: אחריפו ועולו, אחריפו ופוקו, כי היכי דלישמעו בכו אינשי. אכל מעשר שני בירושלים. כיון דכי אורחיה הוא קא אכיל ליה - לא ממשיך. אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים. אמר רבא: אכל בשר עוף - אינו נעשה בן סורר ומורה. והא אגן תנן: אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים אינו נעשה בן סורר ומורה, הא טהורין - נעשה בן סורר ומורה - כי תנן נמי מתניתין - להשלים. אכל דבר שהוא מצוה ודבר עבירה. דבר מצוה - תנחומי אבלים, דבר עבירה - תענית ציבור. וטעמא מאי? אמר קרא (דברים כ"א) איננו שמע בקלנו - בקולנו ולא בקולו של מקום. אכל כל מאכל ולא אכל בשר, שתה כל משקה ולא שתה יין וכו'. אכל כל מאכל ולא אכל בשר - לאיתויי דבילה קעילית, שתה כל משקה ולא שתה יין - לאיתויי דבש וחלב. דתניא: אכל דבילה קעילית ושתה דבש וחלב ונכנס למקדש -

דף עא.א

חייב. אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין. תנו רבנן: אכל כל מאכל ולא אכל בשר, שתה כל משקה ולא שתה יין - אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין, שנאמר זולל וסבא. ואף על פי שאין ראייה לדבר - זכר לדבר, שנאמר (משלי כ"ג) אל תהי בסבאי יין בזללי בשר למו, ואומר (משלי כ"ג) כי סבא וזולל יורש וקרעים תלביש נומה. אמר רבי זירא, כל הישן בבית המדרש - תורתו נעשית לו קרעים קרעים, שנאמר וקרעים תלביש נומה. משנה. גנב משל אביו ואכל ברשות אביו, משל אחרים ואכל ברשות אחרים, משל אחרים ואכל ברשות אביו - אינו נעשה בן סורר ומורה, עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו. - גמרא. גנב משל אביו ואכל ברשות אביו, אף על גב דשכיח ליה - בעית. משל אחרים ואכל ברשות אחרים, אף על גב דלא בעית - לא שכיח ליה. וכל שכן משל אחרים ואכל ברשות אביו, דלא שכיח ליה ובעית. עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים - דשכיח ליה ולא בעית. רבי יוסי ברבי יהודה אומר עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו. אמו מנא לה? מה שקנתה אשה קנה בעלה - אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מסעודה המוכנת לאביו ולאמו. - והאמר רבי חנן בר מולדה אמר רב הונא: אינו חייב עד שיקנה בשר בזול ויאכל, יין בזול וישתה - אלא אימא: מדמי סעודה המוכנת לאביו ולאמו. איבעית אימא: דאקני לה אחר, ואמר לה: על מנת שאין לבעליך רשות בהן. משנה. היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה, אביו אינו רוצה ואמו רוצה - אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיהו שניהם רוצין. רבי יהודה אומר: אם לא היתה אמו ראויה לאביו - אינו נעשה בן סורר ומורה. גמרא. מאי אינה ראויה? אילימא חייבי כריתות וחייבי מיתות בית דין, סוף סוף אבוה - אבוה נינהו, ואמיה - אמיה נינהו אלא: בשוה לאביו קאמר, תניא נמי הכי, רבי יהודה אומר: אם לא היתה אמו שוה לאביו בקול ובמראה ובקומה אינו נעשה בן סורר ומורה. מאי טעמא - דאמר קרא: איננו שמע

בקלנו מדקול בעינן שוין - מראה וקומה נמי בעינן שוין. כמאן אזלא הא דתניא: בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב - דרוש וקבל שכר, כמאן? כרבי יהודה, איבעית אימא: רבי שמעון היא, דתניא, אמר רבי שמעון: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאין אותו לסקלו? אלא לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב - דרוש וקבל שכר. אמר רבי יונתן: אני ראיתיו, וישבתי על קברו. כמאן אזלא הא דתניא: עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות ולמה נכתבה - דרוש וקבל שכר. כמאן - כרבי אליעזר, דתניא, רבי אליעזר אומר: כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת - אינה נעשית עיר הנדחת. מאי טעמא - אמר קרא (דברים י"ג) ואת כל שללה תקבץ אל תוך רחבה ושרפת באש, וכיון דאי איכא מזוזה לא אפשר, דכתיב (דברים י"ב) לא תעשון כן לה' אלהיכם. אמר רבי יונתן: אני ראיתיה, וישבתי על תילה. כמאן אזלא הא דתניא: בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב - דרוש וקבל שכר. כמאן - כרבי אלעזר ברבי שמעון. דתנן, רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: לעולם אין הבית טמא עד שיראה כשתי גריסין על שתי אבנים, בשתי כתלים, בקרן זוית, ארכו כשני גריסין ורחבו כגריס. מאי טעמא דרבי אלעזר ברבי שמעון - כתיב קיר וכתוב קירת, איזהו קיר שהוא כקירות - הוי אומר זה קרן זוית. תניא, אמר רבי אליעזר ברבי צדוק: מקום היה בתחום עזה והיו קורין אותו חורבתא סגירתא. אמר רבי שמעון איש כפר עכו: פעם אחת הלכתי לגליל וראיתי מקום שמציינין אותו, ואמרו: אבנים מנוגעות פינו לשם. משנה. היה אחד מהם גידם או חיגר או אלם או סומא או חרש - אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר (דברים כ"א) ותפשו בו אביו ואמו - ולא גדמין, והוציאו אתו - ולא חגרין, ואמרו - ולא אלמין, בננו זה - ולא סומין, איננו שמע בקלנו - ולא חרשין. מתרין בו בפני שלשה, ומלקין אותו. חזר וקלקל - נדון בעשרים ושלשה. ואינו נסקל עד שיהו שם שלשה הראשונים, שנאמר בננו זה זהו שלקה בפניכם. גמרא. שמעת מינה בעינן קרא כדכתיב - שאני הכא,

דף ע"ב

דכוליה קרא יתירא הוא. ומתרין בפני שלשה. למה לוי בתרי סגיא - אמר אביי, הכי קאמר: מתרין בו בפני שנים, ומלקין אותו בפני שלשה. מלקות בבן סורר ומורה היכא כתיבא? - כדרבי אבהו, דאמר רבי אבהו: למדנו (דברים כ"ב) ויסרו (דברים כ"א) מויסרו, ויסרו (דברים כ"א) מבן, ובן (דברים כ"ה) מבן - והיה אם בן הכות הרשע. חזר וקלקל נידון בעשרים ושלשה [וכו']. האי מיבעי ליה זה - ולא סומין - אם כן לכתוב בננו הוא, מאי בננו זה - שמע מינה תרתי. משנה. ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף זקן התחתון - פטור, ואם משנגמר דינו ברח. ואחר כך הקיף זקן התחתון - חייב. גמרא. אמר רבי חנינא: בן נח שבירך את השם ואחר כך נתגייר - פטור, הואיל ונשתנה דינו - (נשתנה) (מסורת הש"ס: ונשתנית) מיתתו. נימא מסייעא ליה: ברח עד שלא נגמר דינו, ואחר כך הקיף זקן התחתון - פטור, מאי טעמא - לאו משום דאמרינן: הואיל ואישתני - אישתני? - לא, שאני הכא דאי עבד השתא - לאו בר קטלא הוא. תא שמע: אם

משנגמר דינו ברת, ואחר כך הקיף זקן התחתון - חייב. נגמר דינו קאמרת? נגמר דינו - גברא קטילא הוא. תא שמע: בן נח שהכה את חבירו ובא על אשת חבירו, ונתגייר - פטור. עשה כן בישראל ונתגייר - חייב. ואמאי? נימא: הואיל ואישתני - אישתני - דינו ומיתתו בעינן, והאי - דינו אישתני, מיתתו לא אישתני. בשלמא רוצח, מעיקרא סייף והשתא סייף. אלא אשת איש, מעיקרא סייף והשתא חנק - בנערה המאורסה, דאידי ואידי בסקילה. - והא עשה כן בישראל דומיא דאשת חבירו קתני - אלא: קלה בחמורה - מישך שייכא. הניחא לרבנן דאמרי סייף חמור, אלא לרבי שמעון דאמר חנק חמור, מאי איכא למימר? - רבי שמעון סבר לה כתנא דבי מנשה, דאמר: כל מיתה האמורה לבני נח אינה אלא חנק. בשלמא אשת איש - מעיקרא חנק והשתא חנק. אלא רוצח, מעיקרא חנק והשתא סייף? - קלה בחמורה מישך שייכא. לימא מסייעא ליה: סרחה ואחר כך בגרה - תידון בחנק. בסקילה מאי טעמא לא - לאו משום דהואיל ואישתני אישתני, וכל שכן הכא דאישתני לגמרי? - האמר ליה רבי יוחנן לתנא: תני תידון בסקילה. משנה. בן סורר ומורה נידון על שם סופו, ימות זכאי ואל ימות חייב. שמיתתן של רשעים הנאה להן והנאה לעולם, לצדיקים - רע להן ורע לעולם, יין ושינה לרשעים - הנאה להן והנאה לעולם, ולצדיקים - רע להן ורע לעולם. פיזור לרשעים - הנאה להן והנאה לעולם, ולצדיקים - רע להן ורע לעולם. כנוס לרשעים - רע להן ורע לעולם, ולצדיקים - הנאה להן והנאה לעולם. שקט לרשעים - רע להן ורע לעולם, לצדיקים - הנאה להן והנאה לעולם.

דף עבא

גמרא. תניא, רבי יוסי הגלילי אומר: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל? אלא, הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות. אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב. שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם, ולצדיקים - רע להם ורע לעולם. שינה ויין, לרשעים - הנאה להם והנאה לעולם, לצדיקים - רע להם ורע לעולם. שקט, לרשעים - רע להם ורע לעולם, ולצדיקים - הנאה להם והנאה לעולם. פיזור, לרשעים - הנאה להם והנאה לעולם, ולצדיקים - רע להם ורע לעולם. משנה. הבא במחתרת נידון על שם סופו. היה בא במחתרת ושבר את החבית, אם יש לו דמים - חייב, אם אין לו דמים פטור. גמרא. אמר רבא: מאי טעמא דמחתרת - חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו. והאי מימר אמר: אי אזילנא - קאי לאפאי ולא שביק לי, ואי קאי לאפאי - קטלינא ליה. והתורה אמרה: אם בא להורגך - השכם להורגו. אמר רב: הבא במחתרת ונטל כלים ויצא - פטור. מאי טעמא - בדמים קננהו. אמר רבא: מסתברא מילתיה דרב בשייבר, דליתנהו, אבל נטל - לא. והאלהים אמר רב אפילו נטל. דהא יש לו דמים ונאנסו - חייב, אלמא: ברשותיה קיימי, הכא נמי ברשותיה קיימי. ולא היא, כי אוקמינא רחמנא ברשותיה - לענין אונסין, אבל לענין מקנא - ברשותיה דמרייהו קיימי, מידי דהוה

אשואל. תנן: בא במחותרת ושיבר את החבית, יש לו דמים - חייב, אין לו דמים - פטור. טעמא דשיבר, דכי אין לו דמים פטור. הא נטל - לא - הוא הדין דאפילו נטל נמי, והא דקא תני שבר את החבית - קא משמע לן דכי יש לו דמים, אף על גב דשיבר נמי חייב. - פשיטא, מזיק הוא - הא קא משמע לן דאפילו שלא בכוונה. - מאי קא משמע לן - אדם מועד לעולם, - תנינא: אדם מועד לעולם, בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון קשיא. מתיב רב ביבי בר אביי: הגונב כס בשבת - חייב, שהרי נתחייב בגניבה קודם שיבא לידי איסור שבת. היה מגרר ויוצא - פטור, שהרי איסור גנבה ואיסור סקילה באין כאחד. והלכתא: דשדנהו בנהרא. רבא איגנבו ליה דיכרי במחותרתא, אהדרינהו ניהליה ולא קבלינהו, אמר: הואיל ונפק מפומיה דרב. תנו רבנן: (שמות כ"ב) אין לו דמים אם זרחה השמש עליו. וכי השמש עליו בלבד זרחה? אלא: אם ברור לך הדבר כשמש שאין לו שלום עמך - הרגהו, ואם לאו - אל תהרגהו. תניא אידך: אם זרחה השמש עליו דמים לו וכי השמש עליו בלבד זרחה, אלא: אם ברור לך כשמש שיש לו שלום עמך - אל תהרגהו, ואם לאו - הרגהו. קשיא סתמא אסתמא - לא קשיא,

דף עבב

כאן - באב על הבן, כאן - בבן על האב. אמר רב: כל דאתי עלאי במחותרתא - קטילנא ליה, לבר מרב חנינא בר שילא. מאי טעמא? אילימא משום דצדיק הוא - הא קאתי במחותרתא אלא משום דקים לי בגווייה דמרחם עלי כרחם אב על הבן. תנו רבנן: (שמות כ"ב) דמים לו, בין בחול בין בשבת, אין לו דמים - בין בחול בין בשבת. בשלמא אין לו דמים בין בחול בין בשבת - איצטריך, סלקא דעתך אמינא: מידי דהוה אהרוגי בית דין, דבשבת לא קטלינן - קא משמע לן דקטלינן. אלא דמים לו בין בחול בין בשבת השתא בחול לא קטלינן ליה - בשבת מבעיא? אמר רב ששת: לא נצרכא אלא לפקח עליו את הגל. תנו רבנן: (שמות כ"ב) והכה - בכל אדם, ומת - בכל מיתה שאתה יכול להמיתו. בשלמא, והכה בכל אדם - איצטריך, סלקא דעתך אמינא: בעל הבית הוא דקים (להו) (מסורת הש"ס: ליה) דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, אבל אחר לא - קא משמע לן, דרודף הוא, ואפילו אחר נמי. אלא ומת בכל מיתה שאתה יכול להמיתו, למה ליי מרוצח נפקא, דתניא: (במדבר ל"ה) מות יומת המכה רצח הוא, אין לי אלא במיתה האמורה בו, ומנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה רשאי להמיתו בכל מיתה שאתה, יכול להמיתו - תלמוד לומר מות יומת, מכל מקום. - שאני התם דאמר קרא מות יומת. - וניגמר מיניה - משום דהוה רוצח וגואל הדם שני כתובין הבאין כאחד, וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין. תנו רבנן: (שמות כ"ב) מחותרת, אין לי אלא מחותרת, גגו חצירו וקרפיפו מנין? תלמוד לומר (שמות כ"ב) ימצא הגנב - מכל מקום. אם כן מה תלמוד לומר מחותרת - מפני שרוב גנבים מצויין במחותרת. תניא אידך: מחותרת אין לי אלא מחותרת. גגו חצירו וקרפיפו מנין? תלמוד לומר ימצא הגנב - מכל מקום. אם כן מה תלמוד לומר מחותרת - מחותרתו זו היא התראתו. אמר רב הונא: קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו. קסבר: רודף אינו צריך התראה, לא שנא גדול ולא שנא

קטן. איתביה רב חסדא לרב הונא: יצא ראשו - אין נוגעין בו, לפי שאין דוחין נפש מפני נפש. ואמאי? רודף הוא - שאני התם, דמשמיא קא רדפי לה. נימא מסייע ליה: רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו, אומר לו: ראה שישראל הוא, ובן ברית הוא, והתורה אמרה (בראשית ט') שפך דם האדם באדם דמו ישפך, אמרה תורה: הצל דמו של זה בדמו של זה. - ההיא רבי יוסי ברבי יהודה היא. דתניא, רבי יוסי ברבי יהודה אומר: חבר אין צריך התראה, לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד. תא שמע: רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו, אמר לו: ראה שישראל הוא, ובן ברית הוא, והתורה אמרה: שפך דם האדם באדם דמו ישפך. אם אמר: יודע אני שהוא כן - פטור, על מנת כן אני עושה - חייב. - לא צריכא - דקאי בתרי עיברי דנהרא, דלא מצי אצוליה, מאי איכא - דבעי איתויי לבי דינא, בי דינא - בעי התראה. איבעית אימא: אמר לך רב הונא, אנא דאמרי כתנא דמחותרת, דאמר: מחותרתו זו היא התראתו.

דף עגא

משנה. ואלו הן שמצילין אותן בנפשן: הרודף אחר חבירו להרגו, ואחר הזכר, ואחר הנערה המאורסה. אבל הרודף אחר בהמה, והמחלל - את השבת, ועובד עבודה זרה אין מצילין אותן בנפשן. גמרא. תנו רבנן: מניין לרודף אחר חבירו להרגו שניתן להצילו בנפשו - תלמוד לומר (ויקרא י"ט) לא תעמד על דם רעך. והא להכי הוא דאתא? האי מיבעי ליה לכדתניא: מניין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו - תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. - אין הכי נמי. ואלא ניתן להצילו בנפשו מנלן? - אתיא בקל וחומר מנערה המאורסה, מה נערה המאורסה, שלא בא אלא לפוגמה - אמרה תורה ניתן להצילה בנפשו, רודף אחר חבירו להרגו - על אחת כמה וכמה. - וכי עונשין מן הדין? - דבי רבי תנא: הקישא הוא, (דברים כ"ב) כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, וכי מה למדנו מרוצח? מעתה, הרי זה בא ללמד ונמצא למד, מקיש רוצח לנערה המאורסה: מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו - אף רוצח ניתן להצילו בנפשו. ונערה מאורסה גופה מנלן - כדתנא דבי רבי ישמעאל. דתנא דבי רבי ישמעאל: (דברים כ"ב) ואין מושיע לה, הא יש מושיע לה - בכל דבר שיכול להושיע. גופא: מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. והא מהכא נפקא? מהתם נפקא: אבדת גופו מניין - תלמוד לומר והשבתו לו - אי מהתם הוה אמינא: הני מילי - בנפשיה, אבל מיטרח ומיגר אגורי - אימא לא, קא משמע לן. תנו רבנן: אחד הרודף אחר חבירו להרגו, ואחר הזכר, ואחר נערה המאורסה, ואחר חייבי מיתות בית דין, ואחר חייבי כריתות - מצילין אותן בנפשו. אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט - אין מצילין אותן בנפשו. נעבדה בה עבירה - אין מצילין אותה בנפשו. יש לה מושיע - אין מצילין אותה בנפשו. רבי יהודה אומר: אף האומרת הניחו לו שלא יהרגנה. מנא הני מילי? אמר קרא (דברים כ"ב) ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות נער - זה זכור, נערה - זו נערה המאורסה, חטא - אלו חייבי כריתות,

מות - אלו חייבי מיתות בית דין. כל הני למה לוי? - צריכי, דאי כתב רחמנא נער - משום דלאו אורחיה, אבל נערה דאורחה - אימא לא. ואי כתב רחמנא נערה - משום דקא פגים לה, אבל נער דלא קא פגים ליה - אימא לא. ואי כתב רחמנא הני -

דף עגב

משום - דהאי לאו אורחיה הוא, והא - קא פגים לה, אבל שאר עריות, דאורחיהו ולא נפיש פיגמיהו - אימא לא, כתב רחמנא חטא. ואי כתב רחמנא חטא הוה אמינא: אפילו חייבי לאוין, כתב רחמנא מות. ואי כתב רחמנא מות הוה אמינא חייבי מיתות בית דין - אין, חייבי כריתות - לא, כתב רחמנא חטא. ולכתוב רחמנא חטא מות ולא בעי נער ונערה - אין הכי נמי, ואלא נער נערה, חד - למעוטי עובד עבודה זרה, וחד - למעוטי בהמה ושב. ולרבי שמעון בן יוחי דאמר: עובד עבודה זרה ניתן להצילו בנפשו, למה לוי? - חד - למעוטי בהמה, וחד - למעוטי שבת. סלקא דעתך אמינא: תיתי שבת מחילול חילול מעבודה זרה. ולרבי אלעזר ברבי שמעון דאמר: מחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו, דאתיא שבת מחילול חילול מעבודה זרה, מאי איכא למימר? - חד מיעוט - למעוטי בהמה, ואידך - אידי דכתב רחמנא נער, כתב נמי נערה. רבי יהודה אומר אף האומרת הניחו לו שלא יהרגנה. במאי קמיפלגי? אמר רבא: במקפדת על פיגמה, ומניחתו שלא יהרגנה. רבנן סברי: אפיגמה קפיד רחמנא, והרי מקפדת על פיגמה. ורבי יהודה: האי - דקאמר רחמנא קטליה - משום דמסרה נפשה לקטלא, הא - לא מסרה נפשה לקטלא. אמר ליה רב פפא לאביי: אלמנה לכהן גדול נמי, קא פגים לה - אמר ליה: אפיגמה רבה - קפיד רחמנא, אפיגמה זוטא - לא קפיד רחמנא. חטא אלו חייבי כריתות. ורמינהו: ואלו נערות שיש להן קנס: הבא על אחותו - אמרוה רבנן קמיה דרב חסדא: משעת העראה דפגמה - איפטר לה מקטלא, ממונא לא משלם עד גמר ביאה. - הניחא למאן דאמר העראה זו נשיקה, אלא למאן דאמר העראה זו הכנסת עטרה - מאי איכא למימר? אלא אמר רב חסדא: כגון שבא עליה שלא כדרכה, וחזר ובא עליה כדרכה. רבא אמר: במניחתו שלא יהרגנה, ורבי יהודה היא.

דף עדא

רב פפא אמר: במפותה, ודברי הכל. אביי אמר: ביכול להציל באחד מאבריו, ורבי יונתן בן שאול היא. דתניא, רבי יונתן בן שאול אומר: רודף שהיה רודף אחר חבריו להורגו, ויכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל - נהרג עליו. - מאי טעמא דרבי יונתן בן שאול? דכתיב (שמות כ"א) וכי ינצו אנשים (יחדו) וגו', ואמר רבי אלעזר: במצות שבמיתה הכתוב מדבר, דכתיב, (שמות כ"א) ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש, ואפילו הכי אמר רחמנא ולא יהיה אסון ענוש יענש, אי אמרת בשלמא יכול להציל באחד מאבריו לא ניתן להצילו בנפשו - היינו דמשכחת לה דיענש, כגון שיכול להציל באחד מאבריו. אלא אי אמרת יכול להציל באחד מאבריו נמי ניתן להצילו בנפשו - היכי משכחת לה דיענש? - דילמא שאני הכא, דמיתה לזה ותשלומין לזה. - לא שנא, דאמר רבא: רודף שהיה רודף אחר חבריו, ושיבר את הכלים, בין של נרדף ובין של כל אדם - פטור. מאי

טעמא - מתחייב בנפשו הוא. ונרדף ששיבר את הכלים, של רודף - פטור, של כל אדם - חייב. של רודף פטור - שלא יהא ממונו חביב עליו מגופו, של כל אדם חייב - שמציל עצמו בממון חבירו. ורודף שהיה רודף אחר רודף להצילו, ושיבר את הכלים בין של רודף בין של נרדף, בין של כל אדם - פטור. ולא מן הדין, שאם אי אתה אומר כן - נמצא אין לך כל אדם שמציל את חבירו מיד הרודף. אבל הרודף אחר בהמה. תניא, רבי שמעון בן יוחי אומר: העובד עבודה זרה ניתן להצילו בנפשו מקל וחומר: ומה פגם הדיוט ניתן להצילו בנפשו, פגם גבוה לא כל שכן? - וכי עונשין מן הדין? - קא סבר: עונשין מן הדין. תניא, רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: המחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו. סבר לה כאבוה דאמר עונשין מן הדין, ואתיא שבת בחילול חילול מעבודה זרה. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: נימנו וגמרו בעלית בית נתזה בלוד: כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם עבור ואל תהרג - יעבור ואל יהרג, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. ועבודה זרה לא? והא תניא, אמר רבי ישמעאל: מנין שאם אמרו לו לאדם עבוד עבודה זרה ואל תהרג מנין שיעבוד ואל יהרג - תלמוד לומר (ויקרא כ"ב) וחי בהם - ולא שימות בהם. יכול אפילו בפרהסיא - תלמוד לומר (ויקרא כ') ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי. - אינהו דאמור כרבי אליעזר. דתניא, רבי אליעזר אומר: (דברים ו') ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך, ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך, - אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו - לכך נאמר בכל נפשך, ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו - לכך נאמר בכל מאדך. גילוי עריות ושפיכות דמים - כדרבי דתניא, רבי אומר (דברים כ"ב) כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה, וכי מה למדנו מרוצח? מעתה, הרי זה בא ללמד ונמצא למד: מקיש רוצח לנערה המאורסה, מה נערה המאורסה - ניתן להצילו בנפשו, אף רוצח - ניתן להצילו בנפשו. ומקיש נערה המאורסה לרוצח, מה רוצח - יהרג ואל יעבור, אף נערה המאורסה - תהרג ואל תעבור, רוצח גופיה מנא לן? - סברא הוא. דההוא דאתא לקמיה דרבה, ואמר ליה: אמר לי מרי דוראי זיל קטליה לפלניא, ואי לא - קטלינא לך. - אמר ליה: לקטלך ולא תיקטול. מי יימר דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי. כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא שלא בשעת השמד, אבל בשעת השמד - אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: אפילו שלא בשעת השמד, לא אמרו אלא בצינעא, אבל בפרהסיא - אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. - מאי מצוה קלה? - אמר רבא בר יצחק אמר רב:

דף עזב

אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא. וכמה פרהסיא? - אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן: אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם. פשיטא, ישראלים בעינן, דכתיב (ויקרא כ"ב) ונקדשתי בתוך בני ישראל. בעי רבי ירמיה: תשעה ישראל ונכרי אחד מהו? תא שמע, דתני רב ינאי אחוה דרבי חייא בר אבא: אתיא תוך תוך, כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני

ישראל וכתוב התם (במדבר ט"ז) הבדלו מתוך העדה הזאת מה להלן עשרה וכולהו ישראל - אף כאן עשרה וכולהו ישראל. - והא אסתר פרהסיא הואי - אמר אביי: אסתר קרקע עולם היתה. רבא אמר: הנאת עצמן שאני. דאי לא תימא הכי - הני קוואקי ודימוניקי היכי יהיבין להו? אלא הנאת עצמן שאני. הכא נמי: הנאת עצמן שאני. ואזדא רבא לטעמיה, דאמר רבא: נכרי דאמר ליה להאי ישראל קטול אספסתא בשבתא ושדי לחיותא, ואי לא קטילנא לך - ליקטיל ולא לקטליה. שדי לנהרא - ליקטליה ולא ליקטול. מאי טעמא - לעבורי מילתא קאי בעי. בעו מיניה מרבי אמי: בן נח מצווה על קדושת השם או אין מצווה על קדושת השם? - אמר אביי, תא שמע: שבע מצות נצטוו בני נח. ואם איתא - תמני הויין - אמר ליה רבא: אינהו וכל אבזרייהו. מאי הוי עלה? - אמר רב אדא בר אהבה, אמרי בי רב: כתיב (מלכים ב' ה') לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבוא אדני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי והשתחווית, וכתוב (מלכים ב' ה') ויאמר לו לך לשלום

דף עה.א

ואם איתא - לא לימא ליה - הא - בצנעה, הא - בפרהסיא. אמר רב יהודה אמר רב: מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת, והעלה לבו טינא. ובאו ושאלו לרופאים, ואמרו: אין לו תקנה עד שתבעל. אמרו חכמים: ימות, ואל תבעל לו. - תעמוד לפניו ערומה? - ימות ואל תעמוד לפניו ערומה. - תספר עמו מאחורי הגדר? - ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר. פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי שמואל בר נחמני. חד אמר: אשת איש היתה, וחד אמר: פנויה היתה. בשלמא למאן דאמר אשת איש היתה - שפיר. אלא למאן דאמר פנויה היתה מאי כולי האי? - רב פפא אמר: משום פגם משפחה. רב אחא בריה דרב איקא אמר: כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות. ולינסבה מינסב - לא מייתבה דעתיה, כדרבי יצחק, דאמר רבי יצחק: מיום שחרב בית המקדש ניטלה טעם ביאה וניתנה לעוברי עבירה, שנאמר (משלי ט') מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם. הדרך עלך בן סורר ומורה. משנה. ואלו הן הנשרפין: הבא על אשה ובתה, ובת כהן שזנתה. יש בכלל אשה ובתה בתו, ובת בתו, ובת בנו, ובת אשתו, ובת בתה, ובת בנה, חמותו, ואם חמותו, ואם חמיו. גמרא. הבא על אשה שנשא בתה - לא קתני, אלא: הבא על אשה ובתה, מכלל דתרוייהו לאיסורא. ומאן נינהו - חמותו ואם חמותו. וקתני: יש בכלל אשה ובתה - מכלל דתרוייהו כתיבי בהדיא, והנך מדרשא אתיא. הניחא לאביי דאמר: משמעות דורשין איכא בינייהו, מתניתין מני - רבי עקיבא היא. אלא לרבא דאמר: חמותו לאחר מיתה איכא בינייהו, מתניתין מני? - אמר לך רבא, תני: הבא על אשה שנשא בתה. יש בכלל אשה ובתה חמותו ואם חמותו. לאביי, אידי דקא בעי למיתנא אם חמיו - תני נמי חמותו ואם חמותו. לרבא, אידי דקא בעי למיתנא אם חמיו ואם חמותו - תני נמי חמותו. מנהני מילי? דתנו רבנן: (ויקרא כ"ד) איש אשר יקח את אשה ואת אמה - אין לי אלא אשה ואמה, בת אשה ובת בתה ובת בנה מנין? נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה מה להלן - בתה ובת בתה ובת בנה, אף כאן - בתה ובת

בתה ובת בנה. מנין לעשות זכרים כנקבות - נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה, מה להלן זכרים כנקבות, אף כאן - זכרים כנקבות. מנין לעשות למטה כלמעלה - נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה, מה להלן - למטה כלמעלה, אף כאן - למטה כלמעלה. ומה כאן למעלה כלמטה - אף להלן למעלה כלמטה. אמר מר: מנין לעשות זכרים כנקבות. מאי זכרים כנקבות? אילימא בת בנה כבת בתה - בהדי הדדי קאתיאן אלא: אם חמיו כאם חמותו. השתא אם חמותו לא קמה לן, אם חמיו מיהדר עלה?

דף עה.ב

אמר אביי, הכי קאמר: מנין לעשות שאר הבא - ממנו כשאר הבא ממנה - נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה וכו'. והא בשאר דידיה לא כתיבא ביה זמה - אמר רבא, אמר לי רב יצחק בר אבודימי: אתיא הנה הנה, אתיא זמה זמה. אמר מר: מנין לעשות למטה כלמעלה. מאי למטה כלמעלה? אילימא בת בנה ובת בתה כבתה - בהדי הדדי קאתיין - אלא: אם חמיו ואם חמותו כחמותו. האי למטה כלמעלה? למעלה כלמטה הואי - תני: למעלה כלמטה. - אי הכי נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה, ומה השתא אינהי לא כתיבא, זמה דידיהו כתיבא? - אמר אביי, הכי קאמר: מנין לעשות שלשה דורות למעלה כשלשה דורות למטה - נאמר למטה זמה ונאמר למעלה זמה, מה למטה שלשה דורות - אף למעלה שלשה דורות. ומה בעונש עשה למטה כלמעלה - אף באזהרה נמי עשה למעלה כלמטה. רב אשי אמר: לעולם כדקתני, ומאי למטה - למטה באיסור. אי מה היא אם אמה אסורה, אף הוא אם אמו אסורה אמר אביי: אמר קרא אמך היא - משום אמו אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אם אמו. רבא אמר: בין למאן דאמר דון מינה ומינה ובין למאן דאמר דון מינה ואוקי באתרה - לא אתיא. למאן דאמר דון מינה ומינה מה היא אם אמה אסורה - אף הוא נמי אם אמו אסורה, ומינה - מה היא בשריפה אף הוא נמי בשריפה. למאן דאמר שריפה חמורה - איכא למיפרך: מה להיא - שכן אמה בשריפה, תאמר בהוא - שאמו בסקילה. ועוד: אמו בסקילה, אם אמו בשריפה? ועוד: מה היא לא חלקת בה בין אמה לאם אמה - אף הוא נמי, לא תחלוק בו בין אמו לאם אמו. ולמאן דאמר סקילה חמורה - מהאי קושיא לא נידונה. ולמאן דאמר דון מינה ואוקי באתרה מה היא אם אמה אסורה - אף הוא נמי אם אמו אסורה, ואוקי באתרה: התם הוא דבשריפה, אבל הכא בסקילה, כדאשכחן באמו. למאן דאמר שריפה חמורה - איכא למיפרך:

דף עו.א

מה להיא - שכן אמה בשרפה, תאמר בהוא - שאמו בסקילה ועוד: הוא כהיא, מה היא - לא חלקתה בה בין בתה לאם אמה, אף הוא - לא תחלוק בו בין בתו לאם אמו. ולמאן דאמר סקילה חמורה - מהאי קושיא לא נידונה. אי מה הוא כלתו אסורה, אף היא כלתה אסורה - אמר אביי: אמר קרא אשת בנך היא משום אשת בנך אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אשת בנה. רבא אמר: בין למאן דאמר דון מינה ומינה, בין למאן דאמר דון מינה ואוקי באתרה - לא אתיא. למאן דאמר דון מינה ומינה: מה הוא כלתו

אסורה - אף היא נמי כלתה אסורה, ומינה: מה הוא בסקילה - אף היא נמי בסקילה. למאן דאמר סקילה חמורה - איכא למיפרד: מה להוא - שכן אמו בסקילה, תאמר בהיא - שאמה בשרפה. ועוד: בתה בשרפה וכלתה בסקילה? - הוא בעצמו יוכיח, דבתו בשרפה וכלתו בסקילה. - אלא, מה הוא לא חלקת בו בין אמו לכלתו, אף היא - לא תחלוק בה בין אמה לכלתה. ולמאן דאמר שרפה חמורה מהאי קושיא לא נידונין. ולמאן דאמר דון מינה ואוקי באתרה: מה הוא כלתו אסורה - אף היא כלתה אסורה, ואוקי באתרה: התם הוא דבסקילה, אבל הכא - בשרפה, כדאשכחן באמה. למאן דאמר סקילה חמורה - איכא למיפרד: מה להוא - שכן אמו בסקילה, תאמר בהיא - שאמה בשרפה. ועוד: מה הוא חלקת בו בין בתו לכלתו - אף היא תחלוק בה בין בתה לכלתה. ולמאן דאמר נמי שרפה חמורה - מהאי קושיא לא נידונין. בתו מאנוסתו מניין? - האמר אביי: קל וחומר, על בת בתו ענוש, על בתו לא כל שכן? - וכי עונשין מן הדין? - גלויי מילתא בעלמא הוא. רבא אמר: אמר לי רבי יצחק בר אבדימי: אתיא הנה, הנה, אתיא זמה, זמה. תני אבוה דרבי אבין: לפי שלא למדנו לבתו מאנוסתו, הוצרך הכתוב לומר (ויקרא כ"א) ובת איש כהן. - אי מה בת כהן היא בשרפה ואין בועלה בשרפה, אף בתו מאנוסתו - היא בשרפה ואין בועלה בשרפה? - אמר אביי: אמר קרא (ויקרא כ"א) את אביה היא מחללת - מי שמחללת את אביה, יצתה זו שאביה מחללה. רבא אמר: בשלמא התם - אפיקתיה מדינא דבת כהן ואוקימתה אדינא דבת ישראל, הכא - אדינא דמאן מוקמת ליה? אדינא דפנוייה מוקמת ליה? אזהרה לבתו מאנוסתו מניין? בשלמא לאביי ורבא - מהיכא דנפקא להו עונש מהתם נפקא להו אזהרה. אלא לדתני אבוה דרבי אבין מאי? אמר רבי אילעא: אמר קרא (ויקרא י"ט) אל תחלל את בתך להזנותה. מתקיף לה רבי יעקב אחוה דרב אחא בר יעקב: האי אל תחלל את בתך להזנותה להכי הוא דאתא? האי מיבעי ליה לכדתניא: אל תחלל את בתך להזנותה יכול בכהן המשיא את בתו ללוי וישראל הכתוב מדבר - תלמוד לומר להזנותה - בחילול שבזנות הכתוב מדבר, במוסר את בתו שלא לשם אישות. - אם כן לימא קרא אל תחלל, מאי אל תחלל - שמע מינה תרתי. ואביי ורבא, האי אל תחלל את בתך להזנותה מאי עבדי ליה, - אמר רבי מני: זה המשיא את בתו לזקן. כדתניא: אל תחלל את בתך להזנותה, רבי אליעזר אומר: זה המשיא את בתו לזקן, רבי עקיבא אומר: זה המשהא בתו בוגרת. אמר רב כהנא משום רבי עקיבא: אין לך עני בישראל אלא רשע ערום, והמשהא בתו בוגרת. - אטו המשהא בתו בוגרת לאו רשע ערום הוא? - אמר אביי:

דף ע"ב

הכי קאמר: איזהו עני רשע ערום - זה המשהא בתו בוגרת. ואמר רב כהנא משום רבי עקיבא: הוי זהיר מן היועצך לפי דרכו. אמר רב יהודה אמר רב: המשיא את בתו לזקן, והמשיא אשה לבנו קטן, והמחזיר אבידה לנכרי - עליו הכתוב אומר (דברים כ"ט) למען ספות הרוה את הצמאה לא יאבה ה' סלח לו. מיתיבי: האוהב את אשתו כגופו, והמכבדה יותר מגופו, והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה, והמשיאן סמוך לפירקן -

עליו הכתוב אומר (איוב ה') וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא - סמוך לפירקן שאני. תנו רבנן: האוהב את שכיניו, והמקרב את קרוביו, והנושא את בת אחותו, והמלוה סלע לעני בשעת דוחקו - עליו הכתוב אומר (ישעיהו נ"ח) אז תקרא וה' יענה. תנו רבנן: (ויקרא כ') אתו ואתהן - אותו ואת אחת מהן, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: אותו ואת שתיהן. מאי בינייהו? אמר אביי: משמעות דורשים איכא בינייהו. רבי ישמעאל סבר: אתו ואתהן - אותו ואת אחת מהן, שכן בלשון יוני קורין לאחת, הינא. ואם חמותו מדרשא אתיא. רבי עקיבא סבר, אתו ואתהן - אותו ואת שתיהן, ואם חמותו הכא כתיבא. רבא אמר: חמותו לאחר מיתה איכא בינייהו. רבי ישמעאל סבר: חמותו לאחר מיתה - בשרפה, ורבי עקיבא סבר: איסורא בעלמא. משנה. ואלו הנהרגין: הרוצח, ואנשי עיר הנדחת. רוצח שהכה את רעהו באבן או בברזל, וכבש עליו לתוך המים או לתוך האור ואינו יכול לעלות משם ומת - חייב. דחפו לתוך המים, או לתוך האור, ויכול לעלות משם, ומת - פטור. שיסה בו את הכלב, שיסה בו את הנחש - פטור. השיך בו את הנחש - רבי יהודה מחייב, וחכמים פוטרין. גמרא. אמר שמואל: מפני מה לא נאמרה יד בברזל - שהברזל ממית בכל שהוא. תניא נמי הכי, רבי אומר: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהברזל ממית בכל שהוא, לפיכך לא נתנה תורה בו שיעור. והני מילי דברזיה מיברז. וכבש עליו לתוך המים. רישא רבותא קא משמע לן וסיפא רבותא קא משמע לן. רישא רבותא קא משמע לן: אף על גב דלאו איהו דחפו, כיון דאין יכול לעלות משם ומת - חייב. סיפא רבותא קא משמע לן: אף על גב דדחפו, כיון דיכול לעלות משם ומת - פטור. כבש מנלן? אמר שמואל: דאמר קרא (במדבר ל"ה) או באיבה, לרבות את המצמצם. ההוא גברא דמצמצמא לחיותא דחבריה בשימשא, ומתה, רבינא מחייב, רב אחא בר רב פטר. רבינא מחייב: קל וחומר, ומה רוצח שלא עשה בו שוגג כמזיד ואונס כרצון - חייב בו את המצמצם,

דף עזא

נזקין שעשה בהן שוגג כמזיד ואונס כרצון - אינו דין שחייב בהן את המצמצם? רב אחא בר רב פטר. אמר רב משרשיא: מאי טעמא דאבוה דאבא דפוטר - אמר קרא (במדבר ל"ה) מות יומת המכה רצח הוא, ברוצח הוא דחייב לן מצמצם, בנזקין - לא חייב לן מצמצם. אמר רבא: כפתו ומת ברעב - פטור. ואמר רבא: כפתו בחמה ומת, בצינה ומת - חייב. סוף חמה לבא, סוף צינה לבא - פטור. ואמר רבא: כפתו לפני ארי - פטור, לפני יתושין - חייב. רב אשי אמר: אפילו לפני יתושין נמי פטור, הני אזלי, והני אתו. איתמר, כפה עליו גיגית ופרע עליו מעזיבה, רבא ורבי זירא, חד אמר: חייב, וחד אמר: פטור. תסתיים דרבא הוא דאמר פטור, דאמר רבא: כפתו ומת ברעב - פטור. אדרבה, תסתיים דרבי זירא הוא דאמר פטור. דאמר רבי זירא: האי מאן דעייליה לחבריה בביתא דשישא, ואדליק ליה שרגא ומת - חייב. טעמא - דאדליק ליה שרגא, הא לא אדליק ליה שרגא - לא - אמרי: התם בלא שרגא - לא מתחיל הבלא

דף עזב

בשעתיה, הכא - בלא שרגא נמי מתחיל הבלא בשעתיה. (סימן סול"ס תרי"ס סמנין בכות"ל). אמר רבא: דחפו לבור, וסולם בבור, ובא אחר וסילקו, ואפילו הוא קדם וסילקו - פטור, דבעידנא דשדייה יכול לעלות הוא. ואמר רבא: זרק חץ, ותריס בידו, ובא אחר ונטלו, ואפילו הוא קדם ונטלו - פטור, דבעידנא דשדייה ביה - מיפסק פיסקיה גיריה. ואמר רבא: זרק בו חץ וסמנין בידו, ובא אחר ופיזרן, ואפילו הוא קדם ופיזרן - פטור, דבעידנא דשדא ביה יכול להתרפאות הוה. אמר רב אשי: הלכך, אפילו סמנין בשוק. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: נזדמנו לו סמנין מהו? אמר ליה: הרי יצא מבית דין זכאי. ואמר רבא: זרק צרור בכותל וחזרה לאחוריה והרגה - חייב. ותנא תונא: כגון אלו המשחקין בכדור שהרגו, במזיד - נהרגין, בשוגג - גולין. בשוגג גולין פשיטא - במזיד נהרגין איצטריך ליה. מהו דתימא: התראת ספק היא מי יימר דהדרה? - קא משמע לן. תני רב תחליפא בר מערבא קמיה דרבי אבהו: כגון אלו המשחקין בכדור שהרגו, תוך ארבע אמות - פטור, חוץ לארבע אמות - חייב. אמר ליה רבינא לרב אשי: היכי דמי? אי דקא ניחא ליה - אפילו פורתא נמי. אי דלא ניחא ליה - אפילו טובא נמי לא - אמר ליה: סתם משחקין בכדור, כמה (דעיילי טפי) (מסורת הש"ס: דאזלי מיניה) מינח ניחא ליה. - למימרא דכהאי גוונא כחו הוא? ורמינהו: המקדש, ונפל קידוש על ידו או על הצד, ואחר כך נפל לשוקת - פסול - הכא במאי עסקינן - בשותת. תא שמע: מחט שהיה נתונה על החרס, והזה עליה, ספק על המחט הזה, ספק על החרס הזה ומיצה עליה - הזאתו פסול. - אמר רב חיננא בר יהודה משמיה דרב: מצא איתמר. אמר רב פפא: האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בידקא דמיא - גירי דידיה הוא, ומיחייב. הני מילי - בכח ראשון, אבל בכח שני - גרמא בעלמא הוא. ואמר רב פפא: זרק צרור למעלה, והלכה לצדדין והרגה - חייב. אמר ליה מר בר רב אשי לרב פפא: מאי טעמא - משום דכחו הוא, אי כחו - תיזיל לעיל

דף עח.א

- ואי לאו כחו הוא - תיזיל לתחת אלא: כח כחוש הוא. תנו רבנן: הכוהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות ומת, בין בבת אחת בין בזה אחר זה - פטורין. רבי יהודה בן בתירא אומר: בזה אחר זה - האחרון חייב, מפני שקירב את מיתתו. אמר רבי יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו, (ויקרא כ"ד) ואיש כי יכה כל נפש אדם. רבנן סברי: כל נפש - עד דאיכא כל נפש. ורבי יהודה בן בתירא סבר: כל נפש - כל דהוא נפש. אמר רבא: הכל מודים בהורג את הטריפה שהוא פטור. בגוסס בידי שמים - שהוא חייב. לא נחלקו אלא בגוסס בידי אדם. מר מדמי ליה לטריפה, ומר מדמי ליה לגוסס בידי שמים. מאן דמדמי ליה לטריפה - מאי טעמא לא מדמי ליה לגוסס בידי שמים? - גוסס בידי שמים - לא איתעביד ביה מעשה, האי איתעביד ביה מעשה. ומאן דמדמי ליה לגוסס בידי שמים מאי טעמא לא מדמי ליה לטריפה? טריפה - מחתכי סימנים, הא - לא מחתכי סימנים. תני תנא קמיה דרב ששת: (ויקרא כ"ד) ואיש כי יכה כל נפש אדם, - להביא המכה את חברו ואין בו כדי להמית, ובא אחר והמיתו שהוא חייב. - אין בו כדי להמית

פשיטא - אלא: יש בו כדי להמית, ובא אחר והמיתו - שהוא חייב, וסתמא כרבי יהודה בן בתירא. אמר רבא: ההורג את - הטריפה - פטור. וטריפה שהרג, בפני בית דין - חייב, שלא בפני בית דין - פטור. בפני בית דין (מאי טעמא) חייב - דכתיב (דברים י"ג) ובערת הרע מקרבך. שלא בפני בית דין פטור - דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה, וכל עדות שאי אתה יכול להזימה לא שמה עדות. ואמר רבא: הרובע את הטריפה - חייב. טריפה שרבע, בפני בית דין - חייב, שלא בפני בית דין - פטור. בפני בית דין חייב - דכתיב (דברים י"ג) ובערת הרע מקרבך. שלא בפני בית דין פטור - דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה. הא תו למה ל? היינו הך - הרובע את הטריפה איצטריכא ליה, מהו דתימא: ליהוי כמאן דמשמש מת, וליפטר, קא משמע לן דמשום הנאה הוא, והא אית ליה הנאה. ואמר רבא: עדים שהעידו בטריפה והוזמו - אין נהרגין, עדי טריפה שהוזמו - נהרגין. רב אשי אמר: אפילו עדי טריפה שהוזמו אין נהרגין, לפי שאינן בזוממי זוממין. ואמר רבא: שור טריפה שהרג - חייב, ושור של אדם טריפה שהרג - פטור. מאי טעמא? אמר קרא (שמות כ"א) השור יסקל וגם בעליו יומת, כל היכא דקרינא ביה וגם בעליו יומת - קרינן ביה השור יסקל, וכל היכא דלא קרינן ביה וגם בעליו יומת - לא קרינן ביה השור יסקל. רב אשי אמר: אפילו שור טריפה נמי שהרג - פטור. מאי טעמא - כיון דאילו בעלים הוו פטירי - שור נמי פטור. שיסה בו את הכלב וכו'. אמר רב אחא בר יעקב: כשתמצא לומר, לדברי רבי יהודה - ארס נחש בין שיניו הוא עומד, לפיכך: מכיש - בסיף, ונחש - פטור. לדברי חכמים - ארס נחש מעצמו הוא מקיא, לפיכך: נחש - בסקילה, והמכיש - פטור. משנה. המכה את חברו, בין באבן בין באגרוף, ואמדוהו למיתה והיקל ממה שהיה, ולאחר מכאן הכביד ומת - חייב. רבי נחמיה אומר: פטור, שרגלים לדבר. גמרא. תנו רבנן: את זו דרש רבי נחמיה (שמות כ"א) אם יקום והתהלך בחוץ

דף עח.ב

על משענתו ונקה המכה וכי תעלה על דעתך שזה מהלך בשוק וזה נהרג? אלא: זה שאמדוהו למיתה והקל ממה שהיה, ולאחר כך הכביד ומת, שהוא פטור. ורבנן האי ונקה המכה מאי דרשי ביה? - מלמד שחובשין אותו. ורבי נחמיה חבישה מנא ליה? - יליף ממקושש. - ורבנן נמי, לילפי ממקושש - מקושש בר קטלא הוא, ומשה לא הוה ידע קטליה במאי. לאפוקי האי, דלא ידעינן אי בר קטלא הוא אי לאו בר קטלא הוא. - ורבי נחמיה? - יליף ממגדף, דלא הוה ידע אי בר קטלא הוא, וחבשוהו. - ורבנן: מגדף הוראת שעה היתה. כדתניא: יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שנאמר (שמות ל"א) מחלליה מות יומת, אלא לא היה יודע באיזו מיתה נהרג שנאמר (במדבר ט"ו) כי לא פרש וגו'. אבל מגדף לא נאמר בו אלא לפרש להם על פי ה' שלא היה משה יודע אם הוא בן מיתה כל עיקר אם לאו. בשלמא לרבי נחמיה - היינו דכתיבי תרי אומדני, חד אמדוהו למיתה וחיה, וחד אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה. אלא לרבנן, תרי אומדני למה ל? - חד אמדוהו למיתה וחיה, וחד אמדוהו לחיים ומת. ורבי נחמיה:

אמדוהו לחיים ומת לא צריך קרא - שהרי יצא מבית דין זכאי. תנו רבנן: המכה את חבירו ואמדוהו למיתה וחיה - פוטרין אותו, אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה - אומדין אותו אומד שני לממון, ואם לאחר כן הכביד ומת - הלך אחר אומד האמצעי, דברי רבי נחמיה. וחכמים אומרים אין אומד אחר אומד. תניא אידך: אמדוהו למיתה אומדין אותו לחיים, לחיים - אין אומדין אותו למיתה. - אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה - אומדין אותו אומד שני לממון, ואם לאחר כן הכביד ומת - משלם נזק וצער ליורשים. מאימתי משלם - משעה שהכהו. וסתמא כרבי נחמיה. משנה. נתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם, לנכרי והרג את ישראל, לנפלים והרג את בן קיימא - פטור. נתכוין להכותו על מתניו ולא היה בה כדי להמיתו על מתניו, והלכה לה על לבו, והיה בה כדי להמיתו על לבו ומת - פטור. נתכוין להכותו על לבו

דף עט.א

והיה בה כדי להמית על לבו, והלכה לה על מתניו ולא היה בה כדי להמית על מתניו, ומת - פטור. נתון להכות את הגדול ולא היה בה כדי להמית הגדול, והלכה לה על הקטן והיה בה כדי להמית את הקטן ומת - פטור. נתכוון להכות את הקטן, והיה בה כדי להמית את הקטן, והלכה לה על הגדול ולא היה בה כדי להמית את הגדול, ומת - פטור. אבל נתכוון להכות על מתניו והיה בה כדי להמית על מתניו, והלכה לה על לבו ומת - חייב. נתכוון להכות את הגדול והיה בה כדי להמית את הגדול, והלכה לה על הקטן ומת - חייב. רבי שמעון אומר: אפילו נתכוון להרוג את זה והרג את זה - פטור. גמרא. רבי שמעון אהייא? אילימא אסיפא - רבי שמעון פוטר מיבעי ליה אלא ארישא: נתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם, לנכרי והרג את ישראל, לנפלים והרג את בן קיימא - פטור. הא נתכוון להרוג את זה והרג את זה - חייב. רבי שמעון אומר: אפילו נתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור. פשיטא, קאי ראובן ושמעון, ואמר: אנא לראובן קא מיכוונא, לשמעון לא קא מיכוונא - היינו פלוגתייהו. אמר לחד מינייהו, מאי? אי נמי, כסבור ראובן ונמצא שמעון מאי? תא שמע: דתניא, רבי שמעון אומר: עד שיאמר לפלוני אני מתכוון. מאי טעמא דרבי שמעון? - אמר קרא: (דברים י"ט) וארב לו וקם עליו - עד שיתכוון לו. ורבנן? - אמרי דבי רבי ינאי: פרט לזורק אבן לגו. היכי דמי? אילימא דאיכא תשעה נכרים ואחד ישראל ביניהן - תיפוק ליה דרובא נכרים נינהו. אי נמי פלגא ופלגא - ספק נפשות להקל - לא צריכא, דאיכא תשעה ישראל ונכרי אחד ביניהן, דהוה ליה נכרי קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. בשלמא לרבנן, דאמרי: נתכוון להרוג את זה והרג את זה - חייב, דכתיב (שמות כ"א) וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה, ואמר רבי אלעזר: במצות שבמיתה הכתוב מדבר, דכתיב (שמות כ"א) אם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש. אלא לרבי שמעון, האי ונתתה נפש תחת נפש מאי עביד ליה? - ממון, וכדרבי. דתניא, רבי אומר: ונתתה נפש תחת נפש - ממון. אתה אומר ממון, או אינו אלא נפש ממש? נאמרה נתינה למטה, ונאמרה

דף עט.ב

נתינה למעלה, מה להלן ממון - אף כאן ממון. אמר רבא: האי דתנא דבי חזקיה מפקא מדרבין, ומפקא מדרבנן. דתנא דבי חזקיה: (ויקרא כ"ד) מכה אדם ומכה בהמה, מה מכה בהמה - לא חלקת בה בין שוגג למזיד, בין מתכוין לשאינו מתכוין, בין דרך ירידה לדרך עלייה לפוטרו ממון, אלא לחייבו ממון. אף מכה אדם, לא תחלוק בו בין שוגג למזיד, בין מתכוין לשאין מתכוין, בין דרך ירידה לדרך עלייה לחייבו ממון, אלא לפוטרו ממון. מאי שאין מתכוין? אילימא שאין מתכוין כלל - היינו שוגג, אלא פשיטא - שאין מתכוין לזה אלא לזה. וקתני: לחייבו ממון אלא לפוטרו ממון. ואי בר קטלא הוא - מאי איצטריך למיפטריה ממון? אלא לאו שמע מינה - לאו בר קטלא הוא, ולא בר ממונא הוא. משנה. רוצח שנתערב באחרים - כולן פטורין. רבי יהודה אומר: כונסין אותן לכיפה. כל חייבי מיתות שנתערבו זה בזה - נידונין בקלה. הנסקלין בנשרפין, רבי שמעון אומר נידונין בסקילה, שהשריפה חמורה. וחכמים אומרים: נידונין בשריפה, שהסקילה חמורה. אמר להן רבי שמעון: אילו לא היתה שריפה חמורה לא נתנה לבת כהן שזנתה - אמרו לו: אילו לא היתה סקילה חמורה - לא נתנה למגדף ולעובד עבודה זרה. הנהרגין בנחנקין, רבי שמעון אומר: בסייף, וחכמים אומרים: בחנק. גמרא. מאן אחרים? אילימא אחרים כשרים - פשיטא ותו: בהא לימא רבי יהודה כונסין אותן לכיפה? (סימן בשר"ק): אמר רבי אבהו אמר שמואל: הכא ברוצח שלא נגמר דינו, שנתערב ברוצחים אחרים שנגמר דינן עסקינן, רבנן סברי: אין גומרין דינו של אדם אלא בפניו, הלכך כולן פטורין. ורבי יהודה: מיפטרינהו לגמרי - נמי לא, כיון דרוצחין נינהו. הלכך, כונסין אותן לכיפה. ריש לקיש אמר: באדם - דכולי עלמא לא פליגי דפטירי, אבל הכא - בשור שלא נגמר דינו, שנתערב בשורים אחרים שנגמר דינן קמיפלגי. רבנן סברי: כמיתת בעלים כך מיתת השור, ואין גומרין דינו של שור אלא בפניו. הלכך, כולן פטורין. ורבי יהודה סבר: כונסין אותן לכיפה. אמר רבא

דף פ.א

אי הכי, היינו דקתני עלה אמר רבי יוסי: אפילו אבא חלפתא ביניהן? אלא אמר רבא, הכי קאמר: שנים שהיו עומדין ויצא חץ מביניהם והרג - שניהם פטורין. ואמר רבי יוסי: אפילו אבא חלפתא ביניהן. ושור שנגמר דינו שנתערב בשורין אחרים מעלייא - סוקלין אותן, רבי יהודה אומר: כונסין אותן לכיפה. והתניא: פרה שהמיתה ואחר כך ילדה, אם עד שלא נגמר דינה ילדה - וולדה מותר, אם משנגמר דינה ילדה - וולדה אסור. נתערב באחרים ואחרים באחרים - כונסין אותן לכיפה. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: מביאין אותן לבית דין וסוקלין אותן. אמר מר: אם עד שלא נגמר דינה ילדה - וולדה מותרת. - ואף על גב דכי נגחה הות מיעברה? והאמר רבא: ולד הנוגחת - אסור, היא וולדה נגחו. ולד הנרבעת אסור, היא וולדה נרבעו - אימא: אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה - וולדה מותר, אם משנגמר דינה עיברה וילדה - וולדה אסור. - הניחא למאן דאמר זה וזה גורם - אסור,

דף פ.ב

אלא למאן דאמר זה וזה גורם מותר - מאי איכא למימר? אלא אמר רבינא, אימא: אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה - ולדה מותר, ואם עד שלא נגמר דינה עיברה, ומשנגמר דינה ילדה - ולדה אסור, עובר ירך אמו הוא. כל חייבי מיתות. שמע מינה: מותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר קל. אמר רבי ירמיה: הכא במאי עסקינן - כגון שהתרו בו סתם. והאי תנא הוא, דתניא: ושאר חייבי מיתות שבתורה אין ממיתין אותן אלא בעדה ועדים והתראה, ועד שיודיעוהו שהוא חייב מיתת בית דין. רבי יהודה אומר: עד שיודיעוהו באיזה מיתה הוא נהרג. תנא קמא יליף ממקושש, ורבי יהודה אומר: מקושש הוראת שעה היתה. הנסקלין בנשרפין. מתני ליה רב יחזקאל לרמי בריה: הנשרפין בנסקלין, רבי שמעון אומר: ידונו בסקילה, שהשריפה חמורה. אמר ליה רב יהודה: אבא, לא תיתנייה הכי מאי איריא דשריפה חמורה, תיפוק ליה דרובה נסקלין נינהו - אלא היכי אתנייה? - הנסקלין בנשרפין, רבי שמעון אומר: ידונו בסקילה שהשריפה חמורה. - אי הכי אימא סיפא: וחכמים אומרים ידונו בשריפה שהסקילה חמורה, תיפוק ליה דרובה נשרפין נינהו - התם רבנן הוא דקאמרו ליה לרבי שמעון: לדידך דאמרת שריפה חמורה - לא, סקילה חמורה. אמר ליה שמואל לרב יהודה: שינא

דף פא.א

לא תימא ליה לאבוכ הכי. דתניא: הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה, לא יאמר לו: אבא עברת על דברי תורה. אלא אומר לו: אבא, כך כתיב בתורה? - סוף סוף היינו הך - אלא אומר לו: אבא, מקרא כתוב בתורה כך (הוא). משנה. מי שנתחייב בשתי מיתות בית דין - נידון בחמורה. עבר עבירה שנתחייב שתי מיתות - נידון בחמורה. רבי יוסי אומר: נידון בזיקה הראשונה שבאה עליו. גמרא. פשיטא, אלא איתגורי איתגור? - אמר רבא: הכי במאי עסקינן - כגון שעבר עבירה קלה, ונגמר דינו על עבירה קלה, וחזר ועבר עבירה חמורה. סלקא דעתך אמינא: כיון דנגמר דינו לעבירה קלה - האי גברא קטילא הוא, קא משמע לן. בעא מניה (אבוה) (מסורת הש"ס: יתכן להיות: אחוה) דרב יוסף בר חמא מרבה בר נתן: מנא הא מילתא דאמור רבנן מי שנתחייב שתי מיתות בית דין נידון בחמורה? - דכתיב (יחזקאל י"ח) והוליד בן פריץ שפך דם [וגו'] אל ההרים אכל, ואת אשת רעהו טמא ואל הגלולים נשא עיניו. והוליד בן פריץ שפך דם - בסייף, את אשת רעהו טמא - - זו אשת איש, בחנק. ואל הגלולים נשא עיניו - זו עבודה זרה, בסקילה. וכתיב (יחזקאל י"ח) מות יומת דמיו בו יהיה - בסקילה. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: אימא כולהו בסקילה: והוליד בן פריץ שפך דם - זה בן סורר ומורה, דבסקילה. אשת רעהו טמא - זו נערה המאורסה, דבסקילה. ואל הגלולים נשא עיניו - זו עבודה זרה, דבסקילה. - אם כן מאי קא משמע לן יחזקאל? - דלמא תורה קא מהדר? - אם כן איבעי ליה לאהדורה כי היכי דאהדרה משה רבינו. דרש רב אחא ברבי חנינא: מאי דכתיב (יחזקאל י"ח) אל ההרים לא אכל - שלא אכל בזכות אבותיו. ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל - שלא הלך בקומה זקופה. ואת אשת רעהו לא טמא - שלא ירד

לאומנות חבירו. ואל אשה נדה לא קירב שלא נהנה מקופה של צדקה, וכתוב (יחזקאל י"ח) צדיק הוא חיה יחיה. כשהיה רבן גמליאל מגיע למקרא הזה היה בוכה, ואמר מאן דעביד לכולהו - הוא דחיי, בחדא מינייהו - לא. אמר ליה רבי עקיבא: אלא מעתה (ויקרא י"ח) אל תטמאו בכל אלה הכי נמי, בכולהו אין, בחדא מינייהו לא? אלא: באחת מכל אלה, הכי נמי: באחת מכל אלה. עבר עבירה. תניא, כיצד אמר רבי יוסי נידון בזיקה ראשונה הבאה עליו? חמותו ונעשית אשת איש - נידון בחמותו, אשת איש ונעשית חמותו - נידון באשת איש. אמר ליה רב אדא בר אהבה לרבא: חמותו ונעשית אשת איש - נידון בחמותו, לידון נמי אאיסור אשת איש דהא אמר רבי אבהו: מודה רבי יוסי באיסור מוסיף

דף פא.ב

אמר ליה: אדא ברי, בתרי קטלי קטלת ליה? משנה. מי שלקה ושנה - בית דין מכניסין אותו לכיפה, ומאכילין אותו שעורין, עד שכריסו מתבקעת. גמרא. משום דלקה ושנה בית דין כונסין אותו לכיפה? אמר רבי ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש: הכא במלקיות של כריתות עסקינן, דגברא בר קטלא הוא, וקרובי הוא דלא מיקרב קטליה. וכיון דקא מוותר לה נפשיה - מקרבינן ליה לקטליה עילויה. אמר ליה רבי יעקב לרבי ירמיה בר תחליפא: תא אסברא לך, במלקיות של כרת אחת, אבל של שתיים ושל שלש כריתות - איסורי הוא דקא טעים, ולא מוותר כולי האי. מי שלקה ושנה. שנה - אף על גב דלא שילש, לימא מתניתין דלא כרבן שמעון בן גמליאל, דאי רבן שמעון בן גמליאל - הא אמר: עד תלת זימני לא הויא חזקה - אמר רבינא: אפילו תימא רבן שמעון בן גמליאל, קסבר: עבירות מחזיקות. מיתיבי: עבר עבירה שיש בה מלקות פעם ראשונה ושניה - מלקין אותו, ושלישית - כונסין אותו לכיפה. אבא שאול אומר: אף בשלישית מלקין אותו, ברביעית כונסין אותו לכיפה. מאי לאו, דכולי עלמא מלקיות מחזיקות, ובפלוגתא דרבי ורבן שמעון בן גמליאל קמיפלגי - לא, דכולי עלמא אית להו דרבן שמעון בן גמליאל, והכא בהא קא מיפלגי, דמר סבר: עבירות מחזיקות, ומר סבר: מלקיות מחזיקות. והדתניא: התרו בו ושתק, התרו בו והרכין ראשו, פעם ראשונה ושניה - מתרין בו, שלישית - כונסין אותו לכיפה. אבא שאול אומר: אף בשלישית מתרין בו, ברביעית כונסין אותו לכיפה. והתם מלקות ליכא, במאי קמיפלגי? - אמר רבינא: בכיפה צריכה התראה קמיפלגי. ומאי כיפה? - אמר רב יהודה: מלא קומתו, והיכא רמיזא? - אמר ריש לקיש: (תהלים ל"ד) תמותת רשע רעה. ואמר ריש לקיש: מאי דכתיב (קהלת ט') כי [גם] לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה, מאי מצודה רעה? אמר ריש לקיש: חכה. משנה. ההורג נפש שלא בעדים - מכניסין אותו לכיפה, ומאכילין אותו (ישעיהו ל') לחם צר ומים לחץ. גמרא. מנא ידעינן? - אמר רב: בעדות מיוחדת. ושמאל אמר: שלא בהתראה. ורב חסדא אמר אבימי: כגון דאיתכחוש בבדיקות, ולא איתכחוש בחקירות. כדתנן: מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים. ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ. מאי שנא הכא דקתני נותנין לו לחם צר ומים לחץ, ומאי שנא התם

דקתני מאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת? - אמר רב ששת: אידי ואידי נותנין לו לחם צר ומים לחץ עד שיוקטן מעיינו, והדר מאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת. משנה. הגונב את הקסוה, והמקלל בקוסם, והבועל ארמית - קנאין פוגעין בו. כהן ששמש בטומאה - אין אחיו הכהנים מביאין אותו לבית דין אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזירין. זר ששמש במקדש, רבי עקיבא אומר: בחנק, וחכמים אומרים: בידי שמים. גמרא. מאי קסוה? - אמר רב יהודה: כלי שרת, וכן הוא אומר (במדבר ד') ואת קשות הנסך. והיכא רמיזא - (במדבר ד') ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו. והמקלל בקוסם. תני רב יוסף: יכה קוסם את קוסמו. רבנן, ואיתימא רבה בר מרי, אמרי: יכהו קוסם לו ולקונו ולמקנו. והבועל ארמית. בעא מיניה רב כהנא מרב:

דף פבא

לא פגעו בו קנאין מהו? אינשייה רב לגמריה. אקריוהו לרב כהנא בחלמיה: (מלאכי ב') בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר. אתא אמר ליה: הכי אקריון. אדכריה רב לגמריה: בגדה יהודה - זו עבודה זרה, וכן הוא אומר (ירמיהו ג') [כן] בגדתם בי בית ישראל נאם ה'. ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים - זה משכב זכור, וכן הוא אומר (ויקרא י"ח) ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא, כי חלל יהודה קדש ה' - זו זונה, וכן הוא אומר (דברים כ"ג) לא (יהיה קדש) (מסורת הש"ס: תהיה קדשה מבנות ישראל) ובעל בת אל נכר - זה הבא על הנכרית, וכתוב בתריה: (מלאכי ב') יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער וענה (מאלהי) (מסורת הש"ס: מאהלי) יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות. אם תלמיד חכם הוא - לא יהיה לו ער בחכמים, ועונה בתלמידים. אם כהן הוא - לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות. אמר רבי חייא בר אבויה: כל הבא על הנכרית כאילו מתחתן בעבודה זרה, דכתיב ובעל בת אל נכר וכי בת יש לו לאל נכר? אלא: זה הבא על הנכרית. ואמר רבי חייא בר אבויה: כתוב על גלגלתו של יהויקים זאת ועוד אחרת. זקיננו דרבי פרידא אשכח ההוא גולגלתא דהות שדיא בשערי ירושלים, והוה כתוב עליוהי זאת ועוד אחרת. קברה, והדר נבוג, קברה והדר נבוג. אמר: האי גולגלתא של יהויקים, דכתיב ביה (ירמיהו כ"ב) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים. אמר מלכא הוא, ולא אורח ארעא לבזויי. שקלה, כרכה בשיראי, ואותביה בסיפטא. אתאי דביתהו חזיתה, נפקת אמרה להו לשיבבתהא. אמרי לה: האי דאיתתא קמייתא היא, דלא קא מנשי לה. שגרתא לתנורא, וקלתה. כי אתא אמר: היינו דכתיב עליוהי זאת ועוד אחרת. כי אתא רב דימי אמר: בית דינו של חשמונאי גזרו: הבא על הנכרית חייב עליה משום נדה, שפחה, גויה, אשת איש. כי אתא רבין אמר: משום נשג"ז נדה, שפחה, גויה, זונה. אבל משום אישות - לית להו. ואידך: נשייהו ודאי לא מיפקרי. אמר רב חסדא: הבא לימלך - אין מורין לו. איתמר נמי, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הבא לימלך - אין מורין לו. ולא עוד אלא, שאם פירש זמרי והרגו פנחס - נהרג עליו. נהפך זמרי והרגו

לפנחס - אין נהרג עליו, שהר רודף הוא. (במדבר כ"ה) ויאמר משה אל שפטי ישראל וגו' הלך שבטו של שמעון אצל זמרי בן סלוא, אמרו לו: הן דנין דיני נפשות, ואתה יושב ושותק? מה עשה - עמד וקיבץ עשרים וארבעה אלף מישראל, והלך אצל כזבי, אמר לה: השמיעי לי - אמרה לו: בת מלך אני, וכן צוה לי אבי: לא תשמעי אלא לגדול שבהם. אמר לה: אף הוא נשיא שבט הוא, ולא עוד אלא שהוא גדול ממנו, שהוא שני לבטן והוא שלישי לבטן. תפשה בבלוריתה, והביאה אצל משה. אמר לו: בן עמרם זו אסורה או מותרת? ואם תאמר אסורה - בת יתרו מי התירה לך? נתעלמה ממנו הלכה, געו כולם בבכיה, והיינו דכתיב (במדבר כ"ה) והמה בכים פתח אהל מועד. וכתיב, (במדבר כ"ה) וירא פנחס בן אלעזר, מה ראה? - אמר רב: ראה מעשה, ונזכר הלכה. אמר לו: אחי אבי אבא, לא כך לימדתני ברדתך מהר סיני: הבועל את הנכרית קנאין פועין בו - אמר לו: קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא. ושמואל אמר: ראה (משלי כ"א) שאין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' - כל מקום שיש חילול השם - אין חולקין כבוד לרב. רבי יצחק אמר רבי אליעזר: ראה שבא מלאך והשחית בעם. (במדבר כ"ה) ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו - מיכן שאין נכנסין בכלי זיין לבית המדרש. שלף שננה, והניחה באונקלו, והיה

דף פ.ב.

נשען והולך על מקלו, וכיון שהגיע אצל שבטו של שמעון אמר: היכן מצינו ששבטו של לוי גדול משל שמעון? אמרו: הניחו לו, אף הוא לעשות צרכיו נכנס, התירו פרושין את הדבר. אמר רבי יוחנן: ששה נסים נעשו לו לפנחס: אחד - שהיה לו לזמרי לפרוש ולא פירש, ואחד - שהיה לו לדבר ולא דבר, ואחד - שכוון בזכרותו של איש ובנקבותה של אשה, ואחד - שלא נשמטו מן הרומח, ואחד - שבא מלאך והגביה את המשקוף, ואחד - שבא מלאך והשחית בעם. בא וחבטן לפני המקום, אמר לפניו: רבונו של עולם, על אלו יפלו עשרים וארבעה אלף מישראל? שנאמר (במדבר כ"ה) ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף, והיינו דכתיב (תהלים ק"ו) ויעמד פינחס ויפלל, אמר רבי אלעזר: ויתפלל לא נאמר, אלא ויפלל - מלמד כביכול שעשה פלילות עם קונו. בקשו מלאכי השרת לדחפו, אמר להן: הניחו לו, קנאי בן קנאי הוא, משיב חימה בן משיב חימה הוא. התחילו שבטים מבזין אותו: ראיתם בן פוטי זה, שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה, והרג נשיא שבט מישראל בא הכתוב ויחסו: פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: הקדם לו שלום, שנאמר (במדבר כ"ה) לכן אמר הנני נותן לו את בריתי שלום. וראויה כפרה זו שתהא מכפרת והולכת לעולם. אמר רב נחמן אמר רב: מאי דכתיב (משלי ל') זרזיר מתנים או תיש ומלך אלקום עמו, ארבע מאות ועשרים וארבע בעילות בעל אותו רשע אותו היום. והמתין לו פנחס עד שתשש כחו, והוא אינו יודע שמלך אלקום עמו. במתניתא תנא: ששים, עד שנעשה כביצה המוזרת, והיא היתה כערוגה מליאה מים. אמר רב כהנא: ומושבה בית סאה. תני רב יוסף: קבר שלה אמה. אמר רב ששת: לא כזבי שמה, אלא שוילנאי בת צור שמה. ולמה נקרא שמה כזבי -

שכזבה באביה. דבר אחר: כזבי - שאמרה לאביה כוס בי עם זה. והיינו דאמרי אינשי: בין קני לאורבני שוילנאי מאי בעיא? בהדי קלפי דקני שוילנאי מאי בעיא? גפתה לאמה. אמר רבי יוחנן: חמשה שמות יש לו. זמרי, ובן סלוא, ושאול, ובן הכנענית, ושלומיאל בן צורי שדי. זמרי - על שנעשה כביצה המוזרת, בן סלוא - על שהסליא עונות של משפחתו, שאול - על שהשאיל עצמו לדבר עבירה, בן הכנענית - על שעשה מעשה כנען - ומה שמו - שלומיאל בן צורי שדי שמו. כהן ששימש בטומאה. בעא מיניה רב אחא בר הונא מרב ששת: כהן ששימש בטומאה חייב מיתה בידי שמים או אין חייב מיתה בידי שמים? - אמר ליה תניתוה: כהן ששימש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לבית דין, אלא פירחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ופוצעין את מוחו בגיזרין. ואי סלקא דעתך מחייב בידי שמים - לישבקה דליקטול בידי שמים. אלא מאי - אינו חייב? מי איכא מידי דרחמנא פטריה ואנן ניקום וניקטול ליה? - ולא? והתנן: מי שלקה ושנה בית דין מכניסין אותו לכיפה, רחמנא פטריה ואנן קטלינן ליה - האמר רבי ירמיה אמר ריש לקיש: במלקות של כריתות עסקינן, דגברא בר קטלא הוא. - והא גונב הקסוה - האמר רב יהודה: בכלי שרת עסקינן, ורמיזא (במדבר ד') לא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו. - והא המקלל את הקוסם - הא תני רב יוסף: יכה קוסם את קוסמו, דמיחזי כמברך את השם. - והא בועל ארמאית - הא אקריוה לרב כהנא בחלמיה, ואדכריה רב לגמריה. איתביה: היוצק והבולל והפותת, המולח, המניף, המגיש, והמסדר את השולחן, המטיב את הנרות, והקומץ, והמקבל דמים בחוץ - פטור, ואין חייבין עליהן

דף פגא

לא משום זרות, ולא משום טומאה, ולא משום מחוסר בגדים, ולא משום רחוך ידיים ורגלים. הא מקטר - חייב. מאי, לאו - מיתה - לא, באזהרה. אלא - זר נמי לאזהרה? והכתיב (במדבר י"ח) והזר הקרב יומת - הא כדאיתא והא כדאיתא. - מכלל דיוצק ובולל לאו נמי לא? והתניא: אזהרה ליוצק ובולל מניין - תלמוד לומר (ויקרא כ"א) קדשים יהיו,,, ולא יחללו - מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. מיתבי: ואלו הן שבמיתה: טמא ששימש - תיובתא. גופא: ואלו שבמיתה: האוכל את הטבל, וכהן טמא שאכל תרומה טהורה, וזר שאכל את התרומה, וזר ששימש, וטמא ששימש, וטבול יום ששימש, ומחוסר בגדים, ומחוסר כפרה, ושלא רחץ ידיים ורגלים, ושתויי יין, ופרועי ראש. אבל ערל ואונן ויושב - אינן במיתה, אלא באזהרה. בעל מום, רבי אומר: במיתה, וחכמים אומרים: באזהרה. הזיד במעילה, רבי אומר: במיתה, וחכמים אומרים באזהרה. האוכל את הטבל מנלן? דאמר שמואל משום רבי אליעזר: מניין לאוכל את הטבל שהוא במיתה - דכתיב (ויקרא כ"ב) ולא יחללו את קדשי בני ישראל [את] אשר ירימו לה' - בעתידים לתרום הכתוב מדבר, ויליף חילול חילול מתרומה. מה להלן במיתה - אף כאן במיתה. - ונילוף חילול חילול מנותר, מה להלן בכרת - אף כאן בכרת - מסתברא, מתרומה הוה ליה למילף, שכן: תרומה, חוצה לארץ, הותרה, ברבים, פירות, פיגול, ונותר. - אדרבה: מנותר הוה ליה למילף, שכן, פסול אוכל, אין לו היתר במקוה. -

הנך נפישן. רבינא אמר: חילול דרבים מחילול דרבים עדיף. וכהן טמא שאכל תרומה טהורה מנלן? דאמר שמואל: מניין לכהן טמא שאכל תרומה טהורה שהוא במיתה בידי שמים - דכתיב (ויקרא כ"ב) ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא וגו'. טהורה - אין, טמאה - לא. דאמר שמואל אמר רבי אליעזר: מניין לכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו במיתה - שנאמר ומתו בו כי יחללהו,

דף פג.ב

פרט לזו שמחוללת ועומדת. וזר שאכל את התרומה. אמר רב: זר שאכל את התרומה - לוקה. אמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב: לימא מר במיתה, דכתיב (ויקרא כ"ב) וכל זר לא יאכל קדש - אני ה' מקדשם, הפסיק הענין. מיתבי: ואלו הן שבמיתה: זר האוכל את התרומה - מתניתא אדרב קא רמית? רב תנא הוא, ופליג. וזר ששימש, דכתיב (במדבר י"ח) והזר הקרב יומת. וטמא ששימש, כדבעא מיניה רב חייא בר אבין מרב יוסף: מניין לטמא ששימש שהוא במיתה? דכתיב (ויקרא כ"ב) דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי, ויליף חילול חילול מתרומה, מה להלן במיתה - אף כאן במיתה. - ונילף חילול חילול מנותר, מה להלן כרת - אף כאן כרת - מסתברא מתרומה הוה ליה למילף, שכן: גוף, טמא, מקוה, ברבים. - אדרבה, מנותר הוה ליה למילף, שכן: קדש, פנים, פיגול, ונותר - חילול דרבים מחילול דרבים עדיף. טבול יום ששימש. מנלן? דתניא, רבי סימאי אומר: רמז לטבול יום שאם עבד חילול מניין - תלמוד לומר (ויקרא כ"א) קדשים יהיו לאלהיהם ולא יחללו, אם אינו ענין לטמא ששימש, דנפקא לן מוינזרו - תניהו ענין לטבול יום ששימש. ויליף חילול חילול מתרומה, מה להלן במיתה - אף כאן במיתה. ומחוסר בגדים מנלן? אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, ומטו בה משמיה דרבי אלעזר ברבי שמעון: (שמות כ"ט) וחגרת אתם אבנט, בזמן שבגדיהם עליהם - כהונתם עליהם, אין בגדיהם עליהם - אין כהונתם עליהם, והוה להו זרים, ואמר מר: זר ששימש - במיתה. ומחוסר כפרה מנלן? אמר רב הונא: דאמר קרא (ויקרא י"ב) וכפר עליה הכהן וטהרה, טהרה - מכלל שהיא טמאה, ואמר מר: טמא ששימש - במיתה. ושלא רחוצ' ידים ורגלים מנלן? דכתיב (שמות ל') בבאם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו. ושתויי יין דכתיב (ויקרא י') יין ושכר אל תשת וגו'. ופרועי ראש - דכתיב (יחזקאל מ"ד) ראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו וכתוב בתריה ויין לא ישתו איתקש פרוע ראש לשתויי יין, מה שתויי יין במיתה - אף פרועי ראש במיתה. אבל ערל, אונן, יושב - באזהרה. ערל מנלן? אמר רב חסדא: דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו, עד שבא יחזקאל בן בוזי ולמדנו: (יחזקאל מ"ד) כל בן נכר ערל לב

דף פד.א

וערל בשר לא יבוא אל מקדשי (לשרתני). אונן מנלן? דכתיב (ויקרא כ"א) ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו, הא אחר שלא יצא - חילל. אמר ליה רב אדא לרבא: ונילף חילול חילול מתרומה מה להלן במיתה - אף כאן במיתה - מי כתיב ביה

בגופיה? מכללא קאתי. הוי דבר הבא מן הכלל, וכל דבר הבא מן הכלל - אין דנין אותו בגזרה שוה. יושב מנלן? אמר רבא אמר רב נחמן: אמר קרא (דברים י"ח) כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך לעמד לשרת - לעמידה בחרתיו ולא לישיבה. בעל מוס, רבי אומר: במיתה, וחכמים אומרים: באזהרה. מאי טעמא דרבי? דכתיב (ויקרא כ"א) אך אל הפרכת לא יבא וגו' ויליף חילול חילול מתרומה, מה להלן במיתה - אף כאן במיתה. - ונילף חילול חילול מנוותר, מה להלן בכרת - אף כאן בכרת - מסתברא מתרומה הוה ליה למילף, שכן: פסול הגוף מפסול הגוף. - אדרבה, מנוותר הוה ליה למילף, שכן: קודש, פנים, פיגול, ונוותר אלא: מטמא ששימש גמר: פסול הגוף מפסול הגוף, קודש, פנים, פיגול ונוותר, מקודש פנים פיגול ונוותר. ורבנן: אמר קרא בו - ולא בבעל מוס. הזיד במעילה, רבי אומר: במיתה, וחכמים אומרים: באזהרה. מאי טעמא דרבי? - אמר רבי אבהו גמר חטא חטא, מתרומה, מה להלן במיתה - אף כאן במיתה. ורבנן אמרי: אמר קרא בו - בו ולא במעילה. זר ששימש במקדש. תניא, רבי ישמעאל אומר: נאמר כאן (במדבר י"ח) והזר הקרב יומת, ונאמר להלן (במדבר י"ז) כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות, מה להלן בידי שמים אף כאן בידי שמים, רבי עקיבא אומר: נאמר כאן, והזר הקרב יומת ונאמר להלן (דברים י"ג) והנביא ההוא או חלם החלום ההוא יומת, מה להלן בסקילה - אף כאן בסקילה. רבי יוחנן בן נורי אומר: מה להלן בחנק - אף כאן בחנק. במאי קמיפלגי רבי ישמעאל ורבי עקיבא? רבי עקיבא סבר: דנין יומת מיומת ואין דנין יומת מימות, ורבי ישמעאל סבר: דנין הדיוט מהדיוט, ואין דנין הדיוט מנביא. - ורבי עקיבא: כיון שהדיח - אין לך הדיוט גדול מזה. במאי קמיפלגי רבי עקיבא ורבי יוחנן בן נורי? - בפלוגתא דרבי שמעון ורבנן. דתניא: נביא שהדיח - בסקילה, רבי שמעון אומר: בחנק. - הא אנו תנן, רבי עקיבא אומר: בחנק - תרי תנאי ואליבא דרבי עקיבא, מתניתין רבי שמעון ואליבא דרבי עקיבא, ברייתא רבנן ואליבא דרבי עקיבא. הדרן עלך אלו הן הנשרפין.

דף פדב

משנה. אלו הן הנחנקין: המכה אביו ואמו וגונב נפש מישראל, וזקן ממרא על פי בית דין, ונביא השקר, והמתנבא בשם עבודה זרה, והבא על אשת איש, וזוממי בת כהן ובוועלה. גמרא. מכה אביו ואמו, מנלן? דכתיב (שמות כ"א) ומכה אביו ואמו מות יומת, וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק. - אימא עד דקטיל ליה מיקטל? - סלקא דעתך? קטל חד - בסייף, ואביו בחנק? - הניחא למאן דאמר חנק קל, אלא למאן דאמר חנק חמור - מאי איכא למימר? אלא, מדכתיב (שמות כ"א) מכה איש ומת מות יומת, וכתוב (במדבר ל"ה) או באיבה הכהו בידו וימת, שמע מינה: כל היכא דאיכא הכאה סתם - לאו מיתה הוא. ואיצטריך למיכתב מכה איש ואיצטריך למכתב כל מכה נפש, - דאי כתב רחמנא מכה איש ומת הוה אמינא: איש דבר מצוה - אין, קטן - לא. כתב רחמנא כל מכה נפש. ואי כתב רחמנא כל מכה נפש הוה אמינא, אפילו נפלים, אפילו בן שמונה, צריכי. ואימא אף על גב דלא עביד ביה חבורה, אלמה תנן: המכה

אביו ואמו - אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה - אמר קרא (ויקרא כ"ד) מכה אדם ומכה בהמה, מה מכה בהמה - עד דעביד בה חבורה דכתיב בה נפש, אף מכה אדם - עד דעביד חבורה. - מתקיף לה רב ירמיה: אלא מעתה, הכחישה באבנים הכי נמי דלא מיחייב? אלא: אם אינו ענין לנפש בהמה, דהא אי נמי הכחישה באבנים חייב - תניהו ענין לנפש אדם. - אלא הקישא למה לי? - לכדתניא דבי חזקיה. - הניחא למאן דאית ליה תנא דבי חזקיה, אלא למאן דלית ליה תנא דבי חזקיה היקישא למה לי? - מה מכה בהמה לרפואה פטור - אף מכה אדם לרפואה פטור. דאיבעיא להו: בן מהו שיקיז דם לאביו? רב מתנא אמר: (ויקרא י"ט) ואהבת לרעך כמוך. רב דימי בר חנינא אמר: מכה אדם ומכה בהמה, מה מכה בהמה לרפואה פטור - אף מכה אדם לרפואה פטור. רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למיפתח ליה כוותא, דילמא חביל, והוה ליה שגגת איסור. - אי הכי אחר נמי - אחר - שיגגת לאו, בנו - שגגת חנק. והדתנן: מחט של יד ליטול בה את הקוץ - ליחוש דילמא חביל, והויא לה שגגת סקילה - התם מקלקל הוא. - הניחא למאן דאמר מקלקל פטור, אלא למאן דאמר חייב, מאי איכא למימר? - מאן שמעת ליה דאמר מקלקל בחבורה חייב - רבי שמעון היא,

דף פה.א

ורבי שמעון, האמר: כל מלאכה שאינה צריכה לגופה - פטור עליה. בעו מיניה מרב ששת: בן מהו שיעשה שליח לאביו להכותו ולקללו? אמר להו: ואחר מי התירו? אלא - כבוד שמים עדיף, הכא נמי - כבוד שמים עדיף. מיתיבי: ומה מי שמצוה להכותו - מצוה שלא להכותו, מי שאינו מצוה להכותו - אינו דין שמצוה שלא להכותו? מאי לאו: אידי ואידי במקום מצוה, הא - בבנו, הא - באחר לא, אידי ואידי לא שנא בנו ולא שנא אחר. ולא קשיא: כאן - במקום מצוה, כאן - שלא במקום מצוה. והכי קתני: ומה במקום מצוה, שמצוה להכותו - מצוה שלא להכותו. שלא במקום מצוה, שאינו מצוה להכותו - אינו דין שמצוה שלא להכותו? תא שמע: היוצא ליהרג, ובא בנו והכהו וקיללו - חייב. בא אחר והכהו וקיללו - פטור. והוינן בה: מאי שנא בנו ומאי שנא אחר? ואמר רב חסדא: במסרבין בו לצאת ואינו יוצא. - רב ששת מוקי לה בשאין מסרבין בו לצאת. - אי הכי, אחר נמי - אחר - גברא קטילא הוא. - והאמר רב ששת: ביישו ישן ומת - חייב - הכא במאי עסקינן - בשהכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה. - והאמר רבי אמי אמר רבי יוחנן: הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה - לוקה - מאי פטור דקאמר - פטור מממון. - מכלל דבנו חייב בממון? אלא - בדינו, הכא נמי - בדינו - אלא: אחר היינו טעמא דפטור: דאמר קרא (שמות כ"ב) ונשיא בעמך לא תאר - בעושה מעשה עמך. - התינח קללה, הכאה מנלן? - דמקשינן הכאה לקללה. - אי הכי, בנו נמי - כדאמר רב פינחס: בשעשה תשובה. הכי נמי - בשעשה תשובה. - אי הכי, אחר נמי - אמר רב מרי: בעמך - במקוים שבעמך - אי הכי בנו נמי

דף פה.ב

מידי דהוה לאחר מיתה. - מאי הוה עלה? - אמר רבה בר רב הונא, וכן תנא דבי רבי ישמעאל: לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו, חוץ ממסית, שהרי אמרה תורה (דברים י"ג) ולא תחמול ולא תכסה עליו. משנה. המכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה. זה חומר במקלל מבמכה: שהמקלל לאחר מיתה - חייב, והמכה לאחר מיתה - פטור. גמרא. תנו רבנן: (ויקרא כ') אביו ואמו קלל - לאחר מיתה. שיכול, הואיל וחייב במכה וחייב במקלל, מה מכה אינו חייב אלא מחיים - אף המקלל אינו חייב אלא מחיים, ועוד, קל וחומר: ומה מכה שעשה בו שלא בעמך כבעמך - לא חייב בו לאחר מיתה, מקלל שלא עשה בו שלא בעמך כבעמך - אינו דין שלא חייב בו לאחר מיתה, תלמוד לומר אביו ואמו קלל - לאחר מיתה. הניחא לרבי יונתן דמיתר ליה קרא אביו ואמו, אלא לרבי יאשיה מאי איכא למימר? דתניא: (ויקרא כ') איש איש, מה תלמוד לומר איש איש - לרבות בת, טומטום, ואנדרוגינוס. אשר יקלל את אביו ואת אמו, אין לי אלא אביו ואמו, אביו שלא אמו, אמו שלא אביו מניין? תלמוד לומר אביו ואמו קלל - אביו קלל, אמו קלל, דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר: משמע שניהן כאחד, ומשמע אחד ואחד בפני עצמו, עד שיפרט לך הכתוב יחדיו. מנא ליה? - נפקא ליה מומקלל אביו ואמו מות יומת - ואידך: ההוא מיבעי ליה לרבות בת, טומטום ואנדרוגינוס. - ותיפוק ליה מאיש איש - דברה תורה כלשון בני אדם. - וליתני: חומר במכה מבמקלל, שהמכה עשה בו שלא בעמך כבעמך, מה שאין כן במקלל - קסבר: מקשינן הכאה לקללה. לימא הני תנאי כהני תנאי דתני חדא: כותי אתה מצווה על הכאתו, ואי אתה מצווה על קללתו. ותניא אידך: אי אתה מצווה לא על קללתו, ולא על הכאתו. סברוה: דכולי עלמא כותים גירי אמת הן. מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר: מקשינן הכאה לקללה, ומר סבר: לא מקשינן הכאה לקללה. - לא, דכולי עלמא לא מקשינן הכאה לקללה, והכא בהא קמיפלגי, מר סבר: כותים גירי אמת הן, ומר סבר: כותים גירי אריות הן. אי הכי היינו דקתני עלה: ושורו כישראל? אלא שמע מינה: בהיקישא פליגי, שמע מינה. משנה. הגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו, רבי יהודה אומר: עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו, שנאמר (דברים כ"ד) והתעמר בו ומכרו. הגונב את בנו, רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה מחייב, וחכמים פוטרין. גנב מי שחציו עבד וחציו בן חורין - רבי יהודה מחייב, וחכמים פוטרין. גמרא. ותנא קמא לא בעי עימור? - אמר רבי אחא בריה דרבא: עימור פחות משוה פרוטה איכא בינייהו: בעי רבי ירמיה: גנבו ומכרו ישן, מהו? מכר אשה לעוברה מהו? יש דרך עימור בכך, או אין דרך עימור בכך? - ותיפוק ליה דליכא עימור כלל - לא צריכא, ישן - דזגא עליה, אשה - דאוקמא באפי זיקא, דרך עימור בכך או אין דרך עימור בכך, מאי? - תיקו. תנו רבנן: (דברים כ"ד) כי ימצא איש גנב נפש מאחיו, אין לי אלא איש שגנב, אשה מניין? תלמוד לומר וגנב איש. אין לי אלא איש שגנב, בין אשה ובין איש, ואשה שגנבה איש, אשה שגנבה אשה מניין? תלמוד לומר ומת הגנב ההוא - מכל מקום. תניא אידך: כי ימצא איש גנב נפש מאחיו - אחד הגונב את האיש, ואחד הגונב את האשה, ואחד גר

ואחד עבד משוחרר וקטן - חייב. גנבו ולא מכרו, מכרו ועדיין ישנו ברשותו - פטור. מכרו לאביו או לאחיו, או לאחד מן הקרובים - חייב. הגונב את העבדים - פטור.

דף פ.א.

תני תנא קמיה דרב ששת. אמר ליה: אני שונה, רבי שמעון אומר: מאחיו - עד שיוציאו מרשות אחיו, ואת אמרת חייב? תני פטור. - מאי קושיא? דילמא הא רבי שמעון, הא רבן - לא סלקא דעתך, דאמר רבי יוחנן: סתם מתניתין רבי מאיר, סתם תוספתא רבי נחמיה, סתם ספרא רבי יהודה, סתם ספרי רבי שמעון, וכולהו אליבא דרבי עקיבא. הגונב בנו. מאי טעמא דרבנן? אמר אביי: דאמר קרא (דברים כ"ד) כי ימצא - פרט למצוי. אמר ליה רב פפא לאביי: אלא מעתה, (דברים כ"ב) כי ימצא איש שכב עם אשה בעלת בעל, הכי נמי כי ימצא - פרט למצוי כגון של בית פלוני דשכיחן גביהו, הכי נמי דפטירי? - אמר ליה: אנא מונמצא בידו קאמינא. אמר רבא: הלכך, הני מיקרי דרדקי ומתנו רבנן כמצויין בידן דמו, ופטירי. גנב מי שחציו וכו'. תנן התם, רבי יהודה אומר: אין לעבדים בושת. מאי טעמא דרבי יהודה? - אמר קרא (דברים כ"ה) כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו - מי שיש לו אחוה, יצא עבד שאין לו אחוה. ורבנן: אחיו הוא במצות. והכא היכי דריש רבי יהודה? - סבר מאחיו - לאפוקי עבדים, בני ישראל - למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין, מבני ישראל - למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין, הוי מיעוט אחר מיעוט - ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. ורבנן: מאחיו לאפוקי עבדים - לא משמע להו, דהא אחיו הוא במצות. בני ישראל מבני ישראל - חד למעוטי עבד, וחד למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין. אזהרה לגונב נפש מנין? רבי יאשיה אמר: (שמות כ') מלא תגנב, רבי יוחנן אמר (ויקרא כ"ה) מלא ימכרו ממכרת עבד. ולא פליגי, מר קא חשיב לאו דגניבה, ומר קא חשיב לאו דמכירה. תנו רבנן: (שמות כ') לא תגנב, בגונב נפשות הכתוב מדבר, אתה אומר בגונב נפשות, או אינו אלא בגונב ממון? אמרת: צא ולמד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן, דבר הלמד מעניינו, במה הכתוב מדבר - בנפשות, אף כאן - בנפשות. תניא אידך: (ויקרא י"ט) לא תגנבו - בגונב ממון הכתוב מדבר, אתה אומר בגונב ממון, או אינו אלא בגונב נפשות? אמרת: צא ולמד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן, דבר הלמד מענינו. במה הכתוב מדבר - בממון, אף כאן - בממון. איתמר, עידי גניבה ועידי מכירה בנפש שהוזמו, חזקיה אמר: אין נהרגין, רבי יוחנן אמר: נהרגין. חזקיה דאמר כרבי עקיבא, דאמר דבר ולא חצי דבר. ורבי יוחנן אמר: כרבנן, דאמרי: דבר - ואפילו חצי דבר. ומודה חזקיה בעדים האחרונים של בן סורר ומורה שהוזמו שנהרגין, מתוך שיכולים לומר הראשונים:

דף פ.ב.

להלקותו באנו, והני אחריני - כולי דבר קא עבדי ליה. מתקיף לה רב פפא: אי הכי עידי מכירה נמי ליקטליה, מתוך שיכולין עידי גניבה לומר להלקותו באנו. וכי תימא דקסבר חזקיה דלא לקי - והא איתמר: עידי גניבה בנפש שהוזמו, חזקיה ורבי יוחנן חד אמר: לוקין, וחד אמר: אין לוקין. ואמרינן: תסתיים דחזקיה דאמר לוקין, מדאמר חזקיה: אין

נהרגין. דאי רבי יוחנן: כיון דאמר נהרגין - הוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין - אין לוקין עליו. איהו לא לקי, אינהו היכי לקו? - אלא אמר רב פפא: בעידי מכירה דכולי עלמא לא פליגי דנהרגין, כי פליגי - בעידי גניבה. חזקיה אמר: אין נהרגין, גניבה לחודה קיימא, ומכירה לחודה קיימא. רבי יוחנן אמר: נהרגין, גניבה אתחלתא דמכירה היא. ומודה רבי יוחנן בעדים הראשונים של בן סורר ומורה שהוזמו שאין נהרגין. מתוך שיכולין לומר להלקותו באנו. אמר אביי: הכל מודים בבן סורר ומורה, והכל מודים בבן סורר ומורה, ומחלוקת בבן סורר ומורה. הכל מודים בבן סורר ומורה - בעדים הראשונים שאין נהרגין, מתוך שיכולין לומר להלקותו באנו. והכל מודים בבן סורר ומורה - בעדים אחרונים שנהרגים, מתוך שעדים הראשונים יכולין לומר להלקותו באנו, והני כוליה דבר קא עבדי ליה. ומחלוקת בבן סורר ומורה: שנים אומרים בפנינו גנב, ושנים אומרים בפנינו אכל. אמר רב אסי: עדי מכירה בנפש שהוזמו - אין נהרגין, מתוך שיכול לומר עבדי מכרתי. אמר רב יוסף: כמאן אזלא הא שמעתא דרב אסי - כרבי עקיבא, דאמר: דבר ולא חצי דבר. אמר ליה אביי: דאי כרבנן נהרגין? הא מתוך קאמר אלא, אפילו תימא רבנן, ובדלא אתו עידי גניבה. - אי הכי מאי למימרא? - לא צריכא דאף על גב דאתו לבסוף. - ואכתי מאי למימרא? - לא צריכא דקא מרמזי רמוזי. מהו דתימא רמיזא מילתא היא, קא משמע לן: רמיזא לאו כלום הוא. משנה. זקן ממרא על פי בית דין, שנאמר (דברים י"ז) כי יפלא ממך דבר למשפט. שלשה בתי דינין היו שם, אחד יושב על פתח הר הבית, ואחד יושב על פתח העזרה, ואחד יושב בלשכת הגזית. באין לזה שעל פתח הר הבית, ואומר: כך דרשתי, וכך דרשו חבירי, כך לימדתי וכך לימדו חבירי. אם שמעו - אמר להם, ואם לאו - באין להן לאותן שעל פתח עזרה. ואומר: כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך לימדתי וכך לימדו חבירי, אם שמעו - אמר להם, ואם לאו - אלו ואלו באין לבית דין הגדול שבלשכת הגזית, שממנו יוצא תורה לכל ישראל, שנאמר (דברים י"ז) מן המקום ההוא אשר יבחר ה'. חזר לעירו, שנה ולמד בדרך שהיה למד - פטור, ואם הורה לעשות - חייב. שנאמר (דברים י"ז) והאיש אשר יעשה בזדון - אינו חייב עד שיוורה לעשות, תלמיד שהורה לעשות - פטור, נמצא חומר קולו. גמרא. תנו רבנן: כי יפלא ממך דבר

דף פזא

במופלא שבבית דין הכתוב מדבר. ממך, זה יועץ, וכן הוא אומר: (נחום א') ממך יצא חשב על ה' רעה יעץ בליעל. דבר - זו הלכה, למשפט - זה הדין. בין דם לדם - בין דם נדה, דם לידה, דם זיבה. בין דין לדין - בין דיני נפשות, דיני ממונות, דיני מכות, בין נגע לנגע - בין נגעי אדם, נגעי בתים, נגעי בגדים, דברי - אלו החרמים והערכין וההקדשות. ריבת - זו השקאת סוטה, ועריפת עגלה, וטהרת מצורע. בשעריך - זו לקט שכחה ופאה. וקמת - מבית דין, ועלית - מלמד שבית המקדש גבוה מארץ ישראל, וארץ ישראל גבוה מכל הארצות. אל המקום - מלמד שהמקום גורם. בשלמא בית המקדש גבוה מארץ ישראל - דכתיב ועלית. אלא ארץ ישראל גבוה מכל הארצות מנא ליה?

דכתיב (ירמיהו כ"ג) לכן הנה ימים באים נאם ה' (לא יאמר) (מסורת הש"ס: ולא יאמר עוד) חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפנה ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם. תנו רבנן: זקן ממרא אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים. רבי שמעון אומר: אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים. מאי טעמא דרבי מאיר? - גמר, דבר דבר, כתיב הכא: (דברים י"ז) כי יפלא ממך דבר למשפט, וכתיב התם (ויקרא ד') ונעלם דבר מעיני הקהל. מה להלן - דבר שחייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת, אף כאן - דבר שחייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת. ורבי יהודה: (דברים י"ז) על פי התורה אשר יורוך - עד דאיכא תורה ויורוך. ורבי שמעון: אשר יגידו לך מן המקום ההוא - אפילו כל דהו. אמר ליה רב הונא בר חיננא לרבא: תרגמא לי להא מתניתא אליבא דרבי מאיר. אמר ליה רבא לרב פפא: פוק תרגמא ליה. כי יפלא במופלא שבבית דין הכתוב מדבר. ממך - זה יועץ, שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים. כדתנן: הן העידו שמעברים את השנה כל אדר, שהיו אומרים עד הפורים. דאי להאי גיסא - קא שרי חמץ בפסח, ואי להאי גיסא - קא שרי חמץ בפסח. דבר - זה הלכה, זו הלכות אחד עשר. דאיתמר: עשירי, רבי יוחנן אמר: עשירי כתשיעי, ורבי שמעון בן לקיש אמר: עשירי כאחד עשר. רבי יוחנן אמר: עשירי כתשיעי, מה תשיעי בעי שימור - אף עשירי בעי שימור. ריש לקיש אמר: עשירי כאחד עשר. מה אחד עשר לא בעי שימור - אף עשירי לא בעי שימור. משפט - זה הדין,

דף פזב.

- דין בתו מאנוסתו. דאמר רבא, אמר לי רב יצחק בר אבודימי: אתיא הנה הנה אתיא זמה זמה. בין דם לדם - בין דם נדה, דם לידה, דם זיבה. דם נדה - בפלוגתא עקביא בן מהללאל ורבנן, דתנן: דם הירוק, עקביא בן מהללאל מטמא וחכמים מטהרין. דם לידה - בפלוגתא דרב ולוי. דאיתמר, רב אמר: מעין אחד הוא, התורה טמאתו והתורה טיהרתו. ולוי אמר: שני מעיינות הן, נסתם הטמא - נפתח הטהור, נסתם הטהור - נפתח הטמא. דם זיבה בפלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע. דתנן: קישתה שלשה ימים בתוך אחד עשר יום, אם שפתה מעת לעת וילדה - הרי זו יולדת בזוב, דברי רבי אליעזר, ורבי יהושע אומר: לילה ויום, כלילי שבת ויומו. ששפתה מן הצער ולא מן הדם. בין דין לדין - בין דיני ממונות, דיני נפשות דיני מכות. דיני ממונות - בפלוגתא דשמואל ורבי אבהו, דאמר שמואל: שנים שדנו - דיניהם דין, אלא שנקראין בית דין חצוף. ורבי אבהו אמר: לדברי הכל אין דיניהן דין, דיני נפשות - בפלוגתא דרבי ורבנן. דתניא, רבי אומר: (שמות כ"א) ונתתה נפש תחת נפש - ממון, אתה אומר ממון, או אינו אלא נפש ממש? נאמר נתינה למעלה ונאמר נתינה למטה, מה להלן ממון - אף כאן ממון. דיני מכות - בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן. דתנן: מכות בשלשה, משום רבי ישמעאל אמרו: בעשרים ושלשה. בין נגע לנגע - בין נגעי אדם, נגעי בתים, נגעי בגדים.

נגעי אדם - בפלוגתא דרבי יהושע ורבנן, דתנן: אם בהרת קדם לשער הלבן - טמא, אם שער לבן קדם לבהרת - טהור, ספק - טמא. רבי יהושע אומר: כהה. מאי כהה? אמר רבא: כהה טהור. נגעי בתים - בפלוגתא דרבי אלעזר ברבי שמעון ורבנן. דתנן, רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: לעולם אין הבית טמא עד שיראה כשני גריסין, על שתי אבנים, בשתי כתלים, בקרן זוית, ארכו כשני גריסין ורחבו כגריס. מאי טעמא דרבי אלעזר ברבי שמעון - כתיב קיר וכתוב קירות. איזהו קיר שהוא כקירות - הוי אומר זה קרן זוית. נגעי בגדים - בפלוגתא דרבי (יונתן) (מסורת הש"ס: נתן) בן אבטולמוס ורבנן. דתניא, רבי (יונתן) (מסורת הש"ס: נתן) בן אבטולמוס אומר: מנין -

דף פחא

לפריחה בבגדים שהיא טהורה - נאמרה קרחת וגבחת באדם, ונאמרה קרחת וגבחת בבגדים. מה להלן - פרח בכולו טהור, אף כאן - פרח בכולו טהור. דברי - אלו הערכין והחרמים והקדישות. הערכין - בפלוגתא דרבי מאיר ורבנן. דתנן: המעריך פחות מכן חדש, רבי מאיר אומר: נותן דמיו, וחכמים אומרים: לא אמר כלום. החרמים - בפלוגתא דרבי יהודה בן בתירה ורבנן. דתנן, רבי יהודה בן בתירה אומר: סתם חרמים לבדק הבית, שנאמר (ויקרא כ"ז) כל חרם קדש קדשים הוא לה', וחכמים אומרים: סתם חרמים לכהן, שנאמר (ויקרא כ"ז) כשדה החרם לכהן תהיה אחזתו. אם כן מה תלמוד לומר קדש קדשים הוא לה' - שחל על קדשי קדשים ועל קדשים קלים. הקדשות - בפלוגתא דרבי אלעזר בן יעקב ורבנן. דתניא, רבי אלעזר בן יעקב אומר: אפילו צינורא של הקדש צריכה עשרה בני אדם לפדותה. ריבת - זה השקאת סוטה ועריפת העגלה וטהרת מצורע. השקאת סוטה - בפלוגתא דרבי אלעזר ורבי יהושע. דתנן: המקנא לאשתו, רבי אלעזר אומר: מקנא על פי שנים, ומשקה על פי עד אחד או על פי עצמו. רבי יהושע אומר: מקנא על פי שנים, ומשקה על פי שנים. עריפת עגלה - בפלוגתא דרבי אלעזר ורבי עקיבא. דתנן: מאין היו מודדין? רבי אלעזר אומר: מטיבורו, רבי עקיבא אומר: מחוטמו. רבי אלעזר בן יעקב אומר: ממקום שנעשה חלל, מצוארו. טהרת מצורע - בפלוגתא דרבי שמעון ורבנן. דתנן: אין לו בהן יד, בהן רגל, אוזן ימנית - אין לו טהרה עולמית. רבי אלעזר אומר: נותן לו על מקומו ויוצא, רבי שמעון אומר: נותן על של שמאל ויוצא. בשעריך - זה לקט שכחה פיאה. לקט - דתנן: שני שבלין לקט, שלשה אינן לקט. שכחה - שני עומרין שכחה, שלשה - אינן שכחה. ועל כולן בית שמאי אומרים: שלש לעני וארבע לבעל הבית. פיאה - בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן. דתנן מצות פיאה להפריש מן הקמה, לא הפריש מן הקמה - יפריש מן העומרין, לא הפריש מן העומרין - יפריש מן הכרי עד שלא מירחו, מירחו - מעשר ונותן לו. משום רבי ישמעאל אומר: אף מפריש מן העיסה. שלשה בתי דינין וכו'. אמר רב כהנא: הוא אומר מפי השמועה והן אומרין מפי השמועה - אינו נהרג, הוא אומר כך הוא בעיני והן אומרין כך הוא בעינינו - אינו נהרג. וכל שכן הוא אומר מפי השמועה והן אומרין כך הוא בעינינו - אינו נהרג, עד שיאמר כך הוא בעיני והן אומרין מפי

השמועה. תדע, שהרי לא הרגו את עקביא בן מהללאל. ורבי אלעזר אומר: אפילו הוא אומר מפי השמועה, והן אומרים כך הוא בעינינו - נהרג, כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל. ואם תאמר: מפני מה לא הרגו את עקביא בן מהללאל? - מפני שלא הורה הלכה למעשה. תנן: כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך למדתי וכך למדו חבירי. מאי לאו דהוא אמר מפי השמועה, והם אומרים כך הוא בעינינו - לא, הוא אומר כך הוא בעיני, והם אומרים מפי השמועה. תא שמע דאמר רבי יאשיה: שלשה דברים סח לי זעירא מאנשי ירושלים. בעל שמחל על קינויו - קינויו מחול,

דף פח.ב

בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו - מוחלין לו, זקן ממרא שרצו בית דינו למחול לו - מוחלין לו. וכשבאתי אצל חבירי שבדרום, על שנים הודו לי, על זקן ממרא - לא הודו לי, כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל תיובתא. תניא, אמר רבי יוסי: מתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל, אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית, ושני בתי דינין של עשרים ושלשה, אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה, ושאר בתי דינין של עשרים ושלשה יושבין בכל עיירות ישראל. הוצרך הדבר לשאול - שואלין מבית דין שבעירן, אם שמעו - אמרו להן, ואם לאו - באין לזה שסמוך לעירן. אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - באין לזה שעל פתח הר הבית. אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - באין לזה שעל פתח העזרה. ואומר: כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך למדתי וכך למדו חבירי. אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - אלו ואלו באין ללשכת הגזית, ששם יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים. ובשבתות ובימים טובים יושבין בחיל. נשאלה שאלה בפניהם, אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - עומדין למנין. רבו המטמאים - טמאו, רבו המטהרין - טהרו. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן - רבו מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות. משם כותבין ושולחין בכל מקומות: כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת הבריות נוחה הימנו - יהא דיין בעירו. משם מעלין אותו להר הבית, משום לעזרה, משם ללשכת הגזית. שלחו מתם: איזהו בן העולם הבא? ענוותן ושפל ברך, שייף עייל שייף ונפיק, וגריס באורייתא תדירא, ולא מחזיק טיבותא לנפשיה. יהבו ביה רבנן עינייהון ברב עולא בר אבא. חזר לעירו ושנה. תנו רבנן: אינו חייב עד שיעשה כהוראתו, או שיורה לאחרים ויעשו כהוראתו. בשלמא יורה לאחרים ויעשו כהוראתו - מעיקרא לאו בר קטלא הוא, והשתא בר קטלא הוא. אלא שיעשה כהוראתו, מעיקרא נמי בר קטלא הוא התינח היכא דאורי בחלב ודם - דמעיקרא לאו בר קטלא הוא, והשתא בר קטלא הוא. אלא היכא דאורי בחייבי מיתות בין דין, מעיקרא נמי בר קטלא הוא - מעיקרא - בעי התראה, השתא - לא בעי התראה. מסית דלא בעי התראה מאי איכא למימר? - מעיקרא אי אמר טעמא - מקבלינן מיניה, השתא אי אמר טעמא - לא מקבלינן מיניה. משנה. חומר בדברי סופרים מבדברי תורה האומר אין תפילין, כדי לעבור על דברי תורה - פטור. חמש טוטפות, להוסיף על דברי סופרים - חייב. גמרא. אמר רבי אלעזר

אמר רבי אושעיא: אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים, ויש בו להוסיף, ואם הוסיף גורע. ואין לנו אלא תפילין אליבא דרבי יהודה. - והאיכא לולב, דעיקרו מדברי תורה, ופירושו מדברי סופרים, ויש בו להוסיף, ואם הוסיף גורע - בלולב מאי סבירא לן? אי סבירא לן דלולב אין צריך אגד - האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, ואי סבירא לן דצריך אגד - גרוע ועומד הוא. - והאיכא ציצית, דעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים, ויש בו להוסיף, ואם הוסיף גורע - בציצית מאי סבירא לן? אי סבירא לן דקשר העליון לאו דאורייתא - האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, ואי סבירא לן

דף פט.א

דקשר העליון דאורייתא - גרוע ועומד. - אי הכי, תפילין נמי אי עביד ארבעה בתי ואייתי אחרינא ואנח גביהו - האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, ואי עביד חמשה בתי - גרוע ועומד הוא - האמר רבי זירא: בית חיצון שאינו רואה את האויר - פסול. משנה. אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו, ולא בבית דין שביבנה, אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים. ומשמרין אותו עד הרגל, וממיתין אותו ברגל, שנאמר (דברים י"ז) וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד, דברי רבי עקיבא. רבי יהודה אומר: אין מענין את דינו של זה, אלא ממיתין אותו מיד, וכותבין ושולחין שלוחין בכל המקומות: איש פלוני מתחייב מיתה בבית דין. גמרא. תנו רבנן: אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו, ולא בבית דין שביבנה, אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים, ומשמרין אותו עד הרגל, וממיתין אותו ברגל. שנאמר וכל העם ישמעו ויראו דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי יהודה: וכי נאמר יראו וייראו? והלא לא נאמר: אלא ישמעו וייראו - למה מענין דינו של זה? אלא, ממיתין אותו מיד, וכותבין ושולחין בכל מקום: איש פלוני נתחייב מיתה בבית דין. תנו רבנן: ארבעה צריכין הכרזה, המסית, ובן סורר ומורה, וזקן ממרא, ועדים זוממין. בכולהו כתיב בהו וכל העם וכל ישראל, בעדים זוממין כתיב והנשארין דלא כולי עלמא חזו לסהדותא. משנה. נביא השקר, המתנבא מה שלא שמע, ומה שלא נאמר לו - מיתתו בידי אדם. אבל הכובש את נבואתו, והמוותר על דברי נביא, ונביא שעבר על דברי עצמו - מיתתו בידי שמים, שנאמר (דברים י"ח) אנכי אדרש מעמו. המתנבא בשם עבודה זרה, ואומר: כך אמרה עבודה זרה, אפילו כוון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור. הבא על אשת איש, כיון שנכנסה לרשות הבעל לנשואין, אף על פי שלא נבעלה - הבא עליה הרי זה בחנק. וזוממי בת כהן ובועלה. שכל המוזמין מקדימין לאותה מיתה, חוץ מזוממי בת כהן ובועלה. גמרא. תנו רבנן: שלשה מיתתן בידי אדם, ושלשה מיתתן בידי שמים. המתנבא מה שלא שמע, ומה שלא נאמר לו, והמתנבא בשם עבודה זרה - מיתתן בידי אדם, הכובש את נבואתו, והמוותר על דברי נביא, ונביא שעבר על דברי עצמו - מיתתן בידי שמים. מנהגי מילי? אמר רב יהודה אמר רב: דאמר קרא (דברים י"ח) אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי - זה המתנבא מה שלא שמע. ואשר לא צויתו - הא לחבירו צויתו, זה המתנבא מה שלא נאמר לו. ואשר

ידבר בשם אלהים אחרים - זה המתנבא בשם עבודה זרה. וכתוב: ומת הנביא ההוא, וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק. הכובש את נבואתו, והמוותר על דברי נביא, ונביא שעבר על דברי עצמו - מיתתן בידי שמים, דכתיב (דברים י"ח) והאיש אשר לא ישמע, קרי ביה: לא ישמיע, וקרי ביה: לא ישמע אל דברי, וכתוב אנכי אדרש מעמו - בידי שמים. המתנבא מה שלא שמע. כגון צדקיה בן כנענה, דכתיב (דברי הימים ב' י"ח) ויעש לו צדקיהו בן כנענה קרני ברזל, מאי הוה ליה למעבד? רוח נבות אטעיתיה, דכתיב (מלכים א' כ"ב) ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפל ברמת גלעד,,, ויצא הרוח ויעמד לפני ה' ויאמר אני אפתנו ויאמר,,, תפתה וגם תוכל צא ועשה כן. אמר רב יהודה: מאי צא - צא ממחיצתי. מאי רוח? - אמר רבי יוחנן: רוחו של נבות הזירעאלי. - הוה ליה למידק, כדרבי יצחק. דאמר רבי יצחק: סיגנון אחד עולה לכמה נביאים, ואין שני נביאים מתנבאין בסיגנון אחד. עובדיה אמר (עובדיה א') זדון לבך השיאך, ירמיה אמר (ירמיהו מ"ט) תפלתך השיא אתך זדון לבך. והני, מדקאמרי כולהו כהדדי - שמע מינה לא כלום קאמרי. - דילמא לא הוה ידע ליה להא דרבי יצחק - יהושפט הוה התם, וקאמר להו. דכתיב (מלכים א' כ"ב) ויאמר יהושפט האין פה נביא (עוד לה') (מסורת הש"ס: לה' עוד). - אמר ליה: הא איכא כל הני - אמר ליה: כך מקובלני מבית אבי אבא: סיגנון אחד עולה לכמה נביאים, ואין שני נביאים מתנבאים בסיגנון אחד. המתנבא מה שלא נאמר לו - כגון חנניה בן עזור, דקאי ירמיה בשוק העליון וקאמר (ירמיהו מ"ט) כה אמר ה' [צבאות] הנני שבר את קשת עילם, נשא חנניה קל וחומר בעצמו: מה עילם שלא בא אלא לעזור את בבל, אמר הקדוש ברוך הוא: הנני שבר את קשת עילם, כשדים עצמן על אחת כמה וכמה - אתא איהו בשוק התחתון, אמר (ירמיהו כ"ח): כה אמר ה' וגו' שברתי את על מלך בבל. אמר ליה רב פפא לאביי: האי לחבירו נמי לא נאמר - אמר ליה: כיון דאיתיהיב קל וחומר למידרש - כמאן דאיתמר ליה דמי, הוא ניהו דלא נאמר לו. המתנבא בשם עבודה זרה - כגון נביאי הבעל. הכובש את נבואתו - כגון יונה בן אמיתי, והמוותר על דברי נביא - כגון

דף פטב

חבריה דמיכה, דכתיב: (מלכים א' כ') ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכיני נא וימאן האיש להכותו, וכתוב (מלכים א' כ') ויאמר לו יען אשר לא שמעת [וגו']. ונביא שעבר על דברי עצמו - כגון עדו הנביא, דכתיב (מלכים א' כ') כי כן צוה אתי, וכתוב (מלכים א' כ') ויאמר לו גם אני נביא כמוך, וכתוב (מלכים א' כ') וישב אתו, וכתוב (מלכים א' כ') וילך וימצאהו אריה. תני תנא קמיה דרב חסדא: הכובש את נבואתו לוקה. אמר ליה: מאן דאכיל תמרי בארבלא לקי? מאן מתרי ביה? - אמר אביי: חבריה נביאי. - מנא ידעי? - אמר אביי: דכתיב (עמוס ג') כי לא יעשה ה' [אלהים] דבר כי אם גלה סודו - ודילמא הדרי ביה. - אם איתא דהדרי ביה - אודועי הוּ מודעי לכלהו נביאי. - והא יונה, דהדרי ביה ולא אודעוהו - יונה מעיקרא נינוה נהפכת אמרי ליה, איהו לא ידע אי לטובה אי לרעה. המוותר על דברי נביא, מנא ידע דאיענש? - דיהב ליה אות. -

והא מיכה, דלא יהיב ליה אות ואיענש - היכא דמוחזק שאני. דאי לא תימא הכי, אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק, אליהו בהר הכרמל היכי סמכי עליה ועבדי שחוטי חוץ? אלא: היכא דמוחזק שאני. (בראשית כ"ב) ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם. (אחר מאי?) (מסורת הש"ס: מאי אחר) - אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא: אחר דבריו של שטן, דכתיב (בראשית כ"א) ויגדל הילד ויגמל וגו', אמר שטן לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם זקן זה חננתו למאה שנה פרי בטן, מכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גוזל אחד להקריב לפניך? אמר לו: כלום עשה אלא בשביל בנו, אם אני אומר לו זבח את בנך לפני - מיד זובחו. מיד והאלהים נסה את אברהם, ויאמר קח נא את בנך. אמר רבי שמעון בר אבא: אין נא אלא לשון בקשה. משל למלך בשר ודם שעמדו עליו מלחמות הרבה, והיה לו גבור אחד ונצחון. לימים עמדה עליו מלחמה חזקה, אמר לו: בבקשה ממך, עמוד לי במלחמה זו, שלא - יאמרו: ראשונות אין בהם ממש. אף הקדוש ברוך הוא אמר לאברהם: ניסיתך בכמה נסיונות ועמדת בכלן, עכשיו עמוד לי בנסיון זה, שלא יאמרו אין ממש בראשונים. את בנך - שני בנים יש לי. את יחידך - זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו, - אשר אהבת - תרוייהו רחימנא להו. את יצחק. וכל כך למה - כדי שלא תטרף דעתו עליו. קדמו שטן לדרך, אמר לו: (איוב ד') הנסה דבר אליך תלאה,,, הנה, יסרת רבים וידים רפות תחזק כושל יקימון מליך,,, כי עתה תבוא אליך ותלא. - אמר לו: (תהלים כ"ו) אני בתמי אלך. - אמר לו: הלא יראתך כסלתך. - אמר לו: זכר-נא מי הוא נקי אבד. כיון דחזא דלא קא שמיע ליה, אמר ליה: ואלי דבר יגנב, כך שמעתי מאחורי הפרגוד: השה לעולה ואין יצחק לעולה. - אמר לו: כך עונשו של בדאי, שאפילו אמר אמת - אין שומעין לו. רבי לוי אמר: אחר דבריו של ישמעאל ליצחק. אמר לו ישמעאל ליצחק: אני גדול ממך במצות, שאתה מלת בן שמנת ימים ואני בן שלש עשרה שנה. אמר לו: ובאבר אחד אתה מגרה ביי? אם אומר לי הקדוש ברוך הוא, זבח עצמך לפני - אני זובח. מיד - והאלהים נסה את אברהם. תנו רבנן: נביא שהדיח - בסקילה. רבי שמעון אומר: בחנק. מדיחי עיר הנדחת בסקילה, רבי שמעון אומר: בחנק. נביא שהדיח בסקילה. מאי טעמא דרבנן? - אתיא הדחה ממסית, מה להלן בסקילה - אף כאן בסקילה. ורבי שמעון: מיתה כתיבא ביה, וכל מיתה האמורה בתורה סתם - אינה אלא חנק. מדיחי עיר הנדחת בסקילה, מאי טעמא דרבנן? גמירי הדחה הדחה או ממשית, או מנביא שהדיח. ורבי שמעון: גמר הדחה הדחה מנביא. - וליגמר ממסית דנין מסית רבים ממסית רבים, ואין דנין מסיח רבים ממסית יחיד. - אדרבה, דנין הדיוט מהדיוט, ואין דנין הדיוט מנביא - ורבי שמעון: כיון שהדיח - אין לך הדיוט גדול מזה. אמר רב

חסדא:

דף צא

מחלוקת בעוקר הגוף דעבודה זרה, וקיום מקצת וביטול מקצת דעבודה זרה, דרחמנא אמר (דברים י"ג) מן הדרך - אפילו מקצת הדרך. אבל עוקר הגוף דשאר מצות - דברי

הכל בחנק. וקיום מקצת וביטול מקצת דבשאר מצות - דברי הכל פטור. מתיב רב המנונא: (דברים י"ג) ללכת - זו מצות עשה, בה - זו מצות לא תעשה. ואי סלקא דעתך בעבודה זרה, עשה בעבודה זרה היכי משכחת לה? תרגמה רב חסדא: (דברים י"ב) ונתצתם. רב המנונא אמר: מחלוקת בעוקר הגוף, בין בעבודה זרה בין בשאר מצות, וקיום מקצת וביטול מקצת דעבודה זרה. דרחמנא אמר מן הדרך - אפילו מקצת הדרך. אבל קיום מקצת וביטול מקצת דבשאר מצות - דברי הכל פטור. תנו רבנן: המתנבא לעקור דבר מן התורה - חייב, לקיים מקצת ולבטל מקצת - רבי שמעון פוטר. ובעבודה זרה אפילו אומר היום עיבדוה ולמחר בטלוה - דברי הכל חייב. אביי סבר לה כרב חסדא, ומתרץ לה כרב חסדא, רבא סבר לה כרב המנונא ומתרץ לה כרב המנונא. אביי סבר לה כרב חסדא, ומתרץ לה כרב חסדא: המתנבא לעקור דבר מן התורה דברי הכל בחנק, לקיים מקצת ולבטל מקצת - רבי שמעון פוטר, והוא הדין לרבנן. ובעבודה זרה, אפילו אמר היום עיבדוה ולמחר בטלוה - חייב. מר כדאית ליה, ומר כדאית ליה. רבא סבר לה כרב המנונא, ומתרץ לה כרב המנונא: המתנבא לעקור דבר מן התורה, בין בעבודה זרה בין בשאר מצות - חייב. מר כדאית ליה, ומר כדאית ליה. לקיים מקצת ולבטל מקצת בשאר מצות - רבי שמעון פוטר, והוא הדין לרבנן. ובעבודה זרה - אפילו אומר היום עיבדוה ולמחר בטלוה - חייב, מר כדאית ליה, ומר כדאית ליה. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: בכל, אם יאמר לך נביא עבור על דברי תורה - שמע לו, חוץ מעבודה זרה, שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע - אל תשמע לו. תניא, רבי יוסי הגלילי אומר: הגיע תורה לסוף דעתה של עבודה זרה, לפיכך נתנה תורה ממשלה בה, שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע - אל תשמע לו. תניא, אמר רבי עקיבא: חס ושלוש שהקדוש ברוך הוא מעמיד חמה לעוברי רצונו. אלא, כגון חנניה בן עזור שמתחלתו נביא אמת, ולבסוף נביא שקר. וזוממי בת כהן. מנהני מילי? אמר רב אחא בריה דרב איקא: דתניא, רבי יוסי אומר: מה תלמוד לומר (דברים י"ט) ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו, לפי שכל המזוממין שבתורה - זוממיהן ובוועליהן כיוצא בהן, בת כהן - היא בשריפה ואין בוועלה בשריפה. זוממין, איני יודע אם לו הוקשו אם לה הוקשו, כשהוא אומר לעשות לאחיו - לאחיו ולא לאחותו. הדרן עלך אלו הן הנחנקין. משנה. כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר (ישעיהו ס) ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר. ואלו שאין להם חלק לעולם הבא: האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים, ואפיקורוס. רבי עקיבא אומר: אף הקורא בספרים החיצונים, והלוחש על המכה ואומר (שמות ט"ז) כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך. אבא שאול אומר: אף ההוגה את השם באותיותיו. שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להן חלק לעולם הבא. שלשה מלכים: ירבעם, אחאב, ומנשה. רבי יהודה אומר: מנשה יש לו חלק לעולם הבא, שנאמר (דברי הימים ב' ל"ג) ויתפלל אליו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו. אמרו לו: למלכותו השיבו, ולא לחיי העולם הבא השיבו. ארבעה הדיוטות -

בלעם, ודואג, ואחיתופל, וגחזי. גמרא. וכל כך למה? תנא: הוא כפר בתחיית המתים - לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים, שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה. דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מניין שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה - שנאמר (מלכים ב' ז') ויאמר אלישע שמעו דבר ה' [וגו'] כעת מחר סאה סלת בשקל וסאתים שערים בשקל בשער שמרון וכתוב (מלכים ב' ז') ויען השליש אשר (המלך) (מסורת הש"ס: למלך) נשען על ידו את איש האלהים ויאמר הנה ה' עושה ארבות בשמים היהיה הדבר הזה ויאמר הנך ראה בעיניך ומשם לא תאכל,

דף צ.ב

וכתיב (מלכים ב' ז') ויהי לו כן וירמסו אתו העם בשער וימת - ודילמא קללת אלישע גרמה ליה? דאמר רב יהודה אמר רב: קללת חכם, אפילו על חנם היא באה. - אם כן לכתוב קרא וירמסוהו וימת, מאי בשער - על עסקי שער. (אמר רבי יוחנן:) מניין לתחיית המתים מן התורה - שנאמר (במדבר י"ח) ונתתם ממנו [את] תרומת ה' לאהרן הכהן, וכי אהרן לעולם קיים? והלא לא נכנס לארץ ישראל, שנותנין לו תרומה. אלא, מלמד שעתיד לחיות, וישראל נותנין לו תרומה - מכאן לתחיית המתים מן התורה. דבי רבי ישמעאל תנא: לאהרן - כאהרן, מה אהרן חבר - אף בניו חברים. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מניין שאין נותנין תרומה לכהן עם הארץ - שנאמר, (דברי הימים ב' ל"א) ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת (לכהנים ולוים) (מסורת הש"ס: הכהנים והלוים) למען יחזקו בתורת ה', כל המחזיק בתורת ה' - יש לו מנת, ושאינו מחזיק בתורת ה' - אין לו מנת. אמר רב אחא בר אדא אמר רב יהודה: כל הנותן תרומה לכהן עם הארץ - כאילו נותנה לפני ארי, מה ארי ספק דורס ואוכל ספק אינו דורס ואוכל - אף כהן עם הארץ, ספק אוכלה בטהרה ספק אוכלה בטומאה. רבי יוחנן אמר: אף גורם לו מיתה, שנאמר (ויקרא כ"ב) ומתו בו כי יחללהו. דבי רבי אליעזר בן יעקב תנא: אף משיאו עון אשמה, שנאמר (ויקרא כ"ב) והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם. תניא, רבי סימאי אומר: מניין לתחיית המתים מן התורה - שנאמר (שמות ו') וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען. לכם לא נאמר, אלא להם - מכאן לתחיית המתים מן התורה. (צד"ק ג"ס גש"ס ק"ס סימן). שאלו מינין את רבן גמליאל: מניין שהקדוש ברוך הוא מחייה מתים? אמר להם מן התורה, ומן הנביאים, ומן הכתובים, ולא קיבלו ממנו. מן התורה - דכתיב (דברים ל"א) ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתיך וקם, אמרו לו: ודילמא וקם העם הזה וזנה מן הנביאים - דכתיב (ישעיהו כ"ו) יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שכני עפר כי טל אורת טלך וארץ רפאים תפיל - ודילמא מתים שהחיה יחזקאל? מן הכתובים - דכתיב (שיר השירים ז') וחכך כיון הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים - ודילמא רחושי מרחשן שפוותיה בעלמא, כרבי יוחנן. דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוודא: כל מי שנאמרה הלכה בשמו בעולם הזה - שפתותיו דובבות בקבר, שנאמר דובב שפתי ישנים. עד שאמר להם מקרא זה: (דברים י"א) אשר נשבע ה' לאבתים לתת להם, לכם

לא נאמר אלא להם - מיכן לתחיית המתים מן התורה. ויש אומרים: מן המקרא הזה אמר להם: (דברים ד') ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום (פשיטא דחיים כלכם היום, אלא אפילו ביום שכל העולם כולם מתים - אתם חיים). מה היום כולכם קיימין - אף לעולם הבא כולכם קיימין. שאלו רומיים את רבי יהושע בן חנניה: מניין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים, ויודע מה שעתיד להיות? אמר להו: תרווייהו מן המקרא הזה, שנאמר (דברים ל"א) ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתיך וקם העם זה וזנה. - ודילמא, וקם העם הזה וזנה? - אמר להו: נקוטו מיהא פלגא בידייכו, דיודע מה שעתיד להיות. איתמר נמי, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: מניין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים, ויודע מה שעתיד להיות - שנאמר, הנך שכב עם אבתיך וקם וגו'. תניא, אמר רבי אליעזר ברבי יוסי: בדבר זה זייפתי ספרי כותים, שהיו אומרים אין תחיית המתים מן התורה. אמרתי להן: זייפתם תורתכם, ולא העליתם בידכם כלום. שאתם אומרים אין תחיית המתים מן התורה, הרי הוא אומר (במדבר ט"ו) הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה הכרת תכרת - בעולם הזה, עונה בה לאימת? לאו לעולם הבא? אמר ליה רב פפא לאביי: ולימא להו תרווייהו מהכרת תכרת - אינהו הוו אמרי ליה: דברה תורה כלשון בני אדם. כתנאי: הכרת תכרת, הכרת - בעולם הזה, תכרת - לעולם הבא, דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי ישמעאל: והלא כבר נאמר (במדבר ט"ו) את ה' הוא מגדף ונכרתה וכי שלשה עולמים יש? אלא: ונכרתה - בעולם הזה, הכרת - לעולם הבא, הכרת תכרת - דברה תורה כלשון בני אדם. בין רבי ישמעאל ובין רבי עקיבא עונה בה מאי עבדי ביה? - לכדתניא: יכול אפילו עשה תשובה - תלמוד לומר עונה בה לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה. שאלה קליאופטרא מלכתא את רבי מאיר, אמרה: ידענא דחיי שכבי, דכתיב (תהלים ע"ב) ויציצו מעיר כעשב הארץ, אלא כשהן עומדין, עומדין ערומין או בלבושיהן עומדין? אמר לה: קל וחומר מחיטה, ומה חיטה שנקברה ערומה, יוצאה בכמה לבושין, צדיקים שנקברים בלבושיהן - על אחת כמה וכמה. אמר ליה קיסר לרבן גמליאל: אמריתו דשכבי חיי, הא הוו עפרא, ועפרא מי קא חיי?

דף צא.א

אמרה ליה ברתיה: שבקיה, ואנא מהדרנא ליה. שני יוצרים יש בעירנו, אחד יוצר מן המים ואחד יוצר מן הטיט, איזה מהן משובח? אמר לה: זה שיוצר מן המים. אמרה לו: מן המים צר, מן הטיט לא כל שכן? דבי רבי ישמעאל תנא: קל וחומר מכלי זכוכית, מה כלי זכוכית שעמלן ברוח בשר ודם, נשברו - יש להן תקנה, בשר ודם שברוחו של הקדוש ברוך הוא - על אחת כמה וכמה. אמר ליה ההוא מינא לרבי אמי: אמריתו דשכבי חיי, והא הוו עפרא, ועפרא מי קא חיי? - אמר ליה: אמשול לך משל, למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לעבדיו: לכו ובנו לי פלטרין גדולים במקום שאין מים ועפר, הלכו ובנו אותו. לימים נפלו. אמר להם: חזרו ובנו אותו במקום שיש עפר ומים. אמרו לו: אין אנו יכולין. כעס עליהם ואמר להן: במקום שאין מים ועפר - בניתם,

עכשיו שיש מים ועפר על אחת כמה וכמה ואם אי אתה מאמין - צא לבקעה וראה עכבר שהיום חציו בשר וחציו אדמה, למחר השריץ ונעשה כלו בשר. שמא תאמר לזמן מרובה - עלה להר וראה שהיום אין בו אלא חלזון אחד, למחר ירדו גשמים ונתמלאו כולו חלזונות. אמר ליה ההוא מינא לגביהא בן פסיסא: ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי חיי, דחייך מיתי - דמיתי חייך? אמר ליה: ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי לא חייך, דלא הו - חייך, דהוי חייך, לא כל שכן? אמר ליה: חייביא קרית ליי? אי קאימנא - בעיטנא בך ופשיטנא לעקמותך מינך. - אמר ליה: אם אתה עושה כן - רופא אומן תקרא, ושכר הרבה תטול. תנו רבנן: בעשרים וארבעה בניסן איתנטיילו דימוסנאי מיהודה ומירושלים. כשבאו בני אפריקיא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמרו לו: ארץ כנען שלנו היא, דכתיב (במדבר ל"ד) ארץ כנען לגבלתיה, וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה. אמר להו גביהא בן פסיסא לחכמים: תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס מוקדון, אם ינצחוני - אמרו הדיוט שבנו נצחתם, ואם אני אנצח אותם - אמרו להם תורת משה נצחתכם. נתנו לו רשות, והלך ודן עמהם. אמר להם: מהיכן אתם מביאים ראייה? - אמרו לו: מן התורה. - אמר להן: אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה, שנאמר (בראשית ט') ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו, עבד שקנה נכסים - עבד למי, ונכסים למי? ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתונו - אמר להם אלכסנדרוס מלכא: החזירו לו תשובה - אמרו לו: תנו לנו זמן שלשה ימים. נתן להם זמן, בדקו ולא מצאו תשובה. מיד ברחו, והניחו שדותיהן כשהן זרועות, וכרמיהן כשהן נטועות, ואותה שנה שביעית היתה. שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמרו לו: הרי הוא אומר (שמות י"ב) וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום - תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו. - אמר גביהא בן פסיסא לחכמים: תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס, אם ינצחוני - אמרו להם: הדיוט שבנו נצחתם, ואם אני אנצח אותם אמרו להם: תורת משה - רבינו נצחתכם. נתנו לו רשות והלך ודן עמהן. אמר להן: מהיכן אתם מביאים ראייה? - אמרו לו: מן התורה. - אמר להן: אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה. שנאמר (שמות י"ב) ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה - תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא, ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה. אמר להן אלכסנדרוס מוקדון: החזירו לו תשובה - אמרו לו: תנו לנו זמן שלשה ימים. נתן להם זמן, בדקו ולא מצאו תשובה. מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות, וכרמיהן כשהן נטועות וברחו, ואותה שנה שביעית היתה. - ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון. אמרו לו: ארץ כנען שלנו ושלכם, דכתיב (בראשית כ"ה) ואלה תלדת ישמעאל בן אברהם, וכתיב (בראשית כ"ה) ואלה תולדת יצחק בן אברהם. אמר להן גביהא בן פסיסא לחכמים: תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס מוקדון. אם ינצחוני - אמרו הדיוט שבנו נצחתם, ואם אני אנצח אותם, אמרו להם: תורת משה רבינו נצחתכם: נתנו לו רשות, הלך ודן עמהן.

אמר להם: מהיכן אתם מביאים ראיה? - אמרו לו: מן התורה. - אמר להן: אף אני לא אביא ראיה אלא מן התורה, שנאמר (בראשית כ"ה) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנת. אב שנתן אגטין לבניו בחייו, ושיגר זה מעל זה, כלום יש לזה על זה כלום? מאי מתנות? אמר רבי ירמיה בר אבא: מלמד שמסר להם שם טומאה. אמר ליה אנטונינוס לרבי: גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין, כיצד? גוף אומר: נשמה חטאת, שמיום שפירשה ממני - הריני מוטל כאבן דומם בקבר. ונשמה אומרת: גוף חטא, שמיום שפירשתי ממנו - הריני פורחת באויר כצפור. אמר ליה, אמשול לך משל, למה הדבר דומה: למלך בשר ודם, שהיה לו פרדס נאה, והיה בו

דף צאב

בכורות נאות, והושיב בו שני שומרים, אחד חיגר ואחד סומא. אמר לו חיגר לסומא: בכורות נאות אני רואה בפרדס. בא והרכיבני ונביאם לאכלם. רכב חיגר על גבי סומא, והביאום ואכלום. לימים בא בעל פרדס. אמר להן: בכורות נאות היכן הן? - אמר לו חיגר: כלום יש לי רגלים להלך בהן? - אמר לו סומא: כלום יש לי עינים לראות? מה עשה - הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד. אף הקדוש ברוך הוא מביא נשמה וזורקה בגוף, ודן אותם כאחד. שנאמר (תהלים נ') יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו. יקרא אל השמים מעל - זו נשמה, ואל הארץ לדין עמו - זה הגוף. אמר ליה אנטונינוס לרבי: מפני מה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב? - אמר ליה: אי הוה איפכא נמי הכי הוה אמרת לי - אמר ליה: הכי קאמינא לך, מפני מה שוקעת במערב? - אמר ליה: כדי ליתן שלום לקונה, שנאמר (נחמיה ט') וצבא השמים לך משתחויים. - אמר ליה: ותיתי עד פלגא דרקיע, ותתן שלמא ותיעול - משום פועלים, ומשום עוברי דרכים. ואמר לו אנטונינוס לרבי: נשמה מאימתי ניתנה באדם, משעת פקידה או משעת יצירה? - אמר לו: משעת יצירה. - אמר לו: אפשר חתיכה של בשר עומדת שלשה ימים בלא מלח ואינה מסרחת? אלא, משעת פקידה. אמר רבי: דבר זה למדני אנטונינוס, ומקרא מסייעו, שנאמר (איוב י') ופקדתך שמרה רוחי. ואמר לו אנטונינוס לרבי: מאימתי יצר הרע שולט באדם, משעת יצירה או משעת יציאה? - אמר לו: משעת יצירה. - אמר לו: אם כן בועט במעי אמו ויוצא אלא: משעת יציאה. אמר רבי: דבר זה למדני אנטונינוס, ומקרא מסייעו שנאמר (בראשית ד') לפתח חטאת רבץ. ריש לקיש רמי: כתיב (ירמיהו ל"א) בס עור ופסח הרה וילדת יחדיו, וכתיב (ישעיהו ל"ה) אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם כי נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה. הא כיצד? עומדין במומן ומתרפאין. עולא רמי: כתיב (ישעיהו כ"ה) בלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים, וכתיב (ישעיהו ס"ה) כי הנער בן מאה שנה ימות לא יהיה משם עוד עול ימים. - לא קשיא, כאן - בישראל, כאן בנכרים. - ונכרים מאי בעו התם? - הנך דכתיב בהו (ישעיהו ס"א) ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכרמיכם. רב חסדא רמי: כתיב (ישעיהו כ"ד) וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות, וכתיב (ישעיהו ל') והיה

אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים - לא קשיא, כאן - לימות המשיח, כאן לעולם הבא. ולשמואל דאמר: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד גליות בלבד, לא קשיא כאן - במחנה צדיקים, כאן - במחנה שכינה. רבא רמי: כתיב (דברים ל"ב) אני אמית ואחיה, וכתיב (דברים ל"ב) מחצתי ואני ארפא. - אמר הקדוש ברוך הוא: מה שאני ממית אני מחיה, והדר - מה שמחצתי ואני ארפא. תנו רבנן: אני אמית ואחיה יכול שתהא מיתה באחד וחיים באחד כדרך שהעולם נוהג - תלמוד לומר מחצתי ואני ארפא, מה מחיצה ורפואה באחד - אף מיתה וחיים באחד. מיכן תשובה לאומרין אין תחיית המתים מן התורה. תניא, אמר רבי מאיר: מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר (שמות ט"ו) אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה', שר לא נאמר, אלא ישיר - מכאן לתחיית המתים מן התורה. כיוצא בדבר אתה אומר: (יהושע ח') אז יבנה יהושע מזבח לה', בנה לא נאמר, אלא יבנה - מכאן לתחיית המתים מן התורה. - אלא מעתה (מלכים א' י"א) אז יבנה שלמה במה לכמוש שקץ מואב, הכי נמי דיבנה? אלא: מעלה עליו הכתוב כאילו בנה. אמר רבי יהושע בן לוי: מניין לתחיית המתים מן התורה - שנאמר (תהלים פ"ד) אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה, יהללוך לא נאמר אלא יהללוך - מכאן לתחיית המתים מן התורה. ואמר רבי יהושע בן לוי: כל האומר שירה בעולם הזה - זוכה ואומרה לעולם הבא, שנאמר אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מניין לתחיית המתים מן התורה - שנאמר (ישעיהו נ"ב) קול צפיק נשאו קול יחדו ירננו וגו', ריננו לא נאמר, אלא ירננו - מכאן לתחיית המתים מן התורה. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: עתידין כל הנביאים כולן אומרים שירה בקול אחד, שנאמר קול צפיק נשאו קול יחדו ירננו. אמר רב יהודה אמר רב: כל המונע הלכה מפי תלמיד - כאילו גוזלו מנחלת אבותיו, שנאמר (דברים ל"ג) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית. אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: כל המונע הלכה מפי תלמיד, אפילו עוברין שבמעיי אמו מקללין אותו, שנאמר (משלי י"א) מנע בר

דף צבא

יקבהו לאום, ואין לאום אלא עוברין, שנאמר (בראשית כ"ה) ולאם מלאם יאמץ, ואין קבה אלא קללה, שנאמר (במדבר כ"ג) מה אקב לא קבה אל, ואין בר אלא תורה, שנאמר (תהלים ב') נשקו בר פן יאנף. עולא בר ישמעאל אומר: מנקבין אותו ככברה, כתיב הכא (משלי י"א) יקבהו לאום, וכתיב התם (מלכים ב' י"ב) ויקב חר בדלתו, ואמר אביי, כי אוכלא דקצרי. ואם למדו מה שכרו? אמר רבא אמר רב ששת: זוכה לברכות כיוסף, שנאמר (משלי י"א) וברכה לראש משביר, ואין משביר אלא יוסף, שנאמר (בראשית מ"ב) ויוסף הוא [השליט על הארץ הוא] המשביר לכל עם הארץ. אמר רב ששת: כל המלמד תורה בעולם הזה - זוכה ומלמדה לעולם הבא, שנאמר (משלי י"א) ומרוה גם הוא יורה. אמר רבא: מניין לתחיית המתים מן התורה - שנאמר (דברים ל"ג) יחי ראובן ואל ימת, יחי ראובן - בעולם הזה, ואל ימת - לעולם הבא. רבינא אמר

מהכא: (דניאל י"ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם. רב אשי אמר מהכא: (דניאל י"ב) ואתה לך [לקץ] ותנוח ותעמד לגרלך לקץ הימין. אמר רבי אלעזר: כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת - זוכה ומנהיגם לעולם הבא, שנאמר (ישעיהו מ"ט) כי מרחמם ינהגם ועל מבוועי מים ינהלם. ואמר רבי אלעזר: גדולה דעה, שניתנה בין שתי אותיות, שנאמר (שמואל א' ב') כי אל דעות ה'. ואמר רבי אלעזר: גדול מקדש שניתן בין שתי אותיות שנאמר (שמות ט"ו) פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך. מתקיף לה רב אדא קרחינא: אלא מעתה גדולה נקמה שניתנה בין שתי אותיות, דכתיב (תהלים צ"ד) אל נקמות ה' אל נקמות הופיע - אמר ליה: למילתיה, הכי נמי, כדעולא. דאמר עולא: שתי הופעיות הללו למה? אחת למדת טובה, ואחת למדת פורענות. ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו, שזה ניתן בין שתי אותיות וזה ניתן בין שתי אותיות. ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר, שנאמר (משלי כ"ד) ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים. ואמר רבי אלעזר: כל אדם שאין בו דעה - אסור לרחם עליו, שנאמר (ישעיהו כ"ז) כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עשהו ויצרו לא יחננו. ואמר רבי אלעזר: כל הנותן פיתו למי שאין בו דעה - יסורין באין עליו, שנאמר (עובדיה א') לחמך ישימו מזור תחתך אין תבונה בו, ואין מזור אלא יסורין, שנאמר (הושע ה') וירא אפרים את חליו ויהודה את מזרו. ואמר רבי אלעזר: כל אדם שאין בו דעה - לסוף גולה, שנאמר (ישעיהו ה') לכן גלה עמי מבלי דעת. ואמר רבי אלעזר: כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה - אש אוכלתו, שנאמר (איוב כ') כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נפח ירע שריד באהלו. אין שריד אלא תלמיד חכם, שנאמר (יואל ג') ובשרידים אשר ה' קרא. ואמר רבי אלעזר: כל שאינו מהנה תלמידי חכמים מנכסיו - אינו רואה סימן ברכה לעולם, שנאמר (איוב כ') אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו, אין שריד אלא תלמידי חכמים, שנאמר ובשרידים אשר ה' קרא. ואמר רבי אלעזר: כל שאינו משייר פת על שלחנו - אינו רואה סימן ברכה לעולם, שנאמר אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו. - והאמר רבי אלעזר: כל המשייר פתיתים על שלחנו - כאילו עובד עבודה זרה, שנאמר (ישעיהו ס"ה) הערכים לגד שלחן והממלאים למני ממסך - לא קשיא, הא - דאיכא שלימה בהדיה, הא - דליכא שלימה בהדיה. ואמר רבי אלעזר: כל המחליף בדיבורו - כאילו עובד עבודה זרה, כתיב הכא (בראשית כ"ז) והייתי בעיניו כמתעתע, וכתוב התם (ירמיהו י') הבל המה מעשה תעתעים. ואמר רבי אלעזר: כל המסתכל בערוה - קשתו ננערת, שנאמר (חבקוק ג') עריה תעור קשתך. ואמר רבי אלעזר: לעולם הוי קבל וקיים. אמר רבי זירא: אף אן נמי תנינא: בית אפל אין פותחין לו חלונות לראות נגעו, שמע מינה. אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה: מאי דכתיב (משלי ל') שאול ועצר רחם ארץ לא שבעה מים, וכי מה ענין שאול אצל רחם? אלא לומר לך: מה רחם מכניס ומוציא - אף שאול מכניס ומוציא. והלא דברים קל וחומר: ומה רחם שמכניסין בו בחשאי - מוציאין ממנו בקולי קולות, שאול שמכניסין בו בקולות - אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות? מיכן

תשובה לאומרין אין תחיית המתים מן התורה. תנא דבי אליהו: צדיקים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיותן אינן חוזרין לעפרן, שנאמר (ישעיהו ד') והיה הנשאר בציון והנוותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים, מה קדוש לעולם קיים - אף הם לעולם קיימין.

דף צ.ב.ב

ואם תאמר: אותן שנים שעתיד הקדוש ברוך הוא לחדש בהן את עולמו, שנאמר (ישעיהו ב') ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, צדיקים מה הן עושין? - הקדוש ברוך הוא עושה להם כנפים כנשרים, ושטין על פני המים, שנאמר (תהלים מ"ו) על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים. ושמא תאמר יש להם צער - תלמוד לומר (ישעיהו מ') וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו, ונילף ממתים שהחיה יחזקאל - סבר לה כמאן דאמר: באמת משל היה. דתניא, רבי אליעזר אומר: מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם, ואמרו שירה ומתו. מה שירה אמרו? ה' ממית בצדק ומחיה ברחמים. רבי יהושע אומר: שירה זו אמרו (שמואל א' ב') ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל. רבי יהודה אומר: אמת משל היה. אמר לו רבי נחמיה: אם אמת - למה משל, ואם משל - למה אמת? אלא: באמת משל היה. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: מתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ישראל, ונשאו נשים והולידו בנים ובנות. עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר: אני מבני בניהם, והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם. ומאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל? אמר רב: אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו, שנאמר (דברי הימים א' ז') ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו ואלעדה בנו ותחת בנו וזבד בנו ושותלח בנו ועזר (ואלעזר) [ואלעד] והרגום אנשי גת הנולדים בארץ וגו' וכתוב (דברי הימים א' ז') ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבאו אחיו לנחמו. ושמואל אמר: אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים, שנאמר (יחזקאל ל"ז) ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל הנה אמרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו. רבי ירמיה בר אבא אמר: אלו בני אדם שאין בהן לחלוחית של מצוה, שנאמר (יחזקאל ל"ז) העצמות היבשות שמעו דבר ה'. רבי יצחק נפחא אמר: אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים, שנאמר (יחזקאל ח') ואבוא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב וגו' וכתוב התם (יחזקאל ל"ז) והעבירני עליהם סביב סביב. רבי יוחנן אמר: אלו מתים שבבקעת דורא. ואמר רבי יוחנן: מנהר אשל עד רבת בקעת דורא. שבשעה שהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל היו בהן בחורים שהיו מגנין את החמה ביופיין, והיו כשדיות רואות אותן ושופעות זבות. אמרו לבעליהן, ובעליהן למלך. צוה המלך והרגום, ועדיין היו שופעות זבות. צוה המלך ורמסום. תנו רבנן: בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, אמר לו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל: לך והחיה מתים בבקעת דורא. כיון שהחיה אותן, באו עצמות וטפחו לו לאותו רשע על פניו. אמר: מה טיבן של אלו? אמרו לו: חבריהן של אלו מחיה מתים בבקעת דורא. פתח

ואמר: (דניאל ג') אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותיה מלכות עלם ושלטנה עם דר ודר וגו'. אמר רבי יצחק: יוצק זהב רותח לתוך פיו של אותו רשע, שאילמלא (לא) בא מלאך וסטרו על פיו ביקש לגנות כל שירות ותשבחות שאמר דוד בספר תהלים. תנו - רבנן: ששה נסים נעשו באותו היום, ואלו הן: צף הכבשן, ונפרץ הכבשן, והומק סודו ונהפך צלם על פניו, ונשרפו ארבע מלכיות, והחיה יחזקאל את המתים בבקעת דורא. וכולהו גמרא, וארבע מלכיות קרא, דכתיב (דניאל ג') ונבוכדנצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ופחותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטני מדינתא וגו' וכתבי איתי גברין יהודאין,,, וכתבי ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא חזין לגבריא אלך וגו'. תני דבי רבי אליעזר בן יעקב: אפילו בשעת הסכנה לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שלו, שנאמר (דניאל ג') באדן גבריא אלך כפתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלתהון וגו'. אמר רבי יוחנן:

דף צגא

גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת, שנאמר (דניאל ג') ענה ואמר הא אנא חזי גברין ארבעה שרין מהלכין בגו נורא וחבל לא איתי בהון ורוה די רביעאה דמה לבר אלהין. אמר רבי תנחום בר חנילאי: בשעה שיצאו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש באו כל אומות העולם וטפחו לשונאיהן של ישראל על פניהם, אמרו להם: יש לכם אלוה כזה, ואתם משתחווים לצלם? מיד פתחו ואמרו (דניאל ט') לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים כיום הזה. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב (שיר השירים ז') אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו, אמרתי אעלה בתמר, אלו ישראל, ועכשיו לא עלה בידי אלא סנסן אחד, של חנניה מישאל ועזריה. אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב (זכריה א') ראיתי הלילה והנה איש רכב על סוס אדם והוא עמד בין ההדסים אשר במצלה [וגו'] מאי ראיתי הלילה? ביקש הקדוש ברוך הוא להפוך את כל העולם כולו ללילה, והנה איש רכב - אין איש אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר (שמות ט"ו) ה' איש מלחמה ה' שמו, על סוס אדם ביקש הקדוש ברוך הוא להפוך את העולם כולו לדם, כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה - נתקררה דעתו שנאמר (זכריה א') והוא עמד בין ההדסים אשר במצלה, ואין הדסים אלא צדיקים, שנאמר (מגילת אסתר ב') ויהי אמן את הדסה, ואין מצולה אלא בבל, שנאמר (ישעיהו מ"ד) האמר לצולה חרבי ונהרתיך אוביש, מיד מלאים רוגז נעשים שרוקים, ואדומים נעשו לבנים. אמר רב פפא: שמע מינה סוסיא חיורא מעלי לחלמא. - ורבנן, להיכן (אזול?) [אזלון] - אמר רב: בעין [הרע] מתו ושמואל אמר: ברוק טבעו. ורבי יוחנן אמר: עלו לארץ ישראל, ונשאו נשים והולידו בנים ובנות. כתנאי רבי אליעזר אומר: בעין [הרע] מתו, רבי יהושע אומר: ברוק טבעו. וחכמים אומרים עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות שנאמר (זכריה ג') שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך הישבים לפניך כי אנשי מופת המה, איזו הם אנשים שנעשה להן מופת - הוי אומר זה חנניה מישאל ועזריה. ודניאל להיכן אזל? - אמר רב: למיכרא נהרא רבא בטבריא. ושמואל אמר: לאתויי ביזרא דאספסתא. ורבי יוחנן אמר:

לאתווי חזירי דאלכסנדריא של מצרים. אינני? והתניא, תודוס הרופא אמר: אין פרה וחזירה יוצא מאלכסנדריא של מצרים שאין חותכין האם שלה, בשביל שלא תלד - זוטרי אייתי, בלא דעתייהו. תנו רבנן: שלשה היו באותה עצה: הקדוש ברוך הוא, ודניאל, ונבוכדנצר. הקדוש ברוך הוא אמר: ניזיל דניאל מהכא, דלא לימרו בזכותיה איתנצל. ודניאל אמר: איזיל מהכא, דלא ליקיים בי (דברים ז') פסילי אלהיהם תשרפון באש. ונבוכדנצר אמר: יזיל דניאל מהכא, דלא לימרו קלייה לאלהיה בנורא. ומניין דסגיד ליה - דכתיב (דניאל ב') באדין מלכא נבוכדנצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגד וגו'. (ירמיהו כ"ט) כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה ואל צדקיהו בן מעשיה הנבאים לכם בשמי לשקר וגו' וכתוב (ירמיהו כ"ט) ולקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישימך ה' כצדקיהו וכאחאב אשר קלם מלך בבל באש, אשר שרפם לא נאמר, אלא אשר קלם. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מלמד שעשאן כקליות. (ירמיהו כ"ט) יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם. מאי עבוד? אזול לגבי ברתיה דנבוכדנצר, אחאב אמר לה: כה אמר ה' השמיעי אל צדקיה. וצדקיה אמר: כה אמר ה' השמיעי אל אחאב. אזלה ואמרה ליה לאבוה. אמר לה: אלהיהם של אלו שונא זימה הוא, כי אתו לגבך שדרינהו לגבאי. כי אתו לגבה שדרתנהו לגבי אבוה. אמר להו: מאן אמר לכוון? - אמרו: הקדוש ברוך הוא. - והא חנניה מישאל ועזריה שאלתינהו ואמרו לי: אסור. - אמרו ליה אנן נמי נביאי כוותייהו, לדידהו - לא אמר להו, לדידן - אמר לן. אמר להו: אנא בעינא דאיבדקינכו כי היכי דבדקתינהו לחנניה מישאל ועזריה. - אמרו ליה: אינון תלתא הוו, ואנן תרין. - אמר להו: בחרו לכוון מאן דבעיתו בהדיכו. אמרו יהושע כהן גדול. סברי: ליתי יהושע דנפיש זכותיה, ומגנא עלן. אחתיהו, שדינהו. אינהו איקלו, יהושע כהן גדול איחרוכי מאניה, שנאמר (זכריה ג') ויראני את יהושע הכהן הגדול עמד לפני מלאך ה' וגו', וכתוב (זכריה ג') ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך וגו' אמר ליה: ידענא דצדיקא את, אלא מאי טעמא אהניא בך פורתא נורא, חנניה מישאל ועזריה לא אהניא בהו כלל? - אמר ליה: אינהו תלתא הוו, ואנא חד. - אמר ליה: והא אברהם יחיד הוה - התם לא הוו רשעים בהדיה, ולא אתיהיב רשותא לנורא, הכא הוו רשעים בהדי - ואתיהיב רשותא לנורא. היינו דאמרי אינשי: תרי אודי יבישי וחד רטיבא - אוקדן יבישי לרטיבא. מאי טעמא איענש? - אמר רב פפא: שהיו בניו נושאין נשים שאינן הגונות לכהונה, ולא מיחה בהן. שנאמר (זכריה ג') ויהושע היה לבש בגדים צואים, וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים? אלא, מלמד שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה, ולא מיחה בהן. אמר רבי תנחום, דרש בר קפרא בציפורי: מאי דכתיב (רות ג') שש השערים האלה נתן לי. מאי שש השערים? אילימא שש שעורים ממש - וכי דרכו של בועז ליתן מתנה שש שעורים?

דף צג.ב

אלא שש סאין. וכי דרכה של אשה ליטול שש סאין? אלא, רמז [רמז] לה שעתידין ששה בנים לצאת ממנה שמתברכין בשש [שש] ברכות, ואלו הן: דוד, ומשיח, דניאל,

חנניה, מישאל ועזריה. דוד - דכתיב (שמואל א' ט"ז) ויען אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר וה' עמו וגו'. ואמר רב יהודה אמר רב: כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלשון הרע: ידע נגן - שיודע לישאל, גבור - שיודע להשיב, איש מלחמה - שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה, (איש תאר - שמראה פנים בהלכה, ונבון דבר - שמבין דבר מתוך דבר) (מסורת הש"ס: ונבון דבר - שמבין דבר מתוך דבר איש תואר - שמראה פנים בהלכה). וה' עמו - שהלכה כמותו בכל מקום. בכולהו אמר להו: יהונתן בני כמוהו. כיון דאמר ליה [וה' עמו] מילתא דבדידיה נמי לא הוה ביה - חלש דעתיה, ואיקניא ביה. דבשאוול כתיב (שמואל א' י"ד) ובכל אשר יפנה ירשיע, ובדוד כתיב, ובכל אשר יפנה יצליח, מנלן דדואג הוה? כתיב הכא (שמואל א' ט"ז) ויען אחד מהנערים - מיוחד שבנערים, וכתיב התם (שמואל א' כ"א) ושם איש מעבדי שאול ביום ההוא נעצר לפני ה' ושמו דאג האדמי אביר הרעים אשר לשאול. משיח - דכתיב (ישעיהו י"א) ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' וגו', וכתיב (ישעיהו י"א) והריחו ביראת ה'. אמר רבי אלכסנדר: מלמד שהטעינו מצות ויסורין כריחיים. רבא אמר: דמורח ודאין דכתיב (ישעיהו י"א) ולא למראה עיניו ישפוט (ישעיהו י"א) ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ. בר כוזיבא מלך תרתין שנין ופלגא, אמר להו לרבנן: אנא משית. אמרו ליה: במשיח כתיב דמורח ודאין, נחזי אנן אי מורח ודאין, כיון דחזיוהו דלא מורח ודאין - קטלוהו. דניאל חנניה מישאל ועזריה דכתיב בהו (דניאל א') אשר אין בהם כל מאום וטובי מראה ומשכלים בכל חכמה וידעי דעת ומביעי מדע ואשר כח בהם לעמד בהיכל המלך וללמד ספר ולשון כשדים. מאי אשר אין בהם כל מום? - אמר רבי חמא (בר חנניא): (מסורת הש"ס: בר' חנניא) אפילו כריבדא דכוסילתא לא הוה בהו. מאי ואשר כח בהם לעמד בהיכל המלך? - אמר רבי חמא ברבי חנניא: מלמד שהיו אונסין את עצמן מן השחוק, ומן השיחה, ומן השינה, ומעמידין על עצמן בשעה שנצרכין לנקביהם, מפני אימת מלכות. (דניאל א') ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה, אמר רבי (אליעזר): (מסורת הש"ס: אלעזר) כולן מבני יהודה הם. ורבי שמואל בר נחמני אמר: דניאל מבני יהודה, חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים. (ישעיהו ל"ט) ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל. מאי סריסים? - רב אמר: סריסים ממש, ורבי חנינא אמר: שנסתרסה עבודה זרה בימיהם. בשלמא למאן דאמר שנסתרסה עבודה זרה בימיהם - היינו דכתיב (דניאל ג') וחבל לא איתי בהון, אלא למאן דאמר סריסים ממש מאי וחבל לא איתי בהון? חבלא דנורא. והכתיב (דניאל ג') וריח נור לא עדת בהון - לא חבלא ולא ריחא. - בשלמא למאן דאמר שנסתרסה עבודה זרה בימיהם - היינו דכתיב (ישעיהו נ"ו) כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתתי וגו'. אלא למאן דאמר סריסים ממש - משתעי קרא בגנותא דצדיק? - הא והא הוה בהו. בשלמא למאן דאמר סריסים ממש - היינו דכתיב (ישעיהו נ"ו) בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות. אלא למאן דאמר שנסתרסה עבודה

זרה בימיהם - מאי טוב מבנים ומבנות? אמר רב נחמן בר יצחק - מבנים שהיו להם כבר, ומתו. מאי שם עולם אתן-לו אשר לא יכרת? - אמר רבי תנחום, דרש בר קפרא בצפורי: זה ספר דניאל שנקרא על שמו. מכדי, כל מילי דעזרא נחמיה בן חכליה אמרינהו, ונחמיה בן חכליה מאי טעמא לא איקרי סיפרא על שמיה? אמר רבי ירמיה בר אבא: מפני שהחזיק טובה לעצמו, שנאמר (נחמיה ה') זכרה-לי אלהי לטובה. - דוד נמי מימר אמר (תהלים ק"ו) זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתך - דוד רחמי הוא דקבעי. רב יוסף אמר: מפני שסיפר בגנותן של ראשונים, שנאמר (נחמיה ה') והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין אחר כסף שקלים ארבעים וגו'. ואף על דניאל שגדול ממנו סיפר, ומנלן דגדול ממנו - דכתיב (דניאל י') וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדלה נפלה עליהם ויברחו בהחבא. והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה. ומאן נינהו אנשים? אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייה בר אבא: זה חגי זכריה ומלאכי,

דף צדא

אינהו עדיפי מיניה, ואיהו עדיף מנייהו. אינהו עדיפי מיניה - דאינהו נביאי, ואיהו לאו נביא. ואיהו עדיף מנייהו - דאיהו חזא ואינהו לא חזו. וכי מאחר דלא חזו, מאי טעמא איבעות? אף על גב דאינהו לא חזו מידי - מזלייהו חזי. אמר רבינא: שמע מינה, האי מאן דמבעית, אף על גב דאיהו לא חזי - מזליה חזי. מאי תקנתיה - לינשוף מדוכתיה ארבעה גרמידי. אי נמי - ליקרי קרית שמע. ואי קאי במקום הטנופת לימא הכי: עיזא דבי טבחא שמינא מינאי. (ישעיהו ט') למרבה המשרה ולשלוש אין קץ וגו' אמר רבי תנחום, דרש בר קפרא בצפורי: מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוח, וזה סתום? ביקש הקדוש ברוך הוא לעשות חזקיהו משיח, וסנחריב גוג ומגוג. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך - לא עשיתו משיח, חזקיהו שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך - תעשהו משיח? לכך נסתתם. מיד פתחה הארץ ואמרה לפניו: רבונו של עולם, אני אומרת לפניך שירה תחת צדיק זה, ועשהו משיח. פתחה ואמרה שירה לפניו שנאמר (ישעיהו כ"ד) מכנף הארץ זמרת שמענו צבי לצדיק וגו'. אמר שר העולם לפניו: רבונו של עולם, צביונו עשה לצדיק זה - יצאה בת קול ואמרה: רזי לי רזי לי. אמר נביא: אוי לי, אוי לי, עד מתי? יצאה בת קול ואמרה: (ישעיהו כ"ד) בגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו. ואמר רבא ואיתימא רבי יצחק: עד דאתו בזוזי ובזוזי דבזוזי. (ישעיהו כ"א) משא דומה אלי קרא משעיר שמר מה מלילה שמר מה מליל וגו'. אמר רבי יוחנן: אותו מלאך הממונה על הרוחות דומה שמו, נתקבצו כל הרוחות אצל דומה, אמרו לו: שמר מה מלילה שמר מה מליל אמר שמר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שבו אתיו. תנא משום רבי פפייס: גנאי הוא לחזקיהו וסייעתו שלא אמרו שירה, עד שפתחה הארץ ואמרה שירה שנאמר מכנף הארץ זמרת שמענו צבי לצדיק וגו', כיוצא בדבר אתה אומר (שמות י"ח) ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם. תנא משום רבי פפייס: גנאי הוא

למשה וששים ריבוא שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך ה'. ויחד יתרו, רב ושמואל, רב אמר: שהעביר חרב חדה על בשרו, ושמואל אמר: שנעשה חדודים חדודים כל בשרו. אמר רב, היינו דאמרי אינשי: גיורא, עד עשרה דרי לא תבזה ארמאי קמיה. (ישעיהו י') לכן ישלח האדון ה' צבאות במשמניו רזון, מאי במשמניו רזון? אמר הקדוש ברוך הוא: יבא חזקיהו שיש לו שמונה שמות, ויפרע מסנחריב שיש לו שמונה שמות. חזקיה דכתיב (ישעיהו ט') כי ילד ילד לנו בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום - והאיכא חזקיה - שחזקו יה. דבר אחר: חזקיה - שחזק את ישראל לאביהם שבשמים. סנחריב - דכתיב ביה (מלכים ב' ט"ו) תגלת פלאסר (דברי הימים ב' כ"ח) פלאסר (מלכים ב' י"ז) שלמנאסר (מלכים ב' ט"ו) פול (ישעיהו כ') סרגון, (סרגין), (עזרא ד') אסנפר רבא ויקרא. - והאיכא סנחריב - שסיחתו ריב. דבר אחר: שסח וניחר דברים כלפי מעלה. אמר רבי יוחנן: מפני מה זכה אותו רשע לקרותו אסנפר רבא ויקרא - מפני שלא סיפר בגנותה של ארץ ישראל, שנאמר (מלכים ב' י"ח) עד באי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם. רב ושמואל, חד אמר: מלך פקח היה, וחד אמר: מלך טיפש היה. למאן דאמר מלך פקח היה - אי אמינא להו עדיפא מארעייכו אמרו: קא משקרת. ומאן דאמר: מלך טיפש היה, אם כן מאי רבותיה? להיכא אגלי להו? מר זוטרא אמר: לאפריקי, ורבי חנינא אמר: להרי - סלוג, אבל ישראל ספרו בגנותה של ארץ ישראל, כי מטו שוש - אמר: שויא כי ארעין, כי מטו עלמין - אמרו: כעלמין, כי מטו שוש תרי - אמר: על חד תרין. (ישעיהו י') ותחת כבדו [יקד] יקד כיקוד אש אמר רבי יוחנן: תחת כבודו - ולא כבודו ממש. כי הא דרבי יוחנן קרי ליה למאני - מכבודתי. רבי אלעזר אמר: תחת כבודו ממש, כשריפת בני אהרן, מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים - אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים. תנא משמיה דרבי יהושע בן קרח: פרעה שחירף בעצמו - נפרע הקדוש ברוך הוא ממנו בעצמו, סנחריב שחירף

דף צדב

על ידי שליח - נפרע הקדוש ברוך הוא ממנו על ידי שליח. פרעה דכתיב ביה (שמות ה') מי ה' אשר אשמע בקלו - נפרע הקדוש ברוך הוא ממנו בעצמו, דכתיב (שמות י"ד) וינער ה' את מצרים בתוך הים, וכתוב (חבקוק ג') דרכת בים סוסיך וגו'. סנחריב דכתיב (מלכים ב' י"ט) ביד מלאכך חרפת ה' - נפרע הקדוש ברוך הוא ממנו על ידי שליח, דכתיב (מלכים ב' י"ט) ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף וגו'. רבי חנינא בר פפא רמי: כתיב (ישעיהו ל"ז) מרום קצו, וכתוב (מלכים ב' י"ט) מלון קצו אמר אותו רשע: בתחלה אחריב דירה של מטה, ואחר כך אחריב דירה של מעלה. אמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב (מלכים ב' י"ח) עתה המבלעדי ה' עליתי על המקום הזה להשחתו ה' אמר אלי עלה על הארץ הזאת והשחיתה, מאי היא? דשמע לנביא דקאמר (ישעיהו ח') יען כי מאס העם הזה את מי השלח ההולכים לאט ומשוש את רצין ובן רמליהו. אמר רב יוסף: אלמלא תרגומא דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר: חלף דקף עמא הדין במלכותא דבית דוד דמדבר להון בניית, כמי שילוחא דנגדין בניית,

ואיתרעו ברצין ובר רמליה. אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (משלי ג') מארת ה' בבית רשע ונוה צדיקים יברך. מארת ה' בבית רשע - זה פקח בן רמליהו, שהיה אוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה. ונוה צדיקים יברך - זה חזקיה מלך יהודה שהיה אוכל ליטרא ירק בסעודה. (ישעיהו ח') ולכן הנה ה' מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור. וכתוב (ישעיהו ח') וחלף ביהודה שטף ועבר עד צואר יגיע. אלא מאי טעמא איעניש? - נביא אעשרת השבטים איתנבי, איהו יהיב דעתיה על כולה ירושלים. בא נביא ואמר ליה: (ישעיהו ח') כי לא מועף לאשר מוצק לה. אמר רבי אלעזר בר ברכיה: אין נמסר עם עייף בתורה ביד מי המציק לו. מאי (ישעיהו ח') כעת הראשון הקל ארצה זבולן וארצה נפתלי והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים, לא כראשונים שהקלו מעליהם עול תורה, אבל אחרונים שהכבידו עליהן עול תורה - וראויין הללו לעשות להם נס כעוברי הים וכדורכי הירדן. אם חוזר בו - מוטב, ואם לאו - אני אעשה לו גליל בגוים. (דברי הימים ב' ל"ב) אחרי הדברים והאמת האלה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על הערים הבצרות ויאמר לבקעם אליו, האי רישנא להאי פרדשנא אחרי הדברים והאמת (אחר מאי) (מסורת הש"ס: מאי אחר)? אמר רבינא: לאחר שקפץ הקדוש ברוך הוא ונשבע, ואמר: אי אמינא ליה לחזקיה מייתנא ליה לסנחריב ומסרנא ליה בידך - השתא אמר לא הוא בעינא ולא ביעתותיה בעינא, מיד קפץ הקדוש ברוך הוא ונשבע: דמייתנא ליה, שנאמר (ישעיהו י"ד) נשבע ה' צבאות לאמר אם לא כאשר דמיתי כן היתה וכאשר יעצתי היא תקום לשבר אשור בארצי ועל הרי אבוסנו וסר מעליהם עלו וסבלו מעל שכמו יסור. אמר רבי יוחנן: אמר הקדוש ברוך הוא יבא סנחריב וסיעתו ויעשה אבוס לחזקיהו ולסיעתו. (ישעיהו י') והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועלו מעל צוארך וחבל על מפני שמו, אמר רבי יצחק נפחא: חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה? נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר: כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו, בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ, מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת, איש ואשה, שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה, ועל אותו הדור הוא אומר (ישעיהו ז') והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן וגו' ואומר (ישעיהו ז') והיה ביום ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה-שם אלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה. אף על פי שאלף גפן באלף כסף - לשמיר ולשית יהיה. (ישעיהו ל"ג) ואסף שללכם אסף החסיל, אמר להם נביא לישראל: אספו שללכם. אמרו לו: לבזוז או לחלוק? אמר להם: כאסף החסיל, מה אסף החסיל - כל אחד ואחד לעצמו, אף שללכם - כל אחד ואחד לעצמו. אמרו לו: והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו - אמר להם: (ישעיהו ל"ג) כמשק גבים שקק בו, מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה - אף ממון של ישראל, כיון שנפל ביד גוים מיד טיהר, (כדרב פפא. דאמר רב פפא: עמון ומואב טהרו בסיחון). אמר רב הונא: עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום, שנאמר (ישעיהו י') בא על עית עבר במגרון למכמש יפקיד כליו עברו מעברה גבע מלון לנו

חרדה הרמה גבעת שאול נסה (ישעיהו י') צהלי קולך בת גלים הקשיבה לישה עניה ענתות נדדה מדמנה ישבי הגבים העיזו. (ישעיהו י') עוד היום בנב לעמד ינפף ידו הר בת ציון גבעת ירושלים). - הני טובא הויין - צהלי קולך בת גלים נביא הוא דקאמר לה לכנסת ישראל: צהלי קולך בת גלים - בתו של אברהם יצחק ויעקב שעשו מצות כגלי הים. הקשיבה לישה - מהאי לא תסתפי, אלא איסתפי מנבוכדנצר הרשע דמתיל כאריה, שנאמר (ירמיהו ד') עלה אריה מסבכו וגו'. מאי

דף צה.א

(ישעיהו י') עניה ענתות - עתיד ירמיה בן חלקיה ומתנבא עלה מענתות, דכתיב (ירמיהו א') דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים אשר בענתות בארץ בנימין. - מי דמי? התם ארי הכא ליש - אמר רבי יוחנן: ששה שמות יש לארי, אלו הן: (בראשית מ"ט) ארי, (שופטים י"ד) כפיר, (בראשית מ"ט) לביא, (ישעיהו ל') ליש, (תהלים צ"א) שחל, (איוב כ"ח) שחץ. - אי הכי בצרו להון - עברו מעברה תרתי ניהו. מאי (ישעיהו י') עוד היום בנב לעמד? - אמר רב הונא: אותו היום נשתייר מעונה של נוב. אמרי ליה כלדאי: אי אזלת האידנא - יכלת לה, ואי לא - לא יכלת לה. אורחא דבעא לסגויי בעשרה יומא סגא בחד יומא, כי מטו לירושלם שדי ליה ביסתרקי עד דסליק ויתיב מעילוי שורה, עד דחזיוה לכולה ירושלים. כי חזייה איזוטר בעיניה, אמר: הלא דא היא קרתא דירושלם דעלה ארגישית כל משיריתי, ועלה כבשית כל מדינתא? הלא היא זעירא וחלשא מכל כרכי עממיא דכבשית בתקוף ידי, עלה וקם ומניד ברישיה, מוביל ומייתי בידיה על טור בית מקדשא דבציון, ועל עזרתא דבירושלם. - אמרי: נישדי ביה ידא האידנא - אמר להו תמהיתו, למחר אייתי לי כל חד וחד מינייכו גולמו הרג מיניה. מיד (מלכים ב' י"ט) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי בת דינא - בטל דינא. (שמואל ב' כ"א) וישבי בנב אשר בילידי הרפה ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת והוא חגור חדשה ויאמר להכות את דוד. מאי וישבי בנוב? אמר רב יהודה אמר רב: איש שבא על עסקי נוב. אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד: עד מתי יהיה עון זה טמון בידך? על ידך נהרגה נוב עיר הכהנים, ועל ידך נטרד דואג האדומי, ועל ידך נהרגו שאול ושלושת בניו. רצונך - יכלו זרעך או תמסר ביד אויב? אמר לפניו: רבונו של עולם מוטב אמסר ביד אויב, ולא יכלה זרעי. יומא חד נפק לשכור בזאי. אתא שטן ואידמי ליה כטביא, פתק ביה גירא ולא מטייה. משכיה עד דאמטייה לארץ פלשתים. כדחזייה ישבי בנוב אמר: היינו האי דקטליה לגלית אחי. כפתיה, קמטיה, אותביה ושדייה תותי בי בדייא. אתעביד ליה ניסא, מכא ליה ארעא מתותיה. היינו דכתיב (תהלים י"ח) תרחיב צעדי תחתני ולא מעדו קרסלי. ההוא יומא אפניא דמעלי שבתא הוה, אבישי בן צרויה הוה קא חייף רישיה בארבעא גרבי דמיא, חזינהו כתמי דמא. איכא דאמרי: אתא יונה איטריף קמיה, אמר: כנסת ישראל ליונה אימתילא, שנאמר (תהלים ס"ח) כנפי יונה נחפה בכסף - שמע מינה דוד מלכא דישראל בצערא שרי. אתא לביתיה ולא אשכחיה.

אמר, תנן: אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו. בשעת הסכנה מאי? אתא שאיל בי מדרשא. אמרו ליה: בשעת הסכנה שפיר דמי. רכביה לפרדיה, וקם ואזל, קפצה ליה ארעא. בהדי דקא מסגי חזייה לערפה אמיה דהוות נוולא, כי חזיתיה פסקתה לפילכה שדתיה עילויה, סברא למקטליה, אמרה ליה: עלם אייתי לי פלך פתקיה בריש מוחה, וקטלה. כד חזייה ישבי בנוב אמר השתא הוו בי תרין, וקטלין לי, פתקיה לדוד לעילא, ודף ליה לרומחיה, אמר: ניפול עלה ונקטל. אמר אבישי שם אוקמיה לדוד בין שמיא לארעא. - ונימא ליה איהו - אין חבוש מוציא עצמו מבית האסורין. - אמר ליה: מאי בעית הכא? - אמר ליה: הכי אמר לי קודשא בריך הוא, והכי אהדרי ליה. - אמר ליה: אפיך צלותיך, בר ברך קירא ליזבון ואת לא תצטער. אמר ליה: אי הכי - סייע בהדן. היינו דכתיב (שמואל ב' כ"א) ויעזר-לו אבישי בן צרויה. אמר רב יהודה אמר רב: שעזרו בתפלה. אמר אבישי שם ואחתיה. הוה קא רדיף בתרייהו, כי מטא קובי אמרי: קום ביה. כי מטא בי תרי אמרי: בתרי גורין קטלוה לאריא. אמרי ליה: זיל אשתכח לערפה אימיק בקיברא. כי אדכרו ליה שמא דאימיה - כחש חיליה, וקטליה. היינו דכתיב (שמואל ב' כ"א) אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה את נר ישראל. תנו רבנן: שלשה קפצה להם הארץ: אליעזר עבד אברהם, ויעקב אבינו, ואבישי בן צרויה. אבישי בן צרויה - הא דאמרן. אליעזר עבד אברהם - דכתיב (בראשית כ"ד) ואבא היום אל העין, למימרא דההוא יומא נפק. יעקב אבינו -

דף צה.ב

דכתיב (בראשית כ"ח) ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה וכתוב ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש. כי מטא לחרן אמר: אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי בו? בעי למיהדר, כיון דהרהר בדעתיה למיהדר - קפצה ליה ארעא. מיד ויפגע במקום. דבר אחר: אין פגיעה אלא תפלה, שנאמר (ירמיהו ז') ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי. וילן שם כי בא השמש בתר דצלי בעי למיהדר, אמר הקדוש ברוך הוא: צדיק זה בא לבית מלוני, יפטר בלא לינה? מיד בא השמש, והיינו דכתיב ויזרח לו השמש, וכי לו בלבד זרחה? והלא לכל העולם כולו זרחה אלא אמר רבי יצחק: שמש שבא בעבורו זרחה בעבורו. ומנלן דכלה זרעיה דדוד - דכתיב (מלכים ב' י"א) ועתליה אם אחזיהו ראתה כי מת בנה ותקם ותאבד את כל זרע הממלכה. - והא אשתייר ליה יואש - התם נמי אשתייר אביתר, דכתיב וימלט בן אחד לאחימלך בן אחטוב ושמו אביתר. אמר רב יהודה אמר רב: אלמלא לא נשתייר אביתר לאחימלך בן אחיטוב לא נשתייר מזרעו של דוד שריד ופליט. אמר רב יהודה אמר רב: בא עליהם שנחריב הרשע בארבעים וחמשה אלף איש בני מלכים יושבים בקרונות של זהב, ועמהן שגלונות וזונות. ובשמנים אלף גבורים לבושי שריון קליפה, ובששים אלף אחוזי חרב רצים לפניו, והשאר פרשים. וכן באו על אברהם, וכן עתידין לבוא עם גוג ומגוג. במתניתא תנא: אורך מחנהו ארבע מאות פרסי, רחב צואר סוסיו

ארבעים פרסי, סך מחנהו מאתים וששים ריבוא אלפים חסר חד. בעי אביי: חסר חד ריבוא, או חסר חד אלפא, או חסר מאה, או חסר חד? תיקו. תנא: ראשונים עברו בשחי, שנאמר (ישעיהו ח') וחלף ביהודה שטף ועבר, אמצעיים עברו בקומה שנאמר (ישעיהו ח') עד צואר יגיע. אחרונים העלו עפר ברגליהם ולא מצאו מים בנהר לשתות, עד שהביאו מים ממקום אחר ושתו, שנאמר (ישעיהו ל"ז) אני קרתי ושתיתי מים וגו'. - והכתיב (ישעיהו ל"ז) ויצא מלאך ה' ויכה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף (ויקומו) [וישכימו] בבקר והנה כלם פגרים מתים - אמר רבי אבהו: הללו ראשי גייסות הן. אמר רב אשי: דיקא נמי דכתיב (ישעיהו י') במשמניו רזון - בשמינים דאית בהו. אמר רבינא: דיקא נמי, דכתיב (דברי הימים ב' ל"ב) וישלח ה' מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה וגו' ויבא בית אלהיו ומיציאי מעיו שם הפילהו בחרב - שמע מינה. במה הכם? רבי אליעזר אומר: ביד הכם, שנאמר (שמות י"ד) וירא ישראל את היד הגדלה - היד שעתידה ליפרע מסנחריב. רבי יהושע אומר: באצבע הכם, שנאמר (שמות ח') ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלהים היא - היא אצבע שעתידה ליפרע מסנחריב. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאלי: מגלך נטושה? אמר לפניו: רבונו של עולם, נטושה ועומדת מששת ימי בראשית, שנאמר (ישעיהו כ"א) מפני חרבות נדדו וגו'. רבי שמעון בן יוחי אומר: אותו הפרק זמן בישול פירות היה, אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאלי: כשאתה יוצא לבשל פירות - הזקק להם, שנאמר: (ישעיהו כ"ח) מדי עברו יקח אתכם כי בבקר בבקר יעבר ביום ובלילה והיה רק זועה הבין שמועה וגו'. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי: אגב אורחך לבעל דבבך אישתמע. ויש אומרים: בחוטמן נשף בהן ומתו, שנאמר (ישעיהו מ') וגם נשף בהם ויבשו. רבי ירמיה בר אבא אומר: כפיים ספק להם ומתו שנאמר (יחזקאל כ"א) וגם אני (הכתיב) [אכה] כפי אל כפי והנחתי חמתי. רבי יצחק נפחא אומר: אזנים גלה להם, ושמעו שירה מפי חיות ומתו, שנאמר (ישעיהו ל"ג) מרממתך נפצו גוים. וכמה נשתייר מהם? רב אומר: עשרה, שנאמר (ישעיהו י') ושאר עץ יערו מספר יהיו ונער יכתבם, כמה נער יכול לכתוב - עשרה. ושמואל אומר: תשעה, שנאמר (ישעיהו י"ז) ונשאר בו עללת כנקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעפיה. רבי יהושע בן לוי אומר: ארבעה עשר, שנאמר שנים שלשה [וכו'] ארבעה וחמשה. רבי יוחנן אומר: חמשה - סנחריב ושני בניו, נבוכדנצר ונבוזר אדן. נבוזראדן - גמרא, נבוכדנצר - דכתיב (דניאל ג') ורוה די רבעאה דמה לבר אלהין ואי לאו דחזייה - מנא הוה ידע? סנחריב ושני בניו - דכתיב (מלכים ב' י"ט) ויהי הוא משתחוה בית נסרך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכהו בחרב. אמר רבי אבהו: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, דכתיב (ישעיהו ז') ביום ההוא - יגלח ה' בתער השכירה בעברי נהר במלך אשור את הראש ושער הרגלים וגם את הזקן תספה. אתא קודשא בריך הוא ואדמי ליה כגברא סבא. אמר ליה: כי אזלת לגבי מלכי מזרח ומערב דאייתיתנהו לבנייהו וקטלתיתנהו, מאי אמרת להו? - אמר ליה: ההוא גברא בההוא פחדא נמי יתיב.

אמר להו היכי נעביד? - אמר ליה: זיל

דף צ.א.

ושני נפשך - במאי אישני? - אמר ליה: זיל אייתי לי מספרא, ואיגזיך אנא. - מהיכא אייתי? - אמר ליה: עול להווא ביתא ואייתי. אזל, אשכחינהו. אתו מלאכי שרת ואידמו ליה כגברי, והו קא טחני קשייתא. אמר להו: הבו לי מספרא - אמרו ליה: טחון חד גריוא דקשייתא, וניתן לך. טחון חד גריוא דקשייתא ויהבו ליה מספרתא. עד דאתא איחשך. אמר להו: זיל אייתי נורא, אזל ואייתי נורא. בהדי דקא נפח ליה אתלי ביה נורא בדיקניה, אזל גזייה לרישיה ודיקניה. אמרו: היינו דכתיב (ישעיהו ז') וגם את הזקן תספה. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי גרירתיה לארמאה - שפיר ליה, איתלי ליה נורא בדיקניה ולא שבעת חוכא מיניה. אזל, אשכח דפא מתיבותא דנח. אמר: היינו אלהא רבא דשיזביה לנח מטופנא. אמר: אי אזיל ההוא גברא ומצלח - מקרב להו לתרין בנוהי קמך. שמעו בנוהי, וקטלוהו. היינו דכתיב (מלכים ב' י"ט) ויהי הוא משתחוה בית נסרך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכהו בחרב וגו'. (בראשית י"ד) ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וגו'. אמר רבי יוחנן: אותו מלאך שנזדמן לו לאברהם לילה שמו, שנאמר (איוב ג') והלילה אמר הרה גבר. ורבי יצחק נפחא אמר: שעשה עמו מעשה לילה, שנאמר (שופטים ה') מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא. אמר ריש לקיש: טבא דנפחא מדבר נפחא. וירדף עד דן. אמר רבי יוחנן: כיון שבא אותו צדיק עד דן - תשש כחו, ראה בני בניו שעתידין לעבוד עבודה זרה בדת, שנאמר (מלכים א' י"ב) וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדת, ואף אותו רשע לא נתגבר עד שהגיע לדן, שנאמר (ירמיהו ח') מדן נשמע נחרת סוסי. אמר רבי זירא: אף על גב דשלח (רבי יהודה בן בתירא מנציבין) (מסורת הש"ס: ריב"ל) הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, והזהרו בוורידין כרבי יהודה, והזהרו בבני עמי הארץ שמהן תצא תורה - כי הא מילתא מודעינן להו (ירמיהו י"ב) צדיק אתה ה' כי אריב אליך אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בגדי בגד נטעתם גם שרשו ילכו גם עשו פרי, מאי אהדרו ליה (ירמיהו י"ב) כי את רגלים רצתה וילאוך ואיך תתחרה את הסוסים ובארץ שלום אתה בוטח ואיך תעשה בגאון הירדן. משל לאדם אחד שאמר: יכול אני לרוץ שלש פרסאות לפני הסוסים, בין בצעי המים. נזדמן לו רגלי אחד, רץ לפניו שלשה מילין ביבשה ונלאה. - אמרו לו: ומה לפני רגלי כך, לפני הסוסים - על אחת כמה וכמה. ומה שלשת מילין כך, שלש פרסאות - על אחת כמה וכמה. ומה ביבשה כך - בין בצעי המים על אחת כמה וכמה אף אתה, ומה בשכר ארבע פסיעות ששלמתי לאותו רשע, שרץ אחר כבודי - אתה תמיה, כשאני משלם שכר לאברהם יצחק ויעקב שרצו לפני כסוסים - על אחת כמה וכמה. היינו דכתיב (ירמיהו כ"ג) לנבאים נשבר לבי בקרבי רחפו כל עצמתי הייתי כאיש שכור וכגבר עברו יין מפני ה' ומפני דברי קדשו. הני ארבע פסיעות מאי היא? דכתיב (ישעיהו ל"ט) בעת ההיא שלח מראדך בלאדן בן בלאדן מלך בבל ספרים וגו'. משום כי חלה חזקיהו ויחזק שדר

ליה ספרים ומנחה? (אין) - (דברי הימים ב' ל"ב) לדרש (את) המופת אשר היה בארץ. דאמר רבי יוחנן: אותו היום שמת בו אחז שתי שעות היה, וכי חלה חזקיהו ואיתפח - אהדרינהו קודשא בריך הוא להנך עשר שעי ניהליה, דכתיב (ישעיהו ל"ח) הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בשמש אחרנית עשר מעלות ותשב השמש עשר מעלות אשר ירדה - אמר להו: מאי האי? - אמרו ליה: חזקיהו חלש ואיתפח. אמר: איכא גברא כי האי, ולא בעינא לשדורי ליה שלמא? - כתבו ליה: שלמא למלכא חזקיה, שלם לקרתא דירושלם, שלם לאלהא רבא. נבוכדנאצר ספריה דבלאדן הוה, ההיא שעתא לא הוה התם. כי אתא אמר להו: היכי כתביתו? אמרו ליה: הכי כתבין. אמר להו: קריתו ליה אלהא רבא וכתביתו ליה לבסוף? אמר: אלא הכי כתובו: שלם לאלהא רבא, שלם לקרתא דירושלם, שלם למלכא חזקיה. אמרי ליה: קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא. רהט בתריה. כדרהיט ארבע פסיעות אתא גבריאל ואוקמיה. אמר רבי יוחנן: אילמלא (לא) בא גבריאל והעמידו - לא היה תקנה לשונאיהם של ישראל. מאי בלאדן בן בלאדן? - אמרי: בלאדן מלכא הוה, ואישתני אפיה והוה כי דכלבא, הוה יתיב בריה על מלכותא. כי הוה כתיב - הוה כתיב שמיה ושמיה דאבוה בלאדן מלכא. היינו דכתיב (מלאכי א') בן יכבד אב ועבד אדניו, בן יכבד אב - הא דאמרן, ועבד אדניו - דכתיב (ירמיהו נ"ב) ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנאצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם וישרף את בית ה' ואת בית המלך.

דף צו.ב

ומי סליק נבוכד נצר לירושלים? והכתיב (מלכים ב' כ"ה) ויעלו אתו אל מלך בבל רבלתה, ואמר רבי אבהו: זו אנטוכיא? רב חסדא ורב יצחק בר אבודימי, חד אמר: דמות דיוקנו היתה חקוקה לו על מרכבתו, וחד אמר: אימה יתירה היתה לו ממנו, ודומה כמי שעומד לפניו. אמר רבא: טעין תלת מאה כודנייתא נרגא דפרזלא דשליט בפרזלא שדר ליה נבוכדנצר לנבוזראדן - כולהו בלעתניהו חד דשא דירושלם, שנאמר (תהלים ע"ד) פתוחיה יחד בכשיל וכילפת יהלמון, בעי למיהדר, אמר: מסתפינא דלא ליעבדו בי כי היכי דעבדו בסנחריב. נפקא קלא ואמר: שוור בר שוור. נבוזראדן, שוור, דמטא זימנא דמקדשא חריב והיכלא מיקלי. פש ליה חד נרגא, אתא מחייה בקופא ואיפתת, שנאמר (תהלים ע"ד) יודע כמביא למעלה בסבך-עץ קרדמות, הוה קטיל ואזל עד דמטא להיכלא. אדליק ביה נורא, גבה היכלא. דרכו ביה מן שמיא, שנאמר (איכה א') גת דרך ה' לבתולת בת יהודה. קא זיחא דעתיה. נפקא בת קלא ואמרה ליה: עמא קטילא קטלת, היכלא קליא קלית, קימחא טחינא טחינת. שנאמר (ישעיהו מ"ז) קחי רחים וטחני קמח גלי צמתך חשפי שבל גלי שוק עברי נהרות, חטים לא נאמר. אלא קמח. חזא דמיה דזכריה דהוה קא רתח. אמר להו: מאי האי? אמרו ליה: דם זבחים הוא דאישתפיך. אמר להו: אייתי ואנסי אי מדמו. כסי, ולא אידמו. אמר להו: גלו לי, ואי לא - סריקנא לכו לבשרייכו במסריקא דפרזלא. אמרו ליה: האי כהן ונביא הוא דאינבי להו

לישראל בחורבנא דירושלם, וקטלוהו. אמר להו: אנא מפייסנא ליה. אייתי רבנן קטיל עילויה - ולא נח, אייתי דרדקי דבי רב קטיל עילויה - ולא נח, אייתי פרחי כהונה קטיל עילויה - ולא נח, עד די קטל עילויה תשעין וארבעה ריבוא - ולא נח. קרב לגביה, אמר: זכריה, זכריה טובים שבהן איבדתים, ניחא לך דאיקטלינהו לכולהו? מיד נח. הרהר תשובה בדעתיה. אמר: מה הם שלא איבדו אלא נפש אחת - כך, ההוא גברא מה תיהוי עליה? ערק, שדר פורטיתא לביתיה, ואיתגייר. תנו רבנן: נעמן גר תושב היה, נבוזר אדן גר צדק היה מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים, מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים, ומאן נינהו - שמעיה ואבטליון. מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. ואף מבני בניו של אותו רשע ביקש הקדוש ברוך הוא להכניסן תחת כנפי השכינה. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם מי שהחריב את ביתך ושרף את היכלך תכניס תחת כנפי השכינה? היינו דכתיב (ירמיהו נ"א) רפינו את בבל ולא נרפתה. עולא אמר: זה נבוכדנצר. רבי שמואל בר נחמני אמר: אלו נהרות בבל, ותרגמה דצינייתא (צרידתא) דבבלאי. אמר עולא: עמון ומואב שיבבי בישי דירושלם הוו, כיון דשמעינהו לנביאי דקא מיתנבאי לחורבנא דירושלם, שלחו לנבוכדנצר: פוק ותא. אמר: מסתפינא דלא ליעבדו לי כדעבדו בקמאי. שלחו ליה: (משלי ז') כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק. ואין איש אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר (שמות ט"ו) ה' איש מלחמה. שלח להו: בקריבא הוא, ואתי. שלחו ליה, הלך בדרך מרחוק, שלח להו: אית להו צדיקי, דבעו רחמי ומייתו ליה. - שלחו ליה: (משלי ז') צרור הכסף לקח בידו, ואין כסף אלא צדיקים, שנאמר (הושע ג') ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחמר שערים ולתך שערים. - שלח להו: הדרי רשיעי בתשובה, ובעו רחמי, ומייתו ליה. שלחו ליה: כבר קבע להן זמן, שנאמר (משלי ז') ליום הכסא יבא (לביתו) [ביתו] אין כסא אלא זמן, שנאמר (תהלים פ"א) בכסה ליום חגנו. שלח להו: סיתווא הוא, ולא מצינא דאתי מתלגא וממיטרא. שלחו ליה: תא אשינא דטורא, שנאמר (ישעיהו ט"ז) שלחו כר מושל ארץ מסלע מדברה אל הר בת ציון. - שלח להו: אי אתינא - לית לי דוכתא דיתיבנא ביה. - שלחו ליה: קברות שלהם מעולין מפלטירין שלך, דכתיב (ירמיהו ח') בעת ההיא נאם ה' יוציאו את עצמות מלכי יהודה ואת עצמות שריו ואת עצמות הכהנים ואת עצמות הנביאים ואת עצמות יושבי ירושלים מקבריהם ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבו ואשר עבדום ואשר הלכו אחריהם. אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי? - אמר ליה: מאן בר נפלי? - אמר ליה: משיח. - משיח בר נפלי קרית ליה? - אמר ליה: אין, דכתיב (עמוס ט') ביום ההוא אקים

דף צזא

את סכת דויד הנפלת. - אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: דור שבן דוד בא בו תלמידי חכמים מתמעטים, והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה, וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות, עד שהראשונה פקודה שניה ממהרת לבא. תנו רבנן: שבוע שבן דוד בא בו, שנה ראשונה מתקיים מקרא זה (עמוס ד') והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא

אמטיר, שניה חיצו רעב משתלחים, שלישית רעב גדול, ומתים אנשים ונשים וטף חסידים ואנשי מעשה, ותורה משתכחת מלומדיה. ברביעית - שובע ואינו שובע, בחמישית - שובע גדול, ואוכלין ושותין ושמחין, ותורה חוזרת ללומדיה. בששית - קולות, בשביעית - מלחמות. במוצאי שביעית - בן דוד בא. אמר רב יוסף: הא כמה שביעית דהוה כן, ולא אתא - אמר אביי: בששית קולות, בשביעית מלחמות מי הוה? ועוד: כסדרן מי הוה? (תהלים פ"ט) אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך). תניא, רבי יהודה אומר: דור שבן דוד בא בו בית הוועד יהיה לזנות, והגליל יחרב, והגבלן יאשם, ואנשי גבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמת הסופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, ופני הדור כפני כלב, והאמת נעדרת. שנאמר (ישעיהו נ"ט) ותהי האמת נעדרת (וסר מרע משתולל). מאי ותהי האמת נעדרת אמרי דבי רב: מלמד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה. מאי וסר מרע משתולל? אמרי דבי רב: שילא: כל מי שסר מרע - משתולל על הבריות. אמר רבא: מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא, אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמיה, ואמרי לה רב טביומי שמיה, דאי הווי יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משני בדיבוריה: זימנא חדא איקלעי לההוא אתרא, וקושטא שמיה, ולא הווי משני בדיבוריהו, ולא הוה מיית איניש מהתם בלא זימניה. נסיבי איתתא מינהון, והווי לי תרתין בנין מינה. יומא חד הוה יתבא דביתהו וקא חייפא רישא, אתאי שיבבתה טרפא אדשא. סבר: לאו אורח ארעא, אמר לה: ליתא הכא. שכיבו ליה תרתין בנין. אתו אינשי דאתרא לקמיה, אמרו ליה: מאי האי? אמר להו: הכי הוה מעשה. אמרו ליה: במטותא מינך, פוק מאתרין, ולא תגרי בהו מותנא בהנך אינשי. תניא, רבי נהוראי אומר: דור שבן דוד בא בו נערים ילבינו פני זקנים, וזקנים יעמדו לפני נערים, ובת קמה באמה, וכלה בחמותה, ופני הדור כפני כלב, ואין הבן מתבייש מאביו. תניא רבי נחמיה אומר: דור שבן דוד בא בו העזות תרבה, והיוקר יעות, והגפן יתן פרוי והיין ביוקר, ונהפכה כל המלכות למינות, ואין תוכחה. מסייע ליה לרבי יצחק, דאמר רבי יצחק: אין בן דוד בא עד שתתהפך כל המלכות למינות. אמר רבא: מאי קרא (ויקרא י"ג) - כלו הפך לבן טהור הוא. תנו רבנן, (דברים ל"ב) כי ידין ה' עמו [וגו'] כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב - אין בן דוד בא עד שירבו המסורות. דבר אחר: עד שיתמעטו התלמידים. דבר אחר: עד שתכלה פרוטה מן הכיס. דבר אחר: עד שיתייאשו מן הגאולה. שנאמר ואפס עצור ועזוב - כביכול אין סומך ועוזר לישראל. כי הא דרבי זירא, כי הוה משכח רבנן דמעסקי ביה, אמר להו: במטותא, בעינא מנייכו לא תרחקוה. דתנינא: שלשה באין בהיסח הדעת, אלו הן: משיח, מציאה, ועקרב. אמר רב קטינא: שית אלפי שני הווי עלמא וחד חרוב, שנאמר (ישעיהו ב') ונשגב ה' לבדו ביום ההוא. אביי אמר: תרי חרוב, שנאמר (הושע ו') יחיינו מימים ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו, תניא כותיה דרב קטינא: כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לשבע שנים, כך העולם משמט אלף שנים לשבעת אלפים שנה, שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, ואומר (תהלים צ"ב): מזמור שיר ליום השבת - יום שכולו שבת. ואומר: (תהלים צ') כי אלף

שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבר. תנא דבי אליהו: ששת אלפים שנה הוי עלמא, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח.

דף צזב

ובעונותינו שרבו - יצאו מהם מה שיצאו. אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא: אין העולם פחות משמונים וחמשה יובלות, וביובל האחרון בן דוד בא. אמר ליה: בתחילתו או בסופו? אמר ליה: איני יודע. כלה או אינו כלה? - אמר ליה: איני יודע. רב אשי אמר: הכי אמר ליה: עד הכא - לא תיסתכי ליה, מכאן ואילך - איסתכי ליה. שלח ליה רב חנן בר תחליפא לרב יוסף: מצאתי אדם אחד ובידו מגילה אחת כתובה אשורית ולשון קדש, אמרתי לו: זו מניין לך? אמר לי: לחיילות של רומי נשכרתי, ובין גינזי רומי מצאתיה, וכתוב בה: לאחר ארבעת אלפים ומאתים ותשעים ואחד - שנה לבריאתו של עולם - העולם יתום. מהן מלחמות תנינים, מהן מלחמות גוג ומגוג, ושאר ימות המשיח. ואין הקדוש ברוך הוא מחדש את עולמו אלא לאחר שבעת אלפים שנה. רב אחא בריה דרבא אמר: לאחר חמשת אלפים שנה איתמר. תניא, רבי נתן אומר: מקרא זה נוקב ויורד עד תהום (חבקוק ב') כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר. לא כרבותינו שהיו דורשין (דניאל ז') עד עדן עדנין ופלג עדן, ולא כרבי שמלאי שהיה דורש (תהלים פ') האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש, ולא כרבי עקיבא שהיה דורש (חגי ב') עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ. אלא, מלכות ראשון - שבעים שנה, מלכות שניה חמשים ושנים, ומלכות בן כוזיבא שתי שנים ומחצה. מאי ויפח לקץ ולא יכזב - אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: תיפח עצמן של מחשבי קיצין, שהיו אומרים: כיון שהגיע את הקץ ולא בא - שוב אינו בא. אלא חכה לו, שנאמר אם יתמהמה חכה לו. שמא תאמר אנו מחכין והוא אינו מחכה - תלמוד לומר (ישעיהו ל') ולכן יחכה ה' לחננכם ולכן ירום לרחמכם. וכי מאחר שאנו מחכים והוא מחכה, מי מעכב? - מדת הדין מעכבת, וכי מאחר שמדת הדין מעכבת, אנו למה מחכין? - לקבל שכר, שנאמר (ישעיהו ל') אשרי כל חוכי לו. אמר אביי: לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלי אפי שכינה בכל דרא, שנאמר אשרי כל חוכי לו - לו בגימטריא תלתין ושיתא הו. איני? והאמר רבא: דרא דקמי קודשא בריך הוא תמני סרי אלפי [פרסא] הוא, שנאמר (יחזקאל מ"ח) סביב שמנה עשר אלף לא קשיא, הא דמסתכלי באיספקלריא המאירה, הא דמסתכלי באיספקלריא שאינה מאירה. - ומי נפיש כולי האי? והאמר חזקיה אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בן יוחי: ראיתי בני עלייה והן מועטין, אם אלף הם - אני ובני מהם, אם מאה הם - אני ובני מהם, אם שנים הם - אני ובני הם - לא קשיא הא דעיילי בבר, הא דעיילי בלא בר. אמר רב: כלו כל הקיצין, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים. ושמואל אמר: דיו לאבל שיעמוד באבלו. כתנאי, רבי אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה - נגאלין, ואם לאו - אין נגאלין. אמר ליה רבי יהושע: אם אין עושין תשובה - אין נגאלין? אלא, הקדוש ברוך הוא מעמיד להן מלך

שגזרותיו קשות כהמן, וישראל עושין תשובה ומחזירן למוטב. תניא אידך: רבי אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה - נגאלין, שנאמר (ירמיהו ג') שובו בנים שובבים ארפא משובתיכם. אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר (ישעיהו נ"ב) חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו, חנם נמכרתם - בעבודה זרה, ולא בכסף תגאלו - לא בתשובה ומעשים טובים. אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע: והלא כבר נאמר (מלאכי ג') שובו אלי ואשובה אליכם. אמר ליה רבי יהושע: והלא כבר נאמר (ירמיהו ג') כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון. אמר לו רבי אליעזר: והלא כבר נאמר (ישעיהו ל') בשובה ונחת תושעון אמר לו רבי יהושע לרבי אליעזר: והלא כבר נאמר (ישעיהו מ"ט) כה אמר ה' גאל ישראל קדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד משלים

דף צח.א

מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו. אמר לו רבי אליעזר: והלא כבר נאמר (ירמיהו ד') אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב. אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר (דניאל י"ב) ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאר וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל אלה וגו'. ושתק רבי אליעזר. ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר (יחזקאל ל"ו) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו'. רבי (אליעזר) (מסורת הש"ס: אלעזר) אומר: אף מזה, שנאמר (זכריה ח') כי לפני הימים (האלה) [ההם] שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר. מאי ליוצא ולבא אין שלום מן הצר? רב אמר: אף תלמידי חכמים, שכתוב בהם שלום, דכתיב (תהלים קי"ט) שלום רב לאהבי תורתך - אין שלום מפני צר. ושמואל אמר: עד שיהיו כל השערים כולן שקולין. אמר רבי חנינא: אין בן דוד בא עד שיתבקש דג לחולה ולא ימצא, שנאמר (יחזקאל ל"ב) אז אשקיע מימיהם ונהרותם כשמן אוליך וכתב (בתריה) (יחזקאל כ"ט) ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל. אמר רבי חמא בר חנינא: אין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הזלה מישראל, שנאמר (ישעיהו י"ח) וכרת הזלזלים במזמרות, וכתוב בתריה בעת ההיא יובל שי לה' צבאות עם ממשך ומורט. אמר זעירי אמר רבי חנינא: אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל, שנאמר (צפניה ג') כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך, וכתוב (צפניה ג') והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה'. אמר רבי שמלאי משום רבי אלעזר ברבי שמעון: אין בן דוד בא עד שיכלו כל שופטים ושוטרים מישראל שנאמר (ישעיהו א') ואשיבה ידי עליך ואצרף כבר סגיד וגו', ואשיבה שפטיך. אמר עולא: אין ירושלים נפדית אלא בצדקה, שנאמר (ישעיהו א') ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. אמר רב פפא: אי בטלי יהירי - בטלי אמגושי, אי בטלי דיני - בטלי גזירפטי, אי בטלי יהירי בטלי אמגושי - דכתיב (ישעיהו א') ואצרף כבר סגיד ואסירה כל בדיליך, ואי בטלי דיני בטלי גזירפטי - דכתיב (צפניה ג') הסיר ה' משפטיך פנה איבך. אמר רבי יוחנן: אם ראית דור שמתמעט והולך - חכה לו, שנאמר (שמואל ב' כ"ב) ואת עם עני תושיע וגו'. אמר רבי יוחנן: אם ראית דור שצרות

רבות באות עליו כנהר - חכה לו, שנאמר (ישעיהו נ"ט) כי יבא כנהר צר (ורוח) [רוח] ה' נססה בו, וסמיד ליה ובא לציון גואל. ואמר רבי יוחנן: אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי, או כולו חייב. בדור שכולו זכאי - דכתיב (ישעיהו ס') ועמד כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, בדור שכולו חייב - דכתיב (ישעיהו נ"ט) וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע, וכתיב (ישעיהו מ"ח) למעני אעשה. אמר רבי אלכסנדר: רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב (ישעיהו ס') בעתה, וכתיב, אחישנה זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה. אמר רבי אלכסנדר: רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב (דניאל ז') וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה, וכתיב (זכריה ט') עני ורכב על חמור - זכו - עם ענני שמיא, לא זכו - עני ורכב על חמור. אמר ליה שבור מלכא לשמואל: אמריתו, משיח על חמרא אתי, אישדר ליה סוסיא ברקא דאית לי - אמר ליה: מי אית לך בר חיות גוויי? רבי יהושע בן לוי אשכח לאליהו, דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי, אמר ליה: אתינא לעלמא דאתי? - אמר ליה: אם ירצה אדון הזה. אמר רבי יהושע בן לוי: שנים ראיתי וקול שלשה שמעתי. - אמר ליה: אימת אתי משיח? - אמר ליה: זיל שייליה לדידיה. - והיכא יתיב? - אפיתחא דרומי. - ומאי סימניה? - יתיב ביני עניי סובלי חלאים, וכולן שרו ואסירי בחד זימנא, איהו שרי חד ואסיר חד. אמר: דילמא מבעינא, דלא איעכב. אזל לגביה, אמר ליה: שלום עליך רבי ומורי - אמר ליה שלום עליך בר ליואי. - אמר ליה: לאימת אתי מר? - אמר ליה: היום. אתא לגבי אליהו. - אמר ליה: מאי אמר לך? - אמר ליה: שלום עליך בר ליואי. - אמר ליה: אבטחך לך ולאבוך לעלמא דאתי. - אמר ליה: שקורי קא שקר בי, דאמר לי היום אתינא, ולא אתא - אמר ליה: הכי אמר לך (תהלים צ"ה) היום אם בקלו תשמעו. שאלו תלמידיו את רבי יוסי בן קיסמא: אימתי בן דוד בא? - אמר: מתיירא אני שמא תבקשו ממני אות. אמרו לו: אין אנו מבקשין ממך אות. - אמר להם: לכשיפול השער הזה ויבנה, ויפול, ויבנה, ויפול, ואין מספיקין לבנותו עד שבן דוד בא. אמרו לו: רבינו, תן לנו אות - אמר להם: ולא כך אמרתם לי שאין אתם מבקשין ממני אות? - אמרו לו: ואף על פי כן. אמר להם: אם כך - יהפכו מי מערת פמיס לדם, ונהפכו לדם. בשעת פטירתו אמר להן: העמיקו לי ארוני,

דף צח.ב

שאין כל דקל ודקל שבבבל שאין סוס של פרסיים נקשר בו, ואין לך כל ארון וארון שבארץ ישראל שאין סוס מדי אוכל בו תבן. אמר רב: אין בן דוד בא עד שתתפשט המלכות הרשעה על ישראל תשעה חדשים, שנאמר (מיכה ה') לכן יתנם עד עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל. אמר עולא: ייתי ולא איחמיניה. וכן אמר [רבה]: ייתי ולא איחמיניה, רב יוסף אמר: ייתי, ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה. אמר ליה אביי (לרבא) [לרבה]: מאי טעמא? אילימא משום חבלו של משיח - והתניא, שאלו תלמידיו את רבי אלעזר: מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח? - יעסוק בתורה ובגמילות חסדים. ומר - הא תורה והא גמילות חסדים - אמר [ליה]: שמא יגרום החטא. כדרבי יעקב בר אידי. דרבי יעקב בר אידי רמי: כתיב (בראשית כ"ח) והנה אנכי

עמך ושמרתך בכל אשר תלך, וכתוב (בראשית ל"ב) ויירא יעקב מאד ויצר לו - שהיה מתיירא שמא יגרום החטא. כדתניא: (שמות ט"ו) עד יעבר עמך ה' - זו ביאה ראשונה, עד יעבר עם זו קנית - זו ביאה שניה, אמור מעתה: ראויים היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה, אלא שגרם החטא. וכן אמר רבי יוחנן: ייתי ולא איחמיניה. אמר ליה ריש לקיש: מאי טעמא? אילימא משום דכתיב (עמוס ה') כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדב [ובא הבית] וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש - בא ואראך דוגמתו בעולם הזה: בזמן שאדם יוצא לשדה ופגע בו סנטר - דומה כמי שפגע בו ארי, נכנס לעיר פגע בו גבאי - דומה כמי שפגעו דב, נכנס לביתו ומצא בניו ובנותיו מוטלין ברעב - דומה כמי שנשכו נחש. אלא משום דכתיב (ירמיהו ל') שאלו - נא וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיוולדה ונהפכו כל פנים לירקון. מאי ראיתי כל גבר? אמר רבא בר יצחק אמר רב: מי שכל גבורה שלו, ומאי ונהפכו כל פנים לירקון? אמר רבי יוחנן: פמליא של מעלה ופמליא של מטה. בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא: הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי, היאך אאבד אלו מפני אלו? אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי: רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי ליה סוסיא באורייה. אמר רב גידל אמר רב: עתידין ישראל דאכלי שני משיח. אמר רב יוסף: פשיטא ואלא מאן אכיל להו? חילק ובילק אכלי להו? - לאפוקי מדרבי הילל דאמר: אין משיח לישראל, שכבר אכלוהו בימי חזקיה. אמר רב: לא אברי עלמא אלא לדוד. ושמואל אמר: למשה. ורבי יוחנן אמר: למשיח. מה שמו? דבי רבי שילא אמרי: שילה שמו, שנאמר (בראשית מ"ט) עד כי יבא שילה. דבי רבי ינאי אמרי: ינון שמו, שנאמר (תהלים ע"ב) יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו. דבי רבי חנינה אמר: חנינה שמו, שנאמר (ירמיהו ט"ז) אשר לא אתן לכם חנינה. ויש אומרים מנחם בן חזקיה שמו, שנאמר (איכה א') כי רחק ממני מנחם משיב נפשי. ורבנן אמרי: חיורא דבי רבי שמו שנאמר (ישעיהו נ"ג) אכן חליינו הוא נשא ומכאבינו סבלם ואנחנו חשבנהו נגוע מכה אלהים ומענה. אמר רב נחמן: אי מן חייא הוא - כגון אנא, שנאמר (ירמיהו ל') והיה אדירו ממנו ומשלו מקרבו יצא. אמר רב: אי מן חייא הוא - כגון רבינו הקדוש, אי מן מתיא הוא - כגון דניאל איש חמודות. אמר רב יהודה אמר רב: עתיד הקדוש ברוך הוא להעמיד להם דוד אחר, שנאמר (ירמיהו ל') ועבדו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם, הקים לא נאמר, אלא אקים. אמר ליה רב פפא לאביי: והכתיב (יחזקאל ל"ו) ודוד עבדי נשיא להם לעולם - כגון קיסר ופלגי קיסר. דרש רבי שמלאי: מאי דכתיב (עמוס ה') הוי המתאווים את יום ה' למה-זה לכם יום ה' הוא חשך ולא אור משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאור, אמר ליה תרנגול לעטלף: אני מצפה לאורה - שאורה שלי היא, ואתה למה לך אורה?

דף צט.א

והיינו דאמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו: אימתי אתי משיח? - אמר ליה: לכי חפי להו חשוכא להנהו אינשי. - אמר ליה: מילט קא לייטת לי? - אמר ליה: קרא כתיב, (ישעיהו ס') כי הנה החשך יכסה-ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה. תניא,

רבי אליעזר אומר: ימות המשיח ארבעים שנה, שנאמר (תהלים צ"ה) ארבעים שנה אקוט בדור. רבי אלעזר בן עזריה אומר: שבעים שנה, שנאמר (ישעיהו כ"ג) והיה ביום ההוא ונשכחת צר שבעים שנה כימי מלך אחד. איזהו מלך מיוחד - הוי אומר זה משיח, רבי אומר: שלשה דורות, שנאמר (תהלים ע"ב) ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים. רבי הלל אומר: אין להם משיח לישראל, שכבר אכלוהו בימי חזקיה. אמר רב יוסף: שרא ליה מריה לרבי הלל חזקיה אימת הוה - בבית ראשון, ואילו זכריה קא מתנבי בבית שני ואמר (זכריה ט') גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורכב על חמור ועל עיר בן אתנות. תניא אידך, רבי אליעזר אומר: ימות המשיח ארבעים שנה, כתיב הכא (דברים ח') ויענך וירעבך ויאכלך, וכתיב התם (תהלים צ') שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה. רבי דוסא אומר: ארבע מאות שנה, כתיב הכא (בראשית ט"ו) ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה, וכתיב התם: שמחנו כימות עניתנו. רבי אומר: שלש מאות וששים וחמש שנה, כמנין ימות החמה, שנאמר (ישעיהו ס"ג) כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה. מאי יום נקם בלבי? אמר רבי יוחנן: ללבי גיליתי, לאברי לא גיליתי. רבי שמעון בן לקיש אמר: ללבי גיליתי, למלאכי השרת לא גיליתי. תני אבימי בריה דרבי אבהו: ימות המשיח לישראל שבעת אלפים שנה, שנאמר (ישעיהו ס"ב) ומשוש חתן על כלה (כן) ישיש עליך (ה') אלהיך. אמר רב יהודה אמר שמואל: ימות המשיח - כמיום שנברא העולם ועד עכשיו, שנאמר (דברים י"א) כימי השמים על הארץ. רב נחמן בר יצחק אמר: כימי נח עד עכשיו, שנאמר (ישעיהו נ"ד) כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי. אמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא - (ישעיהו ס"ד) - עין לא ראתה אלהים זולתך (אלהים) יעשה למחכה לו. - ופליגא דשמואל. דאמר שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד. ואמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים - עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו (אמר רב): מקום שבעלי תשובה עומדין שם - צדיקים אינן עומדין שם, שנאמר (ישעיהו נ"ז) שלום שלום לרחוק ולקרוב, ברישא רחוק, והדר קרוב. מאי רחוק - רחוק דמעיקרא, ומאי קרוב - קרוב דמעיקרא ודהשתא. ורבי יוחנן אמר: לרחוק - שהוא רחוק מעבירה, קרוב - שהוא קרוב מעבירה ונתרחק ממנה. ואמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם, ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם, ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו. אבל תלמידי חכמים עצמן - עין לא ראתה אלהים זולתך. מאי עין לא ראתה? אמר רבי יהושע בן לוי: זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. ריש לקיש אמר: זה עדן, לא ראתה עין מעולם. ואם תאמר: אדם היכן דר - בגן, ואם תאמר: גן הוא עדן - תלמוד לומר (בראשית ב') ונהר יצא מעדן להשקות את הגן. והאומר אין תורה מן השמים וכו'. תנו רבנן: (במדבר ט"ו) כי דבר ה' בזה ומצותו הפר הכרת תכרת - זה האומר אין תורה מן השמים. דבר אחר: כי דבר ה' בזה - זה אפיקורוס. דבר אחר: כי

דבר ה' בזה - זה המגלה פנים בתורה, ואת מצותו הפר - זה המפר ברית בשר. הכרת תכרת, הכרת - בעולם הזה, תכרת - לעולם הבא. מכאן אמר רבי אלעזר המודעי: המחלל את הקדשים, והמבזה את המועדות והמפר בריתו של אברהם אבינו, והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה, והמלבין פני חבירו ברבים, אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים - אין לו חלק לעולם הבא. תניא אידך: כי דבר ה' בזה - זה האומר אין תורה מן השמים. ואפילו אמר: כל התורה כולה מן השמים, חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקדוש ברוך הוא אלא משה מפי עצמו - זהו כי דבר ה' בזה. ואפילו אמר: כל התורה כולה מן השמים, חוץ מדקדוק זה, מקל וחומר זה, מגזרה שוה זו - זה הוא כי דבר ה' בזה. תניא, היה רבי מאיר אומר: הלומד תורה ואינו מלמדה - זה הוא דבר ה' בזה. רבי נתן אומר: כל מי שאינו משגיח על המשנה. רבי נהוראי אומר: כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק. רבי ישמעאל אומר: זה העובד עבודה זרה. מאי משמעה? - דתנא דבי רבי ישמעאל: כי דבר ה' בזה - זה המבזה דבור שנאמר לו למשה מסיני (שמות כ') אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים וגו'. - רבי יהושע בן קרחה אומר: כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה - דומה לאדם שזורע ואינו קוצר. רבי יהושע אומר: כל הלומד תורה ומשכחה - דומה לאשה שיוולדת וקוברת, רבי עקיבא אומר:

דף צט.ב

זמר בכל יום, זמר בכל יום. אמר רב יצחק בר אבודימי: מאי קרא - שנאמר (משלי ט"ז) נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו, הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת לו במקום אחר. אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא, שנאמר (איוב ה') כי אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו - הוא אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר (יהושע א') לא ימוש ספר התורה הזה מפידך - הוא אומר לעמל תורה נברא. והיינו דאמר רבא: כולהו גופי דרופתקי נינהו, טובי לדזכי דהוי דרופתקי דאורייתא. (משלי ו') נאף אשה חסר לב, אמר ריש לקיש: זה הלומד תורה לפרקים, שנאמר (משלי כ"ב) כי נעים כי תשמרם בבטנך יכנו יחדו על שפתיך. תנו רבנן: (במדבר ט"ו) והנפש אשר תעשה ביד רמה - זה מנשה בן חזקיה, שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי. אמר: וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא (בראשית ל"ו) ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פילגש לאליפז (בראשית ל') וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה? יצאה בת קול ואמרה לו: (תהלים נ') תשב באחיק תדבר בבן אמך תתן דפי אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך אוכיחך ואערכה לעיניך. ועליו מפורש בקבלה: (ישעיהו ה') הוי משכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה. מאי כעבות העגלה? אמר רבי אסי: יצר הרע, בתחלה דומה לחוט של כוביא ולבסוף דומה לעבות העגלה. דאתן עלה, מיהת אחות לוטן תמנע מאי היא? - תמנע בת מלכים הוא, דכתיב (בראשית ל"ו) אלוף לוטן אלוף תמנע. וכל אלוף - מלכותא בלא תאגא היא. בעיא לאיגורי, באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה, הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו. אמרה: מוטב תהא שפחה

לאומה זו, ולא תהא גבירה לאומה אחרת. נפק מינה עמלק, דצערניהו לישראל. מאי טעמא - דלא איבעי להו לרחקה. וילך ראובן בימי קציר חטים, אמר רבא ברבי יצחק אמר רב: מכאן לצדיקים שאין פושטין ידיהן בגזל. וימצא דודאים בשדה - מאי דודאים? - אמר רב: יברוחי, לוי אמר: סיגלי, רבי יונתן אמר: (סיבסוד) [סביסקין]. אמר רבי אלכסנדר: כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, שנאמר (ישעיהו כ"ז) או יחזק במעזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי. רב אמר: כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה, שנאמר (ישעיהו נ"א) ואשם דברי בפיך ובצל ידי כסיתך לנטע שמים וליסד ארץ (אמר ריש לקיש) (רבי יוחנן אמר): אף מגין על כל העולם כולו, שנאמר ובצל ידי כסיתך, ולוי אמר: אף מקרב את הגאולה, שנאמר (ישעיהו נ"א) ולאמר לציון עמי אתה. אמר ריש לקיש: כל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו, שנאמר (בראשית י"ב) ואת הנפש אשר עשו בחרן. רבי (אליעזר) (מסורת הש"ס: אלעזר) אומר: כאילו עשאו לדברי תורה, שנאמר (דברים כ"ט) ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אתם. רבא אמר: כאילו עשאו לעצמו, שנאמר ועשיתם אתם אל תקרי אתם אלא אתם. אמר רבי אבהו: כל המעשה את חברו לדבר מצוה - מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, שנאמר (שמות י"ז) ומטך אשר הכית בו את היאר, וכי משה הכהו? והלא אהרן הכהו אלא לומר לך: כל המעשה את חברו לדבר מצוה - מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. אפיקורוס. רבי ורבי חנינא אמרי תרוייהו: זה המבזה תלמיד חכם. רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי: זה המבזה חברו בפני תלמיד חכם. בשלמא למאן דאמר המבזה חברו בפני תלמיד חכם אפיקורוס הוי, מבזה תלמיד חכם עצמו - מגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוי. אלא למאן דאמר מבזה תלמיד חכם עצמו אפיקורוס הוי, מגלה פנים בתורה כגון מאי? - כגון מנשה בן חזקיה ואיכא דמתני לה אסיפא: מגלה פנים בתורה, רב ורבי חנינא אמרי: זה המבזה תלמיד חכם, רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי: זה המבזה את חברו בפני תלמיד חכם. בשלמא למאן דאמר המבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה הוי, מבזה חברו בפני תלמיד חכם - אפיקורוס הוי. אלא למאן דאמר מבזה חברו בפני תלמיד חכם מגלה פנים בתורה הוי, אפיקורוס כגון מאן? - אמר רב יוסף: כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן? לדידהו קרו, לדידהו תנו. אמר ליה אביי: האי מגלה פנים בתורה נמי הוא, דכתיב (ירמיהו ל"ג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתני. אמר רב נחמן בר יצחק: מהכא נמי שמע מינה, שנאמר (בראשית י"ח) ונשאתי לכל המקום בעבורם. אלא, כגון דיתיב קמיה רביה ונפלה ליה שמעתא בדוכתא אחריתי, ואמר: הכי אמרינן התם. ולא אמר הכי אמר מר. רבא אמר: כגון הני דבי בנימין אסיא, דאמרי: מאי אהני לן רבנן? מעולם

דף קא

לא שרו לן עורבא, ולא אסרו לן יונה. רבא, כי הווי מייתי טריפתא דבי בנימין קמיה, כי הווי חזי בה טעמא להיתירא, אמר להו: תחזו, דקא שרינא לכו עורבא. כי הווי חזי לה

טעמא לאיסורא, אמר להו: תחזו דקא אסרנא לכו יונה. רב פפא אמר: כגון דאמר הני רבנן. רב פפא אישתלי, ואמר: כגון הני רבנן, ואיתיב בתעניתא. לוי בר שמואל ורב הונא בר חייא הוו קא מתקני מטפחות ספרי דבי רב יהודה, כי מטו מגילת אסתר אמרי: הא [מגילת אסתר] לא בעי מטפחת. אמר להו: כי האי גוונא נמי מיחזי כי אפקירותא. רב נחמן אמר: זה הקורא רבו בשמו. דאמר רבי יוחנן: מפני מה נענש גיחזי - מפני שקרא לרבו בשמו, שנאמר (מלכים ב' ח') ויאמר גיחזי אדני המלך זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע. יתיב רבי ירמיה קמיה דרבי זירא, ויתיב וקאמר: עתיד הקדוש ברוך הוא להוציא נחל מבית קדשי הקדשים ועליו כל מיני מגדים, שנאמר (יחזקאל מ"ז) ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פרוו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש [המה] יוצאים והיה פרוו למאכל ועלהו לתרופה. אמר ליה ההוא סבא: יישר. וכן אמר רבי יוחנן: (יישר). אמר ליה רבי ירמיהו לרבי זירא: כי האי גוונא מיחזי אפקירותא? אמר ליה: הא [האי] סיועי קא מסייע (ליה) [לך]. אלא אי שמיע לך - הא שמיע לך: כי הא דיתיב רבי יוחנן וקא דריש: עתיד הקדוש ברוך הוא להביא אבנים טובות ומרגליות שהן שלשים על שלשים אמות, וחוקק בהם עשר ברום עשרים, ומעמידן בשערי ירושלים, שנאמר (ישעיהו נ"ד) ושמתי כדכד שמשתיך ושעריך לאבני אקדח וגו'. לגלג עליו אותו תלמיד, אמר: השתא כביעתא דצילצלא לא משכחינן - כולי האי משכחינן? לימים הפליגה ספינתו בים, חזינהו למלאכי השרת דקא מנסרי אבנים טובות ומרגליות, אמר להו: הני למאן? אמרי: עתיד הקדוש ברוך הוא להעמידן בשערי ירושלים. כי הדר אשכחיה לרבי יוחנן דיתיב וקא דריש. אמר ליה: רבי, דרוש ולך נאה לדרוש, כשם שאמרת כך ראיתי. אמר לו: ריקה, אם לא ראית לא האמנת? מלגלג על דברי חכמים אתה יהב ביה עיניה, ועשאו גל של עצמות. מיתיבי: (ויקרא כ"ו) ואולך אתכם קוממיות. רבי מאיר אומר: מאתים אמה, כשתי קומות של אדם הראשון. רבי יהודה אומר: מאה אמה, כנגד היכל וכותליו, שנאמר (תהלים קמ"ד) אשר בנינו כנטעים מגדלים בנעוריהם בנותינו כזויות מחטבות תבנית היכל וגו'. כי קאמר רבי יוחנן - לכו דבי זיקא. מאי ועלהו לתרופה? רבי יצחק בר אבודימי ורב חסדא, חד אמר: להתיר פה של מעלה, וחד אמר: להתיר פה של מטה. איתמר (נמי), חזקיה אמר: להתיר פה אילמין. בר קפרא אמר: להתיר פה עקרות. רבי יוחנן אמר: לתרופה ממש. מאי לתרופה? רבי שמואל בר נחמני אמר: לתואר פנים של בעלי הפה. דרש רבי יהודה ברבי סימון: כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה - הקדוש ברוך הוא מבהיק זיוו לעולם הבא, שנאמר (שיר השירים ה') מראהו כלבנון בחור כארזים. אמר רבי תנחום ברבי חנילאי: כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעולם הזה - הקדוש ברוך הוא משביעו לעולם הבא, שנאמר (תהלים ל"ו) ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם. כי אתא רב דימי אמר: עתיד הקדוש ברוך הוא ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו, שנאמר (תהלים ס"ח) ברוך ה' יום יום יעמס-לנו האל ישועתנו סלה. אמר ליה אביי: וכי אפשר לומר כן? והלא כבר נאמר (ישעיהו מ') מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן - אמר: מאי טעמא

לא שכיחת באגדתא? דאמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי: עתיד הקדוש ברוך הוא ליתן לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות, שנאמר (משלי ח') להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא - יש בגימטריא תלת מאה ועשרה הוי. תניא, רבי מאיר אומר: במדה שאדם מודד מודדין לו, דכתיב (ישעיהו כ"ז) בסאסאה בשלחה תריבנה. אמר רבי יהושע: וכי אפשר לומר כן? אדם נותן מלא עומסו לעני בעולם הזה - הקדוש ברוך הוא נותן לו מלא עומסו לעולם הבא? והכתיב (ישעיהו מ') שמים בזרת תכן - ואתה אי אומר כן? איזו היא מדה מרובה, מדת טובה מרובה או מדת פורענות?

דף ק.ב.

הוי אומר: מדה טובה מרובה ממדת פורענות. במדה טובה כתיב (תהלים ע"ח) ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכל, ובמידת פורענות הוא אומר (בראשית ז') וארבת השמים נפתחו. במידת פורענות כתיב (ישעיהו ס"ו) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר. והלא אדם מושיט אצבעו באור בעולם הזה מיד נכוה אלא, כשם שנותן הקדוש ברוך הוא כח ברשעים לקבל פורענותם - כך נותן הקדוש ברוך הוא כח בצדיקים לקבל טובתן. רבי עקיבא אומר: אף הקורא בספרים החיצונים וכו'. תנא: בספרי מינים. רב יוסף אומר: בספר בן סירא נמי אסור למיקרי. אמר ליה אביי: מאי טעמא? אילימא משום דכתב [ביה] לא תינטוש גילדנא מאודניה דלא ליזיל משכיה לחבלא, אלא צלי יתיה בנורא, ואיכול ביה תרתין גריצים. אי מפשטיה - באורייתא נמי כתב (דברים כ') לא תשחית את עצה. אי מדרשא - אורח ארעא קא משמע לן, דלא ליבעול שלא כדרכה. ואלא משום דכתיב בת לאביה מטמונת שוא, מפחדה לא יישן בלילה, בקטנותה - שמא תתפתה, בנערותה - שמא תזנה, בגרה - שמא לא תינשא, נישאת - שמא לא יהיו לה בנים, הזקינה - שמא תעשה כשפים - הא רבנן נמי אמרו: אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות, אשרי מי שבניו זכרים, אוי לו למי שבניו נקבות. אלא משום דכתיב לא תעיל דויה בלבך דגברי גיברין קטל דויה - הא שלמה אמרה: (משלי י"ב) דאגה בלב - איש ישחנה. רבי אמי ורבי אסי, חד אמר: ישיחנה מדעתו, וחד אמר: ישיחנה - לאחרים, ואלא משום דכתיב מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא אל ביתך - והא רבי נמי אמרה, דתניא, רבי אומר: לעולם לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנאמר (משלי י"ח) איש רעים להתרועע. אלא משום דכתיב זלדקן - קורטמן, עבדקן - סכסון, דנפח בכסיה - לא צחי. אמר במאי איכול לחמא - לחמא סב מיניה. מאן דאית ליה מעברתא בדיקניה - כולי עלמא לא יכלי ליה. אמר רב יוסף: מילי מעלייתא דאית ביה דרשינן להו: אשה טובה - מתנה טובה, בחיק ירא אלהים תנתן. אשה רעה - צרעת לבעלה. מאי תקנתיה - יגרשנה מביתו, ויתרפא מצרעתו. אשה יפה - אשרי בעלה, מספר ימיו כפלים. העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה. אל תט אצל בעלה למסוך עמו יין ושכר, כי בתואר אשה יפיה רבים הושחתו, ועצומים כל הרוגיה. רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר ערוה כניצוץ מבעיר גחלת. (ירמיהו ה') ככלוב מלא עוף

כן בתיהם מלאים מרמה. מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא ביתך. רבים יהיו דורשי שלומך, גלה סודך לאחד מאלף. (מיכה ז' ה') משוכבת חיקך שמור פתחי פיד. אל תצר צרת מחר (משלי כ"ז) כי לא תלד מה ילד יום, שמא למחר איננו, ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו. (משלי ט"ו) כל ימי עני רעים, בן סירא אומר: אף לילות. בשפל גגים גגו, ובמרום הרים כרמו. ממטר גגים לגגו, - ומעפר כרמו לכרמים. [סימן: זיר"א רב"א, משרשי"א חנינ"א טובי"ה, ינא"י יפ"ה יוחנ"ן מרח"ם, יהוש"ע מקצ"ר]. אמר רבי זירא אמר רב: מאי דכתיב (משלי ט"ו) כל ימי עני רעים - אלו בעלי תלמוד, וטוב לב משתה תמיד - אלו בעלי משנה. רבא אמר איפכא. והיינו דאמר רב משרשיא משמיה דרבא: מאי דכתיב (קהלת י') מסיע אבנים יעצב בהם - אלו בעלי משנה, (קהלת י') ובוקע עצים יסכן במ - אלו בעלי תלמוד. רבי חנינא אומר: כל ימי עני רעים - זה מי שיש לו אשה רעה, וטוב לב משתה תמיד - זה שיש לו אשה טובה, רבי ינאי אומר: כל ימי עני רעים זה אסטניס, וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו יפה. רבי יוחנן אמר: כל ימי עני רעים - זה רחמני, וטוב לב משתה תמיד - זה אכזרי. רבי יהושע בן לוי אמר: כל ימי עני רעים - זה

דף קא.א

שדעתו קצרה, וטוב לב משתה תמיד - זה שדעתו רחבה. ואמר רבי יהושע בן לוי: כל ימי עני רעים. והאיכא שבתות וימים טובים - כדשמואל. דאמר שמואל: שינוי וסת תחלת חולי מעיים. תנו רבנן: הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר, והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו - מביא רעה לעולם. מפני שהתורה חוגרת שק, ועומדת לפני הקדוש ברוך הוא, ואומרת לפניו: רבונו של עולם עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים. אמר לה: בתי, בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו? - אמרה לפניו: רבונו של עולם, אם בעלי מקרא הן - יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים, אם בעלי משנה הן - יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות, ואם בעלי תלמוד הן - יעסקו בהלכות פסח בפסח, בהלכות עצרת בעצרת, בהלכות חג בחג. העיד רבי שמעון בן אלעזר משום רבי שמעון בן חנניא: כל הקורא פסוק בזמנו - מביא טובה לעולם, שנאמר (משלי ט"ו) ודבר בעתו מה-טוב. והלוחש על המכה וכו'. אמר רבי יוחנן: וברוקק בה, לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה. איתמר, רב אמר: אפילו נגע צרעת. רבי חנינא אמר: אפילו ויקרא אל משה. תנו רבנן: סכין וממשמשין בבני מעיים בשבת, ולוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת, ומעבירין כלי על גב העין בשבת. אמר רבן שמעון בן גמליאל: במה דברים אמורים - בכלי הניטל, אבל בכלי שאינו ניטל - אסור. ואין שואלין בדבר שדים בשבת. רבי יוסי אומר: אף בחול אסור. אמר רב הונא: (אין) הלכה כרבי יוסי. ואף רבי יוסי לא אמרה אלא משום סכנה, כי הא דרב יצחק בר יוסף דאיבלע בארזא, ואתעביד ליה ניסא פקע ארזא ופלטיה. תנו רבנן: סכין וממשמשין בבני מעיים בשבת, ובלבד שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. היכי עביד? רבי חמא ברבי חנינא אמר: סך, ואחר כך ממשמש. רבי יוחנן אמר: סך וממשמש בבת אחת. תנו רבנן: שרי שמן ושרי

ביצים - מותרין לשאול בהן, אלא מפני שמכזבין. לוחשין על שמן שבכלי, ואין לוחשין על שמן שביד. לפיכך סכין משמן שביד, ואין סכין משמן שבכלי. רב יצחק בר שמואל בר מרתא איקלע לההוא אושפיזא, אייתי ליה מישחא במנא, שף - נפקן ליה צימחי באפיה. נפק לשוק, חזיתיה ההיא איתתא. אמרה: זיקא דחמת קא חזינא הכא. עבדא ליה מלתא ואיתסי. אמר ליה רבי אבא לרבה בר מרי: כתיב (שמות ט"ו) כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך וכי מאחר שלא שם - רפואה למה? אמר ליה, הכי אמר רבי יוחנן: מקרא זה מעצמו נדרש, שנאמר (שמות ט"ו) ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך אם תשמע לא אשים, ואם לא תשמע - אשים, אף על פי כן כי אני ה' רפאך. אמר רבה בר בר חנה: כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו. אמר להן, חמה עזה יש בעולם. התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק. אמרו לו: למה אתה משחק? אמר להן: וכי מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: אפשר ספר תורה שרוי בצער, ולא נבכה? אמר להן: לכך אני משחק. כל זמן שאני רואה רבי, שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה, ואין שמנו מבאיש, ואין דובשנו מדביש, אמרתי: שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו. ועכשיו שאני רואה רבי בצער - אני שמח. אמר לו: עקיבא, כלום חיסרתני מן התורה כולה? - אמר לו: לימדתנו רבינו (קהלת ז') כי אדם אין צדיק בארץ, אשר יעשה-טוב ולא יחטא. תנו רבנן: כשחלה רבי אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקרו, רבי טרפון ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא. נענה רבי טרפון ואמר: טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים, שטיפה של גשמים בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא. נענה רבי יהושע ואמר: טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה, שגלגל חמה בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא. נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר: טוב אתה לישראל יותר מאב ואם, שאב ואם בעולם הזה ובעולם הבא. נענה רבי עקיבא ואמר: חביבין יסורין. אמר להם: סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידך, שאמר חביבין יסורין. אמר לו: עקיבא, זו מנין לך? - אמר: מקרא אני דורש (מלכים ב' כ"א) בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים [וגו'] ויעש הרע בעיני ה' וכתוב

דף קא.ב

(משלי כ"א) גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה. וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה, ולמנשה בנו לא לימד תורה? אלא: מכל טורח שטרח בו, ומכל עמל שעמל בו - לא העלהו למוטב אלא יסורין, שנאמר (דברי הימים ב' ל"ג) וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחאים ויאסרהו בנחשתים ויוליכהו בבלה, וכתוב (דברי הימים ב' ל"ג) וכהצר לו חלה את פני ה' אלהיו ויכנע מאד מלפני ה' אלהי אבותיו ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו וידע מנשה כי ה' הוא האלהים. הא למדת שחביבין יסורין. תנו רבנן: שלשה באו בעלילה, אלו הן: קין, עשו, ומנשה. קין - דכתיב (בראשית ד') גדול עוני מנשוא. אמר לפניו: רבונו של עולם כלום

גדול עוני מששים ריבוא שעתידין לחטוא לפניך, ואתה סולח להם? עשו דכתיב (בראשית כ"ז) הברכה אחת היא לך אבי. מנשה - בתחילה קרא לאלוהות הרבה, ולבסוף קרא לאלהי אבותיו. אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו וכו'. תנא: ובגבולין, ובלשון עגה. שלשה מלכים וארבעה הדיוטות וכו'. תנו רבנן: ירבעם - שריבע עם. דבר אחר: ירבעם - שעשה מריבה בעם. דבר אחר: ירבעם - שעשה מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים. בן נבט - בן שניבט ולא ראה. תנא: הוא נבט, הוא מיכה, הוא שבע בן בכרי. נבט - שניבט ולא ראה, מיכה - שנתמכמך בבנין, ומה שמו - שבע בן בכרי שמו. תנו רבנן: שלשה ניבטו ולא ראו ואלו הן: נבט, ואחיתופל, ואיצטגניני פרעה. נבט ראה אש שיוצאת מאמתו, הוא סבר איהו מליך, ולא היא - ירבעם הוא דנפק מיניה. אחיתופל ראה צרעת שזרחה לו על אמתו, הוא סבר איהו מלך, ולא היא - בת שבע בתו הוא דנפקא מינה שלמה. איצטגניני פרעה - דאמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב (במדבר כ') המה מי מריבה - המה שראו איצטגניני פרעה וטעו. ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה, אמר (שמות א') כל הבן הילוד היארה תשליכהו, והן לא ידעו שעל עסקי מי מריבה לוקה. ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי - דכתיב (מלכים א' י"ג) ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם ולהכחיד ולהשמיד מעל פני אדמה. להכחיד - בעולם הזה, ולהשמיד - לעולם הבא. אמר רבי יוחנן: מפני מה זכה ירבעם למלכות - מפני שהוכיח את שלמה. ומפני מה נענש - מפני שהוכיחו ברבים. שנאמר (מלכים א' י"א) וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו. אמר לו: דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל, ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה? ומאי וזה אשר הרים יד במלך? אמר רב נחמן: שחלץ תפיליו בפניו. אמר רב נחמן: גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם, שנאמר (מלכים א' י"ב) ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים ושב לב העם הזה אל אדניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגני ושב אל רחבעם מלך יהודה. אמר, גמירי: דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד, כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי: הא מלכא והא עבדא. ואי יתיבנא - מורד במלכות הוא, וקטלין לי, ואזלו בתריה. מיד (מלכים א' י"ב) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אלהם רב לכם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בदन. מאי ויועץ? אמר רבי יהודה: שהושיב רשע אצל צדיק. אמר להו: חתמיתו על כל דעבידנא? - אמרו ליה: הין. - אמר להו: מלכא בעינא למיהוי. - אמרו ליה: הין. - כל דאמינא לכו עבידתו? - אמרו ליה: הין. - אפילו למפלח לעבודה זרה? - אמר ליה צדיק: חס וחלילה - אמר ליה רשע לצדיק: סלקא דעתך דגברא כירבעם פלח לעבודה זרה? אלא למינסינהו הוא דקא בעי, אי קבליתו למימריה.

דף קבא

ואף אחיה השילוני טעה וחתם. דהא יהוא צדיקא רבה הוה, שנאמר (מלכים ב' י')

ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבת לעשות הישר בעיני ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל, וכתוב (מלכים ב' י') ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' אלהי ישראל בכל לבבו לא סר מעל חטאות ירבעם אשר החטיא את ישראל, מאי גרמא ליה? אמר אביי: ברית כרותה לשפתים, שנאמר (מלכים ב' י') אחאב עבד את הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה. רבא אמר: חותמו של אחיה השילוני ראה, וטעה. דכתוב (הושע ה') ושחטה שטים העמיקו ואני מוסר לכלם, אמר רבי יוחנן: אמר הקדוש ברוך הוא הם העמיקו משלי, אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה, והם אמרו: כל העולה לרגל - ידקר בחרב. (מלכים א' י"א) ויהי בעת ההיא וירבעם יצא מירושלים וימצא אתו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה. תנא משום רבי יוסי: עת היא מזומנת לפורענות. (ירמיהו נ"א) בעת פקדתם יאבדו, תנא משום רבי יוסי: עת מזומנת לפורענות. (ישעיהו מ"ט) בעת רצון עניתך, תנא משום רבי יוסי: עת מזומנת לטובה. (שמות ל"ב) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם, תנא משום רבי יוסי: עת היא מזומנת לפורענות. (בראשית ל"ח) ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו, תנא משום רבי יוסי: עת מזומנת לפורענות. (מלכים א' י"ב) וילך רחבעם שכם כי שכם בא כל ישראל להמליך אתו, תנא משום רבי יוסי: מקום מזומן לפורענות. בשכם עינו את דינה, בשכם מכרו אחיו את יוסף, בשכם נחלקה מלכות בית דוד. (מלכים א' י"א) וירבעם יצא מירושלים, אמר רבי חנינא בר פפא: שיצא מפיתקה של ירושלים. (מלכים א' י"א) וימצא אתו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה ושניהם לבדם בשדה. מאי בשלמה חדשה? אמר רב נחמן: כשלמה חדשה, מה שלמה חדשה אין בה שום דופי, אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי. דבר אחר: שלמה חדשה - שחידשו דברים שלא שמעה און מעולם. מאי ושניהם לבדם בשדה? אמר רב יהודה אמר רב: שכל תלמידי חכמים דומין לפנייהם כעשבי השדה. ואיכא דאמר: שכל טעמי תורה מגולין להם כשדה. (מיכה א') לכן תתני שלוחים על מורשת גת בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל, אמר רבי חנינא בר פפא: יצאה בת קול ואמרה להן: מי שהרג את הפלשתי והוריש אתכם גת תתנו שלוחים לבניו? - בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל. אמר רב חנינא בר פפא: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, שנאמר (משלי כ"ח) גוזל אביו ואמו ואמר אין פשע חבר הוא לאיש משחית, ואין אביו אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר (דברים ל"ב) הלא הוא אביך קנך, ואין אמו אלא כנסת ישראל, שנאמר (משלי א') שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמך. מאי חבר הוא לאיש משחית - חבר הוא לירבעם בן נבט, שהשחית ישראל לאביהם שבשמים. (מלכים ב' י"ז) וידח ירבעם (בן נבט) את ישראל מאחרי ה' והחטיאם חטאה גדולה אמר רבי חנין: כשתי מקלות המתיזות זו את זו. (דברים א') ודי זהב, אמרו דבי רבי ינאי: אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, בשביל כסף וזהב שהשפעת להן לישראל עד שיאמרו דיי גרם להם לעשות להם אלהי זהב. משל: אין ארי דורס ונוהם מתוך קופה של תבן, אלא מתוך קופה של בשר. אמר רבי

אושעיא: עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד, מכאן ואילך - משנים ושלשה עגלים. אמר רבי יצחק: אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון, שנאמר (שמות ל"ב) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם. אמר רבי חנינא: לאחר עשרים וארבעה דורות נגבה פסוק זה, שנאמר (יחזקאל ט') ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקדות העיר ואיש כלי משחתו בידו. (מלכים א' י"ג) אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה, מאי אחר? אמר רבי אבא: אחר שתפשו הקדוש ברוך הוא לירבעם בבגדו, ואמר לו: חזור בך, ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן, אמר לו, מי בראש: - בן ישי בראש - אי הכי לא בעינא. רבי אבהו הוה רגיל דהוה קא דריש בשלשה מלכים. חלש, קביל עליה דלא דריש, כיון

דף קבב

דאיתפח הדר קא דריש. אמרי: לא קבילת עלך דלא דרשת בהו? אמר: אינהו מי הדרו בהו, דאנא אהדר ביי? - רב אשי אוקי בשלשה מלכים. אמר: למחר נפתח בחברין. אתא מנשה איתחזי ליה בחלמיה. אמר: חברך וחבירי דאבוך קרית לן? - מהיכא בעית למישראל המוציא? - אמר ליה: לא ידענא. - אמר ליה: מהיכא דבעית למישראל המוציא לא גמירת, וחברך קרית לן? - אמר ליה: אגמריה לי, ולמחר דרישנא ליה משמך בפירקא. - אמר ליה: מהיכא דקרים בישולא. אמר ליה: מאחר דחכימתו כולי האי, מאי טעמא קא פלחיתו לעבודה זרה? אמר ליה: אי הות התם - הות נקיטנא בשיפולי גלימא ורהטת אבתראי. למחר אמר להו לרבנן: נפתח ברבוותא. אחאב - אח לשמים, אב לעבודה זרה. אח לשמים דכתיב (משלי י"ז) אח לצרה יולד, אב לעבודה זרה - דכתיב (תהלים ק"ג) כרחם אב על בנים. (מלכים א' ט"ז) ויהי הנקל לכתו בחטאות ירבעם בן נבט. אמר רבי יוחנן: קלות שעשה אחאב - כחמורות שעשה ירבעם. ומפני מה תלה הכתוב בירבעם - מפני שהוא היה תחילה לקלקלה. (הושע י"ב) גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי אמר רבי יוחנן: אין לך כל תלם ותלם בארץ ישראל שלא העמיד עליו אחאב עבודה זרה, והשתחוה לה. ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי - דכתיב (מלכים א' כ"א) והכרתי לאחאב משתיך בקיר ועצור ועזוב בישראל. עצור - בעולם הזה, ועזוב - לעולם הבא. אמר רבי יוחנן: מפני מה זכה עמרי למלכות - מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל. שנאמר (מלכים א' ט"ז) ויקן את ההר שמרון מאת שמר בככרים כסף ויבן את ההר ויקרא [את] שם העיר אשר בנה על שם שמר אדני ההר שמרון. אמר רבי יוחנן: מפני מה זכה אחאב למלכות עשרים ושתים שנה - מפני שכיבד את התורה שניתנה בעשרים ושתים אותיות. שנאמר (מלכים א' כ') וישלח מלאכים אל אחאב מלך ישראל העירה ויאמר לו כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם,,, כי אם כעת מחר אשלח את עבדי אליך וחפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו,,, ויאמר למלאכי בן הדד אמרו לאדני המלך כל אשר שלחת (לעבדך) [אל עבדך] בראשונה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות. מאי מחמד עיניך, לאו ספר תורה? - דילמא עבודה זרה. - לא סלקא דעתך, דכתיב (מלכים א' כ') ויאמרו

אליו כל הזקנים וכל העם (לא תאבה ולא תשמע) (מסורת הש"ס: אל תשמע ואל תאבה) - ודילמא סבי דבהתא הוו? מי לא כתיב (שמואל ב' י"ז) וישר הדבר בעיני אבשלם (והזקנים) [ובעיני כל זקני ישראל] ואמר רב יוסף: סבי דבהתא. - התם לא כתיב וכל העם, הכא כתיב וכל העם, דאי אפשר דלא הוה בהון צדיקי. וכתיב (מלכים א' י"ט) והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו. אמר רב נחמן: אחאב שקול היה שנאמר (מלכים א' כ"ב) ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפל ברמת גלעד ויאמר זה בכה וזה אמר בכה. מתקיף לה רבי יוסף: מאן דכתב ביה (מלכים א' כ"א) רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' אשר הסתה אתו איזבל אשתו, ותנינא: בכל יום היתה שוקלת שקלי זהב לעבודה זרה, ואת אמרת שקול היה? אלא: אחאב וותרן בממונו היה, ומתוך שההנה תלמידי חכמים מנכסיו - כיפרו לו מחצה. (מלכים א' כ"ב) ויצא הרוח ויעמד לפני ה' ויאמר אני אפתנו ויאמר ה' אליו במה. ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן. מאי רוח? - אמר רבי יוחנן: רוחו של נבות היזרעאלי, מאי צא? אמר רבינא: צא ממחיצתי, שכן כתיב (תהלים ק"א) דבר שקרים לא יכון לנגד עיני. אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי: דפרע קיניה מחריב ביתיה. (מלכים א' ט"ז) ויעש אחאב את האשרה ויוסף אחאב לעשות להכעיס את ה' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו אמר רבי יוחנן: שכתב על דלתות שמרון: אחאב כפר באלהי ישראל, לפיכך אין לו חלק באלהי ישראל. (דברי הימים ב' כ"ב) ויבקש את אחזיהו וילכדהו והוא מתחבא בשמרון, אמר רבי לוי: שהיה קודר אזכרות, וכותב עבודה זרה תחתיהן. מנשה - שנשה יה. דבר אחר: מנשה - שהנשי את ישראל לאביהם שבשמים. ומנלן דלא אתי לעלמא דאתי - דכתיב (דברי הימים ב' ל"ג) בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים (מלכים ב' כ"א) ויעש (הרע) [אשרה] (בעיני ה'),,, כאשר עשה אחאב מלך ישראל, מה אחאב אין לו חלק לעולם הבא - אף מנשה אין לו חלק לעולם הבא. רבי יהודה אומר: מנשה יש לו חלק לעולם הבא, שנאמר (דברי הימים ב' ל"ג) ויתפלל מנשה אל ה' ויעתר לו וכו', אמר רבי יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו, שנאמר (ירמיהו ט"ו) ונתתים לזעוה לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן יחזקיהו. מר סבר: בגלל מנשה - שעשה תשובה, ואינהו לא עבוד, ומר סבר:

דף קגא

בגלל מנשה - דלא עבד תשובה. אמר רבי יוחנן: כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהן של בעלי תשובה, דתני תנא קמיה דרבי יוחנן: מנשה עשה תשובה (לשלישים) [שלישים] ושלוש שנים, דכתיב (מלכים ב' כ"א) בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים,,, ויעש (הרע) [אשרה] וכו' כאשר עשה אחאב מלך ישראל. כמה מלך אחאב - עשרין ותרתיין שנין, מנשה כמה מלך - חמשים וחמש. דל מינייהו עשרים ותרתיין - פשו להו תלתין ותלת. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מאי דכתיב (דברי הימים ב' ל"ג) וישמע אליו ויחתר לו, ויעתר לו מיבעי

ליה - מלמד שעשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע, כדי לקבלו בתשובה, מפני מדת הדין. ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מאי דכתיב (ירמיהו כ"ו) בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו, וכתיב (ירמיהו כ"ח) בראשית ממלכת צדקיהו, וכי עד האידנא לא הוו מלכיה? אלא בקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל יהויקים, נסתכל בדורו - ונתקררה דעתו. בקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיהו, נסתכל בצדקיהו, ונתקררה דעתו. בצדקיהו נמי כתיב (מלכים ב' כ"ד) ויעש הרע בעיני ה' - שהיה בידו למחות ולא מיחה. ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מאי דכתיב (משלי כ"ט) איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת, אמר הקדוש ברוך הוא: כעסתי על אחז ונתתיו ביד מלכי דמשק - זיבח וקיסר [לאלהיהם], שנאמר (דברי הימים ב' כ"ח) ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו ויאמר [כי] אלהי מלכי ארם הם מעזרים אתם להם אזבח ויעזרוני והם היו [לן] להכשילו ולכל ישראל. שחקתי עם אמציה, ונתתי מלכי אדום בידו - הביא אלהיהם והשתחוה להם, שנאמר (דברי הימים ב' כ"ה) ויהי אחרי (כן) בוא אמציהו מהכות את אדומים ויבא את אלהי בני שער ויעמידם [לן] לאלהים ולפניהם ישתחוה ולהם יקטר. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי: בכיי ליה למר דלא ידע, חייכי למר דלא ידע, ווי ליה למר דלא ידע בין טב לביש. (ירמיהו ל"ט) ויבאו כל [שרי] מלך בבל (ויבאו) [וישבו] בשער התוך. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מקום שמחתכין בו הלכות. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי: באתרא דמריה תלא ליה זייניה - תמן קולבא רעיא קולתיה תלא. (סימן: על שדה בתים לא תאונה). אמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא: מאי דכתיב (משלי כ"ד) על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרלים וגדר אבניו נהרסה, על שדה איש עצל עברתי - זה אחז, ועל כרם אדם חסר לב - זה מנשה, והנה עלה כלו קמשונים - זה אמון, כסו פניו חרלים - זה יהויקים, וגדר אבניו נהרסה - זה צדקיהו, שנחרב בית המקדש בימיו. ואמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא: ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה, כת לצים, כת שקרנים, כת חניפים, כת מספרי לשון הרע. כת לצים - דכתיב (הושע ז') משך ידו את לצים, כת שקרנים - דכתיב (תהלים ק"א) דבר שקרים לא יכון לנגד עיני, כת חניפים - דכתיב (איוב י"ג) כי לא לפניו חנף יבוא, כת מספרי לשון הרע - דכתיב (תהלים ה') כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגרך רע. צדיק אתה ולא יהיה במגורך רע. ואמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא: מאי דכתיב (תהלים צ"א) לא תאנה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך, לא תאנה אליך רעה - שלא ישלוט בהן יצר הרע, ונגע לא יקרב באהלך - שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך. דבר אחר: לא תאנה אליך רעה - שלא יבעתוך חלומות רעים והרהורים רעים, ונגע לא יקרב באהלך - שלא יהא לך בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים השמטת הצנזורה: כגון ישו הנוצרי. עד כאן ברכו אביו, מכאן ואילך ברכתו אמו: (תהלים צ"א) כי מלאכיו יצוה-לך לשמרך בכל דרכיך, על כפים ישאונך וגו' על שחל ופתן תדרך וגו' - עד כאן

ברכתו אמו, מכאן ואילך ברכתו שמים:

דף קגב

(תהלים צ"א) כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו כי ידע שמי יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי. אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב (איוב ל"ח) וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר - מפני מה עי"ן של רשעים תלויה? כיון שנעשה אדם רש מלמטה - נעשה רש מלמעלה. - ולא נכתביה כלל רבי יוחנן ורבי אלעזר, חד אמר: מפני כבודו של דוד, וחד אמר: משום כבודו של נחמיה בן חכליה. תנו רבנן: מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים, כנגד שני מלכותו. אחאב - שמנים וחמשה, ירבעם - מאה ושלושה. תניא, היה רבי מאיר אומר: אבשלום אין לו חלק לעולם הבא, שנאמר (שמואל ב' י"ח) ויכו את אבשלום וימיתוהו, ויכוהו - בעולם הזה, וימיתוהו - לעולם הבא. תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר: אחז ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהן ויעש הרע בעיני ה' - לא חיין ולא נידונין. (מלכים ב' כ"א) וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה לבד מחטאתו אשר החטיא את יהודה לעשות הרע בעיני ה', הכא תרגימו: שהרג ישעיה. במערבא אמרי: שעשה צלם משאוי אלף בני אדם, ובכל יום ויום הורג (את) כולם. כמאן אזלא הא דאמר רבה בר בר חנה: שקולה נשמה של צדיק אחד כנגד כל העולם כולו - כמאן דאמר ישעיה הרג. כתיב (דברי הימים ב' ל"ג) פסל, וכתוב (דברי הימים ב' ל"ג) פסילים, אמר רבי יוחנן: בתחלה עשה לו פרצוף אחד ולבסוף עשה לו ארבעה פרצופים, כדי שתראה שכינה ותכעוס. אחז העמידו בעלייה, שנאמר (מלכים ב' כ"ג) ואת המזבחות אשר על הגג עלית אחז וגו', מנשה העמידו בהיכל, שנאמר (מלכים ב' כ"א) וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית אשר אמר ה' אל דוד ואל שלמה [בנו] בבית הזה ובירושלים אשר בחרתי מכל שבטי ישראל אשים את שמי לעולם, אמון הכניסו לבית קדשי הקדשים, שנאמר (ישעיהו כ"ח) כי קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס, מאי כי קצר המצע מהשתרע? אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: [כי] קצר המצע זה מלהשתרר עליו שני רעים כאחד. מאי והמסכה צרה וגו' אמר רבי שמואל בר נחמני: רבי יונתן כי הוה מטי להאי קרא הוה קא בכי, מי שכתב בו (תהלים ל"ד) כנס כנד מי הים, תעשה לו מסכה צרה? [אחז בטל את העבודה] וחתם את התורה, שנאמר (ישעיהו ח') צור תעודה חתום תורה בלמודי. מנשה קדר את האזכרות והרס את המזבחת. אמון [שרף את התורה], והעלה שממית על גבי המזבחת. אחז התיר את הערוה, מנשה בא על אחותו, אמון בא על אמו, שנאמר (דברי הימים ב' ל"ג) כי הוא אמון הרבה אשמה. רבי יוחנן ורבי אלעזר, חד אמר: ששרף את התורה, וחד אמר: שבא על אמו, אמרה לו אמו: כלום יש לך הנאה ממקום שיצאת ממנו? אמר לה: כלום אני עושה אלא להכעיס את בוראי. כי אתא יהויקים אמר: קמאי לא ידעי לארגוזי, כלום אנו צריכין אלא לאורו - יש לנו זהב פרויים שאנו משתמשין בו, יטול אורו. אמרו לו: והלא כסף וזהב שלו הוא, שנאמר (חגי ב') לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות - אמר

להם: כבר נתנו לנו, שנאמר (תהלים ק"ט) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מפני מה לא מנו את יהויקים - משום דכתיב ביה (דברי הימים ב' ל"ו) ויתר דברי יהויקים ותעבתיו אשר עשה והנמצא עליו. מאי והנמצא עליו? רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר: שחקק שם עבודה זרה על אמתו, וחד אמר שחקק שם שמים על אמתו. אמר ליה: במלכים לא שמעתי, בהדיוטות שמעתי. מפני מה לא מנו את מיכה - מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים, שנאמר כל העובר ושב אל הלויים. (זכריה י') ועבר בים צרה והכה בים גלים. אמר רבי יוחנן: זה פסלו של מיכה. תניא, רבי נתן אומר: מגרב לשילה שלשה מילין, והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה. בקשו מלאכי השרת לדוחפו, אמר להן הקדוש ברוך הוא: הניחו לו, שפתו מצויה לעוברי דרכים. ועל דבר זה נענשו אנשי פלגש בגבעה. אמר להן הקדוש ברוך הוא: בכבודי לא מחיתם, על כבודו של בשר ודם מחיתם אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן קסמא: גדולה לגימה, שהרחיקה שתי משפחות מישראל, שנאמר (דברים כ"ג) על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. ורבי יוחנן דידיה אמר: מרחקת את הקרובים, ומקרבת את הרחוקים, ומעלמת עינים מן הרשעים, ומשרה שכינה על נביאי הבעל, ושגגתו עולה זדון. מרחקת את הקרובים -

דף קד.א

מעמון ומואב, ומקרבת את הרחוקים - מיתרו. דאמר רבי יוחנן: בשכר (שמות ב') קראן לו ויאכל לחם, זכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית, שנאמר (דברי הימים א' ב') ומשפחות סופרים ישבי יעבץ תרעתים שמעתיים שוכתיים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב, וכתוב התם (שופטים א') ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד וילך וישב את העם. ומעלמת עינים מן הרשעים - ממיכה, ומשרה שכינה על נביאי הבעל - מחבירו של עדו הנביא, דכתיב (מלכים א' י"ג) ויהי הם יושבים אל השלחן - ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו. ושגגתה עולה זדון - דאמר רב יהודה אמר רב: אלמלי הלווהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים, ולא נטרד דואג האדמי, ולא נהרג שאול ושלשת בניו. ומפני מה לא מנו את אחז? אמר רבי ירמיה בר אבא: מפני שמוטל בין שני צדיקים, בין יותם לחזקיהו. רב יוסף אמר: מפני שהיה לו בשת פנים מישעיהו, שנאמר (ישעיהו ז') ויאמר ה' אל ישעיהו צא נא לקראת אחז אתה ושאר ישוב בנך אל קצה תעלת הברכה העליונה אל מסלת שדה כובס. מאי כובס? איכא דאמרי: דכבשינהו לאפיה וחלף, ואיכא דאמרי: אוכלא דקצרי סחף ארישיה וחלף. מפני מה לא מנו את אמון - מפני כבודו של יאשיהו. מנשה נמי לא נמני מפני כבודו של חזקיהו - ברא מזכי אבא. אבא לא מזכי ברא, דכתיב (דברים ל"ב) ואין מידי מציל, אין אברהם מציל את ישמעאל, אין יצחק מציל את עשו. השתא דאתית להכי - אחז נמי לא אימני - משום כבודו של חזקיהו. ומפני מה לא מנו את יהויקים משום דרבי חייה ברבי אבויה. דאמר רבי חייה ברבי אבויה: כתיב על גולגלתו [של] יהויקים זאת ועוד אחרת. זקינו דרבי פרידא אשכח גולגלתא דהוה קא

שדיא בשערי ירושלים, וכתוב בה זאת ועוד אחרת, קברה ולא איקברא, קברה ולא איקברא, אמר: גולגלתו של יהויקים היא, דכתיב ביה (ירמיהו כ"ב) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך וגו'. אמר: מלכא הוא, ולא איכשר לזלזולי ביה. כרכה בשיראי, ואותבה בסיפתא. חזיתא דביתהו, סברא: הא דאיתתא קמייתא הוה, דהא לא קא מנשי לה. שגרא תנורא וקלתה. היינו דכתיב זאת ועוד אחרת. תניא: אמר רבי שמעון בן אלעזר: בשביל (מלכים ב' כ') והטוב בעיניך עשיתי - מה אות, בשביל (מלכים ב' כ') מה אות - נכרים אכלו על שולחנו, בשביל שנכרים אכלו על שולחנו - גרם גלות לבניו. מסייע ליה לחזקיה, דאמר חזקיה: כל המזמן עובד עבודה זרה לתוך ביתו ומשמש עליו - גורם גלות לבניו, שנאמר (מלכים ב' כ') ומבניך אשר יצאו ממך [אשר תוליד] יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל. (מלכים ב' כ') וישמח עליהם חזקיהו ויראם את (כל) בית נכתה את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים ואת השמן הטוב וגו'. אמר רב: מאי בית נכתה? - אשתו השקתה עליהם. ושמואל אמר: בית גנזיו הראה להם. ורבי יוחנן אמר: זין אוכל זין הראה להן. איכא ישראלין בשביל ששכחו את רבי יוחנן: מפני מה לקו ישראל באיכה - מפני שעברו על שלשים ושש כריתות שבתורה. אמר רבי יוחנן: מפני מה לקו באל"ף בי"ת - מפני שעברו על התורה, שניתנה באל"ף בי"ת. ישראלין בדד אמר רבא אמר רבי יוחנן: אמר הקדוש ברוך הוא, אני אמרתי (דברים ל"ג) וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמיני יערפו טל - עכשיו יהיה בדד מושבם. (איכה א') העיר רבתי עם, אמר רבא אמר רבי יוחנן: שהיו משיאין קטנה לגדול וגדולה לקטן כדי שיהיו להם בנים הרבה. (איכה א') היתה כאלמנה אמר רב יהודה אמר רב: כאלמנה, ולא אלמנה ממש, אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים, ודעתו לחזור אליה. רבתי בגוים שרתי במדינות אמר רבא אמר רבי יוחנן: כל מקום שהן הולכין - נעשין שרים לאדוניהן. תנו רבנן: מעשה בשני בני אדם שנשבו בהר הכרמל, והיה שבאי מהלך אחריהם.

דף קדב

אמר לו אחד מהם לחבירו: גמל שמהלכת לפנינו סומא באחת מעיניה, וטעונה שתי נודות, אחת של יין ואחת של שמן, ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד ישראל ואחד נכרי. אמר להן [שבאי]: עם קשה עורף מאין אתם יודעין? אמרו לו: גמל - מעשבים שלפניה, מצד שרואה - אוכלת, מצד שאינה רואה - אינה אוכלת, וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן, של יין - מטפטף ושוקע, ושל שמן - מטפטף וצף. ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד נכרי ואחד ישראל, נכרי נפנה לדרך וישראל נפנה לצדדין. רדף אחריהם, ומצא כדבריהם. בא ונשקן על ראשן, והביאן לביתן ועשה להן סעודה גדולה, והיה מרקד לפניהם ואמר: ברוך שבחר בזרעו של אברהם, ונתן להם מחמתו, ובכל מקום שהן הולכין נעשין שרים לאדוניהם. ופטרן [והלכו] לבתיהם לשלום. (איכה א') בכה תבכה בלילה, שתי בכיות הללו למה? אמר רבה אמר רבי יוחנן: אחד על מקדש ראשון, ואחד על מקדש שני. בלילה - על עסקי לילה, שנאמר (במדבר י"ד) ותשא כל

העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא. אמר רבה אמר רבי יוחנן: אותו (היום) (מסורת הש"ס: הלילה) ליל תשעה באב היה, אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל: אתם בכיתם בכיה של חנם - ואני אקבע לכם בכיה לדורות. דבר אחר: בלילה - שכל הבוכה בלילה קולו נשמע. דבר אחר: בלילה שכל הבוכה בלילה כוכבים ומזלות בוכין עמו. דבר אחר: בלילה - שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו. מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל שמת בנה, והיתה בוכה עליו בלילה, שמע רבן גמליאל קולה ובכה כנגדה, עד שנשרו ריסי עיניו. למחר הכירו בו תלמידיו והוציאוה משכונתו. (איכה א') ודמעתה על לחיה, אמר רבא אמר רבי יוחנן: כאשה שבוכה על בעל נעוריה, שנאמר (יואל א') אלי כבתולה חגרת שק על בעל נעוריה. (איכה א') היו צריה לראש, אמר רבא אמר רבי יוחנן: כל המיצר לישראל נעשה ראש, שנאמר (ישעיהו ח') כי לא מועף לאשר מוצק לה כעת הראשון הקל ארצה זבלון וארצה נפתלי והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים, אמר רבא אמר רבי יוחנן: כל המציק לישראל אינו עיף. (איכה א') לא אליכם כל עברי דרך, אמר רבא אמר רבי יוחנן: מכאן לקובלנא מן התורה. כל עברי דרך אמר רב עמרם אמר רב: עשאוני כעוברי על דת, דאילו בסדום כתיב (בראשית י"ט) וה' המטיר על סדם, ואילו בירושלים כתיב (איכה א') ממרום שלח אש בעצמתי וירדנה וגו' וכתוב (איכה ד') ויגדל עון בת עמי מחטאת סדם. וכי משוא פנים יש בדבר? - אמר רבא אמר רבי יוחנן: מדה יתירה היתה בירושלים שלא היתה בסדום, דאילו בסדום כתיב (יחזקאל ט"ז) הנה זה היה עון סדם אחותך גאון שבעת לחם,,, ויד עני ואביון לא החזיקה וגו' ואילו בירושלים כתיב (איכה ד') ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן. (איכה א') סלה כל אבירי ה' בקרבי - כאדם שאומר לחברו: נפסלה מטבע זו. (איכה ב') פצו עליך פיהם, אמר רבא אמר רבי יוחנן: בשביל מה הקדים פ"א לעי"ן - בשביל מרגלים שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם. (תהלים י"ד) אכלי עמי אכלו לחם ה' לא קראו, אמר רבא אמר רבי יוחנן: כל האוכל מלחמן של ישראל - טועם טעם לחם, ושאינו אוכל מלחמן של ישראל - אינו טועם טעם לחם. ה' לא קראו רב אמר: אלו הדיינין, ושמואל אמר: אלו מלמדי תינוקות. מי מנא? אמר רב אשי: אנשי כנסת הגדולה מנאום. אמר רב יהודה אמר רב: בקשו עוד למנות אחד, באה דמות דיוקנו של אביו ונשטחה לפניהם - ולא השגיחו עליה, באה אש מן השמים ולחכה אש בספסליהם - ולא השגיחו עליה. יצאה בת קול ואמרה להם (משלי כ"ב) חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב בל יתיצב לפני חשכים, מי שהקדים ביתי לביתו, ולא עוד אלא שביתי בנה בשבע שנים וביתו בנה בשלש עשרה שנה לפני מלכים יתיצב [בל יתיצב] לפני חשכים - ולא השגיחו עליה. יצאה בת קול ואמרה (איוב ל"ד) המעמך ישלמנה כי מאסת כי אתה תבחר ולא אני וגו'. דורשי רשומות היו אומרים: כולן באין לעולם הבא, שנאמר (תהלים ס') לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי, יהודה מחקקי, מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי, עלי פלשת התרועעני, לי גלעד (ולי מנשה) - זה אחאב שנפל ברמות גלעד, מנשה - כמשמעו, אפרים מעוז ראשי - זה

ירבעם דקאתי מאפרים, יהודה מחקקי - זה אחיתופל

דף קה.א

דקאתי מיהודה, מואב סיר רחצי - זה גחזי שלקה על עסקי רחיצה, על אדום אשליך נעלי - זה דואג האדומי, עלי פלשת התרועעי אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, אם יבא דוד שהרג את הפלשתי, והוריש את בניך גת, מה אתה עושה לו? אמר להן: עלי לעשותן ריעים זה לזה. (ירמיהו ח') מדוע שובבה העם הזה ירושלים משבה נצחת וגו', אמר רב: תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל לנביא. אמר להן נביא לישראל: חזרו בתשובה, אבותיכם שחטאו היכן הם? - אמרו להן: ונביאיכם שלא חטאו, היכן הם? שנאמר (זכריה א') אבותיכם איה הם והנבאים הלעולם יחיו. - אמר להן: (אבותיכם) חזרו והודו, שנאמר (זכריה א') אך דברי וחקי אשר צויתי את עבדי הנביאים וגו'. שמואל אמר: באו עשרה בני אדם וישבו לפניו, אמר להן: חזרו בתשובה. אמרו לו: עבד שמכרו רבו, ואשה שגרשה בעלה, כלום יש לזה על זה כלום? אמר לו הקדוש ברוך הוא לנביא: לך אמור להן, (ישעיהו נ') אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיהם שלחה אמכם. והיינו דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב דוד עבדי (ירמיהו מ"ג) נבוכדנצר עבדי. גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כך, לפיכך הקדים הקדוש ברוך הוא וקראו עבדו, עבד שקנה נכסים - עבד למי, נכסים למי? (יחזקאל כ') והעלה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אמרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוד עליכם. אמר רב נחמן: כל כי האי ריתחא לירתח רחמנא עלן ולפרוקינן. (ישעיהו כ"ח) ויסרו למשפט אלהיו יורנו, אמר רבה בר בר חנה, אמר להן נביא לישראל: חזרו בתשובה. אמרו לו: אין אנו יכולין, יצר הרע שולט בנו. אמר להם: יסרו יצריכם, אמרו לו: אלהיו יורנו. ארבעה הדיוטות בלעם ודואג ואחיתופל וגחזי. בלעם - בלא עם, דבר אחר: בלעם - שבלה עם. בן בעור - שבא על בעיר. תנא: הוא בעור, הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי. בעור - שבא על בעיר, כושן רשעתים - דעבד שתי רשעות בישראל, אחת בימי יעקב ואחת בימי שפוט השופטים. ומה שמו - לבן הארמי שמו. כתיב (במדבר כ"ב) בן בעור וכתוב (במדבר כ"ד) בנו בער, אמר רבי יוחנן: אביו בנו הוא לו בנביאות. בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי, הא אחריני - אתו. מתניתין מני - רבי יהושע היא. דתניא, רבי אליעזר אומר: (תהלים ט') ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים, ישובו רשעים לשאולה - אלו פושעי ישראל, כל גוים שכחי אלהים, אלו פושעי גויים, דברי רבי אליעזר. אמר לו רבי יהושע: וכי נאמר בכל גוים והלא לא נאמר אלא כל גוים שכחי אלהים. אלא: (תהלים ט') ישובו רשעים לשאולה מאן נינהו - כל גוים שכחי אלהים. ואף אותו רשע נתן סימן בעצמו, אמר (במדבר כ"ג) תמות נפשי מות ישרים, אם תמות נפשי מות ישרים - תהא אחריתי כמוהו, ואם לאו - הנני הולך לעמי. וילכו זקני מואב וזקני מדין תנא: מדין ומואב לא היה להם שלום מעולם. משל לשני

כלבים שהיו בעדר והיו צהובין זה לזה, בא זאב על האחד, אמר האחד: אם איני עוזרו - היום הורג אותו, ולמחר בא עלי. הלכו שניהם והרגו הזאב. אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי: כרכושטא ושונרא עבדו הלולא מתרבא דביש גדא. (במדבר כ"ב) וישבו שרי מואב עם בלעם. ושרי מדין להיכן אזול? - כיון דאמר להו (במדבר כ"ב) לינו פה הלילה והשיבתי אתכם דבר אמרו: כלום יש אב ששונא את בנו? אמר רב נחמן: חוצפא, אפילו כלפי שמיא מהני. מעיקרא כתיב לא תלך עמהם ולבסוף כתיב קום לך אתם. אמר רב ששת: חוצפא מלכותא בלא תאגא היא, דכתיב (שמואל ב' ג') ואנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני וגו'. אמר רבי יוחנן: בלעם חיגר ברגלו אחת היה, שנאמר (במדבר כ"ג) וילך שפי, שמשון בשתי רגליו - שנאמר (בראשית מ"ט) שפיפן עלי ארח הנושך עקבי סוס. בלעם סומא באחת מעיניו היה, שנאמר (במדבר כ"ד) שתם העין, קוסם באמתו היה, כתיב הכא נפל וגלוי עינים וכתוב התם (מגילת אסתר ז') והמן נפל על המטה וגו'. איתמר, מר זוטרא אמר: קוסם באמתו היה, מר בריה דרבינא אמר: שבא על אתונו. מאן דאמר קוסם באמתו היה - כדאמרן, ומאן דאמר בא על אתונו היה - כתיב הכא (במדבר כ"ד) כרע שכב, וכתוב התם (שופטים ה') בין רגליה

דף קה.ב

כרע נפל שכב וגו'. (במדבר כ"ד) וידע דעת עליון, השתא דעת בהמתו לא הוה ידע, דעת עליון הוה ידע? מאי דעת בהמתו? - דאמרי ליה: מאי טעמא לא רכבת סוסיא? - אמר להו: שדאי להו ברטיבא. - אמרה ליה הלא אנכי אתנך, - לטעינא בעלמא. אשר רכבת עלי - אקראי בעלמא. - מעודך עד היום הזה ולא עוד אלא שאני עושה [לך] מעשה אישות בלילה, כתיב הכא (במדבר כ') ההסכן הסכנתי, וכתוב התם (מלכים א' א') ותהי לו סכנת. אלא מאי וידע דעת עליון - שהיה יודע לכוון אותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה, והיינו דקאמר להו נביא לישראל (מיכה ו') עמי זכר-נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אתו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקות ה', מאי למען דעת צדקות ה' - אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל: דעו נא כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי כל אותן הימים בימי בלעם הרשע, שאילמלא כעסתי כל אותן הימים - לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט. היינו דקאמר ליה בלעם לבלק. (במדבר כ"ג) מה אקב לא קבה אל וגו' (מסורת הש"ס: ומה אזעום לא זעם ה' - מלמד שכל אותם הימים לא זעם ה',) (אותן היום [הימים] לא זעם ה'). אל זעם - בכל יום וכמה זעמו - רגע, שנאמר (תהלים ל') כי רגע באפו חיים ברצונו וגו'. איבעית אימא: (ישעיהו כ"ו) לך עמי בא בחדריך וסגר דלתיך בעדך חבי כמעט רגע עד יעבר-זעם. אימת רתח - בתלת שעי קמייתא, כי חוורא כרבלתא דתרנגולא. - כל שעתא ושעתא נמי חוורא - כל שעתא ושעתא אית ביה סוריקי סומקי, ההיא שעתא - לית ביה סוריקי סומקי. ההוא מינא דהוה בשיבבותיה דרבי יהושע בן לוי דהוה קא מצער ליה. יומא חד נקט תרנגולתא, ואסר ליה בכרעיה, ואותיב. אמר: כי מטא ההוא שעתא - אילטייה. מי

מטא ההוא שעתא - נמנם. אמר: שמע מינה לאו אורח ארעא, דכתיב (משלי י"ז) גם ענוש לצדיק לא טוב, אפילו במיני לא איבעי ליה למימר הכי. תנא משמיה דרבי מאיר: בשעה שהחמה זורחת והמלכים מניחין כתריהן על ראשיהן ומשתחווים לחמה - מיד כועס. (במדבר כ"ב) ויקם בלעם בבקר ויחבש את אתנו, תנא משום רבי שמעון בן אלעזר: אהבה מבטלת שורה של גדולה - מאברהם. דכתיב (בראשית כ"א) וישכם אברהם בבקר, שנהא מבטלת שורה של גדולה - מבלעם, שנאמר ויקם בלעם בבקר ויחבש את אתנו. אמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוה, אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה - בא לשמה. שבשכר ארבעים ושתיים קרבנות שהקריב בלק זכה ויצאה ממנו רות. אמר רבי יוסי בר הונא: רות בתו של עגלון, בן בנו של בלק מלך מואב היתה. אמר ליה רבא לרבה בר מרי: כתיב (מלכים א' א') ייטב אלהים את שם שלמה משמך ויגדל [את] כסאו מכסאך, אורח ארעא למימרא ליה למלכא הכי? - אמר ליה: מעין, קאמרה ליה. דאי לא תימא הכי (שופטים ה') תברך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תברך. נשים באהל מאן נינהו - שרה רבקה רחל ולאה, אורח ארעא למימר הכי? אלא: מעין, קאמר. הכי נמי - מעין קאמר. ופליגא דרב יוסי בר חוני, דאמר רב יוסי בר חוני: בכל אדם מתקנא, חוץ מבנו ותלמידו, בנו - משלמה. ותלמידו, איבעית אימא: (מלכים ב' ב') ויהי נא פי שנים ברוחך אלי, ואיבעית אימא (במדבר כ"ז) ויסמך את ידיו עליו ויצוהו. (במדבר כ"ג) וישם דבר בפי בלעם - רבי אלעזר אומר: מלאך, רבי יונתן אמר: חכה. אמר רבי יוחנן: מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבנו, ביקש לומר שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות - (במדבר כ"ד) מה טבו אהליך יעקב, לא תשרה שכינה עליהם - ומשכנתיך ישראל, לא תהא מלכותן נמשכת - כנחלים נטיו, לא יהא להם זיתים וכרמים - כגנת עלי נהר, לא יהא ריחן נודף - כאהלים נטע ה', לא יהיו להם מלכים בעלי קומה - כארזים עלי מים, לא יהיה להם מלך בן מלך - יזל-מים מדליו, לא תהא מלכותן שולטת באומות - וזרעו במים רבים, לא תהא עזה מלכותן - וירם מאגג מלכו, לא תהא אימת מלכותן - ותנשא מלכותן. אמר רבי אבא בר כהנא: כולם חזרו לקללה, חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. שנאמר (דברים כ"ג) ויהפך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך, קללה, ולא קללות. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב (משלי כ"ז) נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא - טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל, יותר מברכה שברכס בלעם הרשע. אחיה השילוני קילל את ישראל בקנה, שנאמר (מלכים א' י"ד) והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגו' מה קנה זה עומד במקום מים, וגיזעו

דף קו.א

מחליף ושרשיו מרובין, ואפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו, אלא הוא הולך ובא עמהן, כיון שדוממו הרוחות - עמד קנה במקומו. אבל בלעם הרשע ברכן בארז, מה ארז זה - אינו עומד במקום מים, ושרשיו מועטין ואין

גזעו מחליף, אפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו - אין מזיזות אותו ממקומו, כיון שנשבה בו רוח דרומית - מיד עוקרתו והופכתו על פניו. ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב ממנו ספרי תורה נביאים וכתובים. (במדבר כ"ד) וירא את הקיני וישא משלו, אמר לו בלעם ליתרו: קיני, לא היית עמנו באותה עצה, מי הושיבך אצל איתני עולם? והיינו דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי סימאי: שלשה היו באותה עצה, אלו הן: בלעם איוב ויתרו. בלעם שיעץ - נהרג, איוב ששתק - נידון ביסורין, ויתרו שברח - זכו בני בניו לישב בלשכת הגזית, שנאמר (דברי הימים א' ב') ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים שוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב, וכתוב (שופטים א') ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים. (במדבר כ"ד) וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משמו אל (אמר רבי שמעון בן לקיש: אוי מי שמחיה עצמו בשם אל) אמר רבי יוחנן: אוי לה לאומה שתמצא בשעה שהקדוש ברוך הוא עושה פדיון לבניו, מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנזקקין זה עם זה. (במדבר כ"ד) וצים מיד כתים, אמר רב: ליבון אספיר. (במדבר כ"ד) וענו אשור וענו עבר עד אשור - קטלי מיקטל, מכאן ואילך - משעבדי שיעבודי. (במדבר כ"ד) הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך, עמך לעם הזה מיבעי ליה - אמר רבי אבא בר כהנא: כאדם שמקלל את עצמו ותולה קללתו באחרים, אמר להם: אלהיהם של אלו שונא זימה הוא, והם מתאווים לכלי פשתן, בוא ואשיאך עצה: עשה להן קלעים, והושיב בהן זונות, זקינה מבחוץ וילדה מבפנים, וימכרו להן כלי פשתן. עשה להן קלעים מהר שלג עד בית הישימות, והושיב בהן זונות, זקינה מבחוץ וילדה מבפנים, ובשעה שישראל אוכלין ושותין ושמחין ויוצאין לטייל בשוק, אומרת לו הזקינה: אי אתה מבקש כלי פשתן? זקינה אומרת לו בשוה, וילדה אומרת לו בפחות. שנים ושלוש פעמים. ואחר כך אומרת לו: הרי את כבן בית, שב ברור לעצמך. וצרצורי של יין עמוני מונח אצלה, ועדיין לא נאסר (יין של עמוני ולא) יין של נכרים. אמרה לו: רצונך שתשתה כוס של יין? כיון ששתה בער בו. אמר לה: השמיעי לי. הוציאה יראתה מתוך חיקה, אמרה לו: עבוד לזה אמר לה: הלא יהודי אני. - אמרה לו: ומה איכפת לך, כלום מבקשים ממך אלא פיעור, [והוא אינו יודע שעבודתה בכך]. ולא עוד אלא שאיני מנחתך עד שתכפור בתורת משה רבך, שנאמר (הושע ט') המה באו בעל פעור וינזרו לבשת ויהיו שקוצים באהבם. (במדבר כ"ה) וישב ישראל בשטים, רבי אליעזר אומר: שטים שמה, רבי יהושע אומר: שנתעסקו בדברי שטות. ותקראן לעם לזבחי אלהיהן, רבי אליעזר אומר: ערומות פגעו בהן, רבי יהושע אומר: שנעשו כולן בעלי קריין. מאי לשון רפידים? רבי אליעזר אומר: רפידים שמה, רבי יהושע אומר: שריפו עצמן מדברי תורה, שנאמר (ירמיהו מ"ז) לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים. אמר רבי יוחנן: כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער, שנאמר (במדבר כ"ה) וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב. (בראשית ל"ז) וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם. ונאמר (בראשית מ"ז) וישב ישראל בארץ גשן. ...

ויקרבו ימי ישראל למות. (מלכים א' ה') וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו - (מלכים א' י"א) ויקם ה' שטן לשלמה את הדד האדמי מזרע המלך הוא באדום. (במדבר ל"א) ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם וגו' ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. בלעם מאי בעי התם? אמר רבי יוחנן: שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף [שהפיל מישראל]. אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב: היינו דאמרי אינשי: גמלא אזלא למיבעי קרני, אודני דהוו ליה גזיזן מיניה. (יהושע י"ג) ואת בלעם בן בעור הקוסם, קוסם? נביא הוא אמר רבי יוחנן: בתחלה נביא ולבסוף קוסם. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי, מסגני ושילטי הואי, אייזן לגברי נגרי.

דף קוב

(יהושע י"ג) הרגו בני ישראל [בחרב] אל חלליהם אמר רב: שקיימו בו ארבע מיתות, סקילה ושריפה הרג וחנק. אמר ליה ההוא מינא לרבי חנינא: מי שמיע לך, בלעם בר כמה הוה? אמר ליה: מיכתב לא כתיב, אלא מדכתיב, (תהלים נ"ה) אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם - בר תלתין ותלת שנין או בר תלתין וארבע. אמר ליה: שפיר קאמרת, לדידי חזי לי פנקסיה דבלעם, והוה כתיב ביה: בר תלתין ותלת שנין בלעם חגירא כד קטיל יתיה פנחס ליסטאה. אמר ליה מר בריה דרבינא לבריה: בכולהו לא תפיש למדרש, לבר מבלעם הרשע, דכמה דמשכחת ביה - דרוש ביה. כתיב דואג וכתוב דוייג. אמר רבי יוחנן: בתחילה יושב הקדוש ברוך הוא ודואג שמא יצא זה לתרבות רעה, לאחר שיצא אמר: ווי שיצא זה. (סימן: גבור רשע וצדיק חיל וסופר). אמר רבי יצחק: מאי דכתיב (תהלים נ"ב) מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום, אמר לו הקדוש ברוך הוא לדואג: לא גבור בתורה אתה, מה תתהלל ברעה? לא חסד אל נטוי עליך כל היום? ואמר רבי יצחק: מאי דכתיב (תהלים נ') ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי. אמר לו הקדוש ברוך הוא לדואג הרשע: מה לך לספר חקי? כשאתה מגיע לפרשת מרצחים ופרשת מספרי לשון הרע מה אתה דורש בהם? (תהלים נ') ותשא בריתי עלי פיך. אמר רבי אמי: אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוץ. ואמר רבי יצחק: מאי דכתיב (תהלים נ"ב) ויראו צדיקים וייראו ועליו ישחקו, בתחילה ייראו, ולבסוף ישחקו. ואמר רבי יצחק: מאי דכתיב (איוב כ') חיל בלע ויקאנו מבטנו ירשנו אל, אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, ימות דואג. אמר לו: חיל בלע ויקאנו. אמר לפניו: מבטנו ירשנו אל. ואמר רבי יצחק: מאי דכתיב (תהלים נ"ב) גם אל יתצך לנצח. אמר הקדוש ברוך הוא לדוד: ניתי דואג לעלמא דאתי. - אמר לפניו: גם אל יתצך לנצח. מאי דכתיב (תהלים נ"ב) יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה, אמר הקדוש ברוך הוא: לימרו שמעתא בי מדרשא משמיה. - אמר לפניו: יחתך ויסחך מאהל. - ליהוי ליה בנין רבנן. - ושרשך מארץ חיים סלה. ואמר רבי יצחק: מאי דכתיב (ישעיהו ל"ג) איה ספר איה שקל, איה ספר את המגדלים, איה ספר כל אותיות שבתורה, איה שקל - ששוקל כל קלים וחמורים שבתורה, איה ספר את המגדלים - שהיה סופר שלש מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר. אמר רבי: ארבע מאה בעיית בעו דואג ואחיתופל

במגדל הפורח באויר, [ולא איפשט להו חד]. אמר רבא: רבותא למבעי בעי? בשני דרב יהודה כולי תנויי בנויקין, ואנן קא מתנינן טובא בעוקצין. וכי הוה מטי רב יהודה אשה שכובשת ירק בקדירה, ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורים אמר: הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא. ואנן קא מתנינן בעוקצין תלת סרי מתיבתא, ורב יהודה שלף מסאני ואתא מטרא, ואנן צוחינן וליכא דמשגח בן. אלא הקדוש ברוך הוא ליבא בעי, דכתיב (שמואל א' ט"ז) וה' יראה ללבב. אמר רב משרשיא: דואג ואחיתופל לא [הו] סברי שמעתא. מתקיף לה מר זוטרא: מאן דכתיב ביה איה ספר איה שקל איה ספר את המגדלים ואת אמרת לא הו סברי שמעתא? אלא, דלא הוה סלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא, דכתיב (תהלים כ"ה) סוד ה' ליראיו. אמר רבי אמי: לא מת דואג עד ששכח תלמודו, שנאמר (משלי ה') הוא ימות באין מוסר וברב אולתו ישגה. רב (אשי) אמר: נצטרע, שנאמר (תהלים ע"ג) הצמתה כל זונה ממך, כתיב התם (ויקרא כ"ה) לצמתת, ומתרגמינן לחלוטין, ותנן: אין בין מוסגר ומוחלט אלא פריעה ופרימה. (סימן: שלשה ראו וחצי וקראו). אמר רבי יוחנן: שלשה מלאכי חבלה נזדמנו לו לדואג, אחד ששכח תלמודו, ואחד ששרף נשמתו, ואחד שפיזר עפרו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. (אמר רבי) יוחנן (מסורת הש"ס: ואמר ר' יוחנן): דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה, דואג בימי שאול ואחיתופל בימי דוד. ואמר רבי יוחנן: דואג ואחיתופל לא חצו ימיהם. תניא נמי הכי אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, כל שנותיו של דואג לא היו אלא שלשים וארבע, ושל אחיתופל אינן אלא שלשים ושלש. ואמר רבי יוחנן: בתחלה קרא דוד לאחיתופל רבו, ולבסוף קראו חבירו, ולבסוף קראו תלמידו. בתחלה קראו רבו - (תהלים נ"ה) ואתה אנוש כערכי אלופי ומידעי, ולבסוף קראו חברו - (תהלים נ"ה) אשר יחדו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש, ולבסוף קראו תלמידו - (תהלים מ"א) גם איש שלומי אשר בטחתי בו

דף קזא

אוכל לחמי הגדיל עלי עקב. אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון, שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון ונכשל. אמר לפניו: רבונו של עולם, מפני מה אומרים, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין אומרים אלהי דוד? - אמר: אינהו מינסו לי, ואת לא מינסית לי, אמר לפניו: רבונו של עולם, בחנני ונסני. שנאמר (תהלים כ"ו) בחנני ה' ונסני וגו'. אמר: מינסנא לך, ועבידנא מילתא בהדך, דלדידהו לא הודעתניהו ואילו אנא קא מודענא לך, דמנסינא לך בדבר ערוה. מיד (שמואל ב' י"א) ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו וגו' אמר רב יהודה: שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום, ונתעלמה ממנו הלכה: אבר קטן יש באדם, משביעו - רעב, ומרעיבו - שבע. (שמואל ב' י"א) ויתהלך על גג בית המלך וירא אשה רוחצת מעל הגג והאשה טובת מראה מאד, בת שבע הוה קא חייפא רישא תותי חלתא, אתא שטן אידמי ליה כציפרתא, פתק ביה גירא, פתקה לחלתא, איגליה וחזייה. מיד (שמואל ב' י"א) וישלח דוד וידרש לאשה ויאמר הלוא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי

וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבוא אליו וישכב עמה והיא מתקדשת מטמאתה ותשב אל ביתה. והיינו דכתיב (תהלים י"ז) בחנת לבי פקדת לילה צרפתיני בל תמצא זמתי בל יעבר-פי. אמר: איכו זממא נפל בפומיה דמאן דסני לי, ולא אמר כי הא מילתא. דרש רבא: מאי דכתיב (תהלים י"א) למנצח לדוד בה' חסיתי איך תאמרו לנפשי נודי הרכס צפר, אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מחול לי על אותו עון, שלא יאמרו: הר שבכס צפור נדדתו. דרש רבא: מאי דכתיב (תהלים נ"א) לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך תזכה בשפטך. אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: גליא וידיעא קמך דאי בעיא למכפייה ליצרי - הוה כייפינא, אלא אמינא, דלא לימרו: עבדא זכי למריה. דרש רבא: מאי דכתיב (תהלים ל"ח) כי אני לצלע נכון ומכאובי נגדי תמיד - ראויה היתה בת שבע בת אליעם לדוד מששת ימי בראשית, אלא שבאה אליו במכאוב. - וכן תנא דבי רבי ישמעאל: ראויה היתה לדוד בת שבע בת אליעם, אלא שאכלה פגה. דרש רבא: מאי דכתיב (תהלים ל"ה) ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי נכים [ולא ידעתי] קרעו ולא דמו. אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שאם היו קורעין בשרי - לא היה דמי שותת. ולא עוד אלא, בשעה שהם עוסקין בארבע מיתות בית דין - פוסקין ממשנתן ואומרים לי: דוד, הבא על אשת איש מיתתו במה? אמרתי להם: הבא על אשת איש - מיתתו בחנק, ויש לו חלק לעולם הבא. אבל המלבין פני חבירו ברבים - אין לו חלק לעולם הבא. אמר רב יהודה אמר רב: אפילו בשעת חליו של דוד קיים שמנה עשרה עונות, שנאמר (תהלים ו') יגעתי באנחתי אשחה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה. ואמר רב יהודה אמר רב: בקש דוד לעבוד עבודה זרה שנאמר (שמואל ב' ט"ו) ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים. ואין ראש אלא עבודה זרה, שנאמר (דניאל ב') והוא צלמא רישיה די דהב טב (שמואל ב' ט"ו) והנה לקראתו חושי הארכי קרוע כתנתו ואדמה על ראשו, אמר לו לדוד: יאמרו מלך שכמותך יעבוד עבודה זרה - אמר לו: מלך שכמותי יהרגנו בנו? מוטב יעבוד עבודה זרה ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא. אמר: מאי טעמא קנסיבת יפת תואר? - אמר ליה: יפת תואר רחמנא שרייה. - אמר ליה: לא דרשת סמוכין, דסמך ליה (דברים כ"א) כי יהיה לאיש בן סורר ומורה, כל הנושא יפת תואר - יש לו בן סורר ומורה. דרש רבי דוסתאי דמן בירי: למה דוד דומה - לסוחר כותי. אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, (תהלים י"ט) שגיאות מי יבין [-אמר ליה:] שביקי לך, - ומנסתרות נקני - שביקי לך. - גם מזדים חשך עבדך - שביקי לך. - אל ימשלו בי אז איתם, דלא לישתעו בי רבנן - שביקי לך. ונקיתי מפשע רב שלא יכתב סרחוני. - אמר לו: אי אפשר. ומה יו"ד שנטלתי משרי עומד וצווח כמה שנים, עד שבא יהושע והוספתי לו, שנאמר (במדבר י"ג) ויקרא משה להושע בן נון יהושע, כל הפרשה כולה על אחת כמה וכמה. ונקיתי מפשע רב, אמר לפניו: רבונו של עולם, מחול לי על אותו עון כולו - אמר: כבר עתיד שלמה בנך לומר בחכמתו (משלי ו') היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוונה, כן הבא על אשת רעהו לא ינקה

כל הנגע בה - אמר ליה: כל הכי נטרד ההוא גברא? - אמר לו: קבל עליך יסורין. קבל עליו. אמר רב יהודה אמר רב: ששה חדשים נצטרע דוד, ונסתלקה הימנו שכינה, ופירשו ממנו סנהדרין. נצטרע - דכתיב (תהלים נ"א) תחטאני באזוב ואטהר תכבסני ומשלג אלבין, נסתלקה הימנו שכינה - דכתיב (תהלים נ"א) השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני, ופרשו ממנו סנהדרין - דכתיב (תהלים קי"ט) ישוּבו לי יראיך וגו'. ששה חדשים מנלן - דכתיב (מלכים א' ב') והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה,

דף קז.ב

בחברון מלך שבע שנים ובירושלים מלך שלשים ושלוש שנים, וכתיב (שמואל ב' ה') בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים וגו' והני ששה חדשים - לא קחשיב, שמע מינה נצטרע. אמר לפניו: רבונו של עולם, מחול לי על אותו עון. - מחול לך - (תהלים פ"ו) עשה עמי אות לטובה ויראו שנאי ויבשו כי אתה ה' עזרתני ונחמתני - אמר ליה: בחייך איני מודיע, אבל אני מודיע בחיי שלמה בנך. בשעה שבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה. אמר עשרים וארבעה רננות ולא נענה. אמר (תהלים כ"ד) שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד מי זה מלך הכבוד ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה, ונאמר (תהלים כ"ד) שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד וגו' - ולא נענה, כיון שאמר (דברי הימים ב' ו') ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דויד עבדך - מיד נענה. באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה, וידעו כל ישראל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו העון. גחזי - דכתיב וילך אלישע דמשק (מלכים ב' ח'), ויבא אלישע). להיכא אזל? - אמר רבי יוחנן: שהלך להחזיר גחזי בתשובה, ולא חזר. אמר לו: חזור בך. - אמר לו: כך מקובלני ממוך: החוטא ומחטיא את הרבים - אין מספיקין בידו לעשות תשובה. מאי עבד? - איכא דאמרי: אבן שואבת תלה לחטאת ירבעם, והעמידה בין שמים לארץ. ואיכא דאמרי: שם חקק בפיה והיתה מכרזת ואומרת אנכי ולא יהיה לך. ואיכא דאמרי: רבנן דחה מקמיה, שנאמר (מלכים ב' ו') ויאמרו בני הנביאים אל אלישע הנה [נא] המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו, מכלל דעד השתא לא הוּוּ (פיישי) [צר]. תנו רבנן: לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידים, ולא כיהושע בן פרחיא שדחפו לישו הנוצרי בשתי ידיו המשפט האחרון השלמה של השמטת הצנזורה. גחזי, דכתיב (מלכים ב' ה') ויאמר נעמן הואל וקח ככרים (ויפצר) [ויפרץ] בו ויצר ככרים כסף וגו'. ויאמר אליו אלישע מאין גחזי ויאמר לא הלך עבדך אנה ואנה ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות, ומי שקל כולי האי? כסף ובגדים הוא דשקל אמר רבי יצחק: באותה שעה היה אלישע יושב ודורש בשמונה שרצים. נעמן שר צבא מלך ארם היה מצורע. אמרה ליה ההיא רביתא דאישתבאי מארעא ישראל: אי אזלת לגבי אלישע - מסי לך. כי אתא אמר ליה: זיל טבול בירדן. - אמר ליה: אחוכי קא מחייכת בי? - אמרי ליה הנהו דהוו בהדיה:

מאי נפקא לך מינה? זיל נסי. אזל וטבל בירדנא, ואיתסי. אתא אייתי ליה כל הני דנקיט - לא צבי לקבולי מיניה. גחזי איפטר מקמיה אלישע, אזל שקל מאי דשקל, ואפקיד. כי אתא - חזייה אלישע לצרעת דהוה פרחא עלויה רישיה. אמר ליה: רשע הגיע עת ליטול שכר שמנה שרצים, וצרעת נעמן תדבק-בך ובזרעך לעולם, ויצא מלפניו מצרע כשלג (מלכים ב' ז') וארבעה אנשים היו מצרעים פתח השער אמר רבי יוחנן: גחזי ושלשה בניו. יהושע בן פרחיה מאי היא? כדקטלינהו ינאי מלכא לרבנן אזל יהושע בן פרחיה וישו לאלכסנדריא של מצרים. כי הוה שלמא שלח ליה שמעון בן שטח: מיני ירושלים עיר הקדש ליכי אלכסנדריה של מצרים: אחותי, בעלי שרוי בתוכך ואנכי יושבת שוממה. קם אתא ואתרמי ליה ההוא אושפיזא, עבדו ליה יקרא טובא. אמר: כמה יפה אכסניא זו. אמר ליה: רבי, עיניה טרוטות. אמר ליה: רשע בכך אתה עוסק? אפיק ארבע מאה שיפורי ושמתייה. אתא לקמיה כמה זימנין, אמר ליה: קבלן - לא הוי קא משגח ביה. יומא חד הוה קא קרי קריאת שמע, אתא לקמיה. סבר לקבולי, אחוי ליה בידיה. הוא סבר: מידחא דחי לי. אזל זקף לבינתא והשתחוה לה. אמר ליה: הדר בך - אמר ליה: כך מקובלני ממך: כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ואמר מר: ישו כישף והסית והדיח את ישראל מתחלת הקטע עד כאן, השלמה של השמטת הצנזורה. תניא, אמר רבי שמעון בן אלעזר: יצר תינוק ואשה - תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. תנו רבנן: שלשה חלאים חלה אלישע: אחד - שגירה דובים בתינוקות, ואחד - שדחפו לגחזי בשתי ידים. ואחד - שמת בו. [שנאמר (מלכים ב' י"ג) ואלישע חלה את חליו וגו'] עד אברהם לא היה זקנה, כל דחזי לאברהם אמר: האי יצחק, כל דחזי ליצחק אמר: האי אברהם, בעא אברהם רחמי דליהוי ליה זקנה, שנאמר (בראשית כ"ד) ואברהם זקן בא בימים. עד יעקב לא הוה חולשא, בעא רחמי והוה חולשא, שנאמר (בראשית מ"ח) ויאמר ליוסף הנה אביך חלה. עד אלישע לא הוה איניש חליש דמיתפת, ואתא אלישע ובעא רחמי ואיתפח, שנאמר (מלכים ב' י"ג) ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו. משנה. דור המבול אין להם חלק לעולם הבא, ואין עומדין בדין, שנאמר (בראשית ו') לא ידון רוחי באדם לעלם - לא דין ולא רוח. דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר (בראשית י"א) ויפץ ה' אתם משם על פני כל הארץ (וכתיב ומשם הפיצם). ויפץ ה' אתם - בעולם הזה, ומשם הפיצם ה' - לעולם הבא. אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר (בראשית י"ג) ואנשי סדם רעים וחטאים לה' מאד, רעים - בעולם הזה, וחטאים - לעולם הבא, אבל עומדין בדין. רבי נחמיה אומר: אלו ואלו אין עומדין בדין, שנאמר (תהלים א') על כן לא יקמו

דף קח.א

רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים. על כן לא יקומו רשעים במשפט - זה דור המבול, וחטאים בעדת צדיקים - אלו אנשי סדום. אמרו לו: אינם עומדין בעדת צדיקים, אבל עומדין בעדת רשעים. (מרגלים אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר (במדבר י"ד) וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה' וימתו - בעולם

הזה, במגפה - לעולם הבא). דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, ואין עומדין בדין, שנאמר (במדבר י"ד) במדבר הזה יתמו ושם ימתו - דברי רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר: עליהם הוא אומר (תהלים נ') אספו-לי חסידי כרתי בריתי עלי זבת. עדת קרח אינה עתידה לעלות, שנאמר (במדבר ט"ז) ותכס עליהם הארץ - בעולם הזה, ויאבדו מתוך הקהל - לעולם הבא, דברי רבי עקיבא, רבי אליעזר אומר: עליהם הוא אומר (שמואל א' ב') ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל. גמרא. תנו רבנן: דור המבול אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר (בראשית ז') וימח את כל היקום - בעולם הזה, וימחו מן הארץ - לעולם הבא, דברי רבי עקיבא. רבי יהודה בן בתירא אומר: לא חיינן ולא נדונין, שנאמר (בראשית ו') לא ידון רוחי באדם לעלם - לא דין ולא רוח. דבר אחר: לא ידון רוחי - שלא תהא נשמתן חוזרת לנדנה, רבי מנחם בר יוסף אומר: אפילו בשעה שהקדוש ברוך הוא מחזיר נשמות לפגרים מתים - נשמתן קשה להם בגיהנם, שנאמר (ישעיהו ל"ג) תהרו חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלכם. תנו רבנן: דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא, ומה כתיב בהם (איוב כ"א) בתיהם שלום מפחד ולא שבט אלוה עליהם, וכתוב (איוב כ"א) שורו עבר ולא יגעל תפלט פרתו ולא תשכל, וכתוב (איוב כ"א) ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון, וכתוב (איוב כ"א) ישאו בתף וכנור וישמחו לקול עוגב, וכתוב (איוב ל"ו) יכלו ימיהם בטוב ושנותם בנעימים, וכתוב וברגע שאול יחתו, והיא גרמה שאמרו (איוב כ"א) לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו, אמרו: כלום צריכין אנו לו אלא לטיפה של גשמים - יש לנו נהרות ומעינות שאנו מסתפקין מהן. אמר הקדוש ברוך הוא: בטובה שהשפעתני להן בה מכעיסין אותי - ובה אני דן אותם, שנאמר (בראשית ו') ואני הנני מביא את המבול מים. רבי יוסי אומר: דור המבול לא נתגאו אלא בשביל גלגל העין, שדומה למים, [שנאמר (בראשית ו') ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו] לפיכך דן אותן במים, שדומה לגלגל העין, שנאמר (בראשית ז') נבקעו כל מעינות תהום רבה וארבות השמים נפתחו. אמר רבי יוחנן: דור המבול ברבה קלקלו, וברבה נידונו. ברבה קלקלו - שנאמר (בראשית ו') וירא ה' כי רבה רעת האדם, וברבה נידונו שנאמר (בראשית ז') כל מעינות תהום רבה. אמר רבי יוחנן: שלשה נשתיירו מהם: בלועה דגדר, וחמי טבריא, ועיניא רבתי דבירם. (בראשית ו') כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ, אמר רבי יוחנן: מלמד שהרביעו בהמה על חיה, וחיה על בהמה, והכל על אדם, ואדם על הכל. אמר רבי אבא בר כהנא: וכולם חזרו, חוץ מתושלמי. (בראשית ו') ויאמר ה' לנח קץ כל בשר בא לפני. אמר רבי יוחנן: בא וראה כמה גדול כחה של חמס, שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל, שנאמר (בראשית ו') כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ. וכתוב (יחזקאל ז') החמס קם למטה רשע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם, אמר רבי אלעזר: מלמד שזקף עצמו כמקל, ועמד לפני הקדוש ברוך הוא, ואמר לפניו: רבונו של עולם, לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא

נה בהם. (ואף על נח נחתם גזר דין, שנאמר ולא נח בהם). תנא דבי רבי ישמעאל: אף על נח נחתך גזר דין, אלא שמצא חן בעיני ה', שנאמר (בראשית ו') נחמתי כי עשיתם ונח מצא חן בעיני ה'. (בראשית ו') וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ, כי אתא רב דימי אמר: אמר הקדוש ברוך הוא, יפה עשיתי שתקנתי להם קברות בארץ. מאי משמע? כתיב הכא וינחם ה' וכתוב התם (בראשית נ') וינחם אותם וידבר על לבם. ואיכא דאמרי: לא יפה עשיתי שתקנתי להם קברות בארץ כתיב הכא וינחם וכתוב התם (שמות ל"ב) וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו. (בראשית ו') אלה תולדות נח [נח איש צדיק תמים היה בדרתיו] אמר רבי יוחנן: בדורותיו, ולא בדורות אחרים, וריש לקיש אמר: בדורותיו, כל שכן בדורות אחרים. אמר רבי חנינא, משל דרבי יוחנן למה הדבר דומה - לחבית של יין שהיתה מונחת במרתף של חומץ, במקומה - ריחה נודף, שלא במקומה - אין ריחה נודף. אמר רבי אושעיא: משל דריש לקיש למה הדבר דומה - לצלוחית של פלייטון שהיתה מונחת במקום הטנופת, במקומה ריחה נודף - וכל שכן במקום הבוסם. (בראשית ז') וימח את כל היקום אשר על פני האדמה, אם אדם חטא, בהמה מה חטאה? - תנא משום רבי יהושע בן קרחה: משל לאדם שעשה חופה לבנו, והתקין מכל מיני סעודה. לימים מת בנו, עמד (ובלבב) [ופזר] את חופתו. אמר, כלום עשיתי אלא בשביל בני, עכשיו שמת - חופה למה לי? אף הקדוש ברוך הוא אמר: כלום בראתי בהמה וחיה - אלא בשביל אדם, עכשיו שאדם חוטא - בהמה וחיה למה לי? (בראשית ז') מכל אשר בחרבה מתו - ולא דגים שבים. דרש רבי יוסי דמן קסרי: מאי דכתיב (איוב כ"ד) קל הוא על פני מים תקלל חלקתם בארץ, מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח בהם ואומר להם: עשו תשובה, ואם לאו - הקדוש ברוך הוא מביא עליכם את המבול, ומקפה נבלתכם על המים כזיקין, שנאמר קל הוא על פני מים, ולא עוד אלא שלוקחין מהם קללה לכל באי עולם, שנאמר (איוב כ"ד) תקלל חלקתם בארץ. לא יפנה דרך כרמים - מלמד שהיו מפנים דרך כרמים. אמר לו: ומי מעכב? אמר להם: פרידה אחת יש לי להוציא מכם.

דף קח.ב

- אם כן לא נפנה דרך כרמים. דרש רבא: מאי דכתיב (איוב י"ב) לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל, מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותם, ואמר להם דברים שהם קשים כלפידיים, והיו (בוזים) [מבזין] אותם, אמרו לו: זקן תיבה זו למה? - אמר להם: הקדוש ברוך הוא מביא עליכם את המבול. - אמרו: מבול של מה? אם מבול של אש - יש לנו דבר אחר ועליתה שמה. ואם של מים הוא מביא, אם מן הארץ הוא מביא - יש לנו עששיות של ברזל שאנו מחפין בהם את הארץ, ואם מן השמים הוא מביא, יש לנו דבר ועקב שמו, ואמרי לה עקש שמו. אמר להם: הוא מביא מבין עקבי רגליכם, שנאמר (איוב י"ב) נכון למועדי רגל. תניא: מימי המבול קשים כשכבת זרע, שנאמר נכון למועדי רגל. אמר רב חסדא: ברותחין קלקלו בעבירה, וברותחין נידונו. כתיב הכא (בראשית ח') וישכו המים, - וכתוב התם (מגילת אסתר ז') וחמת המלך שככה. (בראשית ז') ויהי

לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ, מה טיבם של שבעת הימים? אמר רב: אלו ימי אבילות של מתושלת. ללמדך שהספדן של צדיקים מעכבין את הפורענות לבא. דבר אחר: לשבעת - ששינה עליהם הקדוש ברוך הוא סדר בראשית, שהיתה חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח. דבר אחר: שקבע להם הקדוש ברוך הוא זמן גדול, ואחר כך זמן קטן. דבר אחר: לשבעת הימים - שהטעימם מעין העולם הבא, כדי שידעו מה טובה מנעו מהן. (בראשית ז') מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו, אישות לבהמה מי אית לה? אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאותם שלא נעבדה בהם עבירה. מנא ידע? - אמר רב חסדא: שהעבירן לפני התיבה, כל שהתיבה קולטתו - בידוע שלא נעבדה בהם עבירה, וכל שאין התיבה קולטתו - בידוע שנעבדה בה עבירה. רבי אבהו אמר: מאותן הבאין מאיליהן. (בראשית ז') עשה לך תבת עצי גפר, מאי גופר? - אמר רב אדא, אמרי דבי רבי שילא: זו מבליגה, ואמרי לה: גולמיש. צהר תעשה לתבה, אמר רבי יוחנן: אמר לו הקדוש ברוך הוא לנח: קבע בה אבנים טובות ומרגליות, כדי שיהיו מאירות לכם כצהרים. (בראשית ו') ואל אמה תכלנה מלמעלה - דבהכי [הוא] דקיימא. (בראשית ז') תחתים שנים ושלשים תעשה, תנא: תחתים לזבל, אמצעיים לבהמה, עליונים לאדם. (בראשית ח') וישלח את הערב, אמר ריש לקיש: תשובה ניצחת השיבו עורב לנח, אמר לו: רבך שונאני ואתה שנאתני. רבך שונאני - מן הטהורין שבעה, מן הטמאים שנים. ואתה שנאתני - שאתה מניח ממין שבעה ושולח ממין שנים, אם פוגע בי שר חמה או שר צנה לא נמצא עולם חסר בריה אחת? או שמא לאשתי אתה צריך? אמר לו: רשע: במותר לי נאסר לי - בנאסר לי לא כל שכן. ומנלן דנאסרו - דכתיב (בראשית ו') ובאת אל התבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך, וכתיב (בראשית ח') צא מן התבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך, ואמר רבי יוחנן: מיכן אמרו שנאסרו בתשמיש המטה. תנו רבנן: שלשה שמשו בתיבה, וכולם לקו: כלב, ועורב, וחם. כלב - נקשר, עורב - רק, חם - לקה בעורו. (בראשית ח') וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים, אמר רבי ירמיה: מכאן שדירתן של עופות טהורים עם הצדיקים. (בראשית ח') והנה עלה זית טרף בפיה, אמר רבי אלעזר: אמרה יונה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם יהיו מזונותי מרורים כזית ומסורים בידך, ואל יהיו מתוקים כדבש ומסורים ביד בשר ודם. מאי משמע דהאי טרף לישנא דמזוני הוא - דכתיב (משלי ל') הטריפני לחם חקי. (בראשית ח') למשפחתיהם יצאו מן התבה אמר רבי יוחנן: למשפחותם, ולא הם. אמר רב חנא בר ביזנא: אמר ליה אליעזר לשם רבא, כתיב (בראשית ח') למשפחתיהם יצאו מן התבה אתון היכן הויתון? אמרו ליה: צער גדול היה לנו בתיבה, בריה שדרכה להאכילה ביום - האכלנוה ביום, שדרכה להאכילה בלילה - האכלנוה בלילה. האי זקיתא, לא הוה ידע אבא מה אכלה. יומא חד הוה יתיב וקא פאלי רמונא, נפל תולעתא מינה - אכלה, מיכן ואילך הוה גביל לה חזרא, כי מתלע - אכלה. אריא אישתא זינתיה, דאמר רב: לא בציר משיתא, ולא טפי מתריסר זינא אישתא. אורשינה, אשכחינה אבא דגני בספנא דתיבותא. אמר ליה: לא בעית

מזוני? - אמר ליה: חזיתך דהות טרידא, אמינא לא אצערך. אמר ליה יהא רעוא דלא תמות, שנאמר (איוב כ"ט) ואמר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים. אמר רב חנה בר לואי: אמר שם רבא לאליעזר, כי אתו עלייכו מלכי מזרח ומערב אתון היכי עבידיתו? אמר ליה: אייתי הקדוש ברוך הוא לאברהם, ואותביה מימיניה, והוה שדינן עפרא והוה חרבי, גילי והוי גירי, שנאמר (תהלים ק"י) מזמור לדוד נאם ה' לאדני שב לימיני עד אשית איבך הדם לרגליך, וכתוב (ישעיהו מ"א) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו. נחום איש גס זו הוה רגיל דכל דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה. יומא חד בעו [ישראל] לשדורי דורון לקיסר אמרי: בהדי

דף קטא

מאן נשדר? נשדר בהדי נחום איש גס זו, דמלומד בנסים הוא. כי מטא להווא דיורא בעא למיבת אמרי ליה: מאי איכא בהדך? אמר להו: קא מובילנא כרגא לקיסר. קמו בליליא, שרינהו לסיפטיה, ושקלו כל דהוה גביה, ומלנהו עפרא. כי מטא להתם אישתכח עפרא. אמר: אחוכי קא מחייכי בי יהודאי אפקוהו למקטליה. אמר: גם זו לטובה. אתא אליהו, ואידמי להו כחד מינייהו, אמר להו: דילמא האי עפרא מעפרא דאברהם אבינו הוא, דהוה שדי עפרא הוה חרבי, גילי הוה גירי, בדוק ואשכחו הכי. הוה מחווא דלא הוה קא יכלי ליה למיכבשיה, שדו מההוא עפרא עליה - וכבשוה. עיילוהו לבי גנוא, אמרי: שקול דניחא לך. מלייה לסיפטא דהבא. כי הדר אתא אמרו ליה הנך דיורי: מאי אמטית לבי מלכא? אמר להו: מאי דשקלי מהכא - אמטאי להתם. שקלי אינהו, אמטו להתם. קטלינהו להנך דיורי. דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא וכו'. מאי עבוד? אמרי דבי רבי שילא: נבנה מגדל ונעלה לרקיע, ונכה אותו בקרדומות, כדי שיזבו מימיו, מחכו עלה במערבא: אם כן ליבנו אחד בטורא (אלא) אמר רבי ירמיה בר אלעזר: נחלקו לשלש כיתות, אחת אומרת: נעלה ונשב שם, ואחת אומרת: נעלה ונעבוד עבודה זרה, ואחת אומרת: נעלה ונעשה מלחמה. זו שאומרת נעלה ונשב שם - הפיצם ה', וזו שאומרת נעלה ונעשה מלחמה - נעשו קופים ורוחות ושידים ולילין, וזו שאומרת נעלה ונעבוד עבודה זרה - (בראשית י"א) כי שם בלל ה' שפת כל הארץ. תניא, רבי נתן אומר: כולם לשם עבודה זרה נתכוונו, כתיב הכא (בראשית י"א) נעשה - לנו שם, וכתוב התם (שמות כ"ג) ושם אלהים אחרים לא תזכירו, מה להלן עבודה זרה - אף כאן עבודה זרה. אמר רבי יוחנן: מגדל, שליש נשרף שליש נבלע שליש קיים. אמר רבי: אור מגדל משכת. אמר רבי יוסף: בבל ובורסיף סימן רע לתורה. מאי בורסיף? - אמר רבי אסי: בור שאפי. אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא וכו'. תנו רבנן: אנשי סדום אין להן חלק לעולם הבא, שנאמר (בראשית י"ג) ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד, רעים - בעולם הזה, וחטאים - לעולם הבא. אמר רב יהודה: רעים - בגופן, וחטאין - בממונם, רעים בגופן - דכתיב (בראשית ל"ט) ואיך אעשה הרעה הגדלה הזאת וחטאתי לאלהים, וחטאים בממונם - דכתיב (דברים ט"ו) והיה בך חטא, לה' - זו ברכת השם, מאד - שמתכוונים וחוטאים. במתניתא תנא: רעים - בממונם, וחטאים - בגופן. רעים בממונם

- דכתיב (דברים ט"ו) ורעה עינך באחיך האביון, וחטאים בגופן - דכתיב (בראשית ל"ט) וחטאתי לאלהים, לה' - זו ברכת השם, מאד - זו שפיכות דמים, שנאמר (מלכים ב' כ"א) וגם דם נקי שפך מנשה (בירושלים) הרבה מאד [וגו']. תנו רבנן: אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא, ומה כתיב בהם (איוב כ"ח) ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש מקום ספיר אבניה ועפרת זהב לו נתיב לא ידעו עיט ולא שזפתו עין איה לא הדריכוהו בני שחף לא עדה עליו שחל, אמרו: וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם ועפרת זהב לו, למה לנו עוברי דרכים? שאין באים אלינו אלא לחסרינו [מממונו], בואו ונשכח תורת רגל מארצנו, שנאמר (איוב כ"ח) פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל דלו מאנוש נעו. דרש רבא: מאי דכתיב (תהלים ס"ב) עד אנה תהותתו על איש תרצחו כלכם כקיר נטוי גדר הדחוייה - מלמד שהיו נותנין עיניהן בבעלי ממון, ומושיבין אותו אצל קיר נטוי, ודוחין אותו עליו, ובאים ונוטלין את ממונו. דרש רבא: מאי דכתיב (איוב כ"ד) חתר בחשך בתים יומם חתמו למו לא (ראו) [ידעו] אור, מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון, ומפקידים אצלו אפרסמון, ומניחים אותו בבית גנזיהם. לערב באים ומריחין אותו ככלב, שנאמר (תהלים נ"ט) ישובו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר, ובאים וחותרים שם ונוטלין אותו ממון (איוב כ"ד). ערום הלכו מבלי לבוש ואין כסות בקרה,,, חמור יתומים ינהגו יחבלו שור אלמנה,,, גבלות ישיגו עדר גזלו וירעו. (איוב כ"א) והוא לקברות יובל ועל גדיש ישקוד דרש רבי יוסי בציפורי: אחתרין ההיא ליליא תלת מאה מחתרתא בציפורי, אתו וקא מצערי ליה, אמרו ליה: יהבית אורחיה לגנבי. אמר להו: מי הוה ידענא דאתו גנבי. כי קא נח נפשיה דרבי יוסי שפעי מרזבי דציפורי דמא. אמרי: דאית ליה חד תורא - מרעי חד יומא, דלית ליה - לירעי תרי יומי. ההוא יתמא בר ארמלתא הבו ליה תורי למרעיה, אזל שקלינהו וקטלינהו. אמר להו

דף קט"ב

דאית ליה תורא - נשקול חד משכא, דלית ליה תורא - נשקול תרי משכא. אמרו ליה: מאי האי? אמר להו: סוף דינא כתחילת דינא מה תחילת דינא - דאית ליה תורא מרעי חד יומא, דלית ליה תורי - מרעי תרי יומי, אף סוף דינא: דאית ליה חד תורא - לשקול חד, דלית ליה תורא - לשקול תרי. דעבר במברא נתיב חד זוזא, דלא עבר במברא - נתיב תרי. דהוה ליה (תורא) [דרא] דלבני - אתי כל חד וחד שקיל חדא, אמר ליה: אנא חדא דשקלי. דהוה שדי תומי או שמכי, אתו כל חד וחד שקיל חדא, אמר ליה: אנא חדא דשקלי. ארבע דיני היו בסדום: שקראי, ושקרוראי, זייפי, ומצלי דינא. דמחי ליה לאיתתא דחבריה ומפלא ליה. אמרי ליה: יהבה ניהליה דניעברה ניהליך. דפסיק ליה לאודנא דחמרא דחבריה, אמרו ליה: הבה ניהליה עד דקדחא. דפדע ליה לחבריה אמרי ליה: הב ליה אגרא דשקל לך דמא. דעבר במברא יהיב ארבעה זוזי, דעבר במיא - יהיב תמני זוזי. זימנא חדא אתא ההוא כובס, אילקע להתם, אמרו ליה: הב ארבע זוזי. אמר להו: אנא במיא עברי. אמרו ליה: אם כן הב תמניא, דעברת במיא. לא יהיב, פדיוהו.

אתא לקמיה דדיינא. אמר ליה: הב ליה אגרא דשקיל לך דמא, ותמניא זוזי דעברת במיא. אליעזר עבד אברהם איתרמי התם, פדיוהי, אתא לקמיה דיינא. אמר ליה: הב ליה אגרא דשקיל לך דמא שקל גללא, פדיוהי איהו לדיינא. - אמר: מאי האי? - אמר ליה: אגרא דנפק לי מנך - הב ניהליה להאי, וזוזי דידי כדקיימי קיימי. הויא להו פורייתא דהוּו מגני עלה אורחין, כי מאריך - גייזי ליה, כי גוץ - מתחין ליה. אליעזר עבד אברהם אקלע להתם, אמרו ליה: קום גני אפוריא. אמר להון: נדרא נדרי, מן יומא דמיתת אמא - לא גנינא אפוריא. כי הוה מתרמי להו עניא יהבו ליה כל חד וחד דינרא, וכתיב שמיה עליה, וריפתא לא הוּו ממטי ליה. כי הוה מית - אתי כל חד וחד שקיל דידיה, הכי אתני בינייהו: כל מאן דמזמין גברא לבי הילולא - לשלח גלימא. הוי האי הילולא, אקלע אליעזר להתם, ולא יהבו ליה נהמא. כי בעי למסעד, אתא אליעזר ויתיב לסיפא דכולהו. אמרו ליה: מאן אזמנך להכא? אמר ליה להווא [דיתיב]: אתה זמנתו. [אמר: דילמא שמעי בי דאנא אזמינתיה ומשלחי ליה מאניה דהאי גברא], שקל גלימיה ההוא דיתיב גביה, ורהט לברא. וכן עבד לכולהו עד דנפקי כולהו ואכלא איהו לסעודתא. הויא ההיא רביתא דהות קא מפקא ריפתא לעניא בחצבא, איגלאי מלתא - שפיוה דובשא ואוקמוה על איגר שורא, אתא זיבורי ואכלוה. והיינו דכתיב (בראשית י"ח) ויאמר ה' זעקת סדם ועמרה כי רבה. ואמר רב יהודה אמר רב: על עיסקי ריבה. מרגלים אין להם חלק לעולם הבא שנאמר (במדבר י"ד) וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה וימתו בעולם הזה במגפה לעולם הבא. עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר (במדבר ט"ז) ותכס עליהם הארץ - בעולם הזה, ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא, דברי רבי עקיבא, רבי אליעזר אומר: עליהם אמר הכתוב (שמואל א' ב') ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל. תנו רבנן: עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר ותכס עליהם הארץ - בעולם הזה, ויאבדו מתוך הקהל - לעולם הבא, דברי רבי עקיבא, רבי יהודה בן בתירא אומר: הרי הן כאבידה המתבקשת, שנאמר (תהלים קי"ט) תעיתי כשה אבד בקש עבדך כי מצותיך לא שכחתי. (במדבר ט"ז) ויקח [קרח] אמר ריש לקיש: שלקח מקח רע לעצמו. קרח - שנעשה קרחה בישראל, בן יצהר - בן שהרתיח עליו את כל העולם כצהרים, בן קהת - בן שהקהה שיני מולידיו, בן לוי - בן שנעשה לוי בגיהנם. וליחשוב נמי בן יעקב - בן שעקב עצמו לגיהנם אמר רב שמואל בר רב יצחק: יעקב בקש רחמים על עצמו, שנאמר (בראשית מ"ט) בסדם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי, בסדם אל תבא נפשי - אלו מרגלים, בקהלם אל תחד כבדי - זה עדת קרח. דתן - שעבר על דת אל, אבירם - שאיבר עצמו מעשות תשובה, ואון - שישב באנינות, פלת - שנעשו לו פלאות, בן ראובן - בן שראה והבין. אמר רב: און בן פלת אשתו הצילתו, אמרה ליה: מאי נפקא לך מינה? אי מר רבה - אנת תלמידא, ואי מר רבה - אנת תלמידא. אמר לה: מאי אעביד, הואי בעצה, ואשתבעי לי בהדייהו: אמרה ליה: ידענא דכולה כנישתא קדישתא נינהו, דכתיב (במדבר ט"ז) כי כל העדה כלם קדשים. אמרה ליה: תוב, דאנא מצילנא לך. אשקיתיה חמרא, וארויתיה,

ואגניתיה גואי, אותבה על בבא,

דף קיא

וסתרתה למזיה, כל דאתא חזיה, הדר. אדהכי והכי אבלעו להו. איתתיה דקרח אמרה ליה: חזי מאי קעביד משה איהו הוה מלכא, לאחזה שוויה כהנא רבא, לבני אחוהי שוינהו סגני דכהנא, אי אתיא תרומה - אמר תיהוי לכהן, אי אתו מעשר דשקילתו אתון - אמר הבו חד מעשרה לכהן, ועוד דגייז ליה למזייכו ומיטלל לכו כי כופתא, עינא יהב במזייכו. - אמר לה: הא איהו נמי קא עביד - אמרה ליה: כיון דכולהו רבותא דידיה, אמר איהו נמי (שופטים ט"ז) תמת נפשי עם פלשתים. ועוד: דקאמר לכו עבדיתו תכלתא, אי סלקא דעתך תכלתא חשיבא [מצוה] - אפיק גלימי דתכלתא וכסינהו לכולהו מתיבתך היינו דכתיב (משלי י"ד) חכמות נשים בנתה ביתה - זו אשתו של און בן פלת, ואולת בידה תהרסנה - זו אשתו של קרח. (במדבר ט"ז) ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים - מיוחדים שבעדה, קראי מועד - שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים, אנשי שם - שהיה להם שם בכל העולם. (במדבר ט"ז) וישמע משה ויפל על פניו, מה שמועה שמע? - אמר רבי - שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: שחשדוהו מאשת איש, שנאמר (תהלים ק"ו) ויקנאו למשה במחנה. אמר רבי שמואל בר יצחק: מלמד שכל אחד ואחד קנא את אשתו ממשה, שנאמר (שמות ל"ג) ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה. (במדבר ט"ז) ויקם משה וילך אל דתן ואבירם, אמר ריש לקיש: מכאן שאין מחזיקין במחלוקת, דאמר רב: כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר (במדבר י"ז) ולא יהיה כקרח וכעדתו. רב אשי אמר: ראוי ליצטרע, כתיב הכא ביד משה לו, וכתוב התם (שמות ד') ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך. אמר רבי יוסי: כל החולק על מלכות בית דוד - ראוי להכישו נחש. כתיב הכא (מלכים א' א') ויזבח אדניהו צאן ובקר ומריא עם אבן הזחלת, וכתוב התם (דברים ל"ב) עם חמת זחלי עפר. אמר רב חסדא: כל החולק על רבו כחולק על השכינה, שנאמר (במדבר כ"ו) בהצתם על ה'. אמר רבי חמא ברבי חנינא: כל העושה מריבה עם רבו כעושה עם שכינה, שנאמר (במדבר כ') המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל (על) [את] ה'. אמר רבי חנינא בר פפא: כל המתרעם על רבו כאילו מתרעם על השכינה, שנאמר (שמות ט"ז) לא עלינו תלנתיכם כי (אם) על ה'. אמר רבי אבהו: כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר שכינה, שנאמר (במדבר כ"א) וידבר העם באלהים ובמשה. (קהלת ה') עשר שמור לבעליו לרעתו, אמר ריש לקיש: זה עושרו של קרח. (דברים י"א) ואת כל היקום אשר ברגליהם, אמר רבי אלעזר: זה ממונו של אדם, שמעמידו על רגליו. ואמר רבי לוי: משוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות של בית גנזיו של קרח, וכולהו אקלידי וקילפי דגילדא. אמר רבי חמא ברבי חנינא: שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים, אחת נתגלתה לקרח, ואחת נתגלתה לאנטונינוס בן אסוירוס, ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבוא. ואמר רבי יוחנן: קרח לא מן הבלועים ולא מן השרופין. לא מן הבלועין - דכתיב (במדבר ט"ז) ואת כל האדם אשר לקרח - ולא קרח, ולא מן השרופין

- דכתיב (במדבר כ"ו) באכל האש את חמשים ומאתים איש - ולא קרח. במתניתא תנא: קרח מן השרופין, ומן הבלועין. מן הבלועים - דכתיב (במדבר כ"ו) ותבלע אתם ואת קרח, מן השרופין דכתיב (במדבר ט"ז) (ותצא אש מלפני ה') [ואש יצאה מאת ה'] ותאכל את החמשים ומאתים איש וקרח בהדייהו. אמר רבא: מאי דכתיב (חבקוק ג') שמש ירח עמד זבלה לאור חציך יהלכו, מלמד שעלו שמש וירח לזבול, אמרו לפניו: רבונו של עולם: אם אתה עושה דין לבן עמרם - נצא, ואם לאו - לא נצא עד שזרק בהם חצים, אמר להן: בכבודי - לא מחיתם, בכבוד בשר ודם מחיתם והאידינא לא נפקי עד דמחו להו. דרש רבא: מאי דכתיב (במדבר ט"ז) ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה, אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: אם בריאה גיהנם מוטב, ואם לאו יברא ה'. למאי? אילימא למבריה ממש, והא (קהלת א') אין כל חדש תחת השמש, אלא לקרובי פיתחא. (במדבר כ"ו) ובני קרח לא מתו, תנא, משום רבינו אמרו: מקום נתבצר להם בגיהנם, וישבו עליו ואמרו שירה. אמר רבה בר בר חנה: זימנא חדא הוה קאזלינא באורחא, אמר לי ההוא טייעא: תא ואחוי לך בלועי דקרת. אזיל חזא תרי בזעי דהוה קא נפק קיטרא מנייהו. שקל גבבא דעמרא, אמשייה מיא, ואותביה בריש רומחיה ואחלפיה התם, איחרך. אמר לי: אצית מה שמעת. ושמעית דהו קאמרי הכי: משה ותורתו אמת, והן בדאים.

דף קיב

אמר ליה: כל תלתין יומין מהדרא להו גיהנם כבשר בתוך קלחת, ואמרי הכי: משה ותורתו אמת והן בדאים. דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא וכו'. תנו רבנן: דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר (במדבר י"ז) במדבר הזה יתמו ושם ימתו. יתמו - בעולם הזה, ושם ימתו - בעולם הבא. ואמר (תהלים צ"ה) אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי, דברי רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר: (הן באין) (מסורת הש"ס: באין הן) לעולם הבא, שנאמר (תהלים נ') אספו לי חסידי כרתי בריתי עלי זבח, אלא מה אני מקיים אשר נשבעתי באפי - באפי נשבעתי, וחוזרני בי. רבי יהושע בן קרחה אומר: לא נאמר פסוק זה אלא כנגד דורות הבאים אספו לי חסידי - אלו צדיקים שבכל דור ודור, כרתי בריתי (עלי זבח) - אלו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבש האש, עלי זבח - [אלו] רבי עקיבא וחביריו שמסרו עצמן לשחיטה על דברי תורה. רבי שמעון בן מנסיא אומר: באים הן לעולם הבא, שנאמר (ישעיהו ל"ה) ופדויי ה' ישבון ובאו ציון ברנה. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שבקה רבי עקיבא לחסידותיה, שנאמר (ירמיהו ב') הלך וקראת באזני ירושלים לאמר, זכרתי לך חסד נעוריק אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. ומה אחרים באים בזכותם - הם עצמן לא כל שכן? משנה. עשרת השבטים אינן עתידין לחזור, שנאמר (דברים כ"ט) וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה, מה היום הולך ואינו חוזר - אף הם הולכים ואינן חוזרים, דברי רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר: כיום הזה מה יום מאפיל ומאיר - אף עשרת השבטים שאפילה להן, כך עתידה להאיר להם. גמרא, תנו רבנן: עשרת

השבטים אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר (דברים כ"ט) ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול. ויתשם ה' מעל אדמתם - בעולם הזה, וישלכם אל ארץ אחרת - לעולם הבא, דברי רבי עקיבא. רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו אומר משום רבי שמעון: אם מעשיהם כיום הזה - אינן חוזרין, ואם לאו - חוזרין. רבי אומר: באים הם לעולם הבא, שנאמר (ישעיהו כ"ז) ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו'. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שבקה רבי עקיבא לחסידותיה, שנאמר (ירמיהו ג') הלך וקראת את הדברים האלה צפונה ואמרת שובה משבה ישראל נאם ה' לוא אפיל פני בכס כי חסיד אני נאם ה' לא אטור לעולם. מאי חסידותיה? דתניא: קטני בני רשעי ישראל אין באין לעולם הבא, שנאמר (מלאכי ג') כי הנה היום בא בער כתנור והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש ולהט אתם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזב להם שרש וענף. שרש - בעולם הזה, וענף - לעולם הבא, דברי רבן גמליאל. רבי עקיבא אומר: באים הם לעולם הבא, שנאמר (תהלים קט"ז) שמר פתאים ה', שכן קורין בכרכי הים לינוקא פתיא. ואומר (דניאל ד') גדו אילנא וחבלוהי ברם עקר שרשוהי בארעא שבקו. ואלא מה אני מקיים לא יעזב להם שרש וענף - שלא יניח להם לא מצוה ולא שיעורי מצוה. דבר אחר: שרש - זו נשמה, וענף - זה הגוף. אבל קטני בני רשעי אומות העולם - דברי הכל אין באין לעולם הבא. ורבן גמליאל נפקא ליה (ישעיהו כ"ו) מותאבד כל זכר למו. אתמר, קטן מאימתי בא לעולם הבא? רבי חייא ורבי שמעון בר רבי, חד אמר: משעה שנולד, וחד אמר: משעה שסיפר. מאן דאמר משעה שנולד - שנאמר (תהלים כ"ב) יבא ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה. ומאן דאמר משעה שסיפר - דכתיב (תהלים כ"ב) זרע יעבדנו יספר לה' לדור. אתמר, רבינא אמר: משעה שנזרע, דכתיב זרע יעבדנו. רבי נחמן בר יצחק אמר: משעה שנימול, דכתיב (תהלים פ"ח) עני אני וגוע מנער נשאתי אמיק אפונה. תנא משום רבי מאיר: משעה שיאמר אמן, שנאמר (ישעיהו כ"ו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים, אל תקרי שמר אמנים, אלא שאומר אמן.

דף קיא.א

מאי אמן? אמר רבי חנינא: אל מלך נאמן. (ישעיהו ה') לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק, אמר ריש לקיש: למי שמשעיר אפילו חוק אחד. אמר רבי יוחנן: לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי, אלא: אפילו לא למד אלא חוק אחד, (שנאמר) (זכריה י"ג) והיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים בה יכרתו יגועו והשלישית יותר בה. אמר ריש לקיש: שלישי של שם. אמר ליה רבי יוחנן: לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי, אלא: אפילו שלישי של נת. (ירמיהו ג') כי אנכי בעלתי בכס ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה, אמר ריש לקיש: דברים ככתבן. אמר ליה רבי יוחנן: לא ניחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי, אלא, אחד מעיר מזכה כל העיר כולה, ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה כולה. יתיב רב כהנא קמיה דרב, ויתיב וקאמר: דברים ככתבן. אמר ליה רב: לא ניחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי, אלא: אחד מעיר מזכה כל העיר, ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה. חזייה דהוה קא חייף רישיה, וסליק ויתיב קמיה דרב.

אמר ליה: (איוב כ"ח) ולא תמצא בארץ החיים - אמר ליה: מילט קא לייטת ליי? - אמר ליה: קרא קאמינא, לא תמצא תורה במי שמחיה עצמו עליה. תניא, רב סימאי אומר: נאמר (שמות ו') ולקחתי אתכם לי לעם ונאמר והבאתי אתכם, מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ, מה ביאתן לארץ - שנים מששים ריבוא אף יציאתן ממצרים - שנים מששים ריבוא. אמר רבא: וכן לימות המשיח, שנאמר (הושע ב') וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים. תניא, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי: פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים, מצאתי זקן אחד, ואמר לי: בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך: מהם טבעו בים, מהם הרגו בחרב, מהם מעכו בבנין. ועל דבר זה נענש משה רבינו, שנאמר (שמות ה') ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: חבל על דאבדין ולא משתכחין הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי, ולא הרהרו על מדותי, ולא אמרו לי מה שמך. אמרתי לאברהם (בראשית י"ג) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, בקש מקום לקבור את שרה - ולא מצא, עד שקנה בארבע מאות שקל כסף, ולא הרהר על מדותי. אמרתי ליצחק (בראשית כ"ו) גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך, בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו עד שעשו מריבה, שנאמר (בראשית כ"ו) ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק לאמר לנו המים - ולא הרהר אחר מדותי. אמרתי ליעקב (בראשית כ"ח) הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה, ביקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא, עד שקנה במאה קשיטה - ולא הרהר אחר מדותי. ולא אמרו לי מה שמך. ואתה אמרת לי מה שמך בתחלה, ועכשיו אתה אומר לי (שמות ה') והצל לא הצלת את עמך. (שמות ה') עתה תראה (את) אשר אעשה לפרעה - במלחמת פרעה אתה רואה, ואי אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים. (שמות ל"ד) וימהר משה ויקד ארצה וישתחו מה ראה משה? רבי חנינא בן גמלא אמר: ארך אפים ראה, ורבנן אמרי: אמת ראה. תניא כמאן דאמר ארך אפים ראה, דתניא: כשעלה משה למרום מצאו להקדוש ברוך הוא שיושב וכותב ארך אפים. אמר לפניו: רבונו של עולם, ארך אפים לצדיקים? - אמר לו: אף לרשעים. אמר ליה: רשעים יאבדו. - אמר ליה: השתא חזית מאי דמבעי לך. כשחטאו ישראל אמר לו: לא כך אמרת לי, ארך אפים לצדיקים?

דף קיא.ב

אמר לפניו רבונו של עולם, ולא כך אמרת לי אף לרשעים? והיינו דכתיב (במדבר י"ד) ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר. רבי חגא הוה סליק ואזיל בדרגא דבי רבה בר שילא, שמעיה להווא ינוקא דאמר (תהלים צ"ג) עדתיך נאמנו מאד לביתך נאוה-קדש ה' לארך ימים, וסמיך ליה (תהלים צ') תפלה למשה וגו'. אמר: שמע מינה ארך אפים ראה. אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: עתיד הקדוש ברוך הוא להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שנאמר (ישעיהו כ"ח) ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו וגו', מאי לעטרת צבי ולצפירת תפארה - לעושים רצונו ומצפים לישועתו. יכול לכל - תלמוד לומר לשאר עמו - למי שמשים עצמו כשירים. (ישעיהו

כ"ח) ולרוח משפט ליושב על המשפט ולגבורה משיבי מלחמה שיערה. ולרוח משפט - זה הרודה את יצרו, וליושב על המשפט - זה הדן דין אמת לאמיתו, ולגבורה - זה המתגבר ביצרו, משיבי מלחמה - זה שנושא ונותן במלחמתה של תורה, שיערה - אלו שמשכימין ומעריבין בבתי כנסיות ובתי מדרשות. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מה נשתנו אלו מאלו? אמר לה: (ישעיהו כ"ח) וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו [וגו'] פקו פלילה, ואין פוקה - אלא גיהנם, שנאמר (שמואל א' כ"ה) לא תהיה זאת לך לפוקה, ואין פלילה אלא דיינין, שנאמר (שמות כ"א) ונתן בפללים. משנה. אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעולם הבא. שנאמר (דברים י"ג) יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את (אנשי) [ישבי] עירם לאמר. ואינן נהרגים עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר, ומאותו השבט, ועד שיודח רובה, ועד שידיחיה אנשים. הדיחיה נשים וקטנים, או שהודח מיעוטה, או שהיה מדיחיה חוצה לה - הרי אלו כיחידים. וצריכין שני עדים והתראה לכל אחד ואחד. זה חומר ביחידים מבמרובים: שהיחידים בסקילה, לפיכך ממונם פלט, והמרובין בסייף, לפיכך ממונם אבד. (דברים י"ג) הכה תכה את ישבי העיר הזאת לפי חרב. החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום - הרי אלו מצילין אותה, שנאמר (דברים י"ג) החרם אתה ואת כל אשר בה ואת בהמתה לפי חרב. מכאן אמרו: נכסי צדיקים שבתוכה אובדין, שבחוצה לה - פליטין, ושל רשעים, בין שבתוכה בין שבחוצה לה - הרי אלו אובדין, שנאמר (דברים י"ג) ואת כל שללה תקבץ אל תוך רחבה וגו'. אם אין לה רחוב - עושין לה רחוב, היתה רחבה חוצה לה - כונסין אותה לתוכה, שנאמר (דברים י"ג) ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל לה' אלהיך, שללה - ולא שלל שמים, מכאן אמרו: ההקדשות שבה יפדו, ותרומות ירקבו. מעשר שני וכתבי הקדש - יגנוזו. כליל לה' אלהיך, אמר רבי שמעון: אמר הקדוש ברוך הוא, אם אתם עושין דין בעיר הנדחת - מעלה אני עליכם כאילו אתם מעלים עולה כליל - לפני. והיתה תל עולם - לא תעשה גנות ופרדסים, דברי רבי יוסי הגלילי, רבי עקיבא אומר: לא תבנה עוד - לכמות שהיתה אינה נבנית, אבל נעשית היא גנות ופרדסים. ולא ידבק בידך מאומה מן החרם - שכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם, אבדו רשעים מן העולם - נסתלק חרון אף מן העולם. גמרא. תנו רבנן: יצאו - הן ולא שלוחין, אנשים - אין אנשים פחות משנים. דבר אחר: אנשים - ולא נשים, אנשים - ולא קטנים, בני בליעל - בני שפרקו עול שמים מצואריהם, מקרבך - ולא מן הספר, ישבי עירם - ולא יושבי עיר אחרת, לאמר - שצריכין עדים והתראה לכל אחד ואחד. איתמר, רבי יוחנן אמר: חולקין עיר אחת לשני שבטים, וריש לקיש אמר: אין חולקין עיר אחת לשני שבטים. איתבייה רבי יוחנן לריש לקיש: עד שיהו מדיחיה מאותה העיר, ומאותו שבט, מאי לאו אף על גב דמדיחיה מאותה העיר, אי איכא מאותו שבט - אין, אי לא - לא. שמע מינה: חולקין עיר אחת לשני שבטים - לא, דנפלה ליה בירושה. אי נמי, דיהבוה ניהליה במתנה. איתבייה: (יהושע כ"א) ערים תשע מאת שני השבטים האלה, מאי לאו - ארבע ופלגא מהאי וארבע ופלגא מהאי, ושמע מינה

חולקין עיר אחת לשני שבטים - לא, ארבעה מהאי וחמש מהאי. - אי הכי לפרוש פרושי
דף קיבא

קשיא. איבעיא להו: הודחו מאליהן מהו? וידיחו אמר רחמנא ולא שהודחו מאליהן, או
דילמא אפילו הודחו מאליהן? - תא שמע: הדיחיה נשים וקטנים. אמאי? ליהוי כהודחו
מאליהן - הנך בתר נפשייהו גרידי, הני - בתר נשים וקטנים גרידי. עד שיודח רובה.
היכי עבדינן? אמר רב יהודה: דנין - וחובשין, דנין - וחובשין. אמר ליה עולא: נמצא
אתה מענה את דינן של אלו - אלא אמר עולא: דנין - וסוקלין, דנין וסוקלין. איתמר,
רבי יוחנן אמר: דנין וסוקלין דנין וסוקלין. וריש לקיש אמר: מרבין להן בתי דינין. איני?
והאמר רבי חמא בר יוסי אמר רבי אושעיא: (דברים י"ז) והוצאת את האיש ההוא או
את האשה ההיא - איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל העיר כולה
לשעריך אלא: מרבין להן בתי דינין, ומעיינין בדיניהן, ומסקינן להו לבית דין הגדול,
וגמרי להו לדיניהו, וקטלי להו. הכה תכה את ישבי העיר וכו'. תנו רבנן: החמרת
והגמלת העוברת ממקום למקום, לנו בתוכה והודחו עמה, אם נשתהו שם שלשים יום
- הן בסייף, וממונן אבד. פחות מיכן - הן בסקילה, וממונן פלט. ורמינהי: כמה יהיה
בעיר ויהיה כאנשי העיר - שנים עשר חדש אמר רבא: לא קשיא הא - למיהוי מבני
מתא, הא - למיהוי מיתבי מתא. והתניא: המודר הנאה מבני העיר, אם יש אדם
שנשתהא שם שנים עשר חדש - אסור ליהנות ממנו, פחות מיכן - מותר ליהנות ממנו.
ביושבי העיר, אם נשתהא שלשים יום - אסור ליהנות ממנו, פחות מיכן - מותר ליהנות
ממנו. החרם אתה ואת כל אשר בה כו'. תנו רבנן (דברים י"ג) החרם אותה ואת כל אשר
בה - פרט לנכסי צדיקים שבחוצה לה. ואת כל אשר בה - לרבות נכסי צדיקים
שבתוכה, שללה - ולא שלל שמים, ואת כל שללה - לרבות נכסי רשעים שחוצה לה.
אמר רבי שמעון: מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו - מי גרם להם
שידורו בתוכה - ממונם, לפיכך ממונם אבד, אמר מר: (דברים י"ג) ואת כל שללה
תקבץ, לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה. אמר רב חסדא: ובנקבצים לתוכה. אמר רב
חסדא: פקדונות של אנשי עיר הנדחת מותרין. היכי דמי? אי לימא דעיר אחרת, ואיתנהו
בגוה - פשיטא דמותרין, לאו שללה הוא ואלא דידהו, ואיתנהו בעיר אחרת, אי דנקבצין
לתוכה - אמאי מותרין? ואי אין נקבצין לתוכה - הא אמרה חדא זימנא - לא, לעולם
דעיר אחרת דמפקדי בתוכה. והכא במאי עסקינן - כגון דקביל עליה אחריות, מהו
דתימא: כיון דקביל עליה אחריות - כדידיה דמי, קא משמע לן. - אמר רב חסדא:
בהמה, חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת - אסורה. עיסה חציה של עיר
הנדחת וחציה של עיר אחרת - מותרת. מאי טעמא? בהמה - כמאן דלא פליגא דמיא,
עיסה - כמאן דפליגא דמיא. בעי רב חסדא: בהמת עיר הנדחת מהו דתיתהני בה
שחיטה לטהרה מידי נבילה? לפי חרב אמר רחמנא, לא שנא שחטה משחט לא שנא
קטלא מקטל? או דלמא כיון דשחטה - מהניא לה שחיטה, - מאי? תיקו. בעי רב יוסף:
שיער נשים צדקניות מהו? אמר רבא: הא דרשעיות - אסור? (דברים י"ג) תקבץ ושרפת

כתיב, מי שאינו מחוסר אלא קביצה ושריפה, יצא זה שמחוסר תלישה וקביצה ושריפה. אלא אמר רבא: בפיאה נכרית. היכי דמי? אי דמחובר בגופה - כגופה דמיא. - לא צריכא, דתלי בסיבטא. כנכסי צדיקים שבתוכה דמי - ואבד, או דלמא כיון דעיילא ונפקא - כלבושה דמי - תיקו. ואת כל שללה תקבץ אל תוך רחבה וכו'. תנו רבנן: אין לה רחוב - אינה נעשית עיר הנדחת, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: אין לה רחוב - עושין לה רחוב, במאי קמיפלגי? מר סבר: רחובה - מעיקרא משמע, ומר סבר: רחובה - השתא נמי משמע.

דף קי"ב

וההקדשות שבה יפדו כו'. תנו רבנן: היו בה (קדשי) קדשים, קדשי מזבח - ימותו, קדשי בדק הבית - יפדו, ותרומות ירקבו, ומעשר שני וכתבי הקדש יגנזו. רבי שמעון אומר: בהמתה - ולא בהמת בכור ומעשר, שללה - פרט לכסף הקדש וכסף מעשר. אמר מר: היו בה (קדשי) קדשים, קדשי מזבח - ימותו. ואמאי ימותו? ירעו עד שיסתאבו, וימכרו, ויפלו דמיהן לנדבה רבי יוחנן אומר: (משלי כ"א) זבח רשעים תועבה. ריש לקיש אומר: ממון בעלים הוא, והכא בקדשים שחייב באחריותן, ורבי שמעון היא, דאמר: ממון בעלים הוא. - הא מדסיפא רבי שמעון היא - רישא לאו רבי שמעון - בקדשים קלים, ואליבא דרבי יוסי הגלילי, דאמר: קדשים קלים ממון בעלים. - אבל קדשי קדשים מאי - יפדו, אדתני סיפא קדשי בדק הבית יפדו, ליפלוג וליתני בדידה: במה דברים אמורים - בקדשים קלים, אבל קדשי קדשים - יפדו - כיון דאיכא חטאת שמתו בעליה דלמיתה אזלא - לא פסיקא ליה. בשלמא רבי יוחנן לא אמר כריש לקיש - דכתיב (משלי כ"א) זבח רשעים תועבה, אלא ריש לקיש מאי טעמא לא אמר כרבי יוחנן? אמר לך: כי אמרינן זבח רשעים תועבה - הני מילי היכא דאיתנהו בעינייהו, אבל הכא כיון דאישתני - אישתני. רבי שמעון אומר: בהמתך ולא בהמת בכור ומעשר. במאי עסקינן? אילימא בתמימין - שלל שמים הוא אלא בבעלי מומין, שללה נינהו - אמר רבינא: לעולם בבעלי מומין, ומי שנאכל בתורת בהמתך, יצאו אלו שאין נאכלין בתורת בהמתך, אלא בתורת בכור ומעשר, דשלל שמים נינהו, ופליגא דשמואל. דאמר שמואל: הכל קרב והכל נפדה. מאי קאמר? הכי קאמר: כל שקרב כשהוא תם, ונפדה כשהוא בעל מום - משלל אימעיט. וכל שקרב כשהוא תם, ואינו נפדה כשהוא בעל מום, כגון בכור ומעשר - מבהמה נפקא. תרומות ירקבו. אמר רב חסדא: לא שנו אלא תרומה ביד ישראל. אבל תרומה ביד כהן, כיון דממוניה הוא - תשרף. מתיב רב יוסף: מעשר שני וכתבי הקדש יגנזו. והא מעשר שני ביד ישראל כתרומה ביד כהן דמי, וקתני יגנזו אלא, אי אתמר הכי אתמר: אמר רב חסדא: לא שנו אלא תרומה ביד כהן, אבל תרומה ביד ישראל - תנתן לכהן שבעיר אחרת. תנן התם: עיסה של מעשר שני פטורה מן החלה, דברי רבי מאיר, וחכמים מחייבין. אמר רב חסדא: מחלוקת במעשר שני בירושלים, דרבי מאיר סבר: מעשר שני ממון גבוה הוא, ורבנן סברי: ממון הדיוט הוא, אבל בגבולין - דברי הכל פטור. מתיב רב יוסף: מעשר שני וכתבי הקדש יגנזו. במאי עסקינן? אילימא בירושלים -

מי הויא עיר הנדחת? והתניא, עשרה דברים נאמרו בירושלים, וזו אחת מהן: אינה נעשית עיר הנדחת. ואלא בעיר אחרת, ואסקוהו לגוה - הא קלטוהו מחיצות אלא לאו - בגבולין, וקתני יגנזו - לא, לעולם דעיר אחרת, ואסקוהו לגוה. והכא במאי עסקינן - שנטמא. ולפרקיה, דאמר רבי אלעזר: מניין למעשר שני שנטמא שפודין אותו אפילו בירושלים - תלמוד לומר (דברים י"ד) לא תוכל שאתו, ואין שאת אלא אכילה, שנאמר (בראשית מ"ג) וישא משאות מאת פניו. - הכא במאי עסקינן - בלקוח.

דף קיג.א

- וליפרקיה, דתנן: הלקוח בכסף מעשר שנטמא - יפדה - כרבי יהודה, דאמר יקבר. - אי הכי, מאי איריא עיר הנדחת? אפילו דעלמא נמי אלא, לעולם בטהור, וכגון דנפול מחיצות, וכדרבא. דאמר רבא: מחיצה לאכול - דאורייתא, לקלוט - דרבנן. וכי גזור רבנן - כי אתנהו למחיצה, כי ליתנהו למחיצה - לא. כתבי הקדש יגנזו. מתניתין דלא כרבי אליעזר. דתניא רבי אליעזר אומר: כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת - אינה נעשית עיר הנדחת, שנאמר (דברים י"ג) ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל, והיכא דאיכא מזוזה - לא אפשר, דכתיב (דברים י"ב) לא תעשון כן לה' אלהיכם. רבי שמעון אומר אמר הקדוש ברוך הוא וכו'. לימא בדרכי אבין אמר רבי אילעא קמיפלגי. דאמר רבי אבין אמר רבי אילעא: כל מקום שאתה מוצא כלל בעשה ופרט בלא תעשה - אין דנין אותו בכלל ופרט. דמר אית ליה דרבי אבין ומר לית ליה דרבי אבין? - לא, דכולי עלמא אית להו דרבי אבין, והכא בהא קמיפלגי מר סבר: עוד - לגמרי משמע, ומר סבר עוד - לכמה שהיתה אינה נבנית אבל נעשית היא גנות ופרדסים. תנו רבנן: היו בה אילנות תלושין - אסורין, מחוברין - מותרין. של עיר אחרת בין תלושין בין מחוברין - אסור. מאי עיר אחרת? - אמר רב חסדא: יריחו. דכתיב (יהושע ו') והיתה העיר חרם לה' וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו בבכרו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה. תניא: לא יריחו על שם עיר אחרת, ולא עיר אחרת על שם יריחו, דכתיב (מלכים א' י"ז) בנה חיאל בית האלי את יריחה באבירם בכרו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה. תניא: באבירם בכורו - רשע, לא היה לו ללמוד. בשגוב צעירו - היה לו ללמוד, אבירם ושגוב מאי עבוד, (מאי קאמר?) הכי קאמר: באבירם בכורו היה לו ללמוד לאותו רשע בשגוב צעירו. ממשמע שנאמר באבירם בכורו והולך מאבירם עד שגוב. אחאב שושביניה הוה, אתא איהו ואליהו למשאל בשלמא בי טמיא. יתיב וקאמר: דילמא כי מילט יהושע הכי לט: לא יריחו על שם עיר אחרת, ולא עיר אחרת על שם יריחו? אמר ליה אליהו: אין. אמר ליה: השתא לווטתא דמשה לא קא מקיימא, דכתיב (דברים י"א) וסרתם ועבדתם וגו' וכתוב וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים וגו', וההוא גברא אוקים ליה עבודה זרה על כל תלם ותלם, ולא שביק ליה מיטרא דמיזל מיסגד ליה, לווטתא דיהושע תלמידיה מקיימא? מיד (מלכים א' י"ז) ויאמר אליהו התשבי מתשבי גלעד חי ה' אלהי ישראל, אם יהיה, טל ומטר וגו', בעי

רחמי והבו ליה אקלידא דמטרא, וקם ואזל. (מלכים א' י"ז) ויהי דבר ה' אליו לאמר לך מזה ופנית לך קדמה ונסתרת בנחל כרית (מלכים א' י"ז) והערבים מביאים לו לחם ובשר בבקר וגו' מהיכא? אמר רב יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב. (מלכים א' י"ז) ויהי מקץ ימים וייבש הנחל כי לא היה גשם בארץ, כיון דחזא דאיכא צערא בעלמא כתיב (מלכים א' י"ז) ויהי דבר ה' אליו לאמר קום לך צרפתה, וכתיב (מלכים א' י"ז) ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה בעלת הבית. בעא רחמי למיתן ליה אקלידא דתחיית המתים, אמרי ליה: שלש מפתחות לא נמסרו לשליח: של חיה, ושל גשמים, ושל תחיית המתים. יאמרו: שתיים ביד תלמיד ואחת ביד הרב אייתי הא ושקיל האי, דכתיב (מלכים א' י"ז) לך הראה אל אחאב [ואתנה] מטר. דרש ההוא גלילאה קמיה דרב חסדא: משל דאליהו למה הדבר דומה - לגברא דטרקיה לגליה ואבדיה למפתחיה. דרש רבי יוסי בציפורי: אבא אליהו

דף קיג.

קפדן, הוה רגיל למיתי גביה, איכסיה מיניה תלתא יומי ולא אתא. כי אתא אמר ליה: אמאי לא אתא מר? - אמר ליה: קפדן קרית לי - אמר ליה: הא דקמן, דקא קפיד מר. (דברים י"ג) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם, כל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם וכו'. מאן רשעים? אמר רב יוסף: גנבי. תנו רבנן: רשע בא לעולם - חרון בא לעולם, שנאמר (משלי י"ח) בבוא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה, רשע אבד מן העולם - טובה באה לעולם, שנאמר (משלי י"א) ובאבד רשעים רנה. צדיק נפטר מן העולם - רעה באה לעולם, שנאמר (ישעיהו נ"ז) הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק, צדיק בא לעולם - טובה באה לעולם, שנאמר (בראשית א') זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו. הדרך עלך כל ישראל יש להם חלק וסליקא לה מסכת סנהדרין. -